

MONITOR STRATEGIC

Revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiilor de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, membru asociat al Proiectului de Istorie Paralelă pentru Securitate prin Cooperare.

REDACTOR-ŞEF

- **General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU**, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Ministerul Apărării Naționale, România

COLEGIUL DE REDACȚIE

- **Prof. asociat dr. JORDAN BAEV**, Colegiul de Apărare și Stat Major, „G. S. Rakovsky”, Sofia, Bulgaria
- **Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT**, University College London, Marea Britanie
- **SORIN ENCUȚESCU**, Președintele Asociației „Manfred Wörner”, București, România
- **Lector univ. dr. IULIAN FOTA**, Consilier prezidențial, Președinția României
- **Dr. SERGHEI KONOPLIOV**, Harvard University Program for Black Sea Security, SUA
- **Prof. dr. CRAIG NATION**, Department of National Security&Strategy, US Army War College, USA
- **Prof. dr. REINER POMERRIN**, Universitatea din Dresda, Germania
- **Prof. dr. ERWIN SCHMIDL**, Academia Națională de Apărare, Viena, Austria
- **Prof. univ. dr. MICHAEL SHAFIR**, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România
- **Colonel (r) dr. SHAUL SHAY**, Senior research fellow, International Policy Institute for Counter-Terrorism at the Interdisciplinary Center, Herzliya, Israel
- **Prof. univ. dr. VASILE SECĂREȘ**, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, România
- **Dr. JEFFREY SIMON**, Senior research fellow, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington D.C., SUA
- **Comandor (r) GHEORGHE VARTIC**, istoric militar, C.S.E.E.A., România

ADRESA

Str. Constantin Mille nr. 6, sector 1, București, cod 010142,
telefon: 0040 21 315.17.00, fax: 0040 21 319.58.01
www.mapn.ro/diepa/ispaim
e-mail: ipsdmh@yahoo.com

Revista a fost inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C”.

SECURITATEA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI / 3

Dr. Bogdan Câmpianu – Dezvoltarea pieței de capital / 5

Dr. Ionuț Dumitru – România. Perspective macroeconomice și provocări la adresa politicilor economice / 15

Dr. Lucian Anghel – Cum finanțăm economia? Bursa de valori, una din soluțiile potențiale (comunicări prezentate în cadrul „Proiectului Foișor”, 24 aprilie 2012, București) / 30

REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE: ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVE / 43

Dr. Paraschiva Bădescu – Zona Extinsă a Mării Negre: provocări și oportunități / 45

Dr. Simona R. Soare – The Impact of the European Economic Crisis on the EaP and Its Crisis Management Flagship Initiative / 51

Dr. Șerban Filip Cioculescu – Viziunea Turciei și Rusiei asupra Regiunii extinse a Mării Negre: rolul și influența actorilor locali / 68

Bogdan Mihai Popescu – EU and Russia Energy Dialogue: Between Cooperation and Conflict / 81

SECURITATE INTERNAȚIONALĂ / 95

Monica Elena Paraschiv – Ballistic Missile Defense: Could NATO and Russia Really Cooperate? / 97

Diana Papadopol – „Diplomația panda”: China și noua sa diplomație publică / 106

Ana Maria Ghimiș – East versus West for the Arctic? / 114

PUNCTE DE VEDERE / 125

Dr. Mihail E. Ionescu – Un Orient Mijlociu islamist? / 127

Iuliu Diclescu – Studii și strategii de securitate: o perspectivă critică / 133

Dr. Șerban Filip Cioculescu – Campania NATO din Libia: cauze și consecințe ale „bombardamentului umanitar” / 136

Dr. Șerban Liviu Pavelescu – Dimensiunea militară și de securitate a Grupului de la Vișegrad / 142

RECENZII / 149

Recenzie la volumul *Apusul Westphaliei? Statul național în sistemul relațiilor internaționale în anii post-Război Rece* de Iuliana-Simona Țuțuianu – **dr. Georgeta Chirleşan** / 151

Recenzie la volumul *Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI/ The Next 100 Years. Forecasts for the XXI Century* de George Friedman – **Silviu Petre** / 154

Redactor șef-adjunct: Șerban Filip Cioculescu

Redactor: Simona Soare

Tehnoredactor: Maria Dumitru

Tiparul executat la Tipografia SEMNE '94

B 00136/12.12.2012

SECURITATEA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI

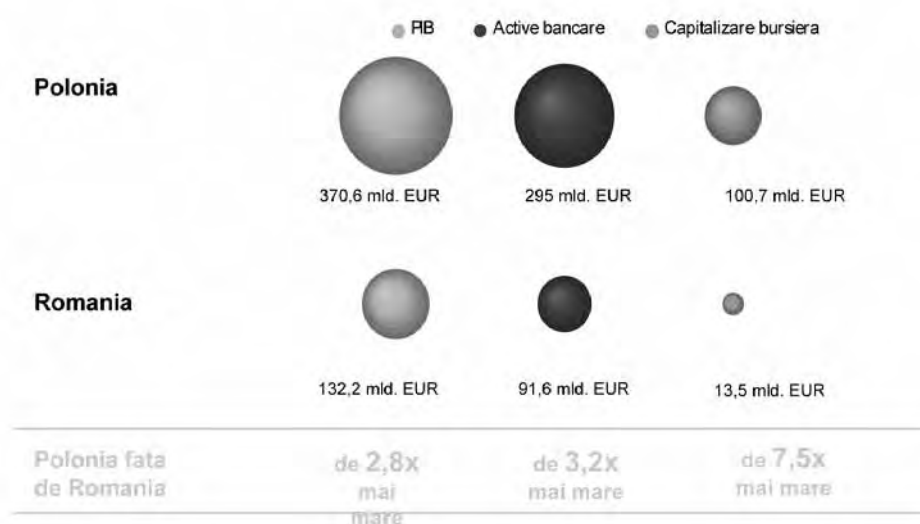
Dezvoltarea pieței de capital

*Dr. Bogdan CÂMPIANU**

Director al Equity Markets Raiffeisen Capital&Investment

Dezvoltarea pieței de capital – DE CE?

Romania: finantarea prin piata de capital este mult ramasa in urma

Sursa: Eurostat, Banca Națională a României, Bursa de Valori București, Bursa de la Varșovia: Gielda Papierow Wartosciowych w Warszawie, Ministerul de Finanțe al Poloniei

Este extrem de relevanta o comparatie intre nivelul de dezvoltare al intermediarii financiare in Romania fata de Polonia, tara care a devenit cel mai important centru financiar din Europa Centrala. In timp ce sectorul bancar este intr-un stadiu comparabil de dezvoltare, piata de capital, cu cele doua sectoare cheie – piata titlurilor de stat si piata actiunilor, este mult ramasa in urma, nefiind deocamdata o alternativa viabila de finantare a economiei. PIB-ul polonez este de 2,6 ori mai mare decat al Romaniei iar valoarea totala a activelor bancare este de doar 3,2 ori mai mare.

In schimb, valoarea titlurilor de stat detinute de institutii nebankar* e in Polonia este de douazeci si doua de ori mai mare decat in Romania iar valoarea free-floatului pentru primele 20 de compaii listate la Bursele celor doua tari, adica a actiunilor aflate in circulatie si detinute de actionarii minoritari, este de doisprezece ori mai mare decat in Romania. Aceste date ne arata ca piata de capital romaneasca este mult ramasa in urma si este in buna masura inchisa marilor investitori institutionali nebankari.

* Comunicare susținută în cadrul „Proiectului Foișor”, 24 aprilie 2012, București

Piata foarte mica limiteaza accesul investitorilor institutionali internationali

- Total Capitalizare Companii Locale
- Capitalizarea companiilor din Top 20
- Free Float in top 20

Mentiuni:

*A fost luata in considerare doar piata reglementata a fiecarei burse si numai capitalizarea companiilor locale, date valabile la 26 martie 2012.

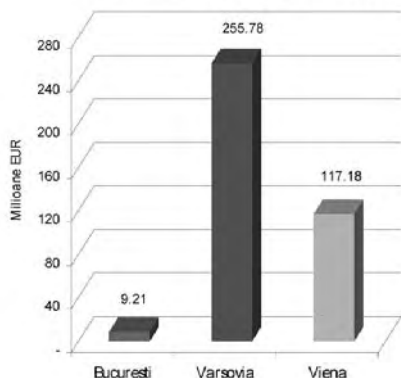
** Pentru Bursa de la Varsovia a fost exclusa capitalizarea companiei CEZ.

Sursa: Bursa de Valori București, Bursa de la Varșovia: Gielda Papierow Wartosciowych w Warszawie, Bursa de la Viena: Wiener Borse AG

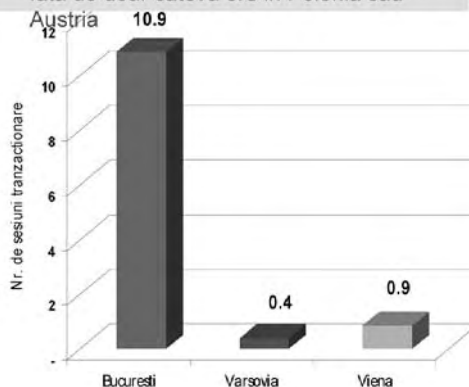
Piata foarte mica prin raportare la dimensiunea economiei limiteaza accesul investitorilor institutionali. Principala cauza a faptului ca piata este mica este numarul mic de companii pe Bursa cat si dimensiunea mica a majoritatii covarsitoare a companiilor listate. Daca analizam cele mai mari 20 de companii de la cele trei burse, vedem ca valoarea lor de piata este de sub 12 mld EUR in RO – de 6,6 ori mai putin decat top 20 in Polonia si 6,4 ori mai putin decat in AT. Daca mergem la adevarata masura a lichiditatii Bursei – valoarea actiunilor detinute de micii actionari, acele actiuni care circula (in jargon *free float*) diferenta fata de Polonia este de 10 ori mai mare. Din cele 3,6 mld free float ale companiilor din top 20 in Romania cca 2 mld sunt actiunile FP. Rezulta ca un investitor institutional care vrea sa investeasca in companii din Romania in mod direct are un bazin de lichiditate extrem de mic.

Lichiditatea zilnica scazuta: risc ridicat de operare pentru investitorii institutionali

Lichiditatea zilnica a Burselor de la Bucuresti, Varsovia si Viena in anul 2011

❖ Un investitor care intentioneaza sa investeasca 10 mln. EUR in actiuni fara ca achizitiile sale sa depaseasca 10% din rulajul zilnic are nevoie de aproape 11 zile, fata de doar cateva ore in Polonia sau

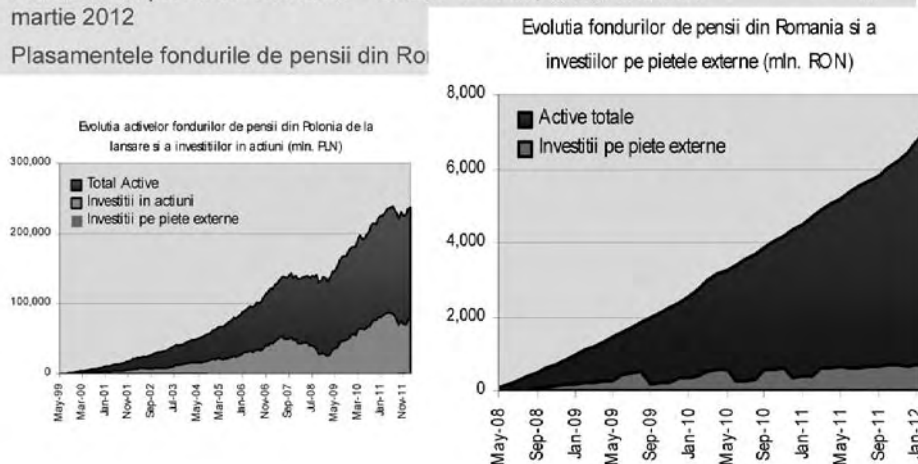
Nota: s-au considerat doar tranzactiile regulare si nu bilaterale (deal)

Sursa: Bursa de Valori București, Bursa de la Varșovia: Gielda Papierow Wartosciowych w Warszawie, Bursa de la Viena: Wiener Borse AG. Date valabile la 31 decembrie 2011.

Piata mica rezulta in Lichiditatea zilnica mica si un risc ridicat de intrare: daca vreau sa investesc 10 mil EUR (o suma modica pentru marii investitori institutionali) fara sa depasesc 10% din rulajul mediu zilnic pentru ca sa nu ridic pretul la achizitie, am nevoie de de mai putin de jumatate de zi in Polonia si de 11 zile la Bucuresti

Piata de capital permite investirea in tara a acumularilor locale de capital – exemplul fondurilor de pensii

- ❖ Lansate in 1998, fondurile de pensii poloneze au ajuns la active de peste 50 mld EUR
- ❖ 0,5% din resurse investite in active straine, mult sub limita legala de 10%
- ❖ Capitalul in crestere - listarea la Varsovia a 39 de companii mari din regiune (de ex.: Unicredit, CEZ)
- ❖ Fondurile de pensii din Romania – lansate in 2008, active totale de 1,7 mld EUR la martie 2012
- ❖ Plasamentele fondurilor de pensii din Ro

Sursa: CSSPP, KNF: Autoritatea de Supraveghere Financiară Poloneză, date disponibile la 29 februarie 2012.

Notă: conform celor mai recente date disponibile, respectiv septembrie 2011.

În ceea ce privește cererea de instrumente financiare locale, fondurile de pensii poloneze au fost lansate încă din 1998 și au ajuns în prezent la active de peste 50 mld EUR. Fondurile de pensii locale au avut de la început o restricție: puteau investi doar 5% din activele lor în străinătate. Această restricție a putut să fie fixată pentru că țara nu era membru UE în acel moment. Această restricție nu le-a afectat foarte mult performanța, întrucât a existat, mai ales în ultimii ani, o ofertă abundentă de instrumente locale, astfel încât la sfârșitul lui 2011 doar 0,5% din activele fondurilor de pensii poloneze erau investite în active străine, adică mult mai puțin chiar decât limita legală. Prin comparație, fondurile de pensii românești, care au pornit abia în 2008, au ajuns la active de cca 1,5 mld EUR, din care deja 10% sunt investiți în active străine, datorită deficitului puternic de instrumente locale. Nu putem decât să credem că, în lipsa unei creșteri a numărului și cantității de instrumente locale, acest fenomen se va agrava iar acumulările locale de capital vor contribui, din ce în ce mai mult la dezvoltarea altor țări.

Sinteza: de ce sa dezvoltam piata de capital? (1/2)

- ❖ Diversificarea surselor de finantare a activitatii pentru companiile private si publice
 - ❖ piata de capital poate deveni o sursa alternativa de finantare la creditul bancar
 - ❖ prin privatizari, statul poate obtine resurse financiare suplimentare pentru finantarea investitiilor
- ❖ Imbunatatirea guvernantei corporative la nivelul companiilor, inclusiv a celor de stat
 - ❖ creste si eficienta cheltuielilor publice
- ❖ Diversificarea surselor de plasament pentru intermediarii financiari de tipul societatilor de asigurari, fondurilor de pensii (pilonul II si III) si a fondurilor de investitii
 - ❖ activelele fondurilor de pensii din Pilonul II vor inregistra o crestere importanta in anii urmatori, ceea ce face absolut necesara existenta unor instrumente de plasament viabile (actiuni si obligatiuni)
 - ❖ dezvoltarea economica va fi insotita de o crestere a cererii pentru servicii de asigurare si pentru fonduri de investitii, ceea ce face necesara existenta unor oportunitati de investitii pentru acesti intermediari financiari
 - ❖ in lipsa unor oportunitati de investitii interne, intermediarii financiari vor trebui sa investeasca resursele detinute pe piata straina de capital (aspect negativ daca se realizeaza pe scara larga)

Sinteza: de ce sa dezvoltam piata de capital? (2/2)

- ❖ Dezvoltarea pietei de capital antreneaza si dezvoltarea celorlalte segmente ale pietei financiare (piata bancara, a titlurilor de stat, a fondurilor de pensii, investitii si asigurari)
 - ❖ pietele functioneaza mai bine iar costurile la care se imprumuta populatia, companiile si statul devin mai mici (scade prima de lichiditate si de risc)
- ❖ Atragerea investitorilor institutionali globali se poate face numai daca piata permite tranzactii de dimensiuni mari si ofera lichiditate
 - ❖ necesitatea listarii unor companii mari
 - ❖ intrarile de capital din partea investitorilor globali au un impact pozitiv asupra finantarii contului curent
- ❖ Implementarea unui model de crestere economica avand la baza economisirea interna (plasamente in fonduri de pensii, asigurari, investitii) devine absolut necesara in conditiile in care indatorarea externa a atins un nivel destul de ridicat
- ❖ Dezvoltarea economica si dezvoltarea pietei de capital sunt intercorelate si se sustin reciproc

Dezvoltarea pieței de capital – cum?

Trei elemente fundamentale

- Oferta de acțiuni
- Cererea de acțiuni
- "Regulile jocului"

Oferta de acțiuni - privatizarea companiilor de stat

Pondere în capitalizarea Top 20 a companiilor privatizate parțial sau integral prin Bursa

● Capitalizare bursieră Top 20 Companii

○ Capitalizare bursieră companii listate de Stat pe bursa

Mentiiuni:

*A fost luată în considerare doar piața reglementată a fiecărei burse și numai capitalizarea companiilor locale, date valabile la 26 martie 2012.

Sursa: Bursa de Valori București, Bursa de la Varșovia: Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie, Bursa de la Viena: Wiener Börse AG, site-urile companiilor listate

Cum au ajuns Viena și Varșovia capitalele financiare ale Europei Centrale? Dezvoltarea pieței de capital înseamnă atât dezvoltarea ofertei de instrumente locale cât și dezvoltarea cererii din partea unei baze de investitori instituționali locali (adică acea mutare progresivă către un model bazat pe acumularea internă despre care vorbea colegul meu). În Polonia, așa cum am arătat, dezvoltarea pieței de capital locale a fost un obiectiv politic urmărit cu consecvență pe parcursul unei perioade lungi. Pe partea ofertei de instrumente locale, aceasta a fost creată prin programe ambițioase de privatizare, companiile de stat care alcatuiesc infrastructura economiei naționale fiind printre putinele companii de dimensiunea necesară. La bursa din Varșovia, aceste companii privatizate parțial sau integral de stat prin intermediul Bursei dețin chiar 85% din capitalizarea companiilor din Top 20, ceea ce demonstrează că dezvoltarea pieței de capital locale a fost un proiect politic. În România, Transelectrica și Transgaz sunt singurele companii privatizate parțial prin vânzarea pe Bursa, prin oferta publică, a unor pachete minoritare de acțiuni. În afara de aceste două excepții, privatizările din România au fost realizate doar prin tranzacții bilaterale cu investitori financiari sau strategici. Aceasta metodă a permis restructurarea rapidă și în profunzime a economiei dar a făcut ca centrul de decizie pentru multe industrii să se mute în afara țării și nu a permis dezvoltarea unei piețe locale de capital atragătoare pentru marii investitori instituționali.

Cererea de actiuni - Tipuri de investitori

- ❖ Nu putem vorbi de o piata de capital dezvoltata in absenta investitorilor

Investitorii de retail (investitori individuali)

Ce ofera

- ❖ Asigurarea lichiditatii zilnice in piata secundara prin frecventa tranzactiilor executate

De ce au nevoie

- ❖ Convingerea ca prin investitiile in piata de capital vor obtine un profit in piata secundara
- ❖ Procedura simplificata de plata a impozitului pe castigul de capital (in prezent, investitorii trebuie sa declare trimestrial castigurile obtinute pe piata de capital printr-un proces greoi si birocratic)
- ❖ Stimulente pentru investitorii de retail pentru a subscrie in oferta publica

Cererea de actiuni - Tipuri de investitori

Investitori institutionali romani

Ce ofera

- ❖ Asigura plasarea in companiile locale a fondurilor banesti disponibile

De ce au nevoie

- ❖ Companii locale listate in care sa investeasca pentru a nu-si plasa fondurile in active straine (ex: fondurile de pensii locale)
- ❖ Procedura simplificata de plata a impozitului pe castigul de capital pentru clientii fondurilor de investitii

Investitori institutionali straini

Ce ofera

- ❖ Au capacitatea financiara necesara pentru a sustine derularea cu succes a ofertelor publice de dimensiuni mari

De ce au nevoie

- ❖ Program de privatizare coerent si predictibil
- ❖ Cadru de reglementare care sa permita pregatirea si derularea ofertelor publice la standarde internationale

Derularea consecventa a programului de privatizari, indiferent de evolutia pietei de capital

Sursa: Bloomberg

Notă: WIG20 reprezintă indicele bursei de valori din Varșovia pentru cele mai importante 20 de companii

În ceea ce privește oferta de instrumente locale, guvernul polonez a publicat un program de privatizare pe care l-a respectat în foarte mare măsură iar privatizările planificate au avansat indiferent de condițiile de piață. Nimeni nu poate să ghicească piața. Majoritatea covârșitoare a managerilor de fonduri sunt sub piață în fiecare an iar ei fac asta zi de zi. Cum ar putea un funcționar să aibă o performanță mai bună decât aceasta? De aceea ideea de a prinde cel mai bun moment este o idee care trebuie abandonată – întotdeauna piața va oferi prețul corect. Mai mult, în Polonia, executia cu consecvență a planului de privatizări a dus la încrederea investitorilor și la evaluări din ce în ce mai bune. De aceea, în executia programului de privatizare prin piața de capital obiectivul este maximizarea câștigurilor pe ansamblul portofoliului de proiecte și mai puțin pe fiecare proiect în parte. Ca să transpunem în termeni locali aceste principii, oferta Petrom ar fi trebuit făcută pentru a arăta consecvență – nefinalizarea ei a creat o mare neîncredere atât între băncile de investiții cât și între investitori iar această neîncredere este dificil de reparat.

“Regulile jocului”

Existența cererii și a ofertei de acțiuni sunt necesare dar nu și suficiente pentru o piață dezvoltată.

❖ Cadrul de reglementare

- ❖ Legislația privatizării
- ❖ Legislația pieței de capital

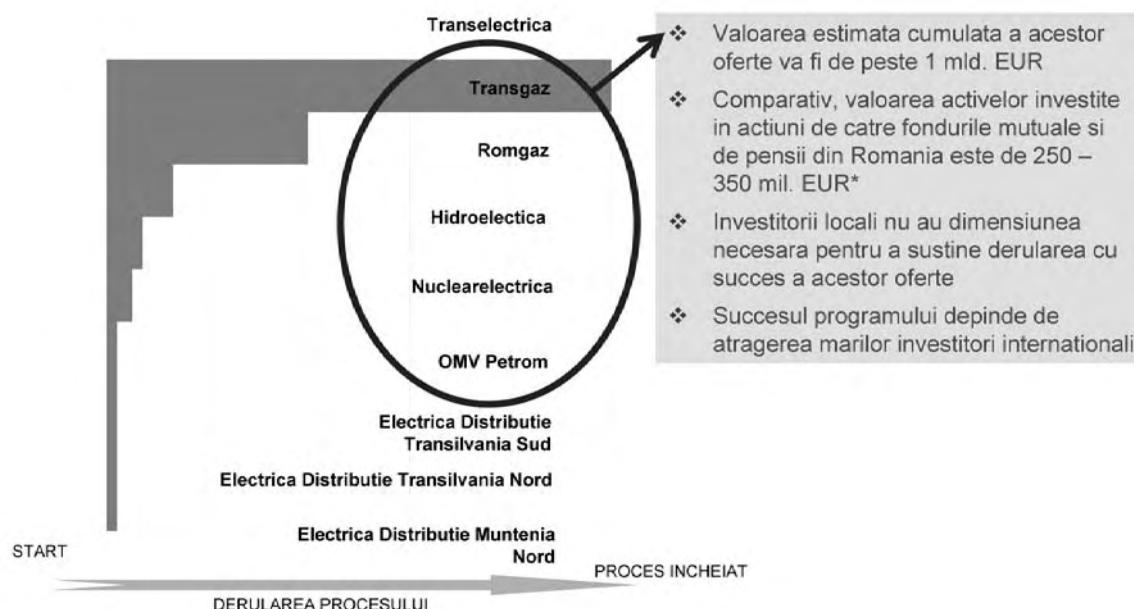
❖ Modul de desfășurare a ofertelor statului

- ❖ Selectarea băncilor de investiții
- ❖ Alegerea tipului optim de tranzacție

❖ Adoptarea celor mai bune practici ('best practices') la nivel internațional

Programul de privatizări prin intermediul bursei – Stadiul actual și propuneri

Romania: stadiul programului de privatizari prin intermediul bursei

Notă: la 26 martie 2012, estimare Raiffeisen Capital&Investment

Romania: programul de privatizari prin intermediul bursei

Principii privind gestionarea programului de privatizare

- ❖ Calendar realist al programului
- ❖ Management integrat al programului de privatizare avand ca scop maximizarea beneficiilor programului in ansamblu
- ❖ Predictibilitatea cadrului de reglementare
- ❖ Obiectivele programului de privatizare - clare, ferme corelate cu actiunile diverselor entitati ale Guvernului si in subordinea acestuia.

Propuneri

- ❖ Selectarea unui consultant al statului pentru gestionarea programului de privatizare
- ❖ Numirea unui "proprietar" ("project owner") al programului de privatizare – persoana cu experienta de investment banking (exemplul Poloniei)

Selectarea unui consultant al guvernului si numirea unui project owner

Selectarea unui consultant

Teme majore pentru consultatul selectat:

- ❖ Succesiunea si calendarul ofertelor
- ❖ Este o oferta publica cel mai bun mijloc de privatizare?
- ❖ Care sunt schimbarile necesare pentru a alinia cadrul legal la practica internationala?
- ❖ Pregatirea din timp a companiilor pentru privatizare

Avantaje:

- ❖ Descarcarea de raspundere Guvernul
- ❖ Suport pentru Guvern in relatia cu diferite institutii (FMI, Banca Mondiala, CNVM, BVB, etc.)
- ❖ Asistenta privind alinierea la practica internationala
- ❖ Suport pentru gestiunea programului ca intreg, dar si la nivelul fiecarui proiect si raportare periodica a progresului

Numirea unui "project owner"

Responsabilitati:

- ❖ Coordonarea programului de privatizare in ansamblu
- ❖ Corelarea diferitelor decizii si actiuni ce privesc companiile aflate in proces de privatizare astfel incat acestea sa nu afecteze succesul ofertelor
- ❖ Participarea la implementarea celor mai bune practici in materie de oferte publice
- ❖ Optimizarea si eficientizarea modului de desfasurare a ofertelor statului
- ❖ Relatia cu diferite institutii interne si internationale (FMI, Banca Mondiala, CNVM, BVB, etc.)

Propuneri suplimentare:

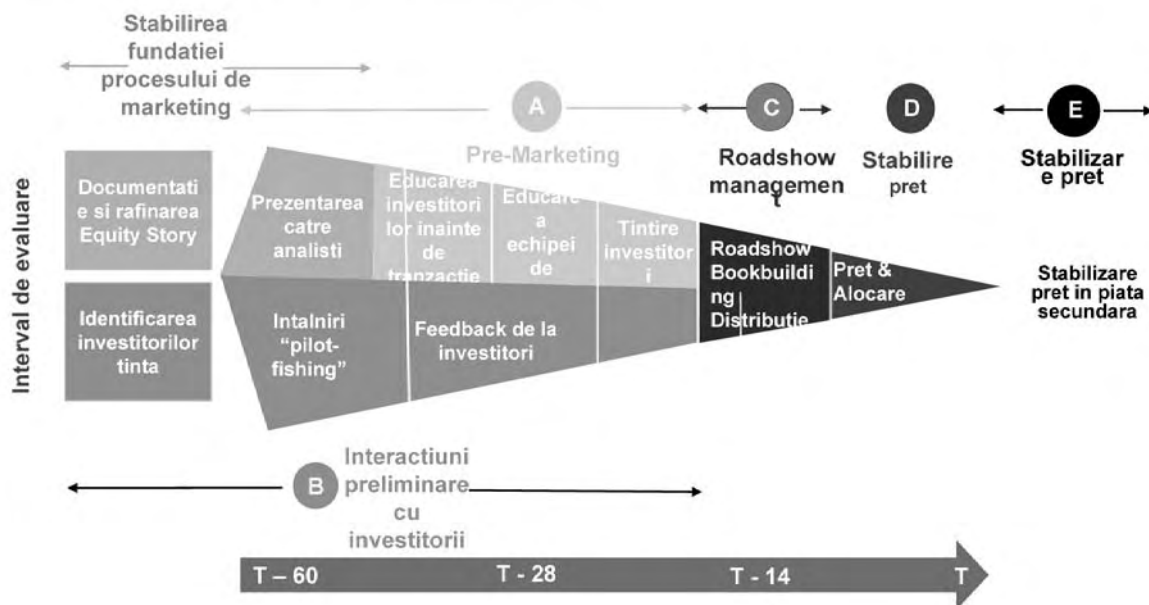
- ❖ Subordonat Primului Ministru
- ❖ Autoritate pentru indeplinirea acestor responsabilitati

ANEXE

Alinierea la practica internationala - elemente cheie ce trebuie preluate in practica locala

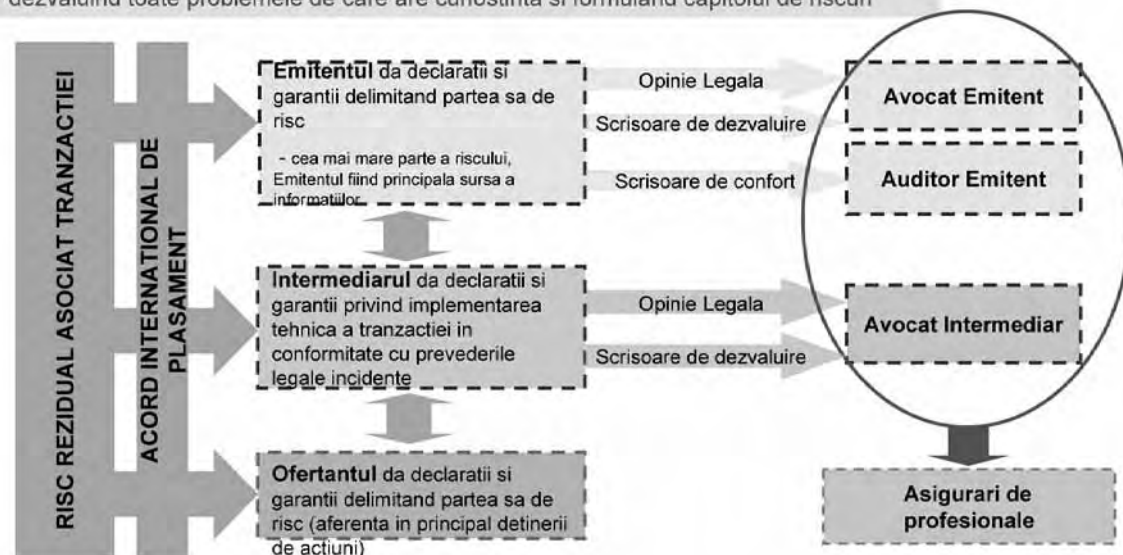
	Descriere	Comentarii
Stabilirea pretului printr-un proces de book-building	➢ Colectarea subscrierilor investitorii institutional si crearea "book-ului" (registru de subscrieri) ➢ Are loc simultan cu turneul de prezentare (roadshow) ➢ Intermediarul va 1) solicita subscrieri de la investitori, 2) trimite investitorilor detalii privind evolutia subscrierilor 3) colecta opinii suplimentare de la investitorii intalniti in roadshow	➢ Actionarul Vanzator va fi informat cu regularitate privind cererea determinata si gradul de sensibilitate la pret a investitorilor ➢ Registrul de subscrieri nu este transparent ! Transparenta acestuia franeaza puternic subscrierile si mareste masiv riscurile ofertei ➢ In principiu pret fix pentru transa de retail, dublat adesea de stimulente pentru subscriere
Alocare discreționara	➢ Actionarul Vanzator si Intermediarul stabilesc pretul si vor aloca oferta catre investitori ➢ Criterii de alocare atat functie de pret cat si de alte criterii calitative: suport in pre-marketing, subscrieri timpurii, subscrieri mari. ➢ Crearea unui nucleu cheie de actionari institutional pe termen lung ce vor asigura o piata secundara de succes si dezvoltarea pietei locale de capital	➢ Limitarea alocarilor catre investitorii speculativi, alocari cu masa critica catre institutiile importante, dispersia actiunilor intre institutiile financiare ➢ Filtru de calitate: detineri in cadrul sectorului, participare si feedback marketing, consecventa, reactie in timp util si fermitate, agresivitate pret ➢ Alocare pro-rata pentru transa de retail.
Stabilizare pret piata secundara	➢ Necesita existenta unei optiuni de supra-alocare (Greenshoe) ➢ Intermediarul supra-aloca oferta, obtinand o pozitie short care va fi inchisa prin exercitare optiune sau prin achizitia actiunilor pe piata secundara	➢ Element de confort foarte important pentru investitorii institutional ➢ Pentru Actionarul Vanzator stabilizarea pretului nu poate genera pierderi financiare dar poate genera un venit suplimentar.

Privatizarile prin oferta publica trebuie aliniate integral la practica internationala

Alinierea la practica internationala - administrarea riscului legal in cadrul unei oferte publice

Prospectul: principalul instrument de gestionare a riscului, Emitentul si Ofertantul isi limiteaza riscul prezentand complet si obiectiv aspectele ce trebuie incluse in prospect, dezvaluind toate problemele de care are cunostinta si formuland capitolul de riscuri

ROMÂNIA

Perspective macroeconomice și provocări la adresa politicilor economice

Ionuț DUMITRU,
economist-șef Raiffeisen Bank*

Partea I: Contextul macroeconomic extern

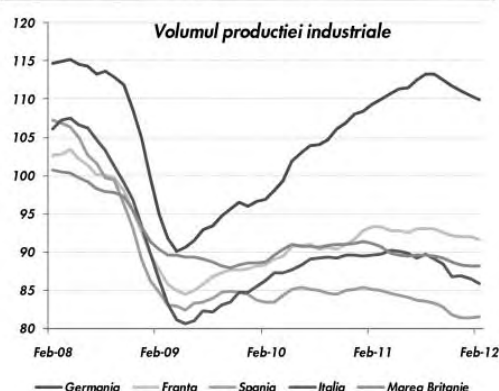
- *Deteriorarea performanței economiei globale în ultimele două trimestre (T4 2011 - T1 2012)*
- *Perspectiva unei noi recesiuni (de scurtă durată?) la nivelul Zonei Euro în 2012*
- *Criza datoriilor suverane din Zona euro rămâne în centrul atenției investitorilor, având implicații majore asupra evoluțiilor la nivelul pieței financiare globale și al activității economice*
- *Evoluțiile adverse de pe piețele externe au impact negativ și asupra economiei românești prin intermediul fluxurilor comerciale și a celor de capital*

Deteriorare vizibilă a performanței economiilor europene în ultimele două trimestre

■ Scadere a PIB real în Q4 2011

Modificarea trimestrială a PIB real (în %)				
	11Q1	11Q2	11Q3	11Q4
USA	0.1	0.3	0.5	0.7
Japonia	-1.8	-0.3	1.7	-0.2
Canada	0.8	0.9	-0.1	0.9
Zona Euro	0.8	0.1	0.1	-0.3
Germania	1.3	0.3	0.6	-0.2
Franța	0.9	-0.1	0.3	0.2
Italia	0.1	0.3	-0.2	-0.7
Spania	0.4	0.2	0.0	-0.3
Marea Britanie	0.3	0.0	0.5	-0.2
Slovacia	0.8	0.8	0.8	0.9
Cehia	0.5	0.3	-0.1	-0.1
Ungaria	0.7	0.1	0.4	0.3
Polonia	1.0	1.2	1.0	1.1
România	1.1	0.2	1.1	-0.2
Bulgaria	0.5	0.5	0.2	0.3
Estonia	2.8	1.6	0.9	-0.2
Letonia	1.1	2.0	1.5	1.1
Lituania	1.4	1.7	1.3	1.0

■ Deteriorare a performanței industriei

Nota: indice cu baza fixă, 2005=100, medie mobilă pe 3 luni

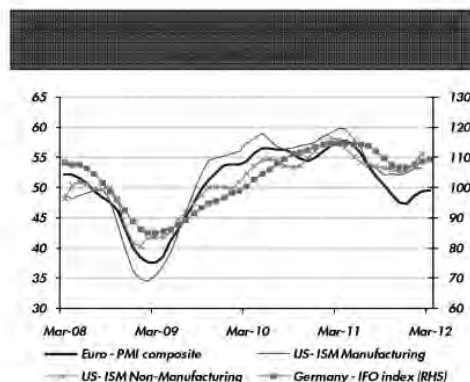
* Comunicare susținută în cadrul „Proiectului Foișor”, 24 aprilie 2012, București

Așteptări de recesiune economică în 2012 pentru multe țări din Zona Euro

- Criza datoriilor suverane și programele de ajustare fiscală vor avea un impact negativ asupra creșterii economice în multe din țările Zonei Euro în 2012
- Diferențe la nivel global și regional în evoluția activității economice
 - performanța mai slabă a economiei europene comparativ cu celelalte economii dezvoltate
 - diferențe între evoluțiile economiilor din Zona Euro, așteptările fiind ca Germania să aibă o performanță mai bună comparativ cu celelalte economii majore (Franța, Italia, Spania)
- Găsirea unei soluții sustenabile la criza datoriilor suverane din Zona Euro – element cheie pentru evoluțiile de pe piețele externe
 - Restructurarea datoriei Greciei realizată în martie reprezintă un pas important, dar problema de fond nu este încă rezolvată

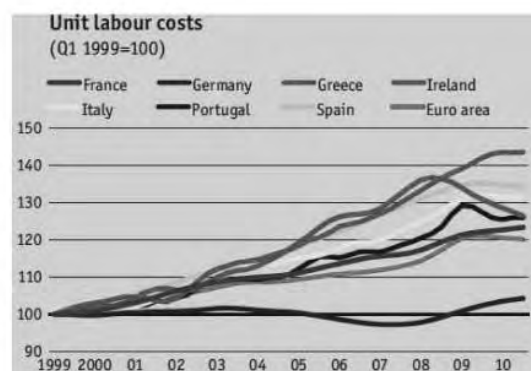
	2011	Consensus Forecasts		Sondaj Bloomberg		IMF Outlook	
		2012	2013	2012	2013	2012	2013
USA	1.7	2.3	2.5	2.3	2.5	2.1	2.4
Zona euro	1.4	-0.4	0.9	-0.4	1.0	-0.3	0.9
Germania	3.0	0.7	1.6	0.7	1.6	0.6	1.5
Franța	1.6	0.3	1.0	0.4	1.1	0.5	1.0
Italia	0.4	-1.5	0.2	-1.5	0.1	-1.9	-0.3
Spania	0.7	-1.6	-0.1	-1.2	0.0	-1.8	0.1
Japonia	-0.8	2.0	1.5	1.6	1.5	2.0	1.7
Marea Britanie	0.9	0.7	1.8	0.6	1.7	0.8	2.0

Data sondajului: IMF (ian. 2012), Consensus Forecasts (apr. 2012) și Bloomberg (apr. 2012)

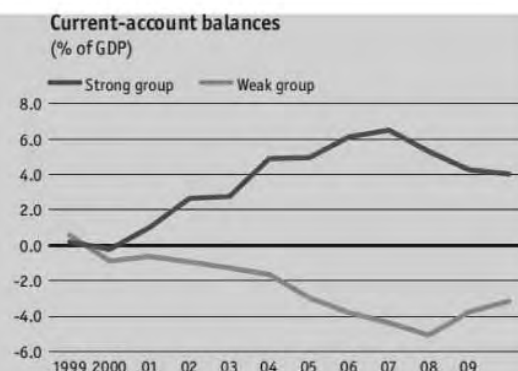
Problema structurală a economiei Zonei Euro – competitivitate scăzută în țările din flancul sudic

- Nevoia unor măsuri decisive din partea țărilor periferice pentru îmbunătățirea competitivității
- Necesitatea unei uniuni fiscale, cu transferuri fiscale care să atenueze socurile asimetrice
- Devalorizarea monedelor naționale nu reprezintă o opțiune pentru restabilirea competitivității externe
- Principala modalitate de restabilire a competitivității – reducerea veniturilor și/sau creșterea somajului – foarte greu acceptabilă din punct de vedere social și politic.

Sources: Eurostat; OECD; EIU; IMF.

Note: Strong group refers to Austria, Belgium, Finland, Germany and the Netherlands. Weak group refers to France, Greece, Ireland, Italy, Portugal, Spain.

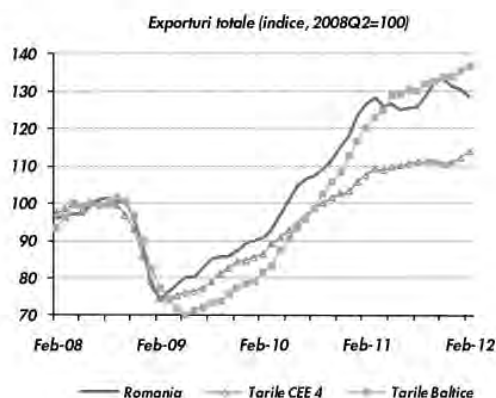
Sources: Eurostat; OECD; EIU; IMF.

Partea a 2-a: tendințe și perspective pe termen scurt pentru economia României

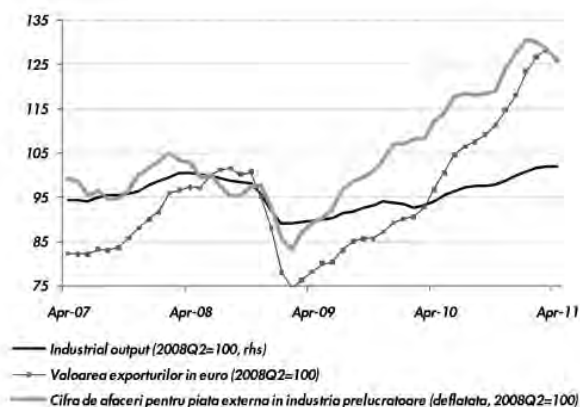
- Economia a re-întors pe un trend ascendent în 2011, dar recuperarea a fost una moderată, resimțită în special de companiile orientate către export (cerere externă). Creșterea PIB în 2011 a fost susținută și de evoluția foarte bună a agriculturii. Cererea internă (consum și investiții) a avut o recuperare modestă.
- Perspectivele de creștere economică pentru 2012 s-au deteriorat, date fiind perspectivele unei noi recesiuni în Zona euro și tensiunile și incertitudinile de pe piețele financiare externe.
- Politicile economice trebuie să fie prudente și coerente pentru a permite acoperirea necesarului de finanțare externă a țării, economia având încă o dependență ridicată de intrările de capital din străinătate.

Exporturile și industria au resimțit rapid deteriorarea activității economice pe piața externă

- Volumul producției industriale și exporturile au stagnat în trimestrul IV 2011
- Datele recente sugerează ca există premise pentru o contracție a exporturilor și a volumului producției industriale în T1 2012 față de T4 2011.

Nota: medie mobilă pe 3 luni
tarile CEE4: Cehia, Polonia, Ungaria, Slovacia

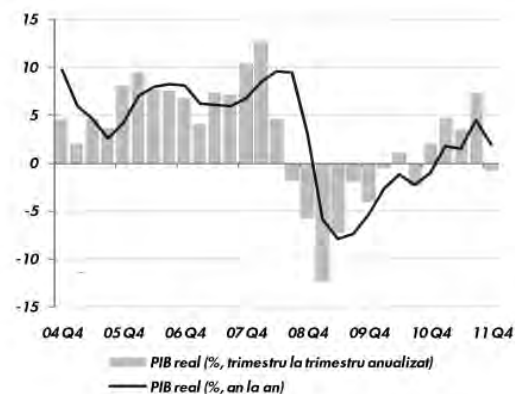
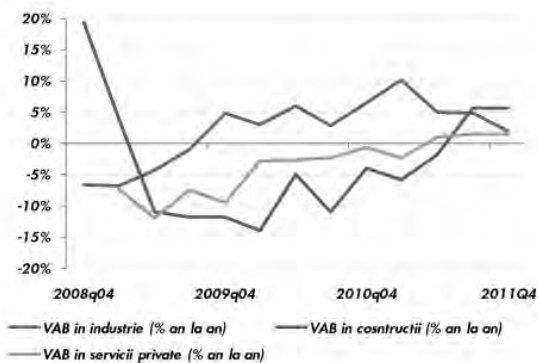

Nota: medie mobilă pe 3 luni

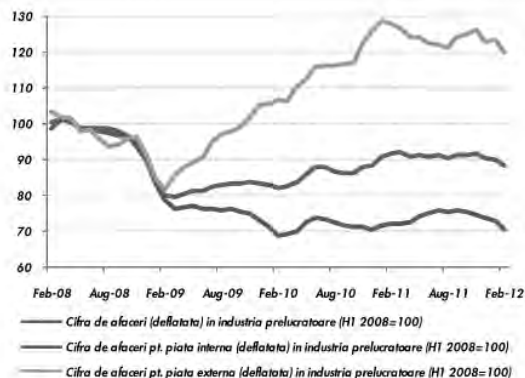
PIB-ul real a scăzut în trimestrul IV 2011

PIB-ul real a scăzut ușor în T4 2011 (-0.2% trimestru la trimestru):

- nu a mai existat o contribuție pozitivă din partea industriei
- cererea internă (consum și investiții) au continuat să aibă o performanță slabă
- în trimestrul III 2011 PIB-ul a fost ajutat foarte mult de performanța foarte bună a agriculturii; în T4, agricultura a avut o contribuție negativă la dinamica PIB

Ramurile industriale exportatoare sunt vulnerabile la evoluțiile adverse de pe pietele externe

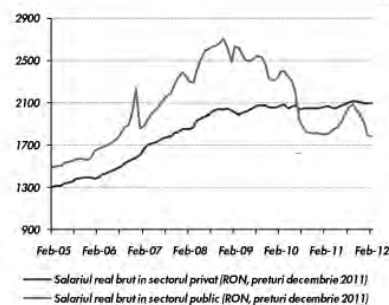
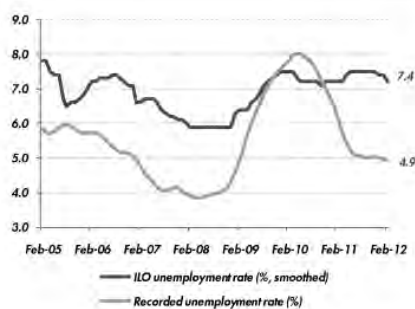
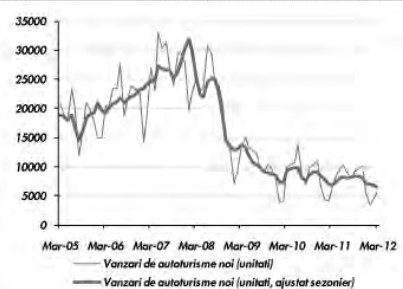
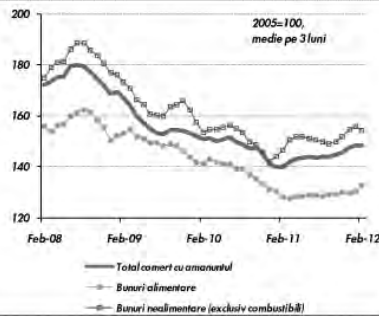
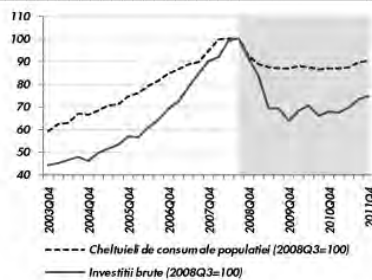

Nota: Medie mobilă pe 3 luni

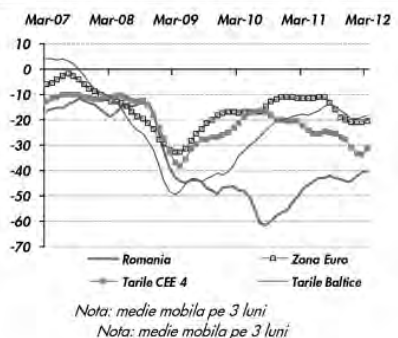

Nota: Medie mobilă pe 3 luni

Revenire foarte incetă a consumului privat

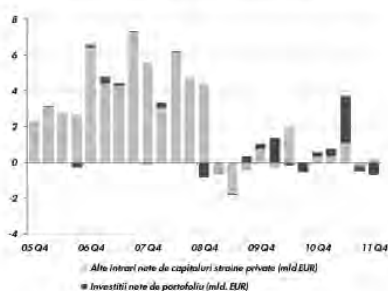
Nota: date aproximative pentru sectorul public

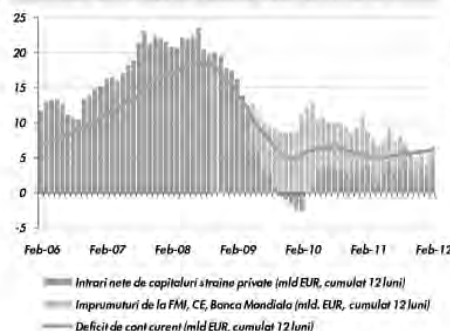
Canalul fluxurilor de capital ramane foarte important pentru Romania

- Intrările de capitaluri straine au scazut brusc la inceputul crizei, generand un deficit de finantare externa in 2009 si 2010. Acesta a fost acoperit din imprumuturile de la FMI, Comisia Europeana si Banca Mondiala (au redus amplitudinea ajustarilor)
- In 2011, Romania a reusit sa acopere in mare parte necesarul de finantare externa prin intrari private de capital. Au existat intrari de capitaluri straine private, in principal pe termen scurt, in prima jumatate a anului, urmate de iesiri moderate in a doua jumatate a anului (atunci cand tensiunile s-au accentuat pe pietele externe)
- Perpetuarea sau accentuarea tensiunilor pe pietele externe ingreuneaza acoperirea necesarului de finantare externa, amplificand constrangerile pentru cresterea consumului si investitiilor publice si private

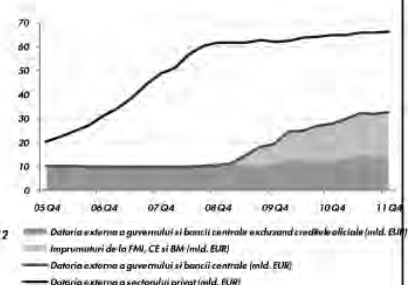
Intrari de capitaluri straine private au fost foarte mici in ultimii trei ani

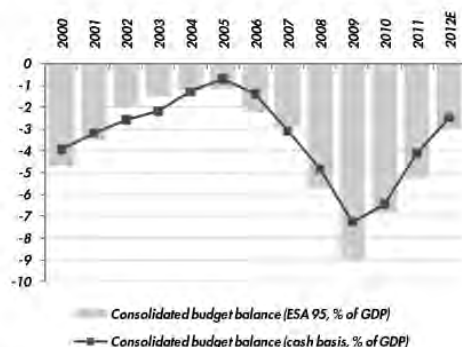
Intrările de capitaluri straine private au fost mai mici decat deficitul de cont curent

Evoluția datoriei externe brute pe sectoare instituționale

Continuarea consolidării fiscale este o necesitate și ea limitează spațiul guvernului pentru stimuli în economie

Sursa: Eurostat, Ministerul Finanțelor, Raiffeisen RESEARCH

Consolidarea fiscală are un impact direct negativ asupra creșterii economice pe termen scurt...

- disponibilizări de salariați în sectorul public
- reducerea cheltuielilor publice

....dar impactul indirect poate fi favorabil...

- curs de schimb stabil și prima de risc redusă permit sectorului privat să se finanțeze mai ieftin

....la fel ca și impactul pe termen mediu și lung

- dacă crește eficiența cheltuielilor publice

- Îmbunătățirea colectării taxelor și combaterea evaziunii fiscale – reforma profundă a sistemului administrației fiscale
- Creșterea bazei de impozitare și reducerea/eliminarea excepțiilor/scutirilor de la plata taxelor
- Reducerea birocrăției în plata impozitelor către stat
- Creșterea veniturilor nefiscale (în special a celor de tipul redevențelor)
- Evitarea cu strictețe a modificărilor ad-hoc aduse sistemului de impozitare, pentru a asigura predictibilitate și stabilitate

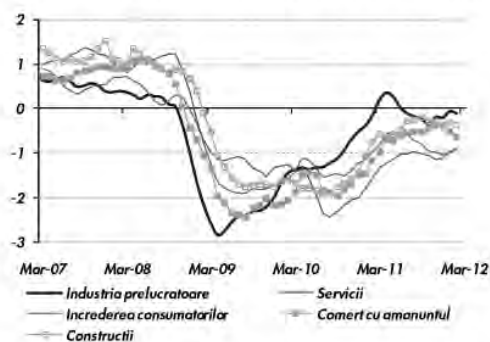
- Creșterea eficienței cheltuielilor publice
- Controlul strict al cheltuielilor cu asistența socială și salarii în sectorul bugetar
- Reducerea pierderilor în companiile în care statul este acționarul majoritar
- Stabilirea priorităților de investiții și bugetarea multi-anuală a acestora
- Rezolvarea problemei arieratelor (în special în sectorul sanitar)

Principalul risc pentru România în 2012 – tensiunile persistente pe piețele externe și recesiunea din Zona Euro

Provocări importante pentru creșterea economică în 2012

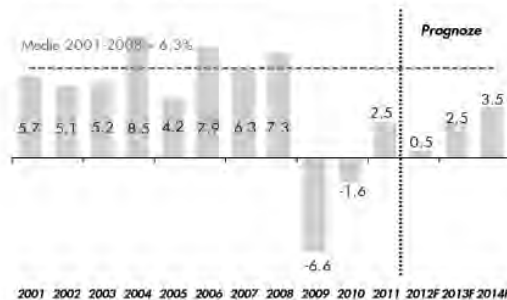
- **Inceținirea creșterii economice la nivel global (recesiune în Zona Euro) va avea un impact negativ asupra exporturilor și industriei, limitând creșterea acestora**
- **Canalul fluxurilor de capital este și mai important dat fiind că România este puternic dependentă de capitalurile străine**
 - Necesitatea finanțării deficitului bugetar
 - Necesitatea finanțării deficitului contului curent
 - Necesitatea răslogolirii datoriei externe ajunsa la maturitate (în sectorul public și privat)
- **Agricultura va avea cel mai probabil o contribuție negativă la creșterea PIB în 2012**

Indicatorii de încredere din România sunt la un nivel redus

Nota: valori standardizate, medie mobilă pe 3 luni

Dinamica PIB real în România

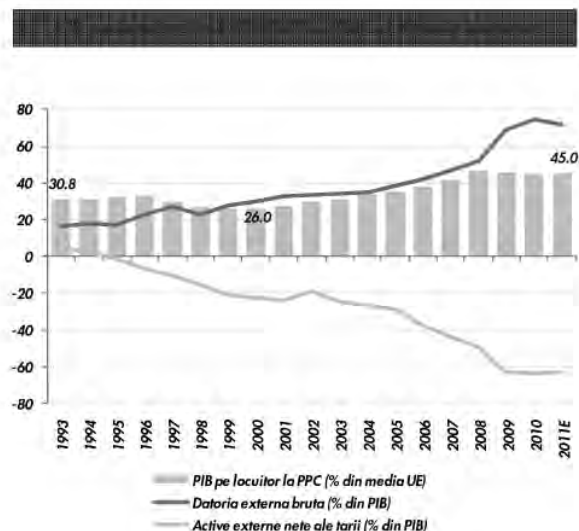
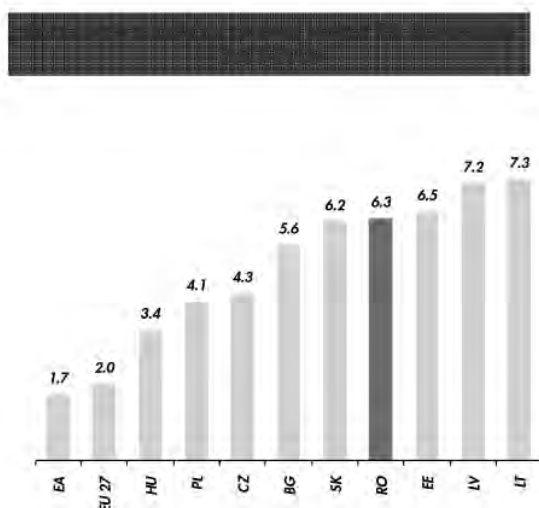

Partea a 3-a: Provocari la adresa politicilor economice pe termen mediu si lung

- *Spatiu de indatorare al sectorului privat nu mai este unul foarte mare – modelul de crestere economica bazat pe indatorare are constrangeri semnificative.*
- *Pe termen scurt, modelul de crestere economica din Romania va continua sa se bazeze pe intrarile de capitaluri straine in conditiile in care necesarul de investitii va fi mai mare decat economisirea interna:*
 - *Stimularea intrarilor de investitii straine directe si cresterea absorbtiei fondurilor europene – nu genereaza datorie externa (exceptand componenta de credite intra-grup din ISD)*
- *Este nevoie de politici publice indreptate in directia cresterii economisirii interne ca sursa de finantare a investitiilor si reducerea dependentei de intrarile de capitaluri straine (economisire externa).*
- *Fondurile europene si resursele bugetare proprii nu acopera tot necesarul de investitii din economie – parteneriatele public privat sunt obligatorii.*
- *Necesitatea dezvoltarii pietei de capital ca alternativa la finantarea bancara*

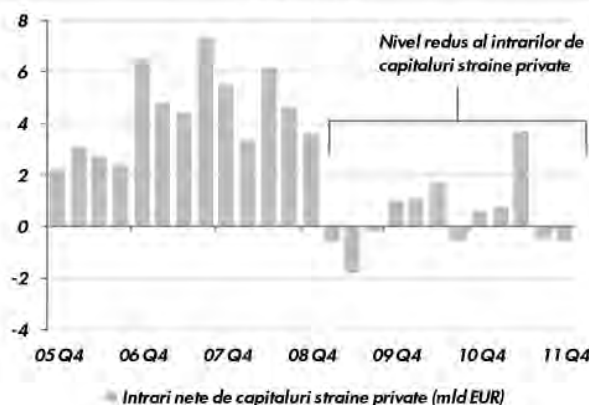
Experienta istorica pre-criza: boom economic stimulat si finantat de intrarile de capital

- *Cresterea economica si convergenta reala rapida din perioada 2001-2008 au fost insotite de adancirea rapida a datoriei externe*
- *Cresterea economica a fost stimulata si finantata de intrarile de capitaluri straine*
 - *atrase de oportunitatile de castig ridicate din Romania*
 - *favorizate de excesul de lichiditate de pe pietele externe si exuberanta investitorilor*

Reducere masiva a intrarilor de capital private pe timpul crizei

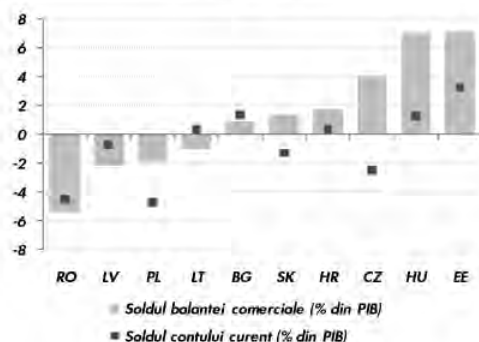
Intrarile de capitaluri straine private au fost foarte mici in ultimii trei ani

Dependenta economiei de intrarile de capitaluri ramane inca importanta

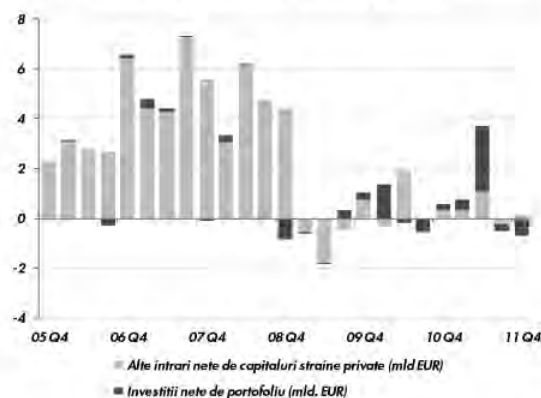
- Romania are inca cel mai mare deficit de balanta comerciala dintre tarile din Europa Centrala si de Est.
- In 2011, Romania a reusit sa acopere necesarul de finantare externa prin intrari private de capital
- Majoritatea intrarilor de capitaluri straine private s-au regasit in investitii de portofoliu (titluri de stat emise pe piata interna si externa), in special pe termen scurt
- Perpetuarea sau accentuarea tensiunilor pe pietele externe ingreuneaza acoperirea necesarului de finantare externa, amplificand constrangerile pentru cresterea consumului si investitiilor publice si private

Soldul balantei comerciale si al contului curent in T3 2011

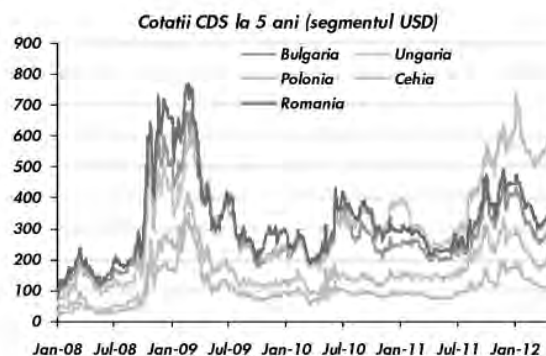
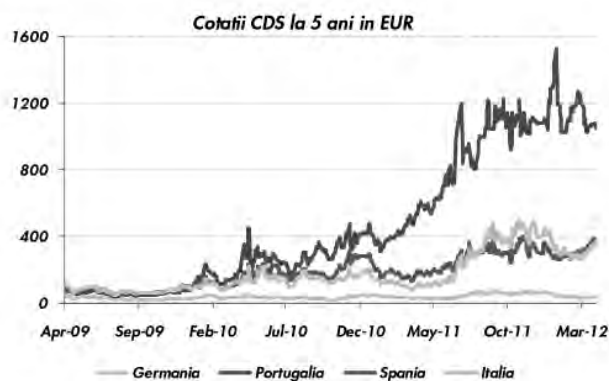

Nota: date cumulate pe ultimele 4 trimestre

Intrari de capitaluri straine private

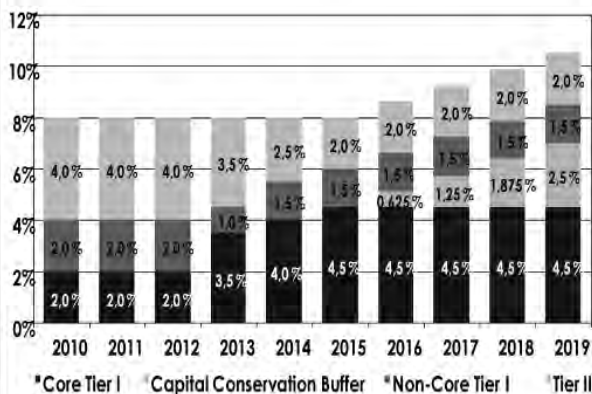

Aversiunea la risc ramane ridicata – costul finantarii externe va ramane ridicat si accesul la finantare va ramane dificil

Cerintele de capital pentru bancile din Uniunea Europeana sunt foarte drastice – constrangeri in finantarea bancara

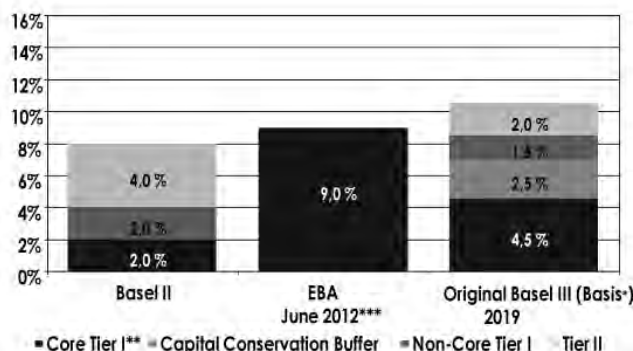
- Autoritatea Europeana in domeniul Bancar (European Banking Authority - EBA) a stabilit cerinte de capital ce trebuie indeplinite pana in iunie 2012 mult mai stricte decat cele prevazute initial de catre acordul Basel III

* exista inca 2 buffere suplimentare: 1. Countercyclical buffer (0%-2.5%); si 2. Sifi buffer (1%-2.5%);

** definia Core Tier 1 poate fi diferita de la un supraveghetor la altul

***trebuie indeplinite si anumite cerinte suplimentare de capital

Cerintele de capital si modalitati de indeplinire a acestora

Capital reglementat

- Emisiune de actiuni
- Profit nerepartizat
- Transformarea elementelor de pasiv (transformarea in capital a unor instrumente precum obligatiunile convertibile)

Valoarea ajustata cu riscul a activelor (RWA)

- Dezintermediere financiara
- Optimizare RWA
- Vanzari de active

=

Rata solvabilitatii

Compactul fiscal aduce constrangeri importante asupra politicii fiscale discretionare

Pe termen mediu si lung, deficitul efectiv este egal cu deficitul structural

	Ultimul ciclu economic (1999-2011)	Ultimele 2 cicluri economice (1995-2013)
Medie anuala a deficitului public (% din PIB)	-3.8	-3.7
Medie anuala a componentei ciclice a deficitului public (% din PIB)	0.0	0.0
Medie anuala a deficitului public structural (% din PIB)	-3.8	-3.7

- Prin asumarea unei tinte de deficit structural maxim de 0.5% din PIB, Romania isi asuma obligatia ca deficitul bugetar efectiv, ca medie pe parcursul unui ciclu economic (si media pe un orizont lung de timp), sa fie in jur de 0.5% din PIB

Compactul fiscal impune un control foarte strict asupra finantelor publice, cu avantaje dar si dezavantaje

Nota: deficit recalculat dupa relatia : $-0.5\% + \text{deficit ciclic (\% din PIB)}$

Sursa: Calcule pe baza estimarilor Comisiei Europene, noiembrie 2011

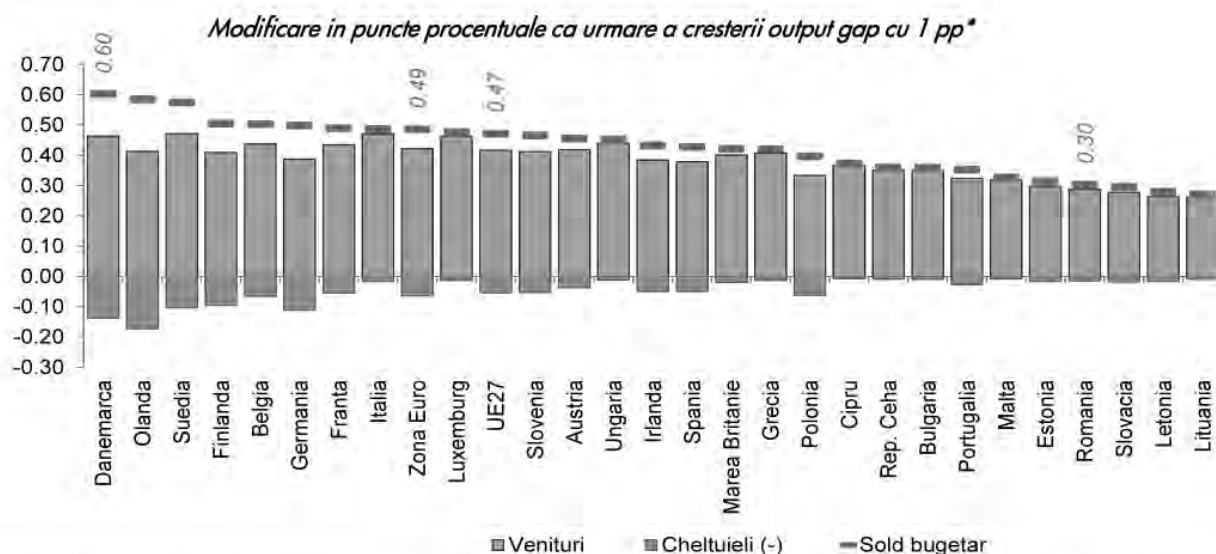
Avantaj: Imposibilitatea practicării unor politici fiscale prociclice și disciplina fiscală.

- de exemplu, dacă regula s-ar fi aplicat în trecut, în 2008 când economia creștea peste potențial ar fi trebuit să se atingă un excedent bugetar de 2.5% în loc de un deficit bugetar efectiv de 5.7%

Dezavantaj: spațiu fiscal redus în perioadele de recesiune

- în cazul României, limita de deficit structural de 0.5% din PIB va fi cel mai probabil atinsă înainte ca deficitul public efectiv să ajungă la 3% din PIB (România poate avea deficite bugetare de 3% din PIB numai în perioadele extreme de criză – output gap negativ de circa 8%)

Capacitate redusă de stabilizare a economiei

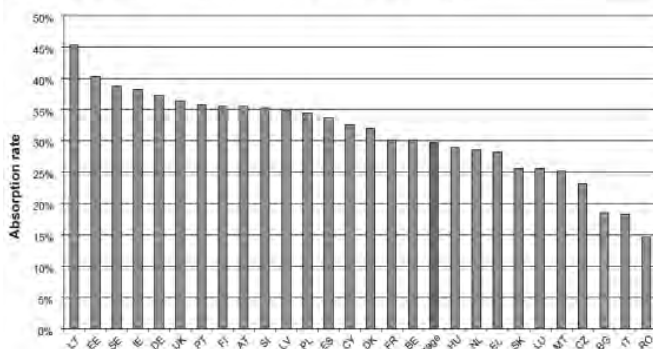

▪ Capacitatea sectorului guvernamental de a contribui prin stabilizare automată la atenuarea fluctuațiilor ciclului economic este relativ scăzută în România, în comparație cu alte țări europene. România ar avea nevoie de posibilitatea aplicării unor stimulii fiscali discreționari (deficit structural) mai puternici în perioade de recesiune.

*În cazul soldului bugetar, în grafic este reprezentat impactul în % din PIB
Sursa: AMECO, estimări proprii.

Cresterea urgentă a absorbției fondurilor UE este obligatorie!!!

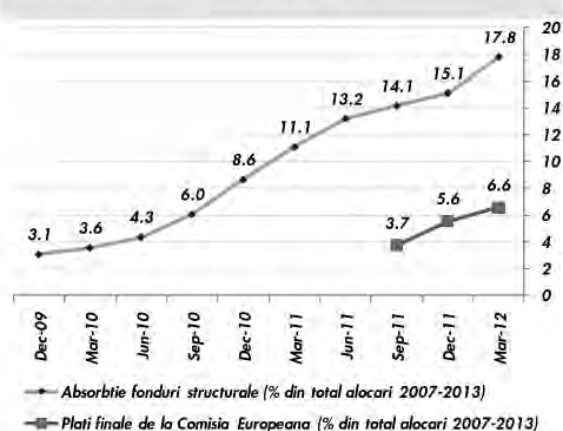
Plati ale Comisiei Europene către țările membre în cadrul Politicii de Coeziune 2007-2013 (situația din octombrie 2011)

Nota: plăți totale de la bugetul Uniunii Europene ca % din total alocări pentru perioada 2007-2013. Cifrele includ și avansurile care reprezintă între 7.5% și 11% pentru un Stat Membru

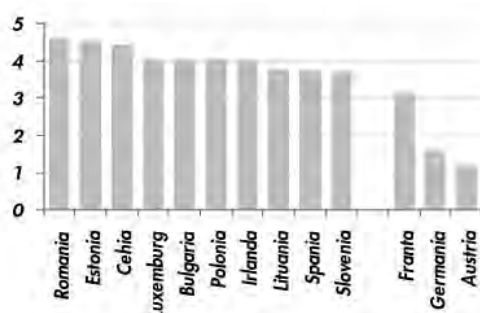
Sursa: EUROPE'S SOURCES OF GROWTH - Presentation of J.M. Barroso to the European Council of 23 October 2011

Absorbția fondurilor structurale în România

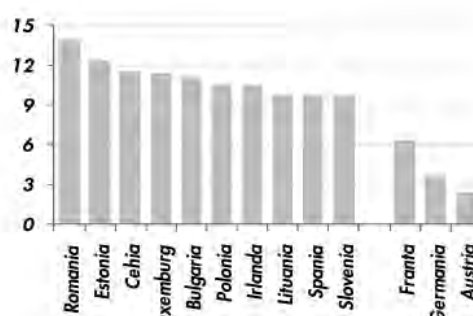
Absorbția fondurilor UE poate reprezenta un stimul puternic în economie (la 1 leu resurse proprii - deficit bugetar - se pot efectua cheltuieli bugetare de 20 lei), care devine crucial în contextul constrângerii legate de finanțarea din străinătate și al restricțiilor asupra politicii fiscale discreționare impusă de noul pact fiscal

Cresterea eficientei cheltuielilor publice este absolut necesara

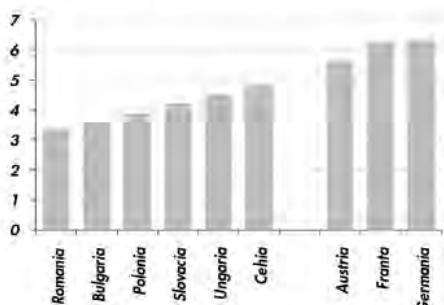
■ Cheltuieli publice de investiții (% din PIB, medie 2001-2010)

Sursa: calcule pe baza datelor publicate de Eurostat

■ Cheltuieli publice de investiții (% din total venituri bugetare, medie 2001-2010)

Sursa: calcule pe baza datelor publicate de Eurostat

■ Scor privind calitatea infrastructurii (GCI 2011-2012)

World Economic Forum, The Global Competitiveness Report

■ Resurse financiare mari alocate pentru cheltuielile publice de investiții, dar:

- exista un sentiment puternic ca progresele facute in domeniul infrastructurii au fost foarte mici
- infrastructura slaba ramane o problema esentiala pentru Romania

Structura surselor de finantare externa a companiilor

❖ Exista trei surse majore de finantare externa*

- Credite de la banci
- Emisiune/listare de actiuni pe piata de capital
- Emisiune de obligatiuni pe piata de capital

❖ Multe din economiile emergente din Uniunea Europeana companiile se finanteaza preponderent de la banci, dar exista si cateva exceptii importante (Polonia, Cehia)

❖ Finantarea prin credite de la banci detine o pondere importanta si in cazul unor economii dezvoltate, consecinta a unui model traditional de afaceri (Italia, Austria, Germania, Spania, Portugalia)

❖ Finantarea companiilor preponderent prin piata de capital se intalneste in special in Marea Britanie (model similar celui din SUA)

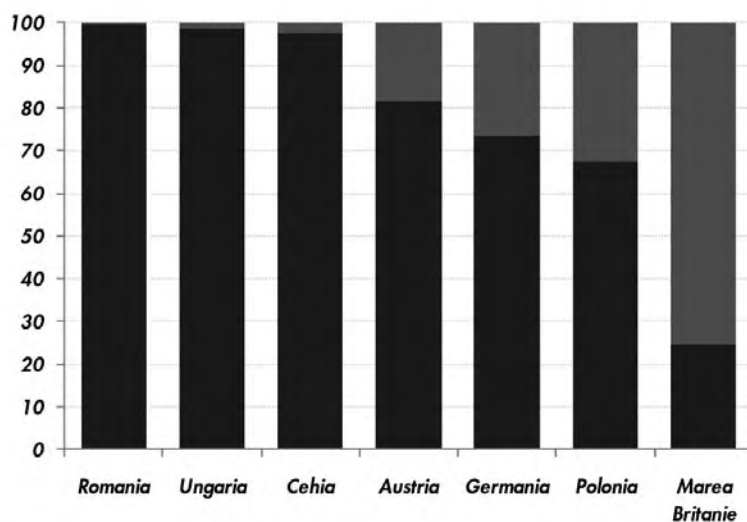
❖ Principala sursa de finantare externa pentru companiile din Romania o reprezinta creditul bancar

- capitalizarea pietei bursiere este redusa (putine companii importante listate)
- nu exista nicio obligatiune emisa de o companie care sa se tranzactioneze pe bursa

* Nota: Sursele de finantare a companiilor alternative finantarii externe includ: (1) actiunile nelistate detinute de proprietari si (2) credite contractate de firme de la actionarii proprii, inclusiv companiile mama straine

Finantarea companiilor prin bursa este aproape inexistentă in cazul Romaniei

- ❖ Marea majoritate a companiilor tranzactionate pe bursa au fost listate prin programul de privatizare in masa si nu au reprezentat finantari pentru companii
- ❖ In ultimii zece ani companiile s-au finantat aproape in exclusivitate de la banci

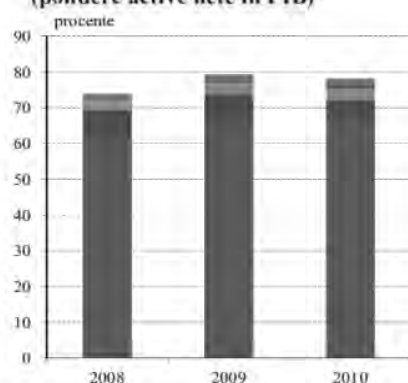
■ Finantarea companiilor prin credite bancare in perioada 2002-2012

■ Finantarea companiilor prin listări inițiale pe bursă (IPO) in perioada 2002-2012

Sursa: Banca Centrala Europeana, Bloomberg, Raiffeisen RESEARCH

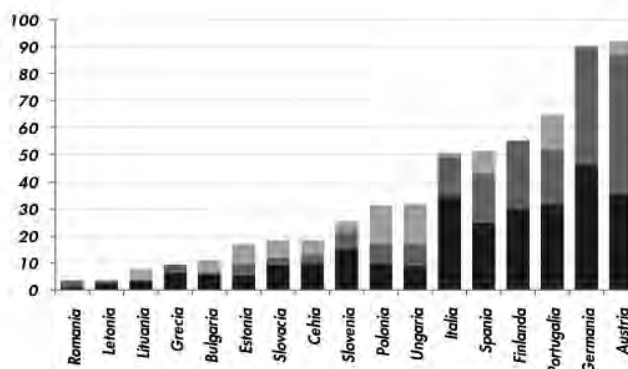
Structura intermediarii financiare in Romania

Structura sistemului financiar
(pondere active nete în PIB)

- instituții de credit
- instituții financiare nebancare
- societăți de asigurare
- fonduri de pensii private
- societăți de investiții financiare
- fonduri deschise de investiții

Sursa: Banca Nationala a Romaniei, Raiffeisen RESEARCH

- Active nete ale societăților de asigurări (% din PIB)
- Active ale fondurilor de investiții (% din PIB)
- Active ale fondurilor de pensii (% din PIB)

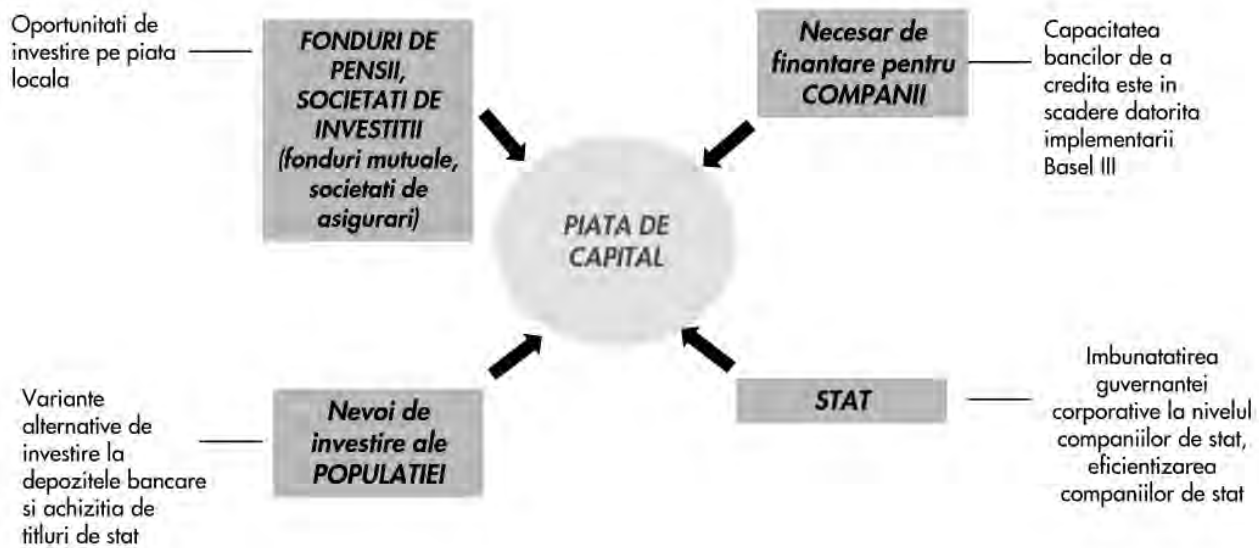
Nota: Datele descriu situația de la sfârșitul anului 2009

Sursa: Banca Centrala Europeana, Raiffeisen RESEARCH

❖ Bancile reprezintă cei mai importanți intermediari financiari in economie

- Acestea au avut capacitate mai ridicată pentru a rezolva problemele generate de transferul resurselor de la cei care economisesc către cei care au nevoie de bani (asimetria de informații)
- Populația și companiile au fost mult mai familiarizate cu sistemul bancar în condițiile în care cererea pentru serviciile de intermediari financiari furnizate de ceilalți agenți a rămas scăzută

Rolul pietei de capital

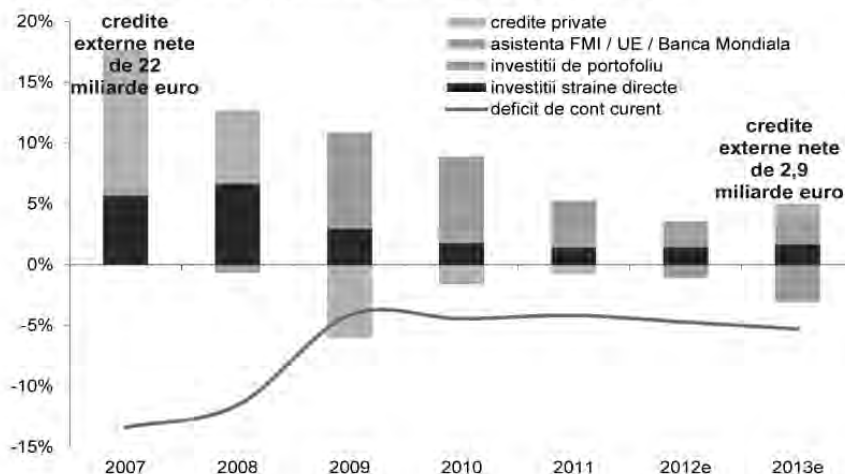
Cum finanțăm economia?

Bursa de Valori, una dintre soluțiile potențiale

Dr. Lucian ANGHEL*,
Președintele Consiliului Bursei de Valori București

România este dependentă de fluxurile externe de capital iar în următorii ani vor începe și rambursările către FMI și UE

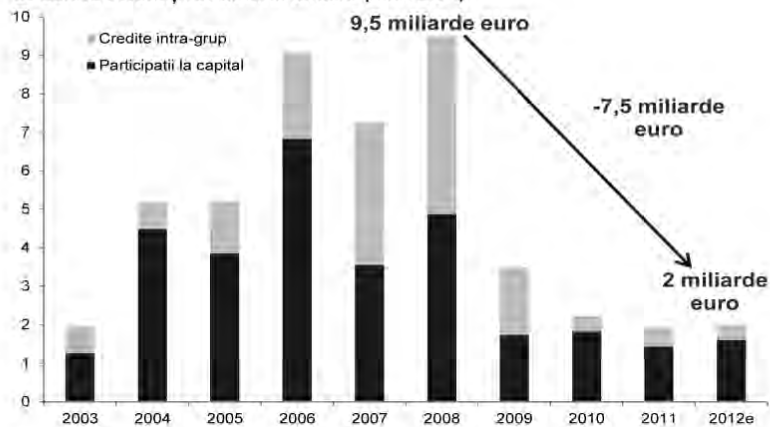
Deficitul de cont curent și sursele sale de finanțare (% din PIB)

Sursa: FMI, BNR, Erste

Investițiile străine directe s-au stabilizat în jurul unui nivel extrem de redus de cca 2 mld. EUR pe an

Structura investițiilor străine directe (mld. EUR)

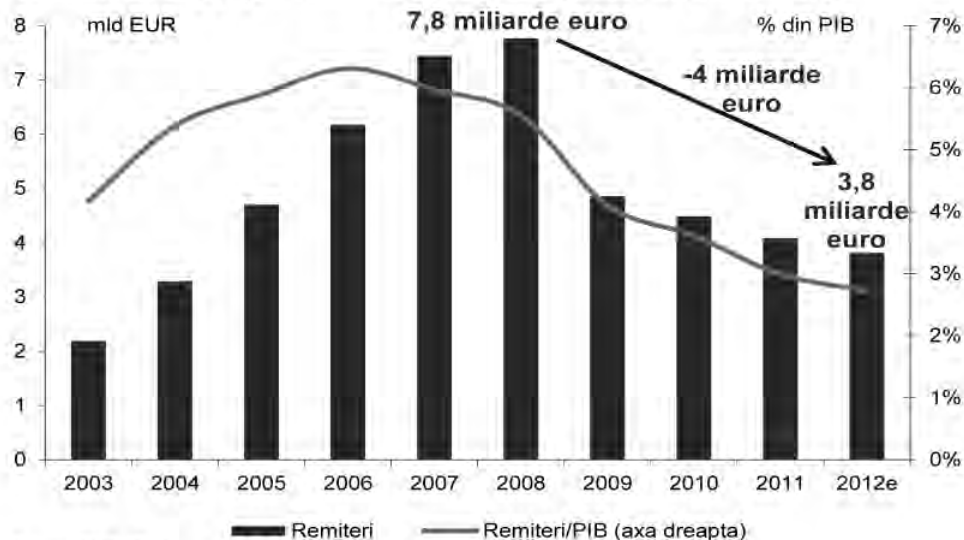

Sursa: BNR, Erste

* Comunicare susținută în cadrul „Proiectului Foișor”, 24 aprilie 2012, București

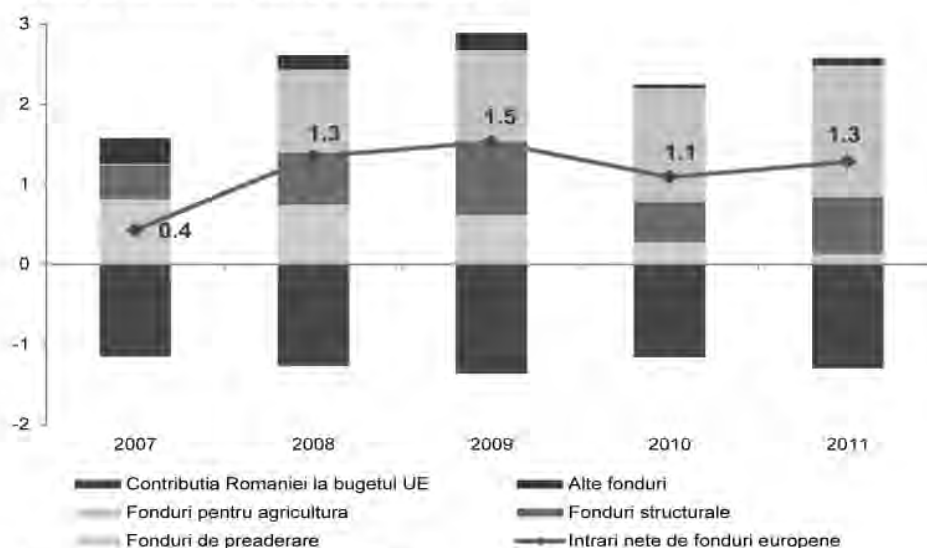
Remiterile românilor din străinătate sunt cu aproape 4 mld. EUR sub maximul istoric înregistrat în 2008

Remiteri ale angajaților români din străinătate (% din PIB și mld. EUR)

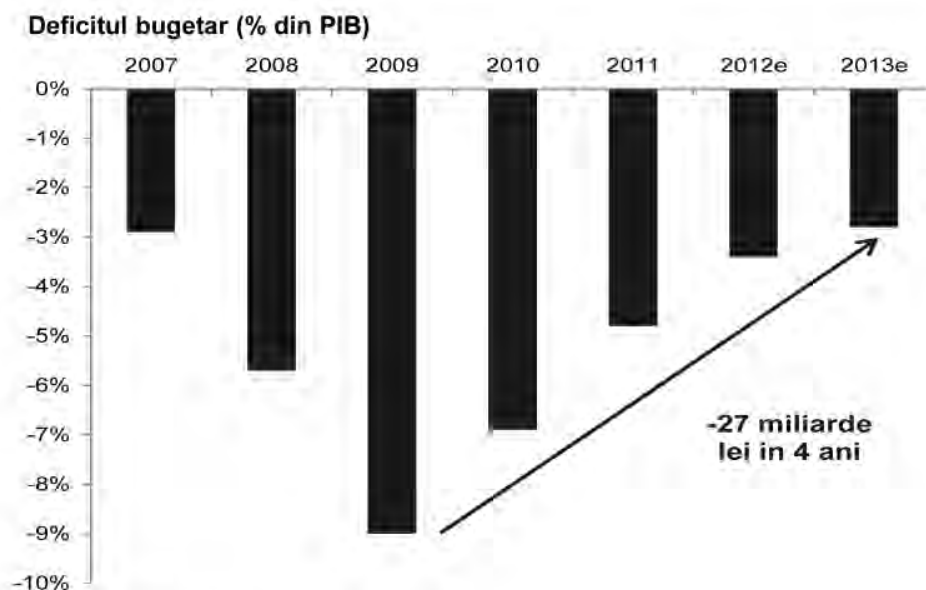

Intrările de fonduri europene au fost în ușoară creștere în 2011, dar au rămas mult sub ce ar avea nevoie România pentru finanțarea creșterii economice

Evoluția fondurilor europene (mld. EUR)

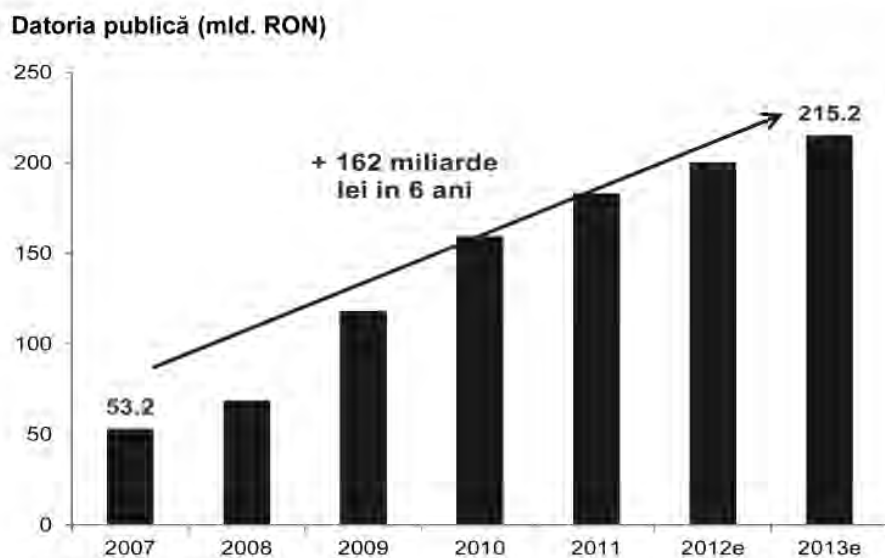

Reducerea deficitului bugetar ca urmare a cerințelor europene limitează volumul resurselor disponibile pentru dezvoltare

Sursa: Eurostat, Erste

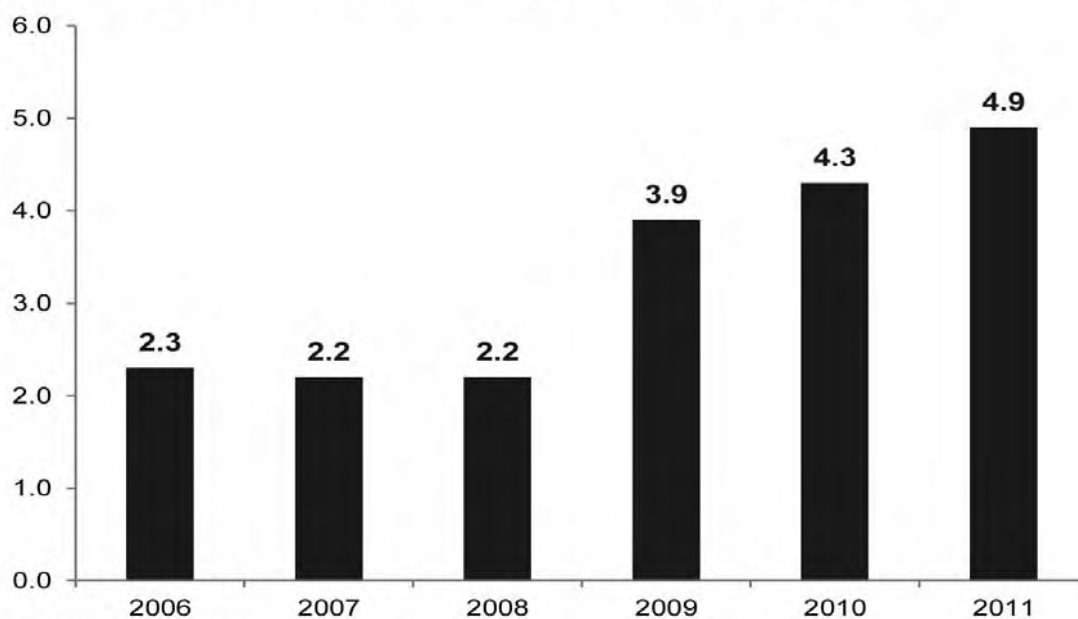
Deși se află la un nivel mult mai redus decât în alte țări din UE, datoria publică nu are spațiu consistent de creștere suplimentară în următorii ani fiind sub presiunea sentimentului investitorilor

Sursa: Eurostat, Erste

Cheltuielile publice cu dobânzi au crescut de peste două ori în ultimii trei ani

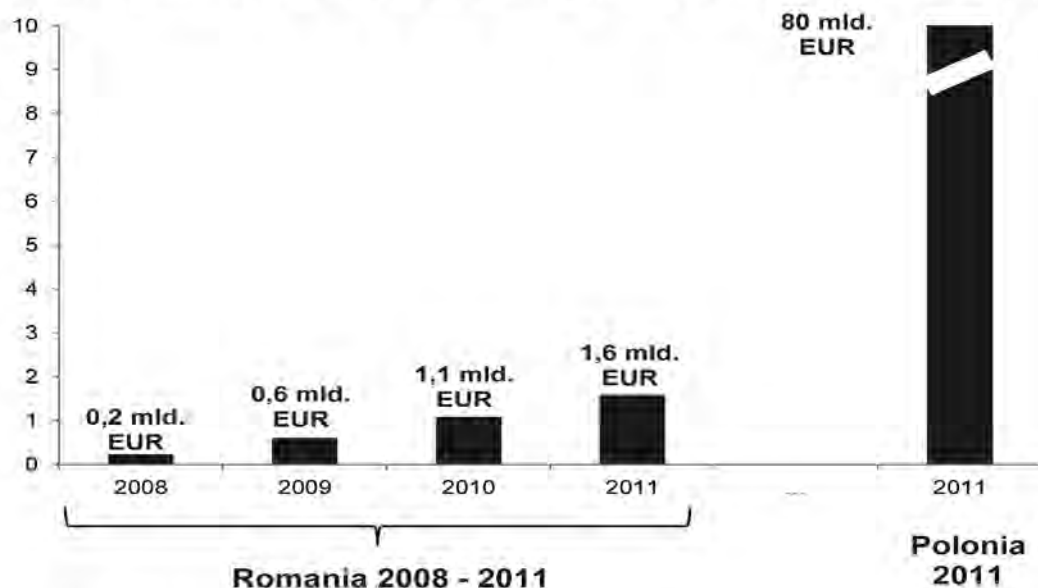
Cheltuieli publice cu dobânzi la 100 RON venituri bugetare (RON)

Sursa: Ministerul Finantelor Publice, Erste

Activele fondurilor private de pensii din Polonia sunt de 50 de ori mai mari decât în România, la o populație de numai două ori mai mare

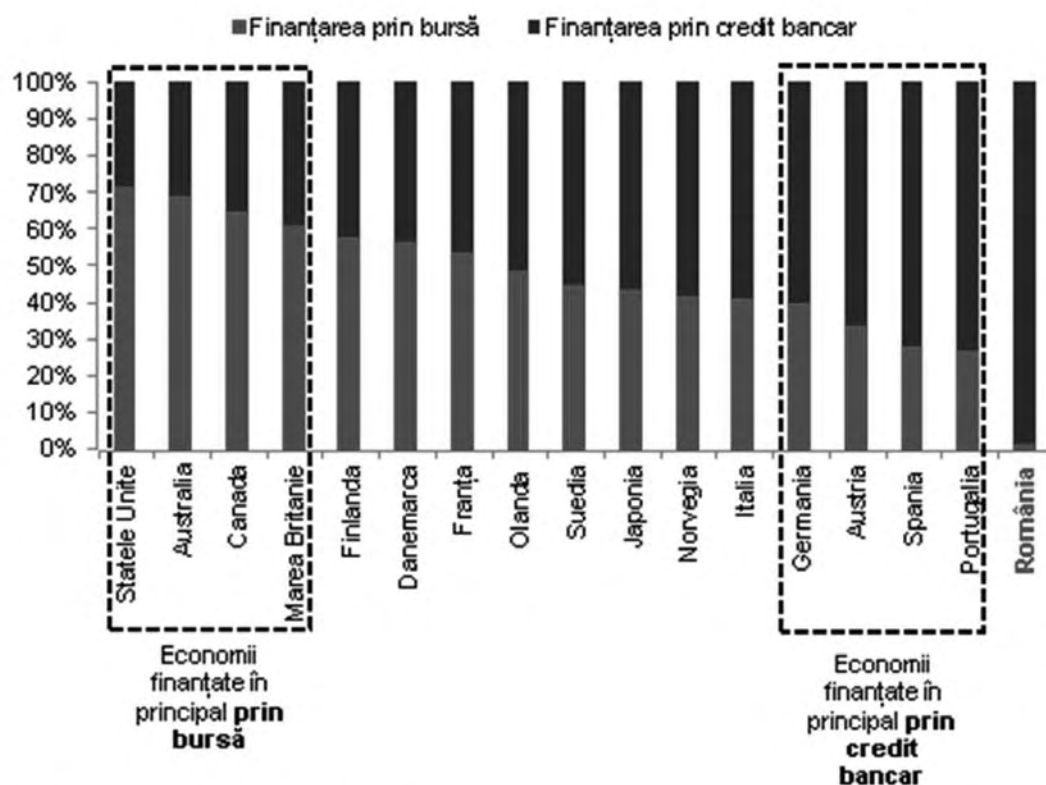
Activele fondurilor private de pensii (mld. EUR) - o alternativă internă de finanțare

Sursa: OECD, Erste

Structura finanțării sectorului privat

Există două modalități principale de finanțare: prin bănci și prin burse*

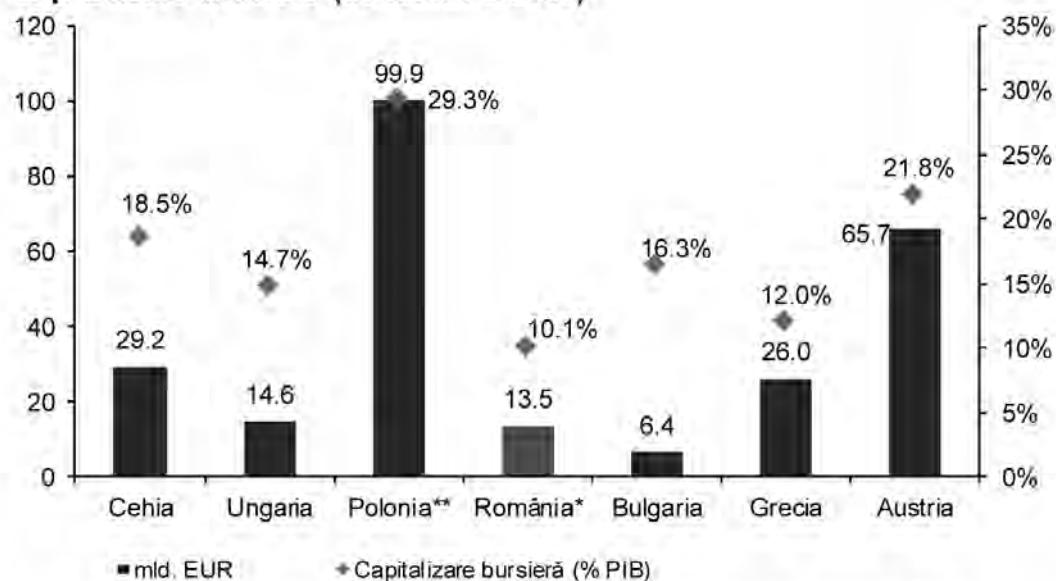
*Pentru perioada 2002 – 2007

Sursa: IMF Working Paper, 2011

**Rolul primordial al oricărei
burse din lume este de
a FINANȚA**

Bursa este subdezvoltată raportat la dimensiunea economiei românești...

Capitalizare bursieră (decembrie 2011)

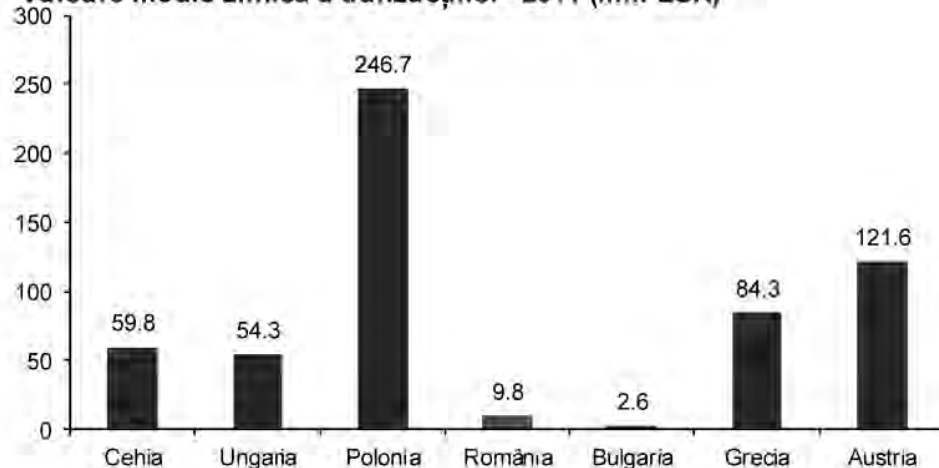
* Capitalizarea Bursei de Valori București exclude capitalizarea Erste Group Bank

**Capitalizarea Bursei de la Varșovia include doar capitalizarea companiilor locale

Sursa: Eurostat, Erste

...În consecință și lichiditatea este extrem de redusă comparativ cu alte piețe europene

Valoare medie zilnică a tranzacțiilor - 2011 (mil. EUR)

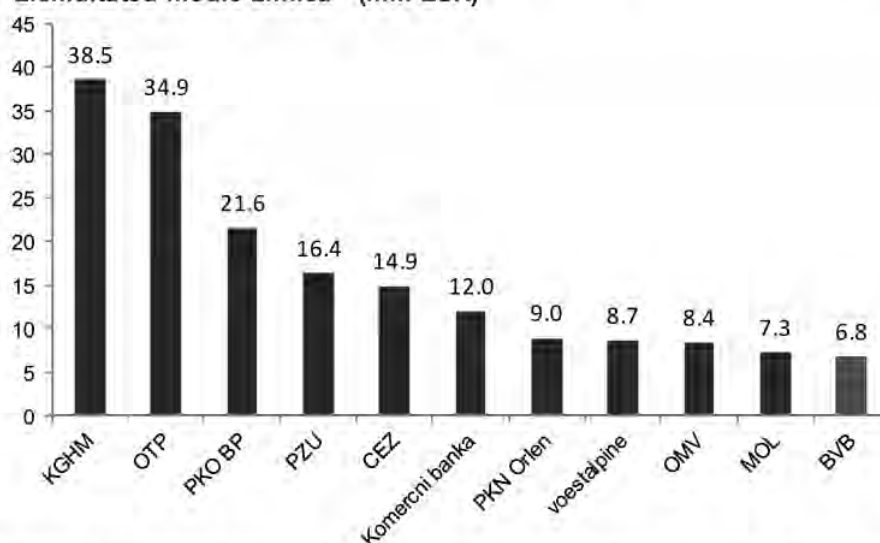

Sursa: Eurostat, Federația Europeană a Burselor de Valori, Erste

Nivelul de dezvoltare al altor piețe de capital permite unor companii să aibă un volum al tranzacțiilor mai mare decât toate companiile listate la noi

Valoarea tranzacțiilor zilnice la Bursa de Valori București este mai mică decât nivelul tranzacțiilor bursiere zilnice pentru un singur emitent de pe o bursă mai dezvoltată din regiune

Lichiditatea medie zilnică* (mil. EUR)

*Lichiditatea medie zilnică este calculată luând în considerare prețul mediu respectiv volumul mediu tranzacționat pe un orizont de timp de 3 luni (noiembrie 2011 - ianuarie 2012)

Sursa: Factset, Erste

Evoluția capitalizării bursiere și a valorii medii zilnice a tranzacțiilor la BVB

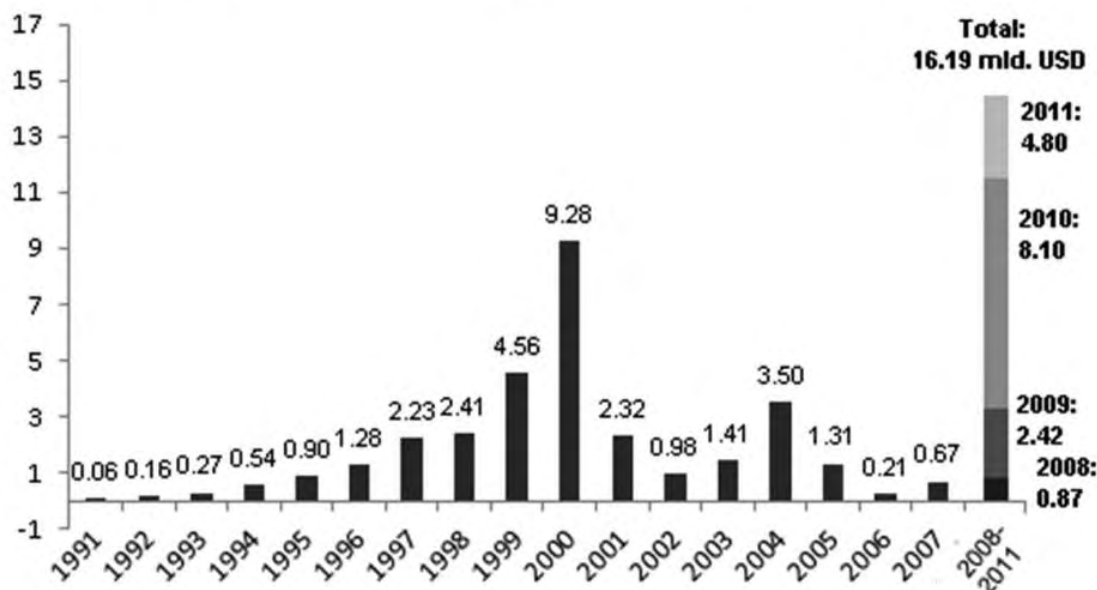

Lichiditatea BVB în 2011 s-a situat la nivelul anului 2005 în pofida listării Fondului Proprietatea în ianuarie 2011.

Sursa: BVB, Erste

Modele de succes - Polonia

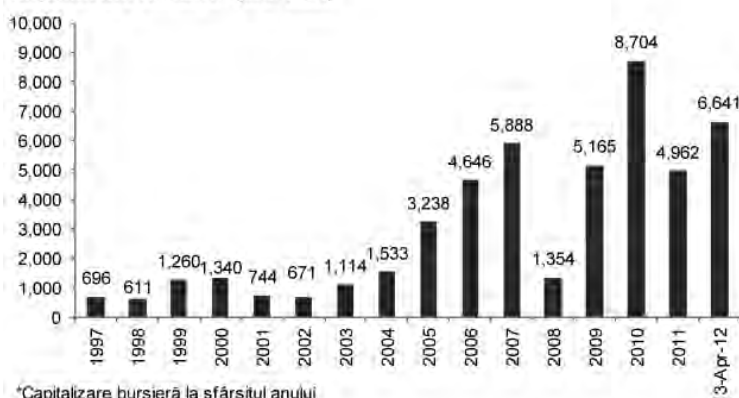
Într-o perioadă extrem de dificilă la nivel mondial (2008 – 2011), Polonia a obținut peste 16 mld. USD din privatizări pe piața de capital, din care cca o jumătate au fost bani aduși de investitori din afara Poloniei

Sursa: Ministerul Trezoreriei, Polonia

Producătorul integrat de cupru KGHM – privatizare de succes prin Bursa de la Varșovia

Capitalizare bursieră* (mil. EUR)

*Capitalizare bursieră la sfârșitul anului

Sursa: KGHM, Erste

Profil KGHM:

- Producător integrat de cupru (extracție minereu Cu, prelucrare concentrate Cu)

- Producție 2011:

- 29,7 mil. tone minereu cupru (conținut de Cu: 1,61%; în România, conținut de Cu: 0,36%)
- Concentrate Cu : 426,7 mil. tone (suplimentar s-au importat concentrate Cu)
- 571 mii tone Cu prelucrat (rafinat)
- 1.260 tone Ag

- Rezultate financiare 2011 (cel mai bun an din istoria companiei):

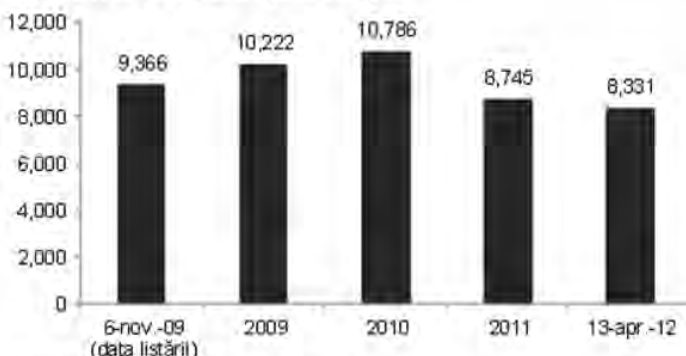
- CA: 5,3 mld. EUR
- Profit operațional: 3,2 mld. EUR
- Profit net: 2,6 mld. EUR

KGHM la Bursa din Varșovia:

- Listare prin ofertă publică inițială derulată în iunie 1997 în urma căreia Trezoreria a vândut un procent de 32.8% din acțiunile societății (valoare ofertă: peste 330 mil. EUR)
- Ulterior, Trezoreria a mai vândut 10% din acțiuni prin vânzări sistematice în piață
- În prezent, Trezoreria deține un pachet de 31,79%, în condițiile în care un alt pachet de 15% a fost transferat către salariați, iar un altul de 10,35% a fost transferat unor companii controlate de stat. Compania valorează în prezent de cca 10 ori mai mult decât în anul listării; deci, chiar dacă statul (Trezoreria) deține cca 32% din capitalul companiei, valoarea acestei participații este mult mai mare decât cea a pachetului inițial de 100% deținut înainte de 1997.

PGE – cea mai mare ofertă inițială din Europa în anul 2009 (an de recesiune europeană, mai puțin în Polonia)

Capitalizare bursieră* (mil. EUR)

*Capitalizare bursieră la sfârșitul anului
Sursa: Bursa de la Varșovia, Erste

Profil PGE:

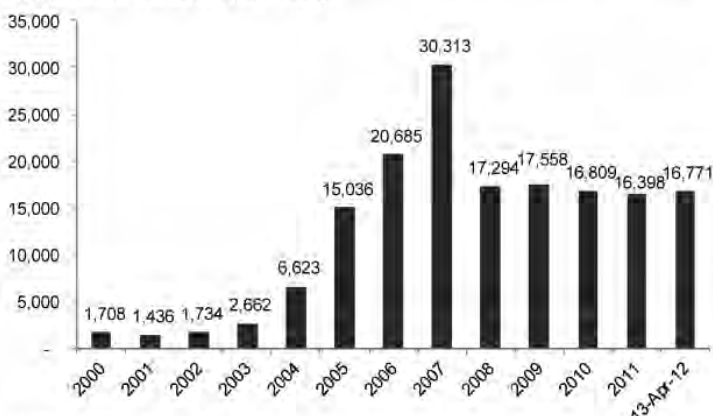
- Cel mai important producător de electricitate din surse termo (uile, lignit, gaze naturale) din Polonia
- Cap. Instalată 2011: 13.100 MW; producție 2011: 56,5 TWh; cotă de piață: 40%
- Integrat pe verticală, cu activități de distribuție și furnizare electricitate (20% cotă de piață – distribuție, 5 mil. consumatori clienți)
- Program masiv de investiții în **modernizarea unităților vechi și construcția de unități noi**
- Responsabil din partea guvernului polonez cu construcția a două centrale nucleare cu CI de 3.000MW fiecare (prima centrală este programată să devină operațională în 2023)
- **Rezultate financiare 2011:**
 - CA: 6.822 mil. EUR
 - Profit operațional: 1.006 mil. EUR
 - Profit net: 1.198 mil. EUR

PGE la Bursa de la Varșovia:

- Listare prin ofertă publică inițială cu emisiune de acțiuni noi reprezentând 15% din capitalul social (valoare ofertă: 1,4 mld. EUR)
- Perioada derulării ofertei: Noiembrie 2009
- Cea mai mare ofertă publică de vânzare din Europa în anul 2009
- În prezent, statul deține un pachet de 61,89% din acțiuni, după ce în februarie 2012 a vândut un pachet suplimentar de 7% din acțiuni. Oferta a fost inițiată în maxim o săptămână de la adoptarea deciziei de vânzare de către statul polonez, la un discount de 6-7% față de prețul din piață, statul încasând cca 600 mil. EUR (o altă formă de a finanța economia)

CEZ Group – povestea de succes a Republicii Ceha

Capitalizare bursieră* (mil. EUR)

*Capitalizare bursieră la sfârșitul anului
Sursa: Bloomberg, Erste

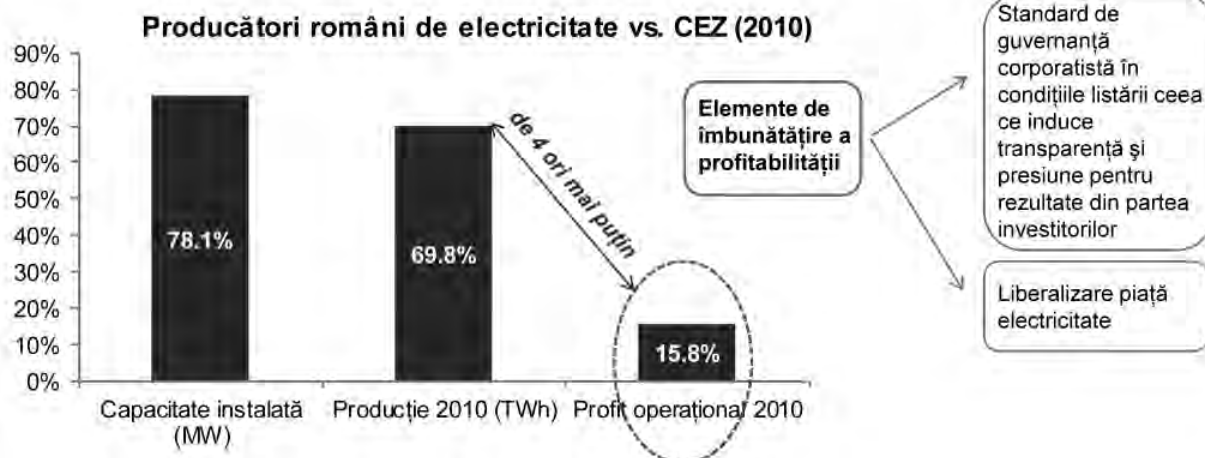
Profil CEZ Group:

- Producătorul de electricitate CEZ a fost fondat în 1992 de Fondul Național Proprietatea
- CEZ Group a fost creat în 2003 pe structura CEZ, fiind activ pe toate segmentele sectorului (extracție cărbune, producție electricitate, trading, distribuție și furnizare)
- A început expansiunea în străinătate în 2004-2005
- În prezent este printre cele mai mari zece companii de energie din Europa d.p.d.v. al capitalizării, capacității instalate și numărului de clienți
- Cap. Instalată 2011: 15.122 MW; producție 2011: 69,2 TWh (41% - nuclear, 54% - termo, 5% - hidro)
- Piața de electricitate din Cehia este 100% liberalizată, neexistând intervenții administrative din partea Guvernului
- **Rezultate financiare 2011:**
 - CA: 1,5 mld. EUR
 - Profit operațional: 2,5 mld. EUR
 - Profit net: 1,6 mld. EUR

CEZ la Bursa din Praga:

- Privatizare prin sistemul de cupoane (vouchere), în două etape: 1993 (27% din acțiuni) respectiv 1995 (6% din acțiuni)
- În prezent, statul deține un pachet de 69,78% (în 2009, 10% din acțiuni au fost anulate în urma unui program de răscumpărare derulat de companie)
- Politică de dividende **stabilă**, cu alocarea a **peste 40% din profitul net pentru dividende începând cu 2003**

Profitabilitate sub potențial a producătorilor români de electricitate prin comparație cu alți producători listai

Sursa: Erste

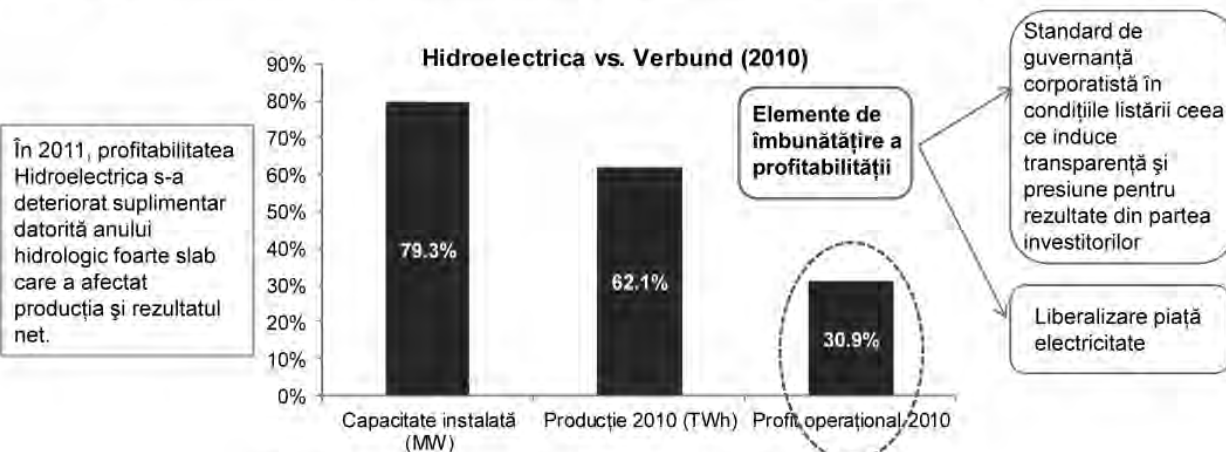
Producători români de electricitate:

- Hidroelectrică, Nuclearelectrică, CE Turceni, CE Rovinari, CE Craiova
- Cap. Instalată cumulată a celor cinci 2010: 11,722 MW
- Producție cumulată 2010: 44.2 TWh

CEZ

- Cap. Instalată 2010: 15,018 MW
- Producție 2010: 63.3 TWh

Profitabilitatea Hidroelectrică - sub cea a producătorilor hidro din vestul Europei

În 2011, profitabilitatea Hidroelectrică s-a deteriorat suplimentar datorită anului hidrologic foarte slab care a afectat producția și rezultatul net.

Sursa: Erste

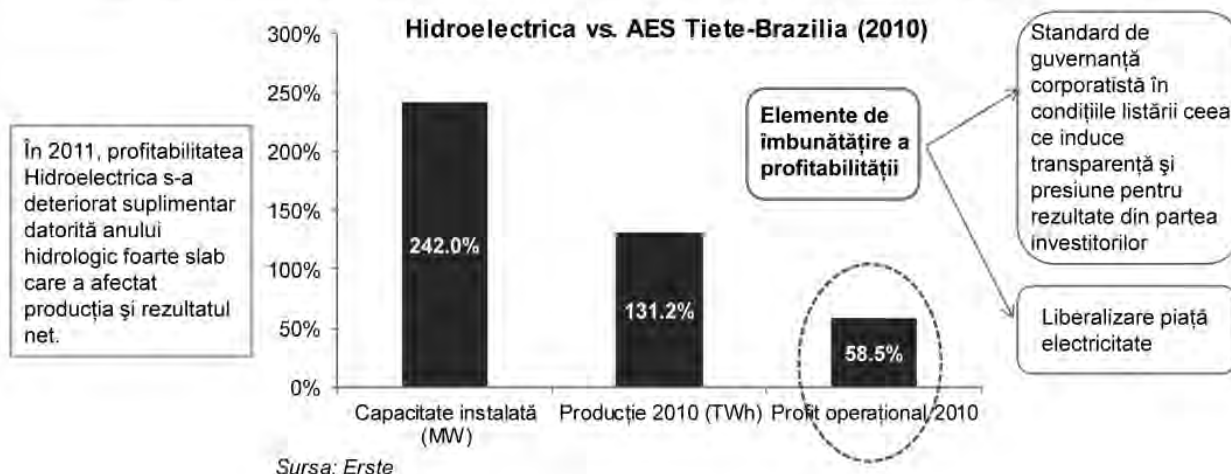
Hidroelectrică:

- Cap. Instalată 2010: 6,438 MW
- Producție 2010: 19.3 TWh
- 2010 – an hidrologic foarte bun față de un an hidrologic mediu (producție 16-17 TWh)
- 2011 – an hidrologic foarte slab (14,4 TWh)
- 2012 – an hidrologic relativ slab estimat (15 TWh)

Verbund:

- Producător hidro, Austria
- Cap. Instalată 2010: 8,115 MW
- Producție 2010: 31.1 TWh

Profitabilitatea Hidroelectrică – sub cea a producătorilor din alte piețe emergente

Hidroelectrică:

- Cap. Instalată 2010: 6,438 MW
- Producție 2010: 19.3 TWh
- 2010 – an hidrologic foarte bun față de un an hidrologic mediu (producție 16-17 TWh)
- 2011 – an hidrologic foarte slab (14,4 TWh)
- 2012 – an hidrologic relativ slab estimat (15 TWh)

AES Tiete:

- Producător hidro, Brazilia
- Cap. Instalată 2010: 2,660 MW
- Producție 2010: 14.7 TWh

Vestea bună:

- Crearea unei alternative de finanțare a economiei depinde doar de deciziile pe care noi le luăm în România
- Dacă nu creăm această alternativă, nu putem da vina pe nimeni din afara României

Ce este de făcut? – Câteva idei

Ar trebui copiat ceea ce alții au făcut bine

Pe termen scurt:

- respectarea strictă a programului de vânzare de pachete minoritare prin bursă (programul trebuie să fie unul realist; întârzierile trebuie să fie evitate, iar în cazul în care acestea apar, trebuie adoptate măsuri corespunzătoare; nerespectarea unui program anunțat pe plan internațional atrage scăderea credibilității autorităților)
- protejarea intereselor statului în ceea ce privește creșterea valorii companiilor după listare și vânzarea la un preț corect
- rezolvarea problemelor din trecut (ex: donația Romgaz, contracte la prețuri speciale și nu la prețul de pe piață etc)
- respectarea standardelor internaționale de licitații cu care marii investitori sunt obișnuiți
- urgentarea instalării managementului profesionist, în special pentru companiile care vor fi listate deoarece investitorii doresc să îl cunoască înainte de a investi
- predictibilitatea deciziilor de reglementare în domeniul energiei și independența ANRE
- evaluarea și remunerarea/bonusarea managementului și în funcție de creșterea valorii companiei pe bursă (pot fi create pachete de opțiuni pe acțiuni pentru management)
- statul poate crea un fond de stabilizare în conformitate cu normele europene (protejarea împotriva scăderii prețului acțiunii după listare)
- compania poate răscumpăra acțiuni pe care să le acorde angajaților; astfel, aceștia vor fi motivați să crească valoarea companiei pe bursă și să fie mai eficienți
- crearea unei pătri stabile de investitori autohtoni prin reducerea birocrăției fiscale (în prezent sunt cerute cinci raportări fiscale pentru o persoană fizică care investește în acțiuni)
- continuarea rapidă a programului de oferte publice (vânzări de participații minoritare) cu o nouă ofertă lansată pe piața de capital pentru a fructifica succesul Transelectrica

Ce este de făcut? – Câteva idei

Ar trebui copiat ceea ce alții au făcut bine

Pe termen lung:

- realizarea unui pact (chiar și informal) la nivelul clasei politice care să pună bazele dezvoltării pieței de capital românești pe termen lung (5-10 ani)
- susținerea dezvoltării fondurilor de pensii private pentru ca, în timp, acestea să poată finanța cu preponderență România (atât să împrumute statul, cât și să achiziționeze acțiuni românești sau bonduri emise de companii românești pe bursă)
- crearea de PPP majore în care o parte din finanțare să fie obținută prin bursă (PPP de interes național pentru dezvoltarea turismului, agriculturii, infrastructurii, energiei etc.)
- utilizarea bursei pentru toate vânzările de acțiuni ale companiilor statului (nu s-a inventat un instrument mai transparent decât bursa)

REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE: ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVE

Zona extinsă a Mării Negre: provocări și oportunități

Ambasador Dr. Paraschiva BĂDESCU

Din punct de vedere geografic și istoric, Regiunea extinsă a Mării Negre (REMN), ce include și Caucazul de Sud, este parte a Europei, leagănul civilizațiilor la porțile continentului, cu rădăcini în culturile antice greacă și romană. Amplasarea strategică a regiunii la răscrucea dintre Europa, Orientul Mijlociu și Asia Centrală a făcut din Marea Neagră un subiect de îndelungate dispute și războaie între puterile care doreau să dețină controlul asupra acesteia.

O serie de evenimente istorice fără precedent au adus în atenția Occidentului Regiunea extinsă a Mării Negre, care include statele riverane la Marea Neagră, Moldova și țările din Caucazul de Sud – Armenia, Azerbaidjan și Georgia, arăta Ronald D. Asmus, subliniind necesitatea ca aceasta să se afle între prioritățile de pe ordinea de zi euro-atlantică¹.

1. La începutul anilor '90, în regiunea Mării Negre au avut loc schimbări radicale de natură politică, militară, economică și geopolitică. Desființarea Tratatului de la Varșovia a eliminat confruntarea militară între cele două blocuri militare, care a planat timp de peste patru decenii asupra regiunii după cel de-al Doilea Război Mondial. Se deschideau astfel perspective ca Regiunea Mării Negre, considerată o zonă fierbinte în perioada Războiului Rece, să aspire a deveni o zonă de bună vecinătate și cooperare între statele riverane.

Desintegrarea Uniunii Sovietice a rezultat în apariția a șase noi state independente în regiunea Mării Negre – Federația Rusă, Ucraina, Georgia,

Republica Moldova, Armenia și Azerbaidjan, alăturându-se altor state independente din zonă – Bulgaria, România, Turcia, Grecia. În prezent, regiunea este într-o nouă fază istorică: litoralul de vest este integrat în NATO (Bulgaria, Grecia, România și Turcia) și Uniunea Europeană (Bulgaria, Grecia și România, iar Turcia este în proces de negociere); țările de pe litoralul de est au stabilit relații de cooperare cu NATO și UE, iar unele din acestea și-au propus drept obiectiv integrarea în aceste organizații. Toate statele din regiunea lărgită a Mării Negre sunt angajate în relații instituționale cu structurile euro-atlantice: Consiliul Europei și OSCE; NATO - Parteneriatul pentru Pace, Consiliul NATO-Rusia și parteneriatul NATO-Ucraina, precum și Parteneriatul Estic al UE.

Transformări radicale au avut loc, de asemenea, în domeniul economic. În afară de Grecia și Turcia, țări cu o economie de piață consolidată, celelalte state din regiunea Mării Negre au traversat un proces complex de tranziție de la o economie centralizată la o economie de piață. Pentru statele ex-sovietice, acest proces a fost și mai complex, dat fiind faptul că ele au făcut parte dintr-un sistem economic unitar complex, înainte de a trece la edificarea economiilor naționale. Aceste țări s-au angajat într-un proces complex de identificare a căilor de conectare la relațiile economice externe, de a-și găsi un loc propriu în economia mondială. Totodată, nivelul de dezvoltare economică a statelor din regiune a fost și este diferit.

2. Paralel cu transformările radicale politice și economice, statele din zonă s-au confruntat cu riscuri și amenințări pentru securitatea și stabilitatea națională și regională, printre care evenimentele din Georgia, războiul ruso-georgian din 2008, problema flotei rusești și a Crimeei în relațiile ruso-ucrainene, conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan privind Nagorno-Karabah, mișcarea separatistă în Transnistria (Republica Moldova), conflicte etnice și teritoriale existente sau potențiale, o cronică subdezvoltare economică și sărăcie. La acestea se adaugă și unele probleme “vechi” care sunt încă prezente în relațiile dintre statele regiunii, cum ar fi disputa între Grecia și Turcia privind demarcarea apelor teritoriale și posesia insulelor din Marea Egee, situația minorităților ș.a.

Stabilitatea, securitatea și pacea în această regiune sunt amenințate de noi riscuri care includ manifestări de extremism, separatism sau terorism, precum și dispute teritoriale, cursa regională a înarmărilor, probleme ale mediului înconjurător și creșterea crimei organizate transnaționale. Conflictele nerezolvate pe teritoriul unor state sau între statele din Caucazul de Sud reprezintă un risc potențial de re izbucnire a ostilităților și noi valuri de migranți, constituind un obstacol important pentru dezvoltarea întregii regiuni. În Caucaz, efectele războiului ruso-georgian din 2008 nu au fost încă depășite, iar existența “de facto” a unor entități autoprocimate drept independente continuă să complice integrarea regională.

3. Deși problemele menționate mai sus sunt reale și trebuie să fie abordate și rezolvate, se impune, totodată, acreditarea importanței strategice a regiunii din perspectiva necesității de consolidare a stabilității și evoluțiilor democratice ale statelor riverane, a relevanței acestora în combaterea terorismului, crimei organizate și traficului ilicit de toate categoriile ș.a.

Regiunea Mării Negre se confruntă cu o varietate de riscuri și probleme, dar și cu oportunități pentru soluționarea acestora. OSCE, Consiliul Europei, UE, NATO și ONU sunt deja prezente în zonă prin diferite mecanisme și programe. Este necesară mai multă sinergie între organizațiile internaționale și mai multă energie

pentru a orienta întreaga regiune pe o cale solidă de stabilizare, democrație și dezvoltare economică.

UE și NATO au avut o politică proactivă în regiune, au fost încheiate diferite înțelegeri pentru dezvoltarea cooperării multilaterale în Marea Neagră. Intre statele riverane există diferite mecanisme și forme de cooperare, precum OCEMN (Organizația de Cooperare Economică în Marea Neagră), Forumul pentru Dialog și Parteneriat la Marea Neagră, Inițiativa UE pentru Marea Neagră etc. Trebuie spus, însă, că rezultatele cooperării multilaterale nu au fost la un nivel satisfăcător, iar unele inițiative regionale au fost privite cu neîncredere, îndeosebi datorită perceputei conexiuni a acestora cu politicile conductelor energetice, iar potențialul aranjamentelor de cooperare pare să fie umbrat de politicile bazate pe anumite interese și alianțe ad-hoc².

Datorită evoluțiilor din zonă, integrarea euro-atlantică a fost temporizată, fiind înlocuită cu relații de parteneriat bilateral ale UE. Marea Neagră este spațiul unor tensiuni puternice legate de resursele energetice și controlul căilor de comunicații. La acestea se adaugă vechile rivalități care-și au rădăcinile în istoria statelor riverane și în conflictul civilizațiilor.

Perspectiva ca Marea Neagră să devină “hub” energetic este afectată de politicile externe dominante vectoriale ale Ucrainei, pe de o parte, și ale Turciei, pe de alta. Ucraina este confruntată cu probleme legate de tranzitul energiei; penuria energetică și deficitul bugetar o vor împinge mai aproape de Rusia, iar UE va fi tot mai rezervată de a investi în infrastructura tranzitului de energie. Datorită acestor evoluții, Rusia poate deveni un factor tot mai influent în regiunea Mării Negre³.

4. Importanța strategică a regiunii largite a Mării Negre este tot atât de actuală astăzi, precum a fost în timpul Imperiului Roman. Ea reprezintă, pentru toate intențiile și obiectivele, frontiera orientală a Europei și ca atare trebuie să constituie o parte tot mai bine integrată a acesteia, indiferent de separațiile etnice, naționale și culturale înregistrate în istoria mai îndepărtată sau mai recentă a regiunii. În ciuda problemelor complexe cu care se confruntă încă această zonă în virtutea istoriei ei îndelungate, uneori neferi-

cite, dar mereu dinamice, trebuie subliniat că această istorie a oferit atât bazele, cât și motivația unei participări active și de succes la economia globală și la comunitatea politică internațională.

SUA și Europa au un interes major în a-și diversifica sursele de aprovizionare cu energie, iar Marea Neagră este o rută ideală prin care petrolul și gazele naturale provenite din alte surse decât OPEC și regiunea Golfului Persic să ajungă pe piețele europene. Potențialul acestor surse este considerabil. Regiunea extinsă a Mării Negre este o zonă tradițională de tranzit și un important furnizor de energie. Resursele energetice și potențialul de transport energetic din Caucazul de Sud constituie un garant important al securității energetice a Europei în viitorii ani.

În ianuarie 2011, Parlamentul European a adoptat o rezoluție privind Marea Neagră, în care se arată că, de fapt, din 2005, regiunea a intrat într-o nouă fază. Parlamentul European recunoaște "importanța geo-strategică a Mării Negre pentru securitatea energetică a UE" și subliniază necesitatea lansării unei **strategii a UE pentru consolidarea coerenței și vizibilității de acțiune în regiune**.⁴

În politicile occidentale față de regiunea Mării Negre sunt urmărite patru mari obiective: întărirea independenței și prosperității statelor din regiune prin venituri obținute din producția de energie; întărirea securității pieței energetice la nivel global, la adăpost de politicile concurențiale; stabilirea unor legături economice strânse cu noile state din regiune pentru prevenirea sau rezolvarea pașnică a eventualelor conflicte regionale. Din punct de vedere al intereselor occidentale, europene și americane, relațiile cu statele din regiunea Mării Negre constituie un punct de referință important în orice planificare strategică vizând viitorul politic al Marelui Orient Mijlociu⁵

Regiunea este atractivă pentru investitorii străini, în special companii petroliere multinaționale. De aceea, soluționarea conflictelor existente și prevenirea unor noi conflicte este considerată drept o premiză esențială pentru securizarea căilor de export a energiei, iar stabilitatea

politică internă este o altă precondiție pentru dezvoltarea proiectelor în domeniul energiei și infrastructurii care sunt de importanță vitală pentru întreaga regiune⁶.

Zona extinsă Marea Neagră-Marea Caspică capătă tot mai multă importanță din punct de vedere al producției, transportului și distribuirii energiei. Întreaga zonă se află la interferența coridoarelor de transport care leagă Europa de Caucazul de Sud, Asia Centrală și Orientul Apropiat. Din punct de vedere economic, bazinul Marea Neagră-Marea Caspică este zona cu cel mai rapid ritm de dezvoltare pe plan global⁷. În acest context, importanța acestei zone strategice este incontestabilă, cale de conectare a infrastructurii de transport și energiei între Asia și Europa. Întreaga regiune are un potențial enorm să devină o poartă între Balcani și Caucazul de Sud, care leagă România cu Georgia și, prin Azerbaidjan, cu bazinul Caspic.

Toate țările din Caucazul de Sud, precum și Rusia, Turcia și Iranul sprijină avansarea unor inițiative concrete privind pacea, securitatea regională și prosperitatea economică națională în regiune.

5. Statele occidentale par să fie preocupate în primul rând de crearea unui climat de securitate în regiune, astfel încât transportul resurselor energetice să fie în siguranță. Dar securitatea nu poate exista într-un vid, ci prin conjugarea eforturilor și folosirea eficientă a mecanismelor existente, precum OCEMN, Blackseafor, Măsuri de Consolidare a Securității și Increderei în Marea Neagră – inițiative la care participă toate statele din regiune, dar și cele oferite de OSCE, UE și NATO.

Persistă preocupări privind tipurile tradiționale de amenințări la adresa securității, generate de trupele staționate pe teritoriul altor state, schimbările de facto ale granițelor, conflictele etnice etc. Multe din aceste amenințări sunt legate – direct sau indirect – de Rusia.

Principalul obstacol în calea dezvoltării tuturor democrațiilor noi ale Europei, fie ele din

zona adriatică sau din a Mării Negre, este, fără îndoială, instabilitatea regională. **Conflictele nerezolvate** sunt printre cauzele instabilității regionale. În vocabularul OSCE, aceste conflicte sunt denumite “conflicte înghețate” și se referă la regiunile Osetia de Sud și Abhazia în Georgia, Nagorno-Karabakh (disputa între Armenia și Azerbaidjan) și Transnistria (Republica Moldova). Aceste conflicte, departe de a fi înghețate, au următoarele efecte: consumă resursele statelor și organizațiilor implicate în rezolvarea acestora; zădărnicesc planurile de dezvoltare economică; obstrucționează democrația, oferindu-le liderilor naționali pretexte pentru a întârzia reformele democratice, invocând preocupări de securitate națională; fac posibilă existența unor zone incontrolabile ș.a. Ele constituie, totodată, un pretext pentru menținerea prezenței militare a Rusiei în regiune.

6. Un obiectiv realist pentru comunitatea euro-atlantică ar fi declanșarea unui proces cuprinzător de stabilizare a regiunii care să includă: gestionarea și soluționarea conflictelor, dezvoltarea economică și consolidarea instituțiilor democratice, afirmarea viguroasă a statului de drept, bazat pe valori, standarde și principii universale. Atat UE, cât și NATO dispun de instrumente și structuri care pot fi și sunt, utilizate pentru extinderea ariei de stabilitate și securitate. S-ar impune o operaționalizare și implementare regională a acestora. Lupta împotriva terorismului, a noilor riscuri la adresa securității și stabilității reclamă stabilizarea și transformarea regiunii largite a Mării Negre într-o zonă sigură de securitate la frontiera sistemului euro-atlantic.

Există o atitudine și o motivație complexe din partea actorilor majori ai sistemului euro-atlantic în ceea ce privește necesitatea stabilizării și securizării zonelor frontaliere estice ale Europei, reprezentând o premisă cheie a însăși securității și bunăstării acesteia.

Criza economică mondială ar fi putut constitui pentru regiunea Mării Negre o oportunitate de a consolida cooperarea regională și de a o folosi

pentru soluționarea problemelor care împiedică dezvoltarea dinamică și susținută a întregii regiuni. **Dezvoltarea și intensificarea cooperării regionale** ce se profilează tot mai mult ca o exigență a relațiilor internaționale contemporane, poate contribui la schimbarea percepției negative privind regiunea Mării Negre, deschizând perspective cu avantaje economice și politice.

7. În decursul anilor, în conformitate cu **interesul României pentru stabilizarea și integrarea europeană și euro-atlantică a statelor din zona largită a Mării Negre**, au fost depuse eforturi susținute și promovate inițiative vizând acreditarea importanței strategice a regiunii pentru NATO și UE din perspectiva necesității de consolidare a stabilității și evoluției democratice a statelor riverane. A fost sprijinită activ demararea de proiecte concrete sub egida implementării Sinergiei Mării Negre în cadrul UE, în domeniul educației, mediului înconjurător, dezvoltării societății civile ș.a. Din păcate, după cum se subliniază în *Cartea Verde a Diplomatiei Multilaterale*, postată pe site-ul MAE român, ”maniera în care am promovat agenda balcanică și agenda pontică a fost neuniformă și adesea inconstantă. Abordarea a fost preponderent conceptual-strategică și mult mai puțin orientată spre proiecte concrete, atractive pentru statele din regiune, ceea ce a generat situații aparent concurențiale de tipul Sinergia Mării Negre – Parteneriatul Estic”⁸.

8. Un proces cuprinzător de stabilizare a regiunii ar trebui să vizeze următoarele direcții de acțiune:

- Conjugarea eforturilor NATO, UE, OSCE și ONU pentru soluționarea “conflictelor înghețate” și reconstrucția post-conflict, în special consolidarea statului de drept bazat pe instituții democratice solide și o viguroasă societate civilă. Un mediu conflictual frânează progresul pe calea reformelor democratice. Totodată, soluționarea unui conflict nu poate fi trainică fără instituții și infrastructură națională democratică solidă bazată pe garantarea drepturilor și libertăților omului.

- Mobilizarea opiniei publice și a societății civile în direcția sprijinirii priorităților reformelor democratice și economice.

- Îmbunătățirea și stabilizarea mediului de securitate în regiune, lupta împotriva crimei organizate și a terorismului, proliferării armelor de distrugere în masă, traficului de arme și droguri etc. Toate acestea sunt aspecte actuale și, se poate spune, se află sub control la nivel regional, datorită eforturilor și atenției actorilor euro-atlantici și a cooperării între guvernele interesate. În privința atitudinii occidentale de ansamblu, este necesară creșterea coerenței și consecvenței mesajelor politice transmise către statele din regiune, abandonarea atitudinilor care se percep drept manifestarea "înțelegerii" față de "problemele" Rusiei.

- Promovarea și stimularea cooperării regionale. Nu există nici o țară în regiune capabilă să soluționeze de una singură dilemele reformei și reconcilierii naționale. Inițiativele și formele de cooperare regională, deși nu suficient de eficiente, au demonstrat efectul acțiunii coordonate în atingerea scopurilor comune. Structurile de cooperare regională, în special dacă sunt sprijinite în mod adecvat de comunitatea internațională, pot compensa parțial insuficiența resurselor la nivel național.

- Crearea unui cadru adecvat în relațiile cu Rusia, bazat pe parteneriat și interes reciproc. Federația Rusă este și va rămâne un actor major în regiunea lărgită a Mării Negre. Includerea și asigurarea co-operării acesteia în promovarea unor proiecte regionale de securitate este o condiție esențială pentru o strategie de succes cu privire la regiunea respectivă, consideră Stephen Larrabee⁹, Președintele Proiectului de securitate europeană al Corporației RAND din SUA. În opinia sa, Rusia ar putea fi astfel un partener în efortul de a crea un cadru stabil de securitate în regiune¹⁰.

Evoluția situației în vecinătatea apropiată determină necesitatea implicării active a României în promovarea acestui proces atotcuprinzător, în reluarea și reactualizarea dialogului

privind elaborarea strategiei NATO / UE pentru regiunea lărgită a Mării Negre care să o plaseze printre prioritățile gândirii strategice occidentale. Etapa actuală prin care trece Alianța Nord-Atlantică și UE se caracterizează, mai degrabă, prin temporizarea proceselor de integrare. Statele din regiunea Mării Negre trebuie să acționeze ferm și consecvent pentru formularea și menținerea angajamentului politic față de această regiune. Îndeplinirea rolului de catalizator al proceselor de stabilizare democratică în zonă va permite transformarea structurală a posturii României din stat al frontierei spațiului comunitar într-un factor de promovare activă a noii politici de vecinătate a UE, contribuind la concretizarea obiectivelor strategice naționale. Este unul din reperele noului profil strategic al României pentru acest deceniu.

Note:

¹ Ronald D. Asmus și Bruce P. Jackson, "The Black Sea and the Frontiers of Freedom", în *Policy Review*, nr. 125, iunie-iulie 2004.

² Flikke, Geir, ed. și al., "The Shifting Geopolitics of the Black Sea Region: Actors, Drivers and Challenges". NUPI Report. Oslo, NUPI, 15 March 2011, www.isn.ethz.ch.

³ Grib, Natalya și Oleg Gavrish, "Ucraina tyanet Rossiya v trubu", *Kommersant*, 9 feb. 2010.

⁴ European Parliament Resolution of 21 January 2011 on an EU Strategy for the Black Sea – www.europarl.europa.eu

⁵ Mihail E. Ionescu, coordonator, Bogdan Barbu, Corina Carp, Iulian Fota, Stanislav Secrieru, *Marele Orient Mijlociu și Regiunea Lărgită a Mării Negre: relații de securitate și perspective de cooperare*, (București, Centrul de studii NATO, mai 2004)

⁶ V. Hooman Peimani, "Conflict and Security in central Asia and Caucasus", Greenwood Publishing, 2009.

⁷ Elkhan Nuriyev, *Azerbaijan and New Geopolitics of Eurasia*, în *Eurasia Critic*, <http://www.eurasiacritic.com/articles>.

⁸ "Cartea Verde a diplomației multilaterale", 2010, p. 6 – [v. www.mae.ro](http://www.mae.ro).

⁹ F. Stephen Larrabee, "Rusia și strategia occidentală cu privire la regiunea Mării Negre", în "O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre", București, Ed. IRSI "Nicolae Titulescu", 2004, pp. 149-158.

¹⁰ De remarcat o tendință accentuată din partea actorilor occidentali de a menaja susceptibilitățile sau "interesele legitime" ale Rusiei și de a asigura angajarea pozitivă a acesteia în diferite proiecte de cooperare multilaterală.

ABSTRACT

Western states, members of EU and NATO, want to increase security and stability with the Greater Black Sea Area, thus they want a common strategy with UN, OSCE and other organisations in order to solve the regional frozen conflicts, to enhance the speed of democratisation process, the economic reform and the fight against terrorism, organised crime and proliferation of WMD. Of course, Russia should not be excluded from this process, on the contrary, it must be involved in the cooperative mechanisms.

Keywords: Black Sea, stability, security, democracy, Russia, cooperation

Paraschiva Bădescu is a professional diplomat who holds various positions within the Ministry of Foreign Affairs of Romania and also was part of delegations which participated in bilateral and multilateral negotiations in the field of European and subregion security cooperation.

The Impact of the European Economic Crisis on the EaP and Its Crisis Management Flagship Initiative

Simona R. SOARE, Ph.D.

Introduction

The Eastern Partnership (EaP), as it was first launched in 2009 as a result of a Polish-Swedish proposal for a political project to engage Eastern European states, was a novel and indeed interesting initiative. The structure seemed sound enough, despite a series of critics that called it bound to fail or duplicate of the European Neighborhood Policy (ENP).¹ The initial four platforms focused on issues of interests in both the political and technical spheres of bilateral relations between the European Union (EU) and the six EaP countries and promised what many interpreted to be the “enlargement-lite” strategy² for the EU as it was working out its Eastern fatigue³ moment. The four platforms and later the flagship initiatives were on paper a balanced and innovative blend of democracy-promotion, state-building, rule-of-law-consolidation and economic performance enhancing mechanisms. Moreover, the balanced if not quite small budgets of the EaP were a potential sign that the EU was not just going to simply throw money at the problem, but rather stay engaged to see the problem through and support their Eastern Partners in more than the financial way to work the problem out. In other words, what the Eastern Partnership truly promised was Europeanization, a message that proved, for better or worse, too subtle for its audience.

However, four years later, the way the EaP works does not quite seem to flesh out the structure that was initially announced. Hence, the bigger the disappointment of all the parties

involved and the louder the calls for the EaP’s inevitable demise, although it begs to say the EaP is by all accounts barely being developed. Recent analyses claim that the European economic crisis and the austerity policies of the member states will have a deep political impact on the ENP because they will reinforce “local elites’ skepticism towards the European model, reducing Europe’s legitimacy (...) [and thus] decreasing its soft power.”⁴ But where did the Eastern Partnership and the European Union go wrong? What were, if any, the missed opportunities in the development of the Eastern Partnership and the crisis management flagship initiative? What seems to endanger the Eastern Partnership now more than ever and why is the economic crisis more dangerous now to the EaP than in 2009? And more importantly, is the Eastern Partnership likely to be a victim of the economic crisis alone, or are there innate causes that threaten its further operability? All in all, what impact is the economic crisis of the European Union likely to have on the Eastern Partnership and the crisis management flagship initiative?

This paper will attempt to sort out pertinent answers to these questions. The paper is built on three separate parts, focusing on different aspects of the topic at hand. I focus on identifying the types of threats that endanger the Eastern Partnership at this time. I argue that while the economic crisis definitely impacted the European Union quite hard, it is not the most pertinent of threats to the existence and development of the Eastern Partnership. More likely, the Eastern Partnership is in peril because of a rare

combination of missed opportunities, political indecisiveness and rising alternative models of regional integration. Analyses focusing on the dangers the economic crisis pose for the EaP because of plummeting budgets have no empirical basis given that the EaP budgets have constantly risen since 2009 on. While some analysts hurry to see the Eastern Partnership as no longer relevant, I argue the Eastern Partnership is now moving simply out of inertia.

The European economic and debt crisis has the potential to significantly diminish the influence, legitimacy⁵ and efficiency of what is regarded as one of the European Union's (EU) most important foreign policy⁶ initiatives – the Eastern Partnership (EaP). An increasing number of voices suggest that the economic and sovereign debt crisis will have such an impact on the EU that it will be unable to effectively manage the EaP, support it with the necessary funding and throw its weight around to get goals accomplished. But is the economic crisis capable of bringing down the EaP? Is it capable by itself to undermine the EU's credibility and influence in the Eastern neighborhood? Is poor funding the only problem that leads to what has been catalogued as critical efficiency in the EaP's functioning? Or are there perhaps other additional problems that imperil EaP programs' efficiency and influence? While there are important shortcomings in the EaP framework – and the overall European Neighborhood Policy (ENP) – the current European economic and debt crisis's alleged effect on the EaP tends to be exaggerated. Rather, there are other potential problems that may undermine the efficiency and influence of the EaP.

There is no denying the negative impact the economic and sovereign debt crisis has on the European Union. However, allegations that it may very well diminish the legitimacy, influence and efficiency of the EaP fail to see the big picture and are relatively inaccurate. The EaP in fact faces a potentially unstable combination of missed opportunities, political indecisiveness, intricate institutional frameworks, over-bureaucratization and rising alternative models of regional integration. More specifically, the challenges the EaP has to overcome may be categorized as follows:

economic challenges; political-institutional challenges and regional competition. When it comes to undermining the efficiency and influence of the EaP all of these categories of problems have potentially a roughly equal weight. But perhaps they are most threatening to the EaP's main objective, the Europeanization of the partner countries. And such a core challenge is fundamental for a values-driven, soft power foreign policy initiative such as the EaP.

a. Economic challenges

The first category of problems is economic. The economic and debt crisis is assumed to have a dramatic effect on the EaP because the austerity measures imposed throughout the EU will necessarily reflect on and reduce the European Commission's financial allocations for the next European financial plan (2014-2020). While budgets may be cut, they are far from plummeting as some analysts suggested.⁷

First of all, there is little reason to believe the economic and debt crisis in Europe is likely to severely undermine the EaP in 2012 and beyond. So far, the EaP has benefited from constantly growing, not diminishing budgets despite the deep European economic and debt crisis. The EU allocated for the EaP an estimated budget of €600 million for 2010-2013, with €85 million allocated for 2010, €110 million for 2011, €173 million for 2012 and €300 million for 2013. In addition to these funds, the EaP Roadmap for 2012-2013 establishes the creation and launch in 2013 of a new program – the Eastern Partnership Integration and Cooperation (EaPIC) worth from €130 million,⁸ and the European Endowment for Democracy and the Civil Society Facility (EEDCSF) worth some €22 million for 2011-2013.⁹ The latest failure of European member states to come to an agreement on the 2014-2020 financial perspectives reveals the deep-seated divisions now at work between the members, contradictions that extend to the intra-communitarian vs. external action direction as well.

These levels of funding are indeed limited for the ambitious goals of the policy. While some argue the EU does not have a clear picture of its

political objectives in the Eastern neighborhood, the EaP guideline documents suggest otherwise.¹⁰ However, there seems to be a major disconnect between the stated purposes of the policy and the funding made available to support it over the short-term as some of the self-imposed deadlines suggest.¹¹ In other words, it's not so much that the funding is insufficient; it is also the fact that its use is largely inefficient because small budgets are spread thin through a large number of priority areas.¹² But one must not forget that the EaP is a support mechanism; as stated in the EaP Roadmap 2013, it will help support partner states, but it will do so emphasizing the need for them to raise domestic resources for co-funding as well. In this sense, the 2009-2013 EaP financial plan was partially a missed opportunity. The EaP was launched in the middle of the 2007-2013 financial plan which also affected its level of funding, most of the budgets coming from the EU's financial reserves; moreover, it was launched at the apex of one of the worst economic crisis Europe has seen in almost a century. This very undertaking signaled Europe's strategic interest in the EaP countries.

Moreover, there are plenty of sources from which the partner countries could draw funds for co-financing EaP initiatives. For instance, the EU put in place the PPRD East project. At the same time, though, only in Ukraine and in Georgia there are at least four other projects that deal with the very same topic – projects that are financed by EU member states individually. The problem is that there seems to be a disconnect between the EU member states' funding such projects and the goals pursued by the EaP for they are most times not convergent. Part of the EaP partners' reluctance to join the multilateral EaP flagship initiatives, in particular the one on crisis and disaster management, is that they have alternatives that allow them to cash in the funds from the EU while avoiding the implementation of deep structural reforms because there is tremendous donor duplication and funding overlapping. For instance, with the sole exception of Belarus, all EaP partners have implemented similar structural reforms in the field of disaster management and civil emergency situations since the later 1990s. However, their performance

differs significantly ten years on with some states having achieved a good record in these structural reforms (e.g. Armenia and the Republic of Moldova) and others still grappling with them (e.g. Ukraine). Problems never get solved because there is no incentive to solve them permanently so far as they continue to draw cash from donor states and institutions. However, come the end of the fiscal year, everyone across the board can declare the quotas of aid and financial support as spend without actually tying them to any kind of achieved goals. It seems paradoxical and ironic at best that the EU proliferating such a system based on disrespect for public spending and lack of public accountability on public management should teach the partners the efficient spending of public resources and condition its financial support on better public management mechanisms.

Secondly, the draft budget proposed by the European Commission so far does not significantly diminish the EaP's funding. During 2009-2013 the EaP countries stand to benefit from approximately €1.9 billion;¹³ while expectations are the EaP budgets will not increase or most likely will be cut for the next financial plan (2014-2020) because some of the larger European member states request a dramatic cut in spending, the European Commission published the latest draft budget with a proposed European Neighborhood Instrument (ENI) of almost €18.2 billion and a Partnership Instrument (PI) budget of approximately €1.2 billion;¹⁴ these estimates are quite optimistic against the overall bleak economic background within the EU where expectations are budgets will be cut, expenses contracted, etc. However, if these estimates stick, despite slim chances, they in fact would mark an overall rough 8% increase in the EaP budget – with some priority sectors seeing an even greater increase – which would in fact be in line with the EU's financial policy so far of constant, albeit modest budget increases. EaP budgets have never been exceptionally high – in fact they were actively criticized for being too low – nor has the Eastern engagement been very active and aggressive, therefore maintaining the current level of EaP spending is not likely to cause a major stir to undermine European legitimacy and foothold in

the region.¹⁵ Moreover, the EU has already devised instruments and mechanisms to make financial allocations more efficient and effective. Under these specific conditions, the negative effects of the economic crisis on the EaP may not be as devastating as some suggest.¹⁶ However, maintaining current financial management mechanisms in the EaP is likely to undermine the limited efficiency of these funds, limited as they are (this issue refers more to institutional reform than to economic challenges per se and we will come back to it in the next section).

The rumors regarding the EaP budget cuts have been stirred in particular by an amplification of fears regarding the already insufficient EaP budgets. For instance, the ENP Review outlined in 2010: “we need to give ourselves the financial means to support an ambitious policy. We cannot ask for far-reaching reforms and decline much needed support.”¹⁷ Štefan Füle fought for a proposed 40% increase of the ENP budget for the next financial plan (2014-2020), but it is doubtful whether he will be able to keep the estimated funds amid these austerity times for the EU. Fears were also exacerbated by the general expectations, reinforced by European internal economic and financial initiatives regarding a consolidation in domestic accountability and transparency for public spending: “European citizens must be shown, now more than ever, that EU development cooperation delivers clear results and impact on the ground and achieves greater effectiveness and better accountability for public spending.”¹⁸ However, economic challenges to the EaP raised by the European economic and debt crisis paint a more complex picture than first meets the eye.

Thirdly, most analysts conclude the EaP is largely ineffective and stands no chance of success. However, they fail to take into consideration the fact that the initiative was launched fairly recently, that it was a poster example of EU’s external action based on prudence and cumulative achievements and that the EaP was never meant to be a net donor instrument for the partner countries. Rather, the EaP was conceived as a support mechanism for partner countries which the EU believes regard Brussels as “a magnet and a catalyst for reform; as an

economic opportunity and a close political partner.”¹⁹ The emphasis on ownership and accountability has been a clear indicator that the EU expected partner countries to be the drivers of the process of reform and change in commonly-agreed areas.²⁰ This is not likely to change in the EU’s policy regarding the EaP for the 2014-2020 financial plan. Quite to the contrary, the emphasis continues to be based on the principles of ownership and mutual accountability,²¹ with a special attention paid to these two principles reinforced by the main driver – EU internal accountability for public spending during harsh austerity times. And this accountability is increased through a negative conditionality principle in transferring funds to EaP partner countries based on performance and policy progress – if performance indicators are not met, the EU may cut funding for one sector or another or for one country or another.

Fourthly, the negative feedback received by the ENP in the aftermath of the Arab Spring as well as in the aftermath of the political turmoil in Eastern Europe and South Caucasus, led to a coordinated recalibration of the ENP in general and the EaP in particular. Funding did not increase by much, but the EEAS and the EC made an effort to increase prioritization and fund allocation towards a limited number of priorities. The need-based approach the EaP was developed on has been recently nuanced with important economic consequences. On the one hand, the EaP support will be based on no more than three bilaterally-agreed areas in order to reduce aid fragmentation and maximize the impact of implemented policies: “EU bilateral development cooperation will be concentrated in a maximum of three sectors per partner country, based upon consultations with the country concerned on its priorities.”²² In particular, the 2013 EaP Roadmap selected the following priority areas: acceleration of the economic association process (“Forge **new, deeper contractual relations between the EU and partner countries** in the form of Association Agreements, including, where appropriate, Deep and Comprehensive Free Trade Areas (DCFTAs)”²³); mobility of citizens and visa liberalization (“**Support the mobility of citizens and visa liberalization in a well**

managed and secure environment"²⁴); sector cooperation ("**Enhance sector cooperation** and facilitate the participation of partner countries in EU programmes and agencies"²⁵).

In other words, the technical issues will be the main bilateral priorities within the EaP for the foreseeable future. This new necessity was introduced as a result of the EaP audit which uncovered a general lack of prioritization, with very limited funding spread, for instance, among eight priorities areas in Armenia, comprising of 54 specific actions, complemented by an additional 248 specific actions listed under "General Objectives."²⁶ This wide spread of insufficient funding, complemented by much inter-area and inter-program duplication has essentially worked to diminish the effectiveness of EU policies in the EaP partner countries. For instance, the EaP budget is divided between general and sector budget support, between bilateral and multilateral frameworks, as well as on every of these levels in other two or so dozens of types of projects and financial instruments. The tendency is to allocate most funds on the sector-bilateral pair.²⁷ This is partially a result of the fact that the partner states signal interests in the bilateral level – and mainly in technical issues – such as the Association Agreements and the DCFTAs, rather than in the multilateral frameworks. In a 2011 audit of the ENPI's efficiency in South Caucasus, the European Court of Auditors mentioned: "the usefulness of the programming work was reduced by insufficient clarity and prioritization. The lengthy programming and design process did not suit the (...) environment (...), endangering the relevance of the assistance. Programming and design of assistance were not sufficiently guided by a structured dialogue with the beneficiary countries."²⁸ Not only does this spreading of insufficient funding lead to longer preparation processes and delays the measurable results on the ground, but it also leads to diminished spending on different individual programs, priorities and sub-priorities. The problem has been only partially solved by the reduction in the bilateral priorities: while priority areas have been significantly reduced, each priority still has a long list of sub-priorities and specific actions to deal with. Moreover, this problem has been solved

apparently at the bilateral level under EC's plans, but this approach is yet to be coordinated with the multilateral approach of the EEAS.

The emphasis for 2012-2013 – and, one may expect, well beyond this – will be on assisting partner countries based on urgency – especially regarding the provision of basic social services and good governance. This will perpetuate what is perceived as an essentially Eurocentric perspective of the EaP with the European Commission and the member states being in fact in charge of establishing priorities and measuring the degree of urgency and need in partner countries.²⁹ With the move from ENPI to ENI, the European Commission is expected to consolidate its role in the implementation of strategic projects with more liberty to implement negative conditionality on underperformers.

Assisting partner countries based on need and urgency has significant chances of reducing the negative effects of the expected low funding for the next financial plan (2014-2020); there are several reasons to believe this will be the case. The EaP mechanism will be used in areas where the EU and the partners consider there are the most chances for success as well as the most effective national capacity for implementing supported policies, which may maximize chances for measurable success and change. For instance, in 2009-2011 the EaP prioritized in the case of the three South Caucasus countries specifically those policies in which most progress had been made bilaterally in the previous years: in Armenia, highest priority was given to vocational education and training (VET); in Azerbaijan, highest priority was given to the energy sector and in Georgia, Public Finance Management was the highest priority.³⁰ The downside, as it becomes obvious, is the countries and subject-areas that are in most need of change in the EaP will most likely be avoided because of the high risks they present. Moreover, these priorities are not even consistently pursued in different areas. For instance, in the field of education a set of quality criteria is pursued, while education in the field of crisis and disaster management completely different and uncoordinated criteria are pursued. This seems to be rather contradictory to the EEAS and the EC's policy of ensuring the provision of *basic*

social services and good governance in partner countries.

Risk-assessment is likely to feature quite high on the Commission's financial allocation eligibility criteria³¹ list under the given circumstances, a trend that is reinforced not only by the European Commission's proposal not to set clear financial allocation goals for aid to third countries for the next financial perspectives (2014-2020), but also by an extrapolation of the eligibility and awarding conditions for grants and a reprioritization of the importance of eligibility criteria – with country commitments and performance featuring third after country need and capacity.³² Also, the EaP is likely to see a larger degree of integration and coordination between its different platforms and flagship initiatives, all working for the general purpose of increasing the sustainability of implemented policies and reducing risks: "Fostering developing countries' resilience to national and global shocks and crises is key to their sustainable development. It requires integrating resilience and disaster risk reduction in development programmes and linking humanitarian relief and development cooperation."³³ However, the EaP is promoting predominantly structural reforms which are not only easy to change – and thus unsustainable – but are also implemented selectively by the partner governments. Yet this is an area where most partner governments do not feel comfortable collaborating. Most of them have serious issues with publicly acknowledging risks which is why risk-assessment is not a priority. Central and local authorities in partner countries remain focused on a response-based approach to disaster and crisis management. Risk-assessment is partially realized in states such as Georgia or Armenia, even in Ukraine; but it remains fundamentally an agency-dependent activity and output without being fully integrated in national response plans and inter-agency cooperation.

Fifthly, to the degree that these mechanisms for increasing efficiency under austerity measures work – which is dependent on the partner countries' response to European policies and initiatives – the negative effects of the European economic and debt crisis on the EaP will be diminished. But it may involve some important trade-offs. The first type of trade-off is between

efficiency and democratic control. The EU's need to demonstrate accountability for public spending will enhance the need for democratic control of how partner states use the money they receive from the EU.³⁴ This is a double-edged sword for none of the EaP partner countries feels comfortable with such measures. Corruption is one of the most frequently invoked problems in the EaP countries and unfortunately this is a trend that is not going to change in the short-term. The EU's approach is premised on the belief that "eastern neighbors and Russia have felt the impact of the crisis more directly and more suddenly than southern neighbors. Therefore, a sharp weakening of exchange rates has taken place in conjunction with severe falls in confidence. This reflects the higher dependence on foreign investment, strong financial linkages with advanced economies, and possibility for capital to move quite freely across borders."³⁵ But the whole process risks being overturned and be transformed from one focusing on outcomes to one based on bureaucratic process and tangible outputs, slowing down the effective impact of the policies.

The second type of trade-off is between political and technical issues. As the austerity measures emphasizes bureaucratic process over outcomes, the EaP will increasingly be likely to promote technical over political issues which stand the chance to disrupt relations with the Russian Federation or have to address highly sensitive problems that cause intense criticism and resilience. This is already visible in the roadmap goals for 2014 and the Vilnius Summit which are all technical issues: visa facilitation regimes, signing/negotiating A.A. and DCFTAs, etc. This trend, contrary to most expert recommendations to the EaP³⁶, is already apparent in the EU's bilateral approach to EaP states. While the EaP started by focusing on democracy, rule-of-law, human rights and good governance promotion, increasingly the bilateral and multilateral agendas focused on technical issues: economic free trade agreements, commercial quotas and import/export changing conditions, economic transparency, visa regimes, etc.³⁷ Even Poland, by far the most fervent supporter of the EaP, emphasizes increasingly the importance of

bilaterally-negotiated technical agreements. But this puts a significant damp on the political aspects of the EaP which seem indicative of the fact that while publicly the EU continues to claim the EaP constitutes a political priority, the recent developments in the region after the elections in Russia, Georgia and Ukraine seem to suggest otherwise. Under these circumstances, there seems to be little to expect from furthering partners' *Europeanization* under the EaP or even from using the EaP as an efficient and effective mechanism in this regard.

The third type of trade-off will most likely be between the bilateral and the multilateral or regional levels. The EaP started off by trying to put – at least in theory – most of its financial weight behind multilateral initiatives,³⁸ but the bilateral action is starting to slowly overtake the multilateral approach. If the principle of differentiation in terms of the objectives pursued at the bilateral and the multilateral levels tends to favor the bilateral level in economic terms, the same is not true for other issue-areas.³⁹ This has been an enduring European tendency towards its Eastern neighborhood.

The EaP made a habit of proceeding mainly on the bilateral level which eventually put the EU in a position to accept a long series of “incomplete economic and social reforms, a disappointing record as concerns the adoption of modern policies of public administration and incomplete reforms of democratic institutions”⁴⁰ while re-shifting priorities. This sent a distinct message that the EU itself was not as committed as one might initially have thought about the economic aspects of the EaP. Moreover, the countries that defaulted from their ascribed plans faced no obvious punitive consequences – they continued to receive the planned and agreed amounts of money out of mere inertia as well as out of ill-advised fear they will disengage politically if penalized. For instance, while most economic projects' progress is assessed as good at the bilateral level, most flagship initiative projects are still in their preparation phases – with perhaps the sole exception of the project on Small and Medium Enterprises (SME) which closely ties into the bilateral economic dimension. With the economic crisis now crippling the EU, fears about

budget cuts tend to multiply as a result of an extrapolation of the EU's own internal debacles and are portrayed as exceptionally damaging to an already wobbly EaP.

The EU's approach emphasizes the need for a bilateral dimension which is vital and consistent with a need-based approach, especially given the fact that “differences between developing countries have increased” after the global economic crisis.⁴¹ This is a deliberate EU choice, tying the success of supported EaP policies to tailoring them to fit local conditions⁴² – in other words, gradual Europeanization. At the same time, however, it is expected this approach will likely consolidate the EU's foothold in EaP states because it will encourage partner states to apply themselves to EU conditions in order to increase their share of received funds for implemented policies by not establishing a clear funding limit on any one of them. The European Commission believes the EaP countries will be increasingly dependent on trade with the EU and on foreign investment and aid from the EU and as such they will increasingly compete for access to European resources and markets. This perspective may be flawed nonetheless because the EaP partner countries now have several noteworthy alternatives – the Eurasian Union proposed by the Russian Federation and China's increasing share of foreign direct investment (FDI), official development assistance (ODA), loans and other financial support mechanisms in Eastern Europe and the Caucasus.⁴³ Under these conditions, the trade-off may prove to be a losing bet not only because it will undermine the regional perspective, but also because the EU will compete with China and the Russian Federation – one with an important financial advantage and the other still with important soft power in the region.

Sixthly, the EaP financial support will be provided based on the partners' strategies⁴⁴ and a strong emphasis on supporting the partner countries to mobilize domestic resources for development in line with the principle of good governance, policy coherence and sustainability.⁴⁵ While this path is definitely one that may be considered encouraging for partners to assume ownership – as well as stimulate them to request more assistance in institution building –

it seems rather contradictory to the EC's overall need-based approach. The distinction here is between need-based approach – which measures need priorities based on urgency – and demand-based approach – which is more in tune to what the EaP means when it commits to developing projects based on partner states' strategies. This brings to the forefront the EaP's dimension of Europeanization support mechanism, but at the same time risks slowing down the progress made by national authorities in implementing the agreed reforms especially because the latter may be less willing to be fully transparent with regard to public spending. Last, but not least, this dual mechanism confuses the beneficiary as to whom is actually assessing the need; in fact, this mechanism allows the EC to maintain its main role as funding-related decision-makers on EaP issues.

The EU has prepared for such probability and in order to increase internal accountability for internal spending, it will transfer fund only based on the principle “money-upon-outcome” – that is, negative conditionality. This principle is expected to break away the passive attitude of some of the EaP partner countries who did not feel stimulated to perform well on agreed projects because the implementation of the financial plan meant they would get all their money sooner or later. However, the manner in which this negative conditionality principle will effectively be applied remains unexplained – a clear sign the EU has not made a clear decision on this point itself. Moreover, as some Western European member states advocate budget cuts, some member states seriously consider the possibility of becoming more actively involved in the EaP to supplement the current economic downturn: “The Central European and especially the Visegrád countries, now have a window of opportunity to make the case to their Eastern neighbors that self-association with the West is well worth the effort. Warsaw, Budapest, Prague and Bratislava might actually be more effective than Brussels, Paris or Berlin in advocating for moving closer to the West.”⁴⁶ They are also generally opposed to a vague financial allocation that does not envisage clear funding for each EaP partner state claiming this will reduce the partners' willingness to

commit in joint programs. This approach, however, may be more detrimental to the overall EaP policy because it may cement the EaP countries' belief that the EU is a disorganized international actor – which reduces its credibility. Moreover, the differences of approach between EU member states towards the EaP in particular have done more harm to the initiative than other regional and local obstacles which is why promoting such a solution may perhaps mean to further undermine the initiative as a whole. In particular, the EU itself will most likely squander at the idea of fully implementing this principle which is sure to rapidly reduce the EaP's influence in this region.

While the EU's economic prospects remain bleak and there seem to be pertinent signals that budgets may be cut in the next European financial plan (2014-2020), the EU's approach both in terms of funding, but especially in terms of bureaucratic engagement seems to be maturing. Whether this fares good news for the EaP though seems too early to tell based on what is clearly a mixed track record. The economic crisis alone is unlikely to severely affect the EaP whose budgets have been so low that their moderate reduction is unlikely to completely undercut the EU's legitimacy, influence and efficiency in the region.

b. Institutional-bureaucratic challenges

Of course, incumbent problems that negatively affect the efficiency of the EaP programs occur for a host of other reasons besides the economic challenges. Institutional and bureaucratic challenges are not without their share of negative impact on the EaP's mixed track record over the last four years or so.

As mentioned earlier, the EU has been slowly working to adjust its bureaucratic and institutional framework of the EaP in order to foster the better achievement of proposed goals. While the EaP suffers from a disconnect between proposed political and operational goals and allocated funds, low budgets alone are rarely the only problem that may negatively affect the implementation

of a policy. There are well implemented, poorly-funded policies and then there are poorly-implemented, fully-funded policies. The EU has a mixed record in this regard and for this reason the EaP begs future scrutiny.

In a sense, the EaP institutional framework is just now being perfected and adjusted as one may reasonably expect it to be. The problem, however, is that these adjustments are moving at a slow pace which tends to have a negative effects on the objectives the institutions are expected to produce within the EaP. For instance, the European Neighborhood Instrument (ENI) was agreed upon based on the reform of the former European Neighborhood Policy Instrument (ENPI). The ENPI was initially coordinated and implemented by the European Commission; however, the Lisbon Treaty changed the institutional framework and introduced the European External Action Service (EEAS) whose role is, among other things, to coordinate the ENP.⁴⁷ In this capacity, the EEAS is the main authority that establishes the strategic priorities to be funded, whereas their implementation is shared with the European Commission who retains the main role in this respect. But as the two institutions share the coordination of the EaP programs, the bilateral track controlled by the EC is generally working smoothly, whereas the multilateral platforms coordinated by the EEAS are lagging behind, are not always coordinated with the bilateral level priorities and benefit from more funding. The performance of the two different institutional mechanisms reflects in the performance of their respective sectors without being necessarily connected to inadequate funding.

There are two types of institutional problems that may be suspected of negatively affecting the efficiency of EaP programs and projects altogether. The first type of problems is caused by a very large bureaucratic apparatus that the partner countries have to interact with to access different line of financial support from the EaP. For instance, in the field of institution building there are four different mechanisms, coordinated by different agencies: Twinning, TAIEX, SIGMA and Comprehensive Institution-Building (CIB).⁴⁸ Financially speaking, the EaP is based on at least

four major financial platforms of the EC, coordinated by different agencies and general directions.⁴⁹ This kind of large range of European institutions that need to come into contact with the third countries was certainly appropriate for states applying for membership that had all the interest not only in fostering the necessary reforms, but also in learning to navigate the dense institutional framework they would sooner or later be part of. But the partner states are not officially offered any prospect for membership; therefore their willingness and appetite for navigating such a rigid and intricate bureaucratic apparatus may not come as easily as it does for member states. The truth is that many of the existing EaP mechanisms are adapted cooperative mechanisms used for candidate states,⁵⁰ but the lack of membership perspectives acts as a disincentive for partner countries. For instance, a comparative view of the manner in which EaP partner countries access institution-building mechanisms, only SIGMA and TAIEX are seeing a constant increase every year, whereas Twinning is the least access program in the grill.⁵¹ In disaster management for instance there are countries that far supersede their annual quotas for personnel sharing programs – such as Armenia, the Republic of Moldova and, less so, Georgia – and others who have yet to submit their first application. Here Ukraine, Belarus and Azerbaijan took the lead. This trend is evocative of the partner countries' focus on very punctual and limited issues in contrast with more long-term, integrative projects.⁵² The adaptations of these different mechanisms are slight, despite the fact that the context and outcomes they are tasked to foster differ considerably. The impact is that while structures are adopted and implemented more or less rapidly, processes lag far behind which is why new institutional formats work and reproduce all bad habits. The circle is not broken and progress is extremely slow.

Because there are so many institutional and financial mechanisms working within the EaP, the whole institutional process is very slow;⁵³ the institutional process for assessing need and urgency and for establishing priorities at the bilateral and especially at the multilateral levels sometimes take years to follow through and then

there are other similar periods involved in actually making the necessary payments for the implemented projects. This causes an important contradiction between the EaP's stated eligibility criteria – assisting partner countries based on their need and the urgency of the matter – and the exhausting bureaucratic processes that may just miss the urgency altogether. Such a passive responsive bureaucratic mechanism not only enhances the coordinating role of the EC which is in a position to establish priorities and is in control of steering the programs themselves, but it also is tantamount to a reactive EaP policy, marked by both institutional rigidity and a lack of flexibility. While a reactive policy is suitable for international aid, it is less suitable for a soft power-based foreign policy initiative. In fact, the two may just be incompatible.

The fact that the EaP is plagued by institutional rigidity and a lack of flexibility translates into the fact that there is no effective room for European institutions to go with the changing contexts of the Eastern European and South Caucasus regions⁵⁴ and thus seize on the opportunities that present themselves to enhance the influence and effectiveness of EaP projects and programs. The lack of flexibility became most evident during the political unrest in countries like Ukraine, Georgia and Belarus. Moreover, institutional rigidity is apparent in the strategic documents as well which sometimes do not adequately or sufficiently reflect the different positions and interests inside the targeted partner country: "As a result, the consultations with national authorities, other donors and civil society organisations on priority setting in the Country Strategy Paper, national indicative programme and annual action programme were limited."⁵⁵ Under these circumstances, it is really no surprise the limited efficiency of EaP projects. The annual guiding documents for partner countries failed to reflect the change in the political mood in these capitals which may in turn become a disincentive for partner countries to engage within EaP projects.

Also, there is much duplication going on between different institutional frameworks. For example, in the case of Armenia where education was considered the main priority in 2011-2012,

the Country Strategy Paper listed education under two separate headings: "Economic and social reform, poverty reduction and sustainable development" and "People-to-people contacts";⁵⁶ moreover, the same subject was repeatedly reformulated and rephrased as a sub-priority in another four other areas of concern. In addition, because the efficiency of achieving the self-imposed goals, the same priorities are reformulated from one Country Strategy Paper to another and from one national indicative programme to another. In the case of Azerbaijan, the same priority concerning public administration reform is reformulated and rephrased every year under several chapters of the national indicative programme and market economy is integrated in absolutely every single one of the priorities listed in the National Indicative Programme 2012 Azerbaijan.⁵⁷ This is hardly coherent with the EU's "more-for-more" principle in engaging the EaP partner countries because essentially the EU finances duplicate programs without necessarily reaping satisfactory cumulative outcomes.

More importantly, with the EC and the EEAS now sharing responsibility for the EaP, coordination and prioritization becomes very difficult. Country Strategy Papers and national indicative programmes as well as flagship initiative roadmaps usually lack appropriate coordination of pursued priorities; this leads to a diminished face value of European spending in EaP partner countries. The lack of adequate prioritization is a result of the interplay of multiple institutions at once. While the EEAS is now in charge of the strategic planning of priorities and projects, the EC is still allocating funds and is still the one in charge of negotiating bilateral level priorities. Because the "more-for-more" principle is used inappropriately, the common understanding is one need list every single major problem the partner country faces under agreed priorities. In the case of Armenia, Azerbaijan and Georgia for instance, strategic documents listed as many as nine priorities for every country – with additional ten-twelve sub-priorities and hundreds of specific actions at every level. However, none of these documents include the main selected priority for 2011-2012 – education – which is only features in

the Annual Action Plan.⁵⁸ Such planning is very difficult to pursue, especially within the usual framework of a European financial plan (seven years) and it is unlike other assistance mechanisms used by the EU – for instance, the Development and Cooperation Instrument and the European Development Fund. It is basically tantamount to setting oneself up for mediocre performance at best. But this is not how the EU sees things: for them, these priorities should reflect continuity not necessarily the exhaustion of one subject area or another. But this creates intermediate bureaucratic objectives such as suitability of an area for sector budget support which already is in itself an important factor for determining assistance in the annual action programmes.⁵⁹

This brings me to the question of the lack of synchronization that exists between the different instruments within the EaP. For example, the ENP Action Plan gives seven-year perspectives, which is in tune with the Country Strategy Papers, but not with the national indicative programs which only cover four years. Moreover, following through the priorities and sub-priorities established at the national level throughout these strategic documents, the disconnect between them is immediately apparent.⁶⁰ With so many institutional problems raised by the day-to-day functioning of the EaP programs it is no wonder that the EU does not have in place effective monitoring mechanisms to ensure the sustainability of implemented projects. Under these circumstances, cases such as Ukraine emerge. Ukraine was in 2009-2010 the best performer in terms of institution building among the EaP countries; it even went so far as to request the augmentation of its funding for good governance and institution building. However, in the aftermath of the political changes that affected the country, the effects of the previously implemented reforms have been mostly lost.⁶¹ Therefore, the EU needs to pay more attention to greater flexibility, complementarily and synergy between bilateral and multilateral frameworks, as well as between the different types of strategic documents guiding project implementation within the EaP.⁶²

Equally important is the fact that the manner in which the EU resolved to implement the conclusion of previous auditing session of the ENPI in the Eastern neighborhood may be cause for some EaP problems in the near future. With the EaP priorities lying mainly in the EU's hands, with long and intricate bureaucratic frameworks and processes, with faulty and fragmented communication with partner countries, etc. there is a real risk of misinterpretation by partner countries of the last institutions decisions taken by the Union. For instance, the drastic reduction of the priority areas initially agreed with partner countries – from eight or nine to a maximum of three which is significant enough – may convince the partner countries the EU wants to ease up its involvement in the east; any perception of such a retreat from a wide base of commonly-agreed priorities is likely to be perceived as a punitive measure and decrease the EU's credibility in the region; not sticking to agreed priorities through the established deadlines also will hurt the EaP's credibility and efficiency in the region. This is already a major problem in Ukraine for instance, where officials emphasize the EU is not giving Kiev its proper attention given its size and strategic relevance.

Last, but certainly not least, as part of the recent institutional and policy reforms of the EaP, the EU has decided to pursue based on a mix of positive and negative conditionality. The positive conditionality consists of the fact that budget limits will no longer be publicly announced for every country within the financial plan. This is supposed to entice partner countries to apply themselves to obtain as much funding as possible. However, at the same time, the EU is said to implement projects and monitor their rate of success; where no satisfactory achievements are reached, the negative conditionality may apply – that is, the EC may decide to diminish country of sector budget support for one country or the other. Of the two principles, the negative conditionality is by far the priority for the EC, which is no surprise in a time of austerity and economic crisis.⁶³ While this may work – indeed, does work – for smaller countries in the region such as the Republic of Moldova and less so Armenia, it is questionable if it will work as predicated by

Brussels in the case of larger partners such as Ukraine. Pursuing such a differentiated policy, however, may introduce even larger discrepancies between partner countries that will, as a result, question the very feasibility of the EaP itself.

It is hardly surprising under these circumstances that we witness such great discrepancies and performance between the different levels of project-making and support at the EaP level as well as between the partner countries themselves.⁶⁴ This should be indicative not only of the level of commitment of each partner country, but also of the risk the EU faces of running a six-speed EaP. The fact remains that the EU is quite aware of this situation, but it just sees no short-term better alternative for the current EaP institutional framework.

The EU has proven to be somewhat open to reforming the EaP institutional frameworks in order to increase their efficiency. It has reformed the ENPI and transformed it into what is expected to be a smoother-running ENI; it revisited the number and type of priorities negotiated with partner countries and reduced them from eight or nine to a maximum of three; it established mechanisms such as the CIB which will include monitoring mechanisms as well, etc. While these efforts are to be commended, they are insufficient. Good institutional frameworks may in fact be an opportunity to increase the effectiveness and influence of the EAP even under conditions of low funding, but the EU is taking the slow road to this particular option. In this sense, the EU constantly misses repeated opportunities to implement adequate institutional reforms to make the EaP influential and effective.

c. Regional competition and alternative integration models

Foreign policy success is hardly ever the result of money and institutions alone. Largely, it depends on context. To this effect, more times than not it is not about what you do or fail to do, but also about what others do at the same time. Attractive alternatives for EaP partner countries

may work to diminish the influence and efficiency of the EaP framework despite all the other problems discussed above.

In this sense, the EaP may have just missed an opportunity to be the only comprehensive, coherent and efficient regional integration program in Eastern Europe and the South Caucasus. As Russian President Vladimir Putin returned to the Kremlin in 2012, the Russian Federation has put forward an already materialized Eurasian Union who's Eurasian Economic Space has already become active in January 2012. The Eurasian Union is basically based on the model of economic integration represented by the European Union itself. Many analysts remain skeptical about the Eurasian Union's chances for success. One is surely convinced it will not fare any better than the EU itself given the economic and financial prospects of their member states, but this does not mean it will be unable to mount a challenge for the EaP. This challenge is already visible in Ukraine's hesitation between the two – the EU (EaP) and the Customs Union – and their attempts to negotiate a mutually acceptable deal rather than get involved in exclusive markets.

Besides, the Eurasian Union is not the only regional competition emerging for the EU in Eastern Europe and the South Caucasus. The People's Republic of China is increasingly active economically in these two regions. Since the mid-2000s Eastern European and South Caucasus countries have been the largest recipients of Chinese FDI – third region after Asia and Central Asia – and investment prospects over the next five years are rising.⁶⁵ Since 2006 the Chinese FDI in this region has increased at a higher rate than has Chinese FDI in Africa – which was cause for much concern in Europe during the same period of time. Surely, the Chinese presence in this region is still relatively shy, but the prospects show an ascending trend.⁶⁶

The Eurasian Union and China present a challenge for the EaP not necessarily because their mechanisms will prove more effective than the EU's EaP, but merely because they present the partner countries with alternatives – an alternative worth at least investigating and exploring. If this will be the case, then the mere

existence of the Eurasian Union, for instance, will slow down the EaP processes because the two regional integration frameworks are largely incompatible in terms of values and legal principles. EaP partner countries wanting to explore the Eurasian Union option may put their EaP engagement on temporary hold, thus reducing the EaP's influence and foothold in the region. As for China, it is widely known that Chinese money in the form of FDI, international aid or official development assistance does not come with political strings attached. Authoritarian regimes in Eastern Europe and the South Caucasus may very well find this to be especially enticing and interesting, unlike the EaP's infinite list of demands, values, laws, norms, principles, etc – not to mention the strong political and economic strings attached to even the smallest financial support and assistance.

Secondly, the Eurasian Union and China both present significant challenges to the EaP because they offer the EaP partner countries a potential leverage mechanisms against the EU whenever they do not agree with the tough issues the EU raises at the bilateral and multilateral level within the EaP framework. That is, the EaP partner countries may threaten to take up alternative offers in order to push the EU into negotiations and moderate compromises over those aspects of their agreed priorities they are not entirely comfortable with. This is very much likely given that most of the partner countries have significant political minorities that lean towards Russia and more autocratic forms of government. When negotiations with the EU will bog down in political or technical aspects, these minorities may play an important role in steering political and public opinion towards existing alternative models such as the Eurasian Union itself. While this will only create them a small room for maneuver, it is more than these countries had over the last four and a half years.

Thirdly, the development of the Eurasian Union by 2015 when it is supposed to achieve full operational capability poses a serious economic and political problem for the EaP not necessarily because of its significant economic potential, but mainly because the union may very well develop into an exclusive market – which is one path the

leaders are seriously taking into consideration – which, if successful (and this is a big if), would have at least two predictable significant negative effects on the EaP. On the one hand, it will prevent member states to become more economically and politically integrated with the EU, thus reducing the EaP's efficiency, legitimacy and influence. On the other hand, it will most likely split the region in two. With the EaP's Eastern partner countries still divided on whether to join the Eurasian Union or not, the region will most likely be split in two, hence further undermining especially multilateral initiatives within the EaP.

Last, but certainly not least, the Eurasian Union and China's economic presence on the EU's Eastern neighborhood may also negatively affect the EaP in one last manner. In particular because China represents a source of funds way above the expected EaP levels for the next financial plan (2014-2020), its very presence in the region may put EaP's funding limits into a different perspective for the partner countries.

The alternatives that began to increasingly be available for the EaP partner countries in the Eastern neighborhood still have the potential to negatively affect the EaP's efficiency and influence even though the EU is striving indeed to reform its intricate institutional framework and its poor funding. Had the EaP managed to strongly establish itself in the Eastern neighborhood, these alternatives' potential influence may not have been as damaging. However, the EaP wasted the opportunity to consolidate its foothold on the Eastern rim before these rival alternatives emerge. Now, the EaP will have to be increasingly flexible and innovative to be able to compete with a Russian soft power that continues to have a strong foothold in the region and the Chinese no-political-strings-attached money.

CONCLUSIONS

Recent analyses have emphasized the potential disastrous effects the European economic and debt crisis on the EaP's influence, efficiency and legitimacy in Eastern Europe and the South Caucasus. This analysis aimed to investigate the economic challenges faced by the

EaP, to see whether they were more serious than the economic challenges it faced previously, in the four short years since it was launched and then seek to identify other potential challenges that may be just as damaging but that are either overlooked at this time or less popular.

The analysis focused on the three types of challenges: economic challenges, institutional-bureaucratic challenges and regional competition. It found that while they are very different in nature and context, the three categories of challenges pose relatively similarly serious problems for the EaP. The economic challenges alone will not essentially threaten the EaP. Even if the EU maintains the current levels of funding the EaP or even modestly reduces it, funding has already been so low so far that a moderate reduction of its current levels is unlikely to fundamentally endanger the EaP.

Rather, the EaP in fact faces a potentially unstable combination of missed opportunities, political indecisiveness, intricate institutional frameworks, over-bureaucratization and rising alternative models of regional integration. More specifically, the challenges the EaP has to overcome may be categorized as follows: economic challenges; political-institutional challenges and regional competition. As we have seen, the institutional-bureaucratic rigidity, intricateness, density and duplication; the fact that the prioritization process in the EaP – despite being advertised as a demand-driven process – remains mainly under the EU's almost single control, the fact that there are now alternative regional models for the EaP partner countries to choose from and make use of will inevitably act to limit the EaP's influence, efficiency and legitimacy in the Eastern neighborhood if the current circumstances endure.

Sometimes analysts focus so much on financial, legal, institutional issues that they forget foreign policy initiatives is about outcomes – preferably sustainable ones. The EaP's success essentially refers to the Europeanization of partner countries. The diminishing role, legitimacy and efficiency of the EaP will inevitably be translated into a roll back of the current processes as well as a slowdown in the pace at which current projects are progressing. But this is relatively

difficult to measure for the EU is only measuring progress of implemented projects and less so the overall impact and outcome of the change it seeks to foster through the EaP framework. That is why all of the three types of challenges identified here have a relatively equal weight in potentially negatively affecting the EaP and especially its main strategic objective which is the Europeanization of partner countries. And such a core challenge is fundamental for a values-driven, soft power foreign policy initiative such as the EaP.

Note

¹ Christophe Hillon and Alan Mayhew, *The Eastern Partnership – something new or window-dressing?*, Sussex European Institute, Working Paper no. 109, January 2009.

² Nicu Popescu and Andrew Wilson, *The Limits of Enlargement-Lite: European and Russian Power in the Troubled Neighborhood*, European Council on Foreign Relations, Policy Report, June 2009.

³ Andrey Makarychev and Andrey Deviatkov, *Eastern Partnership: Still a Missing Link in EU Strategy?*, CEPS Commentary, January 13, 2012.

⁴ Sebastian Peyrouse, *The Impact of the European Debt Crisis on the Partnership with Central Asia*, German Marshall Fund, On Wider Europe Report, May 2012.

⁵ Sebastian Peyrouse, *The Impact of the European Debt Crisis on the Partnership with Central Asia*, German Marshall Fund, On Wider Europe Report, May 2012.

⁶ As customary in International Relations Theory, only states may engage in foreign policy. In this respect, using the term “foreign policy” for an international institution such as the European Union itself – regardless of its common market – is inappropriate (the EU is not integrated in political and external action issues, nor is it in security and defense) and while this analysis will use the term foreign policy in order not to create confusion, in fact it refers to “foreign policy-like” actions.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, „Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit”, Brussels, May 15, 2012.

⁹ Rafał Sadowski, *Eastern Partnership Review. The future of the ENPI: towards separate financial instruments for the Union for the Mediterranean and the Eastern Partnership?*, Estonian Center of Eastern Partnership, 2011.

¹⁰ Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, „Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit”, Brussels, May 15, 2012.

¹¹ „Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit” suggests the EU expects a rather rapid pace for the Association Agreements and the Deep and Comprehensive Free Trade Areas (DCFTAs) with 2013 being marked as a potential reference year in this sense.

¹² Document no. 52010SA0013, Special Report No 13/2010 “Is the new European Neighborhood and Partnership Instrument successfully launched and achieving results in the Southern Caucasus (Armenia, Azerbaijan and Georgia)?”, Brussels, January 2011, available online at <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010SA0013:EN:HTML>.

¹³ The Partnership Instrument (PI) for 2009-2010 was budgeted at €11.2 billion for 2007-2013 for all 16 partner countries. In addition, these countries also received education, human rights, cultural heritage, development assistance, etc. For more information, see the EU’s external action budget structure at http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/mff/financial_framework_news_en.htm.

¹⁴ Multiannual Financial Framework 2014-2020, *Strengthening Europe’s place in the world*, February 2012, available online at http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/mff/financial_framework_news_en.htm.

According to the latest draft, the European Neighborhood Instrument (ENI) will be allocated a total of 18.2 billion Euros for 16 partner countries. However, this financial support regards only the Partnership Instrument (PI). In addition, the EU also provides education, human rights, social inclusion, development assistance, etc financial aid to the EaP countries. For the 2014-2020 budgets the EU is expected to provide some 160 million Euros to each EaP country for development assistance.

¹⁵ Alex Nice makes a similar argument: “The budget is so miserable that even its contraction in the new financial plan for 2014-2020 will not significantly affect the course of events.” Alex Nice, *Europe is Becoming Less Attractive for the East*, EaP Community, November 2011, available online at <http://www.easternpartnership.org/community/debate/europe-becoming-less-attractive-east>.

¹⁶ „The EU has not achieved the declared goals of its policy and of its instruments for the neighborhood. There has been no strengthening of the processes of democratization, human rights or the development of civil (...); nor have the processes of reform and Europeanization in Eastern Europe had any significant success. At this point, the Eastern European countries are increasingly beginning to resemble those authoritarian regimes in the south which the EU has limited influence over.” Rafał Sadowski, *Eastern Partnership Review. The future of the ENPI: towards separate financial instruments for the Union for the Mediterranean and the Eastern Partnership?*, Estonian Center of Eastern Partnership, 2011.

¹⁷ Štefan Füle, *European Neighborhood Policy Review*, European Parliament – Foreign Affairs Committee (AFET), Brussels, 26 October 2010.

¹⁸ Council Conclusions, „Increasing the impact of EU development policy: an Agenda for Change,” 3166th Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 14 May 2012.

¹⁹ *Annual Report 2012 on the European Union’s Development and external assistance policies and their implementation in 2011*, Brussels, August 2012.

²⁰ The partner countries and the EU both emphasized these principles in the Warsaw Summit Joint Declaration. See *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit*, Warsaw, 29-30 September 2011.

²¹ *The Future Approach to EU Budget Support to Third Countries*, Brussels, October 2011.

²² *Idem*.

²³ „Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit”, Brussels, May 15, 2012, emphasis in original. For more on the DCFTAs, see Per Magnus Wijkman, *Eastern Partnership Review. Fostering Deep and Comprehensive Free Trade Agreements for the Eastern Partners*, Estonian Center of Eastern Partnership, 2011.

²⁴ „Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit”, Brussels, May 15, 2012, emphasis in original.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Document no. 52010SA0013, Special Report No 13/2010 “Is the new European Neighborhood and Partnership Instrument successfully launched and achieving results in the Southern Caucasus (Armenia, Azerbaijan and Georgia)?”, Brussels, January 2011, available online at <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010SA0013:EN:HTML>.

²⁷ Rafał Sadowski, *Eastern Partnership Review. The future of the ENPI: towards separate financial instruments for the Union for the Mediterranean and the Eastern Partnership?*, Estonian Center of Eastern Partnership, 2011. This was actually one of the main priorities promoted by the Polish EU Presidency, suggesting the pair has significant political support from some of the member states.

²⁸ Document no. 52010SA0013, Special Report No 13/2010 “Is the new European Neighborhood and Partnership Instrument successfully launched and achieving results in the Southern Caucasus (Armenia, Azerbaijan and Georgia)?”, Brussels, January 2011, available online at <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010SA0013:EN:HTML>.

²⁹ Rafał Sadowski, *Eastern Partnership Review. The future of the ENPI: towards separate financial instruments for the Union for the Mediterranean and the Eastern Partnership?*, Estonian Center of Eastern Partnership, 2011.

³⁰ Document no. 52010SA0013, Special Report No 13/2010 “Is the new European Neighborhood and Partnership Instrument successfully launched and achieving results in the Southern Caucasus (Armenia, Azerbaijan and Georgia)?”, Brussels, January 2011, available online at <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010SA0013:EN:HTML>.

³¹ *Annual Report 2012 on the European Union’s Development and external assistance policies and their implementation in 2011*, Brussels, August 2012.

³² *The Future Approach to EU Budget Support to Third Countries*, Brussels, October 2011.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Štefan Füle, *European Neighborhood Policy Review*, European Parliament – Foreign Affairs Committee (AFET), Brussels, 26 October 2010.

³⁵ *The Impact of the Global Crisis on Neighboring Countries of the EU*, Occasional Papers no. 48, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, June 2009.

³⁶ „The EU should tie the delivery of aid to a neighbor's performance on democracy and human rights. The neighborhood policy should be less technocratic and focus more on what the EU and its neighbours want to achieve politically.” See Charles Grant, *A New Neighborhood Policy for the EU*, Centre for European Reform policy brief, March 2011.

³⁷ Andrey Makarychev and Andrey Deviatkov, *Eastern Partnership: Still a Missing Link in EU Strategy?*, CEPS Commentary, January 13, 2012. This was confirmed by the EaP's 2013 Roadmap; „Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit”, Brussels, May 15, 2012.

³⁸ EU's external action budget structure at http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/mff/financial_framework_news_en.htm.

³⁹ Laure Delcour, *Eastern Partnership Review. The Institutional Functioning of the Eastern Partnership: An Early Assessment*, Estonian Center of Eastern Partnership, 2011.

⁴⁰ Anna Michalski, *The Eastern Partnership: Time for an Eastern Policy of the EU?*, European Policy Analysis, no. 14, Swedish Institute for European Policy Studies, December 2009.

⁴¹ Council Conclusions, „Increasing the impact of EU development policy: an Agenda for Change,” 3166th Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 14 May 2012.

⁴² *The Future Approach to EU Budget Support to Third Countries*, Brussels, October 2011.

⁴³ For more, see Simona R. Soare, „Beijing's Central and Eastern European Charm Offensive: The Implications of China's Growing Presence in the New Europe,” in Jakub J. Grygiel, Robert Kron, Wess A. Mitchell and Gabriela Paskova (eds.), *Navigating Uncertainty: U.S.-Central European Relations 2012*, Center for European Policy Analysis (CEPA), July 2012, pp. 64-74.

⁴⁴ *The Future Approach to EU Budget Support to Third Countries*, Brussels, October 2011.

⁴⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of Regions, „Enhancing EU Accountability on Financing for Development towards the EU Official Development Assistance Peer Review,” Brussels, April 19, 2011.

⁴⁶ Anna Stumpf, „Central Europe and the Eastern Partnership in 2012: Our Niche, Their Chance” in Jakub J. Grygiel, Robert Kron, Wess A. Mitchell and Gabriela Paskova (eds.), *Navigating Uncertainty: U.S.-Central European Relations 2012*, Center for European Policy Analysis (CEPA), July 2012, pp. 49-56. The emphasis on the Visegrád 4 misses some of the most involved states in the EaP region – i.e. Romania and Bulgaria. While Poland is certainly exceptionally positioned to be a driver of the EaP, one cannot say the same about the Czech

Republic and Slovakia, but especially Hungary. Last, but not least, it is doubtful whether these states alone will have the sufficient strength to outweigh other regional powers in the EaP countries.

⁴⁷ Laure Delcour, *Eastern Partnership Review. The Institutional Functioning of the Eastern Partnership: An Early Assessment*, Estonian Center of Eastern Partnership, 2011.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Rafał Sadowski, *Eastern Partnership Review. The future of the ENPI: towards separate financial instruments for the Union for the Mediterranean and the Eastern Partnership?*, Estonian Center of Eastern Partnership, 2011.

⁵⁰ Elsa Tulmets, *Eastern Partnership Review. Institution-Building Instruments in the Eastern Partnership: Still Drawing on Enlargement?*, Estonian Center of Eastern Partnership, December 2011.

⁵¹ *Ibidem*. Also see the conclusions of the European audit in 2011 in the Document no. 52010SA0013, Special Report No 13/2010 „Is the new European Neighborhood and Partnership Instrument successfully launched and achieving results in the Southern Caucasus (Armenia, Azerbaijan and Georgia)?”, Brussels, January 2011, available online at <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010SA0013:EN:HTML>.

⁵² Elsa Tulmets, *Eastern Partnership Review. Institution-Building Instruments in the Eastern Partnership: Still Drawing on Enlargement?*, Estonian Center of Eastern Partnership, December 2011.

⁵³ An European Court of Auditors evaluated the performance of institutional mechanisms in the ENPI which manages the EaP: „The 2007 annual action programme resulted from a programming (DG RELEX) and design process (EuropeAid) lasting more than two years. In Georgia for example, the first payments under the 2007 annual action programme took place in February 2008, while the first strategic needs assessment in view of the Country Strategy Paper occurred in November 2005.” While it does not refer to the EaP per se, there is little reason to believe the situation has improved dramatically since the period in question.

⁵⁴ Rafał Sadowski, *Eastern Partnership Review. The future of the ENPI: towards separate financial instruments for the Union for the Mediterranean and the Eastern Partnership?*, Estonian Center of Eastern Partnership, 2011; also see Charles Grant, *A New Neighborhood Policy for the EU*, Centre for European Reform policy brief, March 2011.

⁵⁵ Document no. 52010SA0013, Special Report No 13/2010 „Is the new European Neighborhood and Partnership Instrument successfully launched and achieving results in the Southern Caucasus (Armenia, Azerbaijan and Georgia)?”, Brussels, January 2011, available online at <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010SA0013:EN:HTML>.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ National Indicative Programme 2012 Azerbaijan, available online http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_nip_azerbaijan_en.pdf.

⁵⁸ See for instance the Country Strategy Paper, National Indicative Programme 2007-2010 and the Annual Action Plan 2012 Armenia available online at <http://ec.europa.eu>. For more on this also see Document no. 52010SA0013, Special Report No 13/2010 "Is the new European Neighborhood and Partnership Instrument successfully launched and achieving results in the Southern Caucasus (Armenia, Azerbaijan and Georgia)?", Brussels, January 2011, available online at <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010SA0013:EN:HTML>.

⁵⁹ For a specific analysis on the ENPI in this sense, see Document no. 52010SA0013, Special Report No 13/2010 "Is the new European Neighborhood and Partnership Instrument successfully launched and achieving results in the Southern Caucasus (Armenia, Azerbaijan and Georgia)?", Brussels, January 2011, available online at <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010SA0013:EN:HTML>.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Elsa Tulmets, *Eastern Partnership Review. Institution-Building Instruments in the Eastern Partnership: Still Drawing on Enlargement?*, Estonian Center of Eastern Partnership, December 2011.

⁶³ Rafał Sadowski, *Eastern Partnership Review. The future of the ENPI: towards separate financial instruments*

for the Union for the Mediterranean and the Eastern Partnership?, Estonian Center of Eastern Partnership, 2011.

⁶⁴ Laure Delcour, *Eastern Partnership Review. The Institutional Functioning of the Eastern Partnership: An Early Assessment*, Estonian Center of Eastern Partnership, 2011.

⁶⁵ According to the *2010 Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investment*, Ministry of Commerce, PRC (MOFCOM) available online at <http://hzs.mofcom.gov.cn/accessory/201109/1316069658609.pdf>.

⁶⁶ This issue has been extensively addressed elsewhere. See Simona R. Soare, "Beijing's Central and Eastern European Charm Offensive: The Implications of China's Growing Presence in the New Europe," in Jakub J. Grygiel, Robert Kron, Wess A. Mitchell and Gabriela Paskova (eds.), *Navigating Uncertainty: U.S.-Central European Relations 2012*, Center for European Policy Analysis (CEPA), July 2012, pp. 64-74.

This paper is based on the data collected on the ground through the CRISHOPE project financed by the German Marshall Fund (2011-2012) and the Eastern Partnership project funded by the Romanian Ministry of Education (PN-II-ID-PCE-2011-3-1014) (2011-2014).

ABSTRACT

The analysis focuses on the three types of challenges to the EaP and the EaP's crisis management flagship initiative: economic challenges, institutional-bureaucratic challenges and regional competition. It finds that while they are very different in nature and context, the three categories of challenges pose relatively similarly serious problems for the EaP. The economic challenges alone will not essentially threaten the EaP. Even if the EU maintains the current levels of funding the EaP or even modestly reduces it, funding has already been so low so far that a moderate reduction of its current levels is unlikely to fundamentally endanger the EaP.

Keywords: Eastern Partnership, European Union, economic crisis, flagship initiative, European soft power, Eastern Europe and South Caucasus

Simona R. Soare holds a Ph.D. (2011) in Political Sciences – International Relations from the National School of Political Studies and Public Administration in Bucharest (NSPSPA). She is researcher with the Institute for Political Studies of Defense and Military History. She was also Executive Director of the *Center for East European and Asian Studies* (CEEAS – www.cseas.ro) and editor of the *Journal for East-European and Asian Studies* (JEEAS – www.jeeas.org) during 2008-2011.

Viziunea Turciei și Rusiei asupra Regiunii extinse a Mării Negre: rolul și influența actorilor locali

Dr. Șerban F. CIOCULESCU

În primul rând de ce Rusia și Turcia? Pentru că sunt, după toate standardele relațiilor internaționale, actorii regionali cei mai puternici în Regiunea extinsă a Mării Negre (REMN). În al doilea rând, deoarece sunt urmașele unor imperii ce au controlat autoritar bazinul Mării Negre. În al treilea rând, pentru că cele două state reprezintă statu-quo-ul în regiune, ele apărând regimul creat prin Convenția de la Montreux din 1936. Regim care le favorizează dar pe care mulți români, ca și cetățenii altor state din UE și NATO, îl pot percepe ca vetust și o frână în calea internaționalizării acestui spațiu strategic.

1. Rusia, obsesia pentru „derjavnost” și fascinația vecinătăților post-imperiale

Imaginea pe care președintele și premierul Rusiei o au despre țara lor este aceea de mare putere, de stat solid în limba rusă „derjavnost”, o moștenire a epocii lui Ivan cel Groaznic și mai târziu a celei care l-a dat pe țarul Pentru cel Mare.¹ Cu o suprafață de peste 17 milioane km², 37.653 km de coastă maritimă/oceanică și o populație de cca. 140 milioane de locuitori, Rusia are atu-urile materiale corespunzătoare rangului de putere în sens clasic.²

Decidenții politici din Federația Rusă văd REMN ca fiind parte a vecinătății „apropiate” și se tem de intrarea puterilor vestice în acest areal. Epoca președinției lui Vladimir Putin (primele două mandate) a marcat sporirea gradului de

asertivitate a acestei țări în politica externă. În general, anii 2001-2008 au reprezentat o perioadă de succese și sporire a puterii militare, economice pentru Rusia dar și evidențierea faptului că statul rus se confruntă cu provocări serioase care îi pot pune în discuție statutul și “iradierea” geopolitică.

Rusia a demonstrat mai multă “agresivitate” față de alți poli de putere mai ales în a revendica un control mai strâns, mai eficace, asupra zonei de “vecinătate imediată”. Astfel, Moscova a tolerat din ce în ce mai greu “imixtiunile” Vestului – NATO, UE, SUA – în țări precum Ucraina, Moldova, Georgia, în paralel a încurajat liderii mișcărilor secesioniste din statele ex-sovietice în acțiunile lor dirijate contra statelor respective.³ Față de țările vecine mai mici, Rusia a folosit aceeași strategie de tip *stick and carrot*: le-a oferit avantaje economice celor care au avut o atitudine supusă (Belarus, Armenia – prețuri preferențiale la hidrocarburi) și le-a impus sancțiuni economice altora considerate “rebele” (embargoul pe vinurile din Moldova și pe apa minerală și vinurile din Georgia).

Energia este o carte esențială în mâna Rusiei. Rusia și UE sunt interdependente în plan energetic (principalul importator de gaze rusești este chiar UE), dar Rusia vrea să creeze impresia că dependența UE este clară. Întreruperile livrărilor de gaze spre Ucraina a subliniat voința Moscovei de a își impune regulile jocului unei Europe prea insistente în ceea ce privește piața concurențială a energiei.

Se știe că “revoluțiile colorate” din Ucraina, Moldova și Georgia au îngrijorat profund clasa politică de la Moscova care a pus accent mai ales pe rolul jucat de SUA în aceste episoade. În același

timp, Rusia a fragilizat vizibil regimurile politice de la Kiev, Chișinău și Tbilisi, creându-și grupuri de susținere printre partidele din opoziție și provocând crize guvernamentale. Întreținerea focarelor de “conflict înghețat” a avut ca efect, probabil intenționat, imposibilitatea consolidării democrației a statelor afectate și creșterea în intensitate a sentimentului naționalist beligen. Războiul ruso-georgian din august 2008 a permis Moscovei să legalizeze fragmentarea teritorială a micului stat caucazian, indirect și cu intenția de a intimida Moldova sau Azerbaidjanul în caz că ar dori să conteste sfera de influență rusească.

Rusia se raportează la REMN nu ca la un complex de securitate distinct, ci ca la flancul estic al zonei sale de “vecinătate apropiată” pe care intenționează să îl controleze autoritar și pe viitor.⁴

În general, se consideră că stoparea extinderii NATO spre Est a fost și este un obiectiv major al Rusiei, care nu a ezitat să descurajeze această evoluție inclusiv prin măsuri dure precum specularea consecințelor războiului din Georgia sau unilaterale precum înghețarea participării la Tratatul Forțelor Convenționale din Europa (CFE) în decembrie 2007. Acum Rusia încalcă liniștiră “plafoanele” stabilite de tratat, prin armamentele aduse în republicile separatiste Osetia de Sud și Abhazia.

Credem că nu este exagerat să afirmăm că prin diverse presiuni politico-diplomatice, Rusia a reușit să convingă unele state membre ale NATO să nu ofere MAP-ul (*Membership Action Plan*) Georgiei și Ucrainei și să îi tolereze finalmente aventura militară din Georgia în 2008. Desigur, ar fi o mare exagerare să se afirme că refuzul de a acorda MAP a fost o “undă verde” pentru agresiunea comisă de Rusia. Însă se prea poate ca Moscova să fi perceput acest fapt ca pe un semn de slăbiciune și să îl fi speculat. De asemenea, venirea la putere în Ucraina a președintelui rusofil Ianucovici, cel care a acceptat prelungirea acordului de staționare a forțelor ruse de la Sevastopol, a constituit o victorie importantă a Rusiei pentru care pierderea Ucrainei ar fi fost inacceptabilă. Acelși V. Ianucovici, care în 2008 solicitase recunoașterea Abhaziei și Osetiei de Sud, dovedind o linie politică similară cu a Moscovei. De asemenea, când UE a lansat Parte-

neriatul Estic, inițiativă dedicată statelor din flancul răsăritean precum Moldova și Ucraina, reacția Rusiei a fost din start negativă, deoarece Moscova a perceput UE drept un competitor în REMN, nu un partener de dialog.⁵

O problemă delicată a prezenței Rusiei este cea a „conflictelor înghețate” din arealul pontic extins. Tensiunile etnico-religioase sunt o constantă a spațiului caucazian și în general al Regiunii Extinse a Mării Negre, în mod similar cu cel al Balcanilor. URSS, departe de a abolii naționalismul în favoarea marxismului, a permis construirea unor identități naționale destul de consistente ca bază pentru formarea identității sovietice⁶. Atât Transnistria cât și Osetia de Sud și Abhazia au fost zone de rusizare intensă, prin colonizări și atragerea elitelor locale în sistemul condus de Moscova dar, în mod tragic, și prin deportarea la ordinul lui Stalin a sute de mii de localnici acuzați de comportament anti-sovietic în cel de-al Doilea Război Mondial. Rusizarea a fost acompaniată de cultivarea unor sentimente negative la adresa grupurilor etnice majoritare – georgieni respectiv români.

Ulterior, în anii 90, când URSS a dispărut iar câteva noi state independente au apărut în REMN, acestea au descoperit că unele minorități etnico-religioase aflate în componența lor solicită nici mai mult nici mai puțin decât independența, sau în cazuri mai fericite doar autonomia extinsă!⁷ Dacă URSS reușise să imprime o stare de obediență acestor grupuri fără stat propriu, prin represiune, îndoctrinare și propagarea unei identități supranaționale „sovietice”, după dispariția sa, o parte din minorități nu au vrut să se recunoască ca fiind parte a unor noi state-națiuni dominate clar de alte etnii, mai ales dacă ocupau în mod compact anumite teritorii.

Rusia și-a oferit adesea ajutorul material și uman acestor grupări secesioniste și a avut o contribuție cunoscută la purificarea etnică operată de abhazi contra georgienilor din Abhazia, de asemenea a încurajat și alte miliții (cazaci, caucazieni) să participe la lupte⁸. S-a ajuns chiar până la acordarea cetățeniei ruse pentru o mare parte din aceste populații, la stabilirea de relații economice cu teritoriile secesioniste, fără acordul statului respectiv (Moldova și Georgia mai ales) și la vehicularea ideii de a recunoaște noile republici

și de a le permite unirea cu Rusia (cazul Osetiei de Sud și chiar și al Transnistriei, în ciuda lipsei de contact geografic cu teritoriul rusesc). De altfel, în timpul summitului NATO de la București, oficiali ruși (mai ales ambasadorul rus la NATO D. Rogozin) au avertizat Georgia că ar putea pierde definitiv Abhazia și Osetia de Sud prin aderarea la Alianță, și implicit au făcut presiuni asupra aliaților să nu acorde MAP pentru Tbilisi și Kiev, deoarece în acest fel s-ar accentua instabilitatea regională⁹. În plus, diverși oficiali ruși au sugerat adesea că Moscova ar putea să nu mai recunoască Crimeea ca teritoriu ucrainean. La rândul său, fostul președinte ucrainean V. Iusenco le-a declarat oficialilor ruși că, după anul 2017, nu vor mai avea acces la baza de la Sevastopol și că aceștia ar face bine să ceară Siriei dreptul de a crea o bază militară la Mediterana¹⁰. Desigur, venirea la putere a lui Viktor Ianucovici a ușurat mult planurile Rusiei de a își menține pe termen lung prezența militară în Crimeea, dar nu sunt excluse noi răsturnări de situație, politica internă ucraineană fiind foarte volatilă.

Chiar dacă nu putem atribui integral Rusiei vina pentru declanșarea ostilităților contra Georgiei în vara anului 2008, Moscova a încurajat totuși mișcări secesioniste active pe teritoriul altor țări și ulterior a recunoscut mini-state fantomă precum Osetia de Sud și Abhazia. Această recunoaștere, inspirată din „modelul Kosovo” (pe care, culmea, Rusia l-a denunțat mereu!) a sugerat unor analiști politici scenariul pregătirii conflictului militar în laboratoarele secrete ale Moscovei.

Nu știm deocamdată cu certitudine dacă Rusia a „pregătit” o acțiune militară de pedepsire și dezmembrare a Georgiei sau dacă a răspuns strategiei ultra-ofensive a președintelui georgian Șaakașvili, dar provocările rusești au fost frecvente pe granița cu Georgia în lunile de dinaintea lui august 2008. Efectele conflictului au fost teribile în plan umanitar. Înainte de războiul civil, populația Abhaziei se ridica la 550.000 locuitori, dintre care circa 50% erau georgieni. Acum sunt maxim 150.000, dintre care maxim 40.000 georgieni reveniți în districtul Gali. După victoria militară a Rusiei contra Georgiei din august 2008, forțele georgiene au fost nevoite să se retragă din Kodori dar și din teritoriul georgian ce mărginește enclavele separatiste! Mii de

refugiați georgieni au plecat spre Tbilisi și nu se pot încă întoarce la casele lor. În plus, Rusia și-a folosit dreptul de veto și a blocat continuarea misiunii OSCE de la granița cu Georgia, destabilizând și mai mult mediul regional de securitate.

Strategia Georgiei de rezolvare a conflictului s-a bazat preponderent pe presiunile occidentale asupra Rusiei spre a modifica formatul forței de *peace-keeping*, pe solicitarea diplomației multilaterale (implicarea SUA și UE în jocul negocierii) și pe promisiuni făcute abhazilor că vor dispune de o maximă autonomie dacă renunță la ideea secesiunii. În același timp, Tbilisi a reușit să convingă capitalele occidentale, în iulie 2008, că avioane rusești au survolat neautorizat spațiul său aerian, fapt confirmat de Rusia care a argumentat că în acest fel a dorit să apere teritoriul Osetiei de Sud de un eventual atac georgian. A fost pentru prima dată când Rusia a recunoscut implicit că a violat spațiul aerian georgian... Până și purtătorul de cuvânt al NATO, James Appathurai, a recunoscut pe 15 iulie că “*these actions raise questions about Russia’s role as peacekeeper and facilitator of negotiations*”¹¹. Este adevărat în același timp că acțiunea militară a Georgiei contra Osetiei de Sud din august 2008 a reprezentat o strategie de forță prin care Tbilisi a încercat să replice atacurilor de gherilă osetine cu o intervenție militară care, în caz de succes, ar fi dus la ocuparea definitivă a teritoriului separatist și revenirea lui de facto în cadrul Georgiei. Escaladarea a fost tolerată de georgieni care nu au anticipat corect reacția furibundă a Rusiei, deși aceasta anunțase de multe ori că va face tot ce este necesar ca să apere cetățenii ruși (adica abhazii și osetinii cu cetățenie rusă).¹² De altfel, Medvedev și Putin au invocat riscul unui genocid spre a justifica intervenția contra armatei georgiene.

Războiul ruso-georgian a arătat așadar că un conflict înghețat prost gestionat se poate transforma oricând în conflict militar deschis. Președintele Șaakașvili a preferat soluția militară fără a lua în calcul riposta dură a Rusiei sau scontând pe o reacție americană care ar fi inhibat voința de represalii a rușilor. De asemenea, solidaritatea statelor și popoarelor non-ruse din CSI s-a manifestat la cote scăzute, mai ales Ucraina și Azerbaidjan dând declarații moderat pro-georgiene. Rusia a ripostat militar în nordul și centrul

Georgiei, a recuperat Osetia de Sud și a îndemnat milițiile abhaze să deschidă un nou front în Abhazia, ceea ce a reprezentat eșecul strategiei de recuperare teritorială a Georgiei. Ulterior, Rusia a adus forțe militare și a creat baze militare permanente în teritoriile secesioniste, în același timp presând alte țări să recunoască aceste pseudo-state. Se pune întrebarea dacă „victimizată” Georgie a reușit să afecteze și ea interesele de securitate regionale ale Rusiei. Prin opoziția sa, statul georgian a reușit o vreme să amâne intrarea Rusiei în OMC, la fel cum reușiseră în trecut și Polonia și statele baltice. Or această aderare a Rusiei la marea organizație ce reglementează comerțul mondial, materializată recent, este ceea ce așteptau majoritatea statelor membre ale UE spre a semna un nou parteneriat strategic cu Rusia, după ce a expirat cel vechi.

Politica de resetare practică de Barack Obama în relația cu Moscova convine Rusiei în măsura în care i se dă impresia că are mână liberă în zonele de vecinătate apropiată. Totuși SUA acordă în continuare sprijin Georgiei, Azerbaidjanului, Republicii Moldova deși în mod mai discret decât în mandatul lui G.W. Bush jr.

În plan strategic, Rusia își dorește să obțină maximum de concesii de la SUA privind instalarea scutului anti-rachetă american, deoarece pare a fi înțeles că Washingtonul nu va renunța la acest plan. Evident, Moscova ar dori ca statele din REMN să nu găzduiască elemente ale scutului iar dacă totuși acest lucru este inevitabil, să existe un drept de co-decizie și control comun al instalațiilor. În acest sens, Rusia propusese fostei administrații prezidențiale americane baza militară cu radare de la Gabala din Azerbaidjan spre a fi gestionată în comun, dar fusese diplomatic refuzată. Sistemul eșalonat de instalare a scutului, așa cum l-a conceput administrația Barack Obama, este oarecum acceptabil pentru Rusia cel puțin în primele două faze: prima a inclus trimiterea navei US Monterey dotată cu rachete Aegis în Marea Mediterană și Marea Neagră, a doua va include instalarea la Deveselu în România a celor 24 de interceptori SM 3. A treia fază prevede instalarea de elemente în Polonia iar ultima amplasarea de interceptori dedicați rachetelor cu rază lungă de acțiune. Așa cum se știe, faza a treia și mai ales a patra sunt cu adevărat

deranjante pentru Rusia, cu toate că arsenalul ei supra-dimensionat cu mii de capete nucleare nu poate fi anihilat total de cele câteva zeci de interceptoare și radare. Demonstrându-și voința de a bloca apariția unei situații de inferioritate strategică în Marea Neagră, Rusia a protestat pe 12 iunie 2011 contra venirii crucișătorului USS Monterrey pentru un exercițiu naval cu Ucraina (Sea Breeze 2011), acesta fiind dotat cu rachete balistice Aegis, iritarea provenind din proximitatea cu granițele rusești.

Dacă SUA instalează elementele scutului, treptat ar putea apărea modificări ale echilibrului amenințării nucleare în Europa și Eurasia. Rusia va continua să ceară un sistem comun de implementare a scutului și garanții juridice și tehnice că acest scut nu va face non-operațional sistemul rusesc de descurajare nucleară. În acest sens, doar un acord de ansamblu ruso-american va permite REMN să devină un areal de stabilitate și cooperare. Semnarea tratatului START pe 8 aprilie 2010 este un prim pas, dar unul insuficient deocamdată. Noul tratat a înlocuit varianta din 1991 care expirase. Fiecare dintre cele două puteri va dispune de maxim 1500 de capete nucleare, cu 30% mai puțin decât ce fusese prevăzut în 2002 la Moscova. Totuși, președintele rus Medvedev a amenințat în mai 2011 cu retragerea din START dacă SUA instalează unilateral scutul anti-rachetă, fără a fi ajuns la un acord cu Moscova. Amenințarea pare puțin credibilă, deoarece continuarea cursei înarmărilor nucleare ar slei economia rusă, atinsă de criza mondială. În plus, când SUA s-au retras unilateral în 2001 din Tratatul ABM, Rusia nu a avut altceva de făcut decât să protesteze neconvingător¹³ și ulterior să își „înghețe” participarea la Tratatul CFE în 2007.

De asemenea, Rusia a negociat recent cu Germania, una dintre puterile simbol ale UE, un acord denumit de presă “memorandumul de la Messeberg”, prin care, în schimbul relansării negocierilor în dosarul Transnistria și eventual al retragerii forțelor rusești de acolo, ar obține formarea unui comitet comun UE-Rusia pe probleme de securitate. Desigur, Germania fiind obișnuită cu forma federală de guvernare – organizată fiind în landuri – ar fi mai dispusă decât România să recunoască drepturi de autonomie

politico-administrativă Transnistriei. Este foarte puțin probabil ca Rusia să ajungă să aibă în față ca partener de dialog politico-strategic o Uniune Europeană unită, vorbind cu o singură voce, cel puțin pe termen mediu. De aceea, Rusia, ca și în prezent, va specula dorința unor state din UE de a încheia afaceri profitabile, și va reuși să privilegieze în cadrul Uniunii acele țări care îi sunt mai favorabile: Germania, Franța, Grecia, Italia etc. Prin urmare, nici în arealul Mării Negre nu ar trebui să ne așteptăm la apariția unei strategii coerente a Europei comunitare, mai probabilă fiind o acțiune relativ unitară a țărilor “de flanc” – România, Bulgaria – sau abordări conjuncturale ghidate de sensibilități locale, nu unionale, de tipul Strategiei Dunării. Rusia nu va permite UE să “remodeleze” statele din vecinătatea estică spre a le transforma în acel “inel” de țări democratice, stabile, bine guvernate după cum afirma Strategia Europeană de Securitate a UE din 2003.¹⁴ Și desigur, UE nu are acum forța și voința să conteste Rusiei strategia de menținere a sferei de influență în vecinătatea apropiată prin destabilizarea unor state precum Moldova și Georgia.

Lipsa simțului geo-strategic constituie o mare vulnerabilitate a UE ca actor cu vocație globală dar poate și o șansă de a depăși vechile matrice conflictuale de tip “realist” din relațiile internaționale.

Ar mai trebui spus și că Rusia și-a văzut primite cu scepticism în Europa și SUA planurile privind marea organizație de securitate pan-europeană și eurasiatică sugerată de președintele Medvedev în 2009. Multe state europene, inclusiv România, Polonia, țările baltice, se tem că această mega-organizație va paraliza procesul decizional din cadrul NATO și al UE, organizații bazate pe valori comune ale Vestului considerate ca fiind cel puțin neliștitoare pentru Moscova.

Într-un eseu din 2009, Ivan Krastev și Mark Leonard semnalează un mare paradox: în politica externă, Rusia este o putere pro-status quo la nivel global și una revizionistă la nivel regional.¹⁵ Deși dorește un sistem internațional multipolar, nu trece la acțiuni de *hard balancing* contra SUA, se mulțumește cu *soft balancing* (critici la adresa Americii, amenințări retorice etc.) În REMN este clar un actor revizionist dacă privim din perspec-

tiva euro-atlantică, occidentală, deoarece încearcă să împiedice prezența Occidentului în zonă. Față de mecanismul Montreux al accesului prin Strâmători este un actor conservator, la fel ca și Turcia.

Rusia a continuat să dezvolte programe militare avansate menite a reduce din decalajul în domeniul Revoluției în Afacerile Militare față de SUA și de unele state europene. Criza economică din 2008-2009 a frânat în parte aceste eforturi dar războiul cu Georgia pare să fi adus o motivație suplimentară. În mai puțin de zece ani, nu numai că Vladimir Putin a reușit să stabilizeze intern Rusia, să profite de creșterea prețurilor resurselor energetice pentru a stabili economia națională, dar încă din 2000 Rusia a început să înregistreze creștere economică de 5-7% anual. Până în 2006, Rusia și-a plătit întreaga datorie externă față de FMI (cu 3 ani în avans!) și pe cea față de creditorii din Clubul de la Paris. Mai mult decât atât, Vladimir Putin a reușit performanța aceasta fără sacrificii interne legate de privatizări masive, mai ales în sectorul industriei grele și de apărare, unde uriașele complexe încă dețin o mare putere și influență politică. Dimpotrivă, politica lui Putin a fost de a le strânge pe toate acestea, în calitate de sectoare strategice ale economiei rusești, sub aripa „protectoare” a „democrației suverane” proclamată de Kremlin.

Sectorul industriei de apărare este unul aparte în cazul Rusiei. Un număr mare de analiști militari nu conțin să laude tehnologia și sistemele militare rusești, în timp ce alții le consideră învechite și prea puțin adaptate condițiilor câmpului de luptă intens tehnologizat al secolului al-XXI-lea¹⁶. Aparent paradoxal, însă, în 2007 (ca și în 2005 și 2006) Rusia a fost al doilea mare exportator de armament din lume (fiind surclasată doar de Statele Unite, cu un volum total de vânzări externe de 21 de miliarde USD), obținând peste 7,2 miliarde USD din vânzarea de armament. Această creștere a contractelor externe de vânzare de armament ale Federației Ruse este înfățișată drept o dezvoltare a industriei de apărare rusești și o consolidare a puterii complexului militar-industrial rusec. Aceasta este însă o exagerare, având în vedere faptul că investițiile în acest sector din ultimii opt ani nu par să confirme tendința, marea parte a complexului indus-

trial de apărare rusească funcționând și astăzi la capacitatea și în bună măsură cu tehnologia din perioada sovietică.

Tot mai mulți analiști internaționali vorbesc despre emergența Federației Ruse ca mare putere militară cu pretenții globale – cei mai mulți dintre aceștia identificând 2015 ca data cea mai probabilă în acest sens. Speculațiile acestora se bazează, mai mult sau mai puțin, pe strategia de dezvoltare și înarmare a Federației Ruse, care adoptă un calendar oarecum asemănător. Potrivit *Programului Național de Înzestrare 2007-2015*, în 2015 Armata Federației Ruse va cuprinde 40 de batalioane de tancuri (dintre care 22 vor fi echipate cu tancuri noi – aproximativ 680 de tancuri), 97 de batalioane de infanterie mecanizată și 50 de batalioane aeropurtate, 5 brigăzi de rachete (echipate cu 60 de sisteme de rachete Iskander), 9 unități de apărare anti-aeriană (echipate cu 18 baterii de S-400 SAM), 2 regimente de rachete (dotate cu sisteme moderne Uragan-1M MLRS), etc. Acestora li se adaugă achiziționarea a peste 116.000 de blindate și vehicule de diferite tipuri, 116 avioane de luptă noi și 408 modernizate, 156 de elicoptere noi și 372 modernizate, 34 de bombardiere strategice noi și 159 modernizate, 10 submarine nucleare strategice, 4 submarine diesel, 12 nave și 5 corvete de diferite tipuri, toate noi. Nu în ultimul rând, peste 2,4 miliarde USD sunt alocate numai pentru dezvoltarea și producția în serie a noilor tipuri de muniție aeropurtată. Pe scurt, programul vizează reînnoirea până în 2015 a 45% din echipamentele și sistemele vechi și depășite aflate în prezent în dotarea forțelor armate ruse. Președintele Rusiei a afirmat că reforma militară prevede o reînnoire cu 30% în anul 2016 a echipamentelor și cu 70% în 2020.¹⁷

Conflictul militar ruso-georgian din august 2008 a arătat atât superioritatea militară de tip convențional a forțelor ruse, manifestată în plan numeric, cantitativ și poate chiar calitativ, cât și limitele capacității comandanților ruși de a conduce operații militare în teatre de luptă învecinate. Forțele ruse aparținând Districtului militar Caucazul de Nord, în principal Armata 58 „specializată” în lupta cu gherilele cecene dar și cele ale GRU (serviciu de informații rus) au suferit pierderi destul de mari în campania militară ce a durat câteva zile: Moscova a anunțat circa 71 de

decedați și peste 340 de răniți, plus tehnică de luptă distrusă – patru avioane de bombardament doborâte, zeci de tancuri și vehicule amfibii blindate nimicite etc.¹⁸ Astfel încât, deși rușii au reușit să predea o „lecție” dură georgienilor, planificatorii de la Moscova să temă ca nu cumva slăbiciunile serioase dovedite de forțele ruse în timpul campaniei din Georgia să fie speculate de potențiali adversari deținând forțe convenționale superioare (NATO) sau la un nivel relativ apropiat (China, India).

Pe 11 iulie 2007, locțiitorul primului ministru Serghei Ivanov și ministrul transporturilor Igor Levitin dezvăluiseră un program vast de modernizare a porturilor rusești de la Marea Neagră.

În REMN, Rusia momentan nu se preocupă de identificarea unui nou port militar pentru a amplasa forțele de la Sevastopol după 2017, deoarece Ucraina a acceptat finalmente prelungirea contractului de închiriere a portului militar. În concluzie, Rusia dorește să controleze geopolitic și economic o parte din arealul Mării Negre, fiind interesată de menținerea Ucrainei, Armeniei și Moldovei în sfera sa de influență și securitate. Motivele țin desigur de percepția asupra riscurilor provenind de la Vest și de la Est, de calcule economice dar și de rațiuni de prestigiu specifice marilor puteri.¹⁹

2. Turcia, de la tradiția kemalistă la neo-otomanism

Statul turc reprezintă un actor esențial pentru întreaga Regiune Extinsă a Mării Negre, din mai multe motive. În primul rând, este cel care controlează singura cale de acces în bazinul acestei mări, prin cele două strâmțori, Bosfor și Dardanele. În al doilea rând, beneficiază de o poziție „pivotală”, deoarece conectează Balcanii cu Orientul Mijlociu și Asia Centrală, asigurând comunicarea, schimburile, interacțiunile. De aceea, Turcia nu face parte doar dintr-unul din subcomplexele de securitate regionale ci din mai multe. De asemenea, prin Turcia se asigură conexiunea terestră între Marea Neagră și Marea Mediterană.

În al treilea rând este un stat membru al NATO, parte a comunității europene și euroatlantice de securitate, iar faptul că este populat

predominant de musulmani sunniți are și el o semnificație aparte. Mai precis spus, se demonstrează că și un stat musulman, dar laic, poate crea un sistem politic democratic și o societate modernă. Cu o suprafață de 780 562 km², o populație de aproape 80 de milioane de locuitori, controlând cea mai întinsă parte a coastei Mării Negre (per total 7200 km de coastă la Marea Mediterană, Marmara și Marea Neagră) și strâmtorile, Turcia rămâne actorul-cheie al securității în acest subcomplex de securitate pontic.²⁰

Partidul Justiției și Dezvoltării (*Adalet ve Kalkınma Partisi* - AKP)²¹ este considerat promotorul reformelor în Turcia, în ciuda înclinațiilor sale islamiste de tip moderat. Condușă de AKP și cu un ministru de Externe carismatic și ingenios (Ahmed Davutoglu), politica externă a Turciei este una multivectorială, proactivă, « neo-otomană », axată pe consolidarea și extinderea influenței în spațiile direct învecinate: Balcani, Orientul Mijlociu, Caucaz și desigur REMN. Are și mari atu-uri: are a doua armată din cadrul NATO ca mărime după SUA și este a cincisprezecea economie a lumii din punct de vedere al PIB.²²

Metodele alese de Turcia spre a se afirma în zona REMN-Caucaz sunt multiple. În plan instituțional menționăm mai ales lansarea, în 1992, a Organizației pentru Cooperare Economică în Marea Neagră, adevărat motor al cooperării economice în zonă și al dezvoltării comerțului, dar și al altor domenii ale securității non-militare. România a deținut președinția BSEC până în iunie 2011 iar organizația cuprinde acum state din REMN, Caucaz și Balcani, acoperind un areal geografic de 20 de milioane de km pătrați. De asemenea, operația *Black Sea Harmony* de securizare a bazinului pontic este tot o inițiativă turcească, imitând modelul mai cunoscutei *Active Endeavor*, misiunea NATO din Mediterana pe care Turcia, nota bene, nu a vrut-o extinsă în Marea Neagră. În plan militar, BLACKSEAFOR ca inițiativă turcească a constituit un succes diplomatic deosebit al Ankarei. În plan economic, Turcia este un investitor serios în statele din REMN iar în plan cultural, de asemenea, sponsorizează comunitățile musulmane din România, Bulgaria, Azerbaidjan etc. Organismul de stat din Turcia ce acordă sprijin comunităților musulmane din statele vecine este Directoratul turc pentru

Afaceri Religioase (Dyanet).²³ Mai există numeroasele centre culturale turcești în țări vecine, expresie a iradierii „soft power”-ului turcesc actual. De asemenea, asistența economică pentru statele din Balcani și REMN (mai ales Azerbaidjan) se derulează prin intermediul Agenției de Cooperare Economică a Turciei (TIKA).

Față de REMN, Turcia a manifestat dorința de a se afirma ca putere regională, militând puternic pentru conservarea convenției de la Montreux privind regimul Strâmtorilor²⁴, pentru neimplicarea operației maritime a NATO „Active Endeavor” în zonă și pentru promovarea unei relații de partajare a sferelor de influență cu Rusia. Turcia consideră în ultima vreme că problemele de securitate maritimă din REMN trebuie să fie gestionate doar de statele riverane (*local ownership*), excluzând actorii externi (SUA, UE, NATO), fapt ce pune probleme serioase, având în vedere calitatea de membru NATO și aspirant la integrarea în UE. Ankara crede că acceptarea prezenței Occidentului în REMN va duce la modificarea regimului Montreux al Strâmtorilor.

Apropierea strategică de Rusia constituie în mod clar elementul cel mai important și mai îngrijorător, deoarece Turcia, ca stat parte a NATO, a părut în ultimii trei ani mai apropiată de interesele și sensibilitățile Rusiei decât de cele ale aliaților SUA, România, Bulgaria. Turcia pare tentată de valorificarea rolului de hegemon regional în REMN-Caucaz, alături de Rusia pe care, din ce în ce mai mult, nu o mai percepe ca pe un rival potențial (precum în anii 90), ci ca pe un posibil partener ori chiar aliat. Comunitatea de afaceri turco-ruso a înflorit, turismul rusesc în Turcia se dezvoltă spectaculos, și fiecare „amânare” impusă de state ale UE în drumul spre aderare al Turciei trezește la Ankara reacții de frustrare care împing clasa politică și mai mult către Rusia. O Turcie neintegrată în UE, respinsă, va crea probleme tot mai mari și pentru NATO, și ar putea alege o identitate externă bazată pe implicarea în Asia Centrală, Caucaz și Orientul Mijlociu, așadar o retragere dinspre Europa spre Asia.

De altfel, în 2008, Ankara a propus să inițieze proiectul *Caucasus Stability and Cooperation Platform*, destinat furnizării de securitate în arealul caucazian, prin valorificarea experienței

turcești în domeniu. Inițiativa poate fi văzută ca un posibil atu al Turciei prin care să convingă UE că merită să devină membru sau, din contră, un paleativ în cazul neprimirii ca membru și mulțumirii cu un partaj de influență cu Rusia, caz în care identitatea asiatică și caucaziană în politica externă ar căpăta prioritate.

În 2009, Turcia a încercat activ să medieze o „împăcare” istorică cu Armenia dar nu a reușit. Astfel, relațiile turco-armene nu s-au mai ameliorat după semnarea Protocoalelor bilaterale de la Zürich din octombrie 2009 (promovate de SUA), din contră, ele nu au fost ratificate, atât din cauza intransigenței armenilor (mai ales a lui Nalbandian, ministrul afacerilor externe) cât și din pricina presiunilor Azerbaidjanului care s-a simțit trădat (diaspora azeră din Turcia a fost vehement contra, în plus există azi interesele energetice). Granița turco-armeană nu a fost deschisă cum cereau protocoalele și nu s-au reluat relațiile diplomatice. Prin urmare politica oficială a Ankarei - „zero conflicte cu vecinii” - nu a dat decât parțial roade! Ciprul, Armenia și Israelul rămân dovezi ale dificultății de a acomoda doctrina cu practica...²⁵ Turcia e așadar incapabilă până acum să se implice în rezolvarea conflictelor înghețate din REMN.

Practic „bătălia” pentru Turcia dintre Vest și Rusia se va da și pe traseele conductelor de energie²⁶: Blue Stream I și II, South Stream respectiv Nabucco. Conducta Baku-Tbilisi-Ceyhan reprezintă un atu economic și geopolitic major al Turciei, oferindu-i rolul de „punte energetică” între Caucaz, Marea Neagră și UE. Turcia se dorește un *hub* energetic pentru Europa, deși este foarte dependentă de gazele din Rusia și spațiul CSI. Nabucco, marele proiect energetic al UE, prin care s-ar reduce dependența față de gazele naturale din Rusia, nu poate prinde viață fără participarea Turciei. Dornici să nu piardă nici avantajele Nabucco nici pe cele ale South Stream, unii decidenți politici turci se gândesc la alimentarea Nabucco cu gaze aduse din Rusia în Turcia prin conducta Blue Stream, ce traversează Marea Neagră. Totuși, e clar că Rusia urmărește să creeze o linie de aprovizionare tot prin intermediul Turciei, a unor state precum Bulgaria, Ungaria, Serbia, Austria. Cu alte cuvinte, Turciei i se atribuie rolul de *hub* atât de către Bruxelles

cât și de către Moscova iar Ankara ar vrea să păstreze active ambele opțiuni.²⁷

Expertul americano-polon în studii strategice Zbigniew Brzezinski aprecia că „Turcia reprezintă un important pivot geopolitic - asigură stabilitate în zona Mării Negre, controlează accesul din această direcție în zona mediterană, contrabalansează Rusia în Caucaz, încă mai oferă un antidot la fundamentalismul musulman și servește ca punct de sprijin sudic pentru NATO”.²⁸ În același timp, o Turcie destabilizată ar putea dezlanțui și mai multă violență în Balcanii de Sud și în același timp ar facilita reimpunerea controlului rusesc asupra statelor proaspăt independente în Caucaz.²⁹

Politica energetică a Turciei întâmpină anumite dificultăți precum apariția unei crize de putere inevitabile. Guvernul turc, conștient de nevoia unei schimbări a realizat planuri ambițioase pentru liberalizarea pieței energetice și privatizare în 2001. Dacă vor fi implementate, acestea vor merge mai departe chiar dacă planurile curente de liberalizare ale UE sunt în proces de desfășurare. Conducta de gaz și rezervele Turciei asigură cererea pe termen scurt. Din moment ce prețul global al petrolului a crescut, importurile energetice ale Turciei au ajuns la mai mult de 30 de miliarde în 2007. În timp ce Turcia primește rezerve de petrol din mai multe surse, 60% din cererea ei de petrol este asigurată de un singur furnizor: Rusia, ceea ce indică faptul că Turcia va trebui să păstreze bune relații cu Rusia. Dar în același timp, Turcia explorează alte metode de a-și îmbunătăți rezervele energetice, micșorând dependența de Gazprom. Turcia este în relații bune în ceea ce privește importurile de gaz și cu Rusia și cu Iran.³⁰

După cum spunea șeful diplomației, Davutoglu, Turcia e o țară cu strategie proactivă, una care acționează voluntar spre a modela mediul regional, nu una reactivă care doar gestionează crizele. Turcia nu trebuie să depindă doar de Vest ci să fie liberă în mișcare, să aibă independență și *leverage*. Dar să fie conștientă că e o putere musulmană, urmașă a Imperiului Otoman. Să aibă mai ales „adâncime strategică”.

Dacă AKP va continua procesul de reislamizare a țării și de direcționare spre lumea musulmană din GME, se va putea spune că paradigma

Atatürk a fost răsturnată iar Turcia va întoarce spatele Occidentului. Davutoglu, care ocupă postul de șef al diplomației din 2009, acuză adesea UE de miopie strategică și de blocarea intenționată a procesului de aderare a Turciei. El respinge acuzațiile de “neo-otomanism”, afirmând că Turcia nu se amestecă în afacerile interne ale altor state și nu are ambiții imperiale. Referindu-se la activismul politicii externe turcești, aceste afirmă că statul turc vrea să profite de oportunitățile geostrategice și economice și să își găsească un loc mai bun în balanța de putere globală.³¹ De fapt, surse de încredere spun că Davutoglu folosește cu plăcere expresia “*pax ottomanica*”, “metaforă a unui spațiu de interacțiune pașnică în care Turcia are un rol economic, cultural și politic principal.”³²

Statul turc și-a continuat evoluțiile în plan militar, bazate pe situația de potențial conflict cu Grecia, așadar un alt stat din NATO, dar și cu Armenia, Rusia, Iran sau Siria. De asemenea, necesitatea de a combate PKK (Partidul Muncitorilor Kurzi) și alte gherile marxiste a determinat structura efortului militar. Armata turcă (TSK) dispune de cca. 800.000 militari și civili, cei mai mulți pregătiți pentru apărarea teritoriului național, nu pentru contra-insurgență.

În iulie 2008, au fost inculpați peste 80 de militari și civili acuzați de pregătirea unui complot care ar fi răsturnat guvernul. Doi generali în retragere au fost acuzați de a conduce grupul paramilitar Ergenekon. În februarie 2010 au continuat arestările de militari în rezervă, fapt ce indică un „război mocnit” între elitele AKP și cercurile conservatoare ale armatei. În același timp, aceste elite au continuat eforturile de modernizare și transformare a armatei în condițiile în care riscurile unui război clasic sunt clar diminuate iar bugetul apărării tinde să scadă constant. Acest buget, care în anii 90 depășea 5% din PIB a reflectat de regulă puterea și prestigiul militarilor în societatea turcă și puterea armatei față de clasa politică. După 2000, procentul a scăzut la 4% iar după 2006 a evoluat spre 2%. Conform SIPRI Yearbook 2008 între 1998 și 2003 cheltuielile militare raportate la PIB au fost 4.4%, 5.4 %, 5.0 %, 4.9% apoi 3,3%. Pentru anul 2008, bugetul apărării a fost fixat la suma de 11,6 miliarde USD (adică 6% din bugetul țării)³³, o creștere cu 1,7%

față de 2007, dar în anul 2009-2010 criza economică mondială a condus la reducerea sumei alocate. Dat fiindcă Turcia a avut în 2010 o creștere a PIB de 9,2%, decidenții politico-militari au propus sporirea bugetului alocat apărării.³⁴ În decembrie 2010, Parlamentul de la Ankara a votat un buget militar de 11,3 miliarde USD, cca. 1,4% din PNB-ul țării.

Din punct de vedere cantitativ, Turcia ocupă locul doi ca număr de forțe militare în NATO dar doar o parte redusă din aceste forțe sunt la un nivel de compatibilitate cu standardele NATO suficient de ridicat. Comandamentul Forțelor Terestre ale Turciei (TLFC) și-a propus să reducă cu maxim 30% talia actuală a forțelor terestre, să obțină trupe rapid desfășurabile, bine antrenate și echipate pentru misiuni în teatre de luptă dificile. În aprilie 2007, Turcia a preluat comanda ISAF din Afganistan, operație de reconstrucție post-conflict asumată de NATO. În Marea Neagră, Turcia a fost inițiatorul *Black Sea Harmony* după ce nu a acceptat ca Active Endeavor, operația NATO din Mediterana să fie extinsă și în Marea Neagră. Rolul foarte mare al Armatei în viața politică turcă a nemulțumit adesea oficialii UE care au cerut un mai mare control civil asupra forțelor armate și garanții privind non-interferența în politica internă în dauna jocului democratic. Consiliul de Securitate Națională și Statul Major General exercită adesea presiuni puternice asupra miniștrilor, mai ales că șeful SMG se subordonează direct șefului statului. Tentativa partidului AKP de a limita puterea și prerogativele Armatei a fost privită cu satisfacție de către UE, care nu agreea imixtiunea militarilor în jocul politic intern. Deși suntem de acord asupra necesității controlului civil asupra forțelor armate – de altfel o regulă „de fier” pentru toate statele UE și NATO – există riscul unei derive islamiste în lipsa unui control exercitat de forțele armate, conform tradiției kemaliste. Bine-înțeles, nu este rolul unei armate să verifice laicitatea unui regim politic, această sarcină putând fi îndeplinită mai adecvat de justiție, parlament, opinia publică etc. Recent, Ankara a criticat Franța și Germania pentru că nu acordă un sprijin mai substanțial Turciei în lupta contra gherilelor PKK, reactivate subit de situația insurecțională din Siria.

În ceea ce privește REMN, Ankara a manifestat în mod constant iritare față de orice tentativă de modificare (reală sau presupusă) a convenției de la Montreux, deoarece conservarea controlului asupra Strâmtorilor este un obiectiv prioritar al politicii de securitate națională. Probabil că Turcia se teme că repunerea în discuție a acestui statut va redeschide rivalitatea cu alți poli de putere, sau vede Strâmtorile ca un atu în perspectiva integrării europene. De altfel, Turcia a solicitat încă din 1987 aderarea la Comunitățile Europene, iar deținerea controlului Strâmtorilor și a poziției de hub energetic îi par atu-uri de nerefuzat în perspectiva integrării în blocul comunitar!

Temerile Turciei privind poluarea Mării Negre sunt bine-cunoscute. Fapt cât se poate de real, transportul de petrol prin Strâmtorile Bosfor și Dardanele a crescut ca volum și frecvență an de an, în 2008 circa 150 de vase și 27 tancuri petroliere traversându-le zilnic. Rezultă cca. 50.000 vase anual față de 4500 în 1938. Cam 150 milioane tone cargo tranzitează anual din care 100 milioane sunt de petrol. (cf Ministerul Transporturilor)³⁵

Turcia a anunțat în aprilie 2011 că va săpa un canal paralel cu Bosforul, ce va conecta Marea Neagră și Marea Marmara, spre a decongestiona Strâmtorile. Va avea cca. 45 km lungime, 25 metri adâncime și 145 metri lățime. Turcia va deține suveranitatea deplină asupra canalului și va pune și taxe de trecere. Noul canal va fi un fel de autostradă pentru vapoarele mai „grăbite” ce nu vor vrea să aștepte la coadă spre a trece prin Bosfor. Confrom lui Erdogan prin Istanbul vor trece două Mări, vor apărea o insulă artificială și o peninsulă. De asemenea, două orașe noi se vor construi, câte unul pe fiecare dintre capetele canalului și un mare aeroport. Este o dovadă a tenacității Turciei care își rezolvă problemele economice, ecologice și strategice inclusiv modificând natura. Proiectul va implica fonduri de 12 miliarde de USD și poate fi văzut în lumina „neo-otomanismului” cultivat de elitele AKP: de precizat că și faimosul sultan Soliman Magnificul dorise în prima jumătate a secolului al XVI-lea un canal care să unească Marea Neagră cu Golful Izmit din Marea Marmara.

Interesul major al Ankarei este să se păstreze status quo-ul în Marea Neagră, mai ales regimul

strâmtorilor, și, în special să nu existe o prezență masivă a unor puteri externe. Credem că obstinația în a apăra regimul de la Montreux, tradițional aparținând elitelor politico-militare kemaliste, reprezintă una din marile concesii făcute de liderii AKP primilor, în dorința de a nu îi aliena complet de noile evoluții strategice ale statului turc. În acest caz, demantelarea completă a structurilor kemaliste, posibilul eșec electoral al Partidului Republican al Poporului (CHP – recunoscut ca principal continuator al ideilor lui Atatürk), ar putea duce treptat la o relaxare a autorităților turce privind regimul de la Montreux, mai ales în ipoteza integrării europene. Sau, din contră, frustrarea neprimirii în UE s-ar putea repercuta într-un val de hiper-naționalism, caz în care AKP ar prelua practic zestrea discursului naționalist clasic al kemaliștilor de ieri și de azi, mai ales că premierul Erdogan este perceput de turcii liberali ca tot mai autoritarist, critic față de jurnaliștii independenți și dornic să modifice cu orice preț Constituția din anii '80. O constituție rezultată, e drept, din lovitura de stat a militarilor, așadar revendicându-se din spiritul laic kemalist... Liderul CHP, Kemal Kilicdaroglu, înlocuitorul carismaticului Deniz Baykal, a favorizat „purificarea” partidului său de elementele kemaliste cele mai conservatoare, iar comentatorii politici arată că după alegerile interne de partid din 2010, sub 40% din cadrele partidului mai proveneau din „vechea gardă”.³⁶ Trebuie spus că CHP este principalul partid de opoziție, fiind mai favorabil reluării activităților din cadrul NATO și cooperării aprofundate cu SUA. Totuși ambele partide, AKP și CHP, au fost de acord cu instalarea de elemente ale scutului american anti-rachetă în spațiul maritim turcesc. În ceea ce privește intransigența AKP față de menținerea regimului de la Montreux e doar o concesie făcută puternicei Armate a Turciei, politica externă fiind un compromis între civili și militari. Sau poate că AKP a preluat, la rândul său, obsesiile securitare ale fostelor elite kemaliste.

Este necesar să privim retrospectiv în istoria politicii externe a Turciei de-a lungul anilor și evenimentelor istorice mondiale. În timpul Războiului Rece, Turcia a fost un important pion în sistemul vestic de apărare. Ankara a fost o adevărată piedică împotriva expansiunii influenței sovietice în

zona Mării Mediterane și Orientului Mijlociu și un „zăvor” strategic pentru Marea Neagră, prin controlul Strâmtorilor. Turcia a furnizat baze importante care să faciliteze instalarea de arme nucleare și monitorizarea activității sovietice. La sfârșitul Războiului Rece, mulți au considerat că Turcia va avea un rol mai puțin important ca actor regional și ca aliat al Europei de Vest. Aceste presupozitii s-au arătat nefondate. În loc să scadă, importanța Turciei în zonă a crescut.³⁷

În concluzie există un paradox strategic. Turcia ne oferă imaginea unui stat „vestic” prin afilierea la instituțiile de securitate occidentale și prin laicitatea statului, democrația pruripartidistă, structura și spiritul armatei, existența unei clase de mijloc active, a unei creșteri economice viguroase – cca. 7% anual etc. Este încă un mare furnizor de securitate și un „pilon” al Vestului în flancul Orientului Mijlociu și al CSI. Pe de altă parte, Turcia ar putea încerca să se apropie de Rusia și să se angajeze într-un parteneriat eurasiatic destul de îngrijorător, de asemenea este tot mai implicată în conturarea unei relații cu Egiptul, Qatarul și mișcarea Hamas din Palestina. Războiul civil sirian a împins Turcia să sprijine mișcarea de opoziție, oferind refugiu pe teritoriul turc unor luptători ai Armatei Libere Siriene. Nu este vorba doar de sprijinirea unei mișcări de democratizare ci și de susținerea elementului islamic sunnit în dauna celui šiit reprezentat de tabăra președintelui sirian Assad. În acest fel, Ankara a stricat parțial relația cu Iranul, stat ce susține clar regimul Assad, tot din motive geopolitice și religioase. Și a transformat Siria în adversar.

În plus, instabilitatea politică internă ar putea produce și o direcție de politică externă și de securitate imprevizibilă, dacă nu chiar ostilă Vestului. O Turcie apropiată Rusiei și Egiptului islamist ar constitui o provocare gravă și pe termen lung pentru interesele UE și NATO în REMN. În REMN, actualmente Turcia apără status quo-ul și preferă un viitor eurasiatic al zonei unuia de tip occidental.

Note

¹ Robert Legvold, „Russian Foreign Policy During Periods of Great State Transformation” in R. Legvold (editor), *Russian Foreign Policy in The 21st Century and The Shadow of the Past*, Columbia University Press,

New York, 2007, pp. 114-116. Autorul identifică obsesia colectivă a elitelor rusești din ultimele secole pentru ideea de „derjavnost” (stat) ca o caracteristică majoră a gândirii de politică externă a Rusiei. Cuvântul simbolizează spiritul puterii întruchipate în stat și națiune – putere militară, culturală, economică dar și controlul noilor tehnologii puse în beneficiul populației după cum spunea ex-președintele Putin în anul 2006.

² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>, estimări din iunie 2011.

³ Paul Flenley, „Russia and the EU: The clash of the new neighborhoods”, *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 16, No. 2, 189–202, august 2008, ed. Routledge, Portsmouth,

⁴ Serban F. Cioculescu, „Putting an end to the dialogue of the deaf between Romania and Russia? Struggling with the past, reshaping the future”, *Journal of East European and Asian Studies*, vol. 1, No. 3, May 2010, p. 320.

⁵ „Russia si lumea: 2010” - raport al Institutul de Economie Mondială și Relații Internaționale al Academiei de Științe al Federației Ruse, Fondului Cercetărilor și Inițiativelor de perspectivă și al Camerei de Comerț și Industrie a Federației Ruse, 15 martie 2010, <http://www.globalaffairs.ru/events/13359.html>

⁶ Thomas de Waal, „The Nagorno Karabakh, the Abkhazian-Georgian and the Georgian-South Ossetian Conflicts”, in Jean Dufourcq, Lionel Ponsard (eds), *The South Caucasus: Promoting Values Through Cooperation*, NATO Defense College, Rome, July 2004, p. 54.

⁷ Vladimir Socor, „Conflictele înghețate: o provocare pentru interesele euroatlantice”, in Ronald Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig (editori), *O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre*, German Marshall Fund și Institutul Român de Studii Internaționale, București, 2004, pp. 127-138.

⁸ Vladimir Socor, „Conflictele înghețate: o provocare pentru interesele euroatlantice”, in Ronald Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig (editori), *O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre*, German Marshall Fund și Institutul Român de Studii Internaționale, București, 2004, pp. 127-138.

⁹ „Rusia: Georgia pierde Abhazia și Osetia de Sud dacă aderă la NATO”, Mediafax, 18 aprilie 2008.

¹⁰ Ziarul rusesc Kommersant din data de 03.02.2006, afirma că marina rusă încearcă să obțină dreptul de a crea o bază militară în portul sirian Tartus, din Nordul țării, acolo unde fosta URSS a avut facilități militare. Portul ar putea fi utilizat, în opinia gazetei respective, pentru a aduce flota de la Sevastopol, după ce se va termina perioada de contract cu Ucraina. Vezi - <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3258131,00.html>.

¹¹ „NATO Says Overflights Call Russia’s Georgia Role Into Question”, July 15, 2008, Reuters and RFERL.org.

¹² Stanislav Secieru, „Russia after the South Caucasus Battle”, CEPS Working Document No. 311/February 2009, pp. 2-3.

¹³ Robert Legvold, „Russian Foreign Policy During Periods of Great State Transformation” in R. Legvold (editor), *Russian Foreign Policy in The 21st Century and The Shadow of the Past*, Columbia University Press, New York, 2007, pp.77-144. Vezi p. 97.

¹⁴ *Strategia Europeană de Securitate. O Europă mai sigură într-o lume mai bună*, Bruxelles, 12 decembrie 2003, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.

¹⁵ Ivan Krastev, Mark Leonard, Andrew Wilson (editors), *What Does Russia Think?*, www.ecfr.eu, 2009, p. 4.

¹⁶ Stephen Blank, *Rosoboronexport: Arms Sales and the Structure of Russian Defense Industry*, SSI, ianuarie 2007.

¹⁷ Vladimir Popovkin, vice-ministrul Apărării al Federației Ruse, <http://vpk-news.ru/articles/7182>, 2 martie 2011.

¹⁸ Stanislav Secieru, "Russia after the South Caucasus Battle", CEPS Working Document No. 311/February 2009.

¹⁹ Vezi și Adrian Cioroianu, *Geopolitica Matrioskai. Rusia postsovietică în noua ordine mondială*, Curtea Veche, Bucharest, 2009.

²⁰ Turkey – CIA Factbook, June 2011, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>.

²¹ Dorothee SCHMID, *De l'élargissement à l'éloignement: la Turquie veut-elle toujours adhérer à l'Union européenne?* in *Politique étrangère*, vol. 75, n° 1 (printemps 2010), Institut Français de Relations Internationales, p. 18.

²² <http://www.canadaexportcentre.net/index.php/press-release-mena-region-turkey>, accesat pe 20 mai 2011.

²³ De pildă, Diyanet trimite în România imami turci pentru geamiile din Constanța, Babadag, Medgidia pe perioade de peste un an. De asemenea organizează cursuri de perfecționare a imamilor. Mai mult chiar, începând cu anul 2007 când Erdogan a vizitat România, statul turc contribuie la salariile imamilor din România. Interviu cu Marele Muftiu al României Yusuf Muurat realizat de Matei Dobrovie in *Foreign Policy* (Romania), 21, martie-aprilie 2011, pp. 70-71.

²⁴ Vezi și interviul luat lui Sinan Ulgen, președinte al Centre for Economics and Foreign Policy Studies din Istanbul – „Rebalansarea identităților”, in *Foreign Policy* (Romania), 21, martie-aprilie 2011, p. 65. Aceasta afirmă clar că de zece ani Turcia se pronunță pentru gestionarea problemelor fiecărei regiuni învecinate doar de către statele adiacente zonei și de organizațiile locale – „management exclusiv regional”. De asemenea mai spus că „există percepția că o eventuală deschidere a ușii pentru NATO în Marea Neagră ar conduce la o revizuire a regimului strămtorilor”.

²⁵ Kerem Öktem, „Lumea Turciei”, in *Foreign Policy* (Romania), 21, martie-aprilie 2011, p. 60.

²⁶ Volkan Özdemir, “Turkey’s Role in European Energy Security”, in: Svante E. Cornell, Niklas Nilsson (editors), *Europe’s Energy Security: Gazprom’s Dominance and Caspian Supply Alternatives*, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program – A Joint Transatlantic Research and Policy Center, Washington, 2008.

²⁷ Edward C. CHOW, “Turkey as an energy bridge”, in Stephen J. FLANAGAN(editor), *Turkey’s Evolving Dynamics*, Final Report of The Center of Strategic and International Studies, U.S - Turkey Strategic Initiative, martie 2009, p. 152. www.ifo.de/DocCIDL/cesifo_wp893.pdf

²⁸ Zbigniew BRZEZINSKI, *A doua șansă*, Editura Antet, București, 2007, p. 101.

²⁹ Idem, p. 115.

³⁰ Katinka BARYSCH, *Turkey’s role in European energy security*, 12 December 2007, <http://www.cer.org.uk/publications/archive/essay/2007/turkeys-role-european-energy-security>, p.3.

³¹ Saban Kardas, “Davutoglu Outlines the Contours of the New Turkish Foreign Policy”, in *Eurasia Daily Monitor* Volume: 8 Issue: 4, January 6, 2011.

³² Kerem Öktem, „Lumea Turciei”, in *Foreign Policy* (Romania), 21, martie-aprilie 2011, p. 61.

³³ Lale Sariibrahimoglu, “Security Concerns and Local Industrialization Boost Turkish Military Budget”, in *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 4 Issue: 236, December 20, 2007.

³⁴ <http://www.euromonitor.com/turkey/country-factfile>, accesat pe 8 iunie 2011.

³⁵ TSVTS, http://www.afcan.org/dossiers_techniques/tsvts_gb.html, accesat pe 10 iunie 2011.

³⁶ Flavius Țone, „Reformatorul opoziției”, *Foreign Policy* (Romania), mai-iunie 2011, p. 77.

³⁷ F. Stephen Larrabee, Ian O. Lesser, *Turkey foreign policy in an age of uncertainty*, Edit. RAND, National Security Research Division, Santa Monica, 2003, p.56.

* Acest material reprezintă forma actualizată a unei comunicări prezentate la sesiunea științifică organizată la Casa Titulescu pe 6 mai 2011, la fel ca și studiile domnilor Teodor Meleșcanu, Mircea Malița și Sergiu Iosipescu, prezentate în numărul 1-2/2012 al Monitorului Strategic.

ABSTRACT

We selected Turkey and Russia because they are the strongest local players in the Greater Black Sea Area, they are the successors of powerful empires which controlled the Black Sea pool and because nowadays they defend the regional statu quo, that is the legal status of the Turkish Straits guaranteed by the Montreux Convention of 1936. Their interests are sometimes clashing but in many other instances go in the same direction, thus one can identify a Euro-Asian perspective on the Black Sea which is quite different from the Western vision, to which Romania now belongs.

Keywords: *security, cooperation, military, economic, development, Eurasian, Euro-Atlantic*

Șerban F. Cioculescu, PhD in political science (2009), is guest lecturer at the University of Bucharest, Department of Political Science, International Relations and Security Studies, former lecturer with the Diplomatic Institute of Romania and also a senior scientific researcher at the Institute for Political Studies of Defense and Military History from Bucharest. He is specialized in Black Sea area studies, security studies, and international relations theory.

EU – Russia Energy Dialogue: Between Cooperation and Conflict

Bogdan Mihai POPESCU

Introduction

From the most primitive humans that have to consume food in order to obtain the caloric energy to hunt to the modern society, energy resources has been a central aspect in all human endeavors. The more complex and productive a society, the greater its need for energy; without adequate supplies of basic fuels, a complex society cannot maintain a high rate of industrial output, provide a decent standard of living to its citizens, or defend itself against competing powers. Energy security has come to be a core issue during the initial decade of the 21st century just like it was in the 1970's. Using a constructivist approach the article highlights the importance of the energy security in the relation between EU and Russia. It is obvious that between the two sides there are more issues related to security, but especially after 2000 the issue of energy security gas has generated several political disputes. On the other hand, there is a clear interdependence in terms of energy security between the parties, EU being the main buyer of Russian natural gas.

Theoretical framework of analysis

Since its emergence in the 1980s, Constructivism has become a prominent theoretical approach to International Relations and Security Studies. Drawing on "a combination of sociological approaches and critical theory, constructivists argue that the world is constituted socially through

intersubjective interaction; that agents and structures are mutually constituted; and that ideational factors such as norms, identity and ideas generally are central to the constitution and dynamics of world politics"¹. In terms of Security Studies, the works of the Copenhagen School, represented primarily by Barry Buzan and Ole Waever, constitutes the most coherent attempt to develop a theory or framework for the study of security in the constructivist tradition. Challenging the realist definition of security framed in terms of "exclusively military threats", the authors within the Copenhagen School developed a broader definition of security, arguing that threats and vulnerabilities might appear in both military and non military field², and that security threats are "socially constructed"³. This means that it is the actor and not the analyst who decides whether something is to be handled as an existential threat.

Also, the Copenhagen School's analytical work focuses on several key terms related to security studies, such as "security sectors", "securitization", "desecuritization" and "regional security complexes". Security sectors are defined as arenas entailing particular types of security interaction, including military, political, economic, societal and environmental fields⁴. Securitization, the Copenhagen School's core term, refers to the discursive construction of threat⁵. Drawing from Buzan and Waever's works securitization is defined as the process whereby "an issue is presented as an existential threat, requiring emergency measures and justifying actions

outside the normal bounds of political procedure”⁶. Similarly, desecuritization might be seen as “the process whereby particular issues or actors are removed from the security realm and (re-)enter the realm of “normal politics”⁷.

Due to the fact that the paper focuses on the EU – Russia energy relation defined as a regional security complex (RSC), a broader definition of the term is required. A regional security complex is defined as “a set of units whose major processes of securitization, desecuritisation, or both are so interlinked that their security problems cannot reasonably be analyzed or resolved apart from one another”⁸. Moreover Buzan and Waever⁹ see an RSC as “durable patterns of amity and enmity taking the form of sub-global, geographically coherent patterns of security interdependence”, and in order to qualify as an RSC, a group of states or other entities must possess a degree of security interdependence sufficient both to establish them as a linked set and to differentiate them from surrounding security regions¹⁰. The “essential structure” of an RSC embodies four variables: boundary, anarchic structure, polarity and social structure which covers the patterns of amity and enmity among the units¹¹. The particular factors that determine security interdependence within an RSC will also affect its location on the amity-enmity spectrum, internal character varying from conflict formation through to security regime or to security community.¹²

Also the authors affiliated to the Copenhagen School speak about “homogenous security complexes”, which are formed by the interaction among similar actors within one of the security sectors, and “heterogeneous security complexes” where different kind of actors interact across several sectors of security¹³. A last observation according to the authors¹⁴ is that there are three possible evolution situations for a RSC: “maintenance of the status quo”, “internal transformation” (changes of the anarchic structure, polarity or in the amity/enmity pattern occur within the RSC), “external transformation” (the RSC might split or merge with other RSC). In addition to the above mentioned characteristics, to trace a RSC empirically we should look at the pattern of

security connectedness in three steps: (1) is the issue securitised successfully by any actors?; (2) if yes, track the links and interactions from this instance – how does the security action in this case impinge on the security of who/what else, and where does this then echo significantly ?,etc.; (3) these chains can then be collected as a cluster of interconnected security concerns¹⁵.

After defining the Copenhagen School’s main assumptions about security we should now turn to the second part of the theoretical framework of analysis and present a broader definition for the term of energy security. This endeavor is hampered by the fact that it has not only a technical dimension but also a political, economical, juridical and military one¹⁶. A primary aspect related to the energy security is the “safety delivery” of the key energy sources whose transport networks might be vulnerable in front of terrorist attacks but also natural disasters¹⁷. At the same time, energy security has required a “military dimension” for protecting the overseas energy supply routes and to helping defend one’s country major foreign energy providers against rival forces that might seek to impose less favorable terms over the flow of any commodity related to energy¹⁸. Energy security might also have another meaning for those states highly dependent on one certain provider and they are in a weak bargaining position with respect to them and hence vulnerable to political pressure¹⁹. One last aspect which might be seen as a threat in energy terms is the price volatility²⁰.

Emil Kirchner and Can Berk²¹ offer a broader definition of energy security which takes into account all the above mentioned aspects. For them, energy security represents “the availability of energy in various forms, in sufficient quantity and at affordable prices, delivered in an environmentally friendly, sustainable manner which is also free from serious risk of major disruption of service”. However, energy security it is not considered a distinct security sector, rather being included in the economic one²². Due to the fact that energy has several meanings, it rather has spill over effects in other security sectors, and this is why I find it properly to treat energy security as a security sector above the existing ones.

Identities and subjective interests

According to Alexander Wendt, identities are defined as the property of intentional actors that generates motivational and behavioral dispositions, but also having an intersubjective or systemic quality. Moreover, a state's identity determines its subjective interests defined as those beliefs that actors actually have about how to meet their identity needs²³.

a) The European Union

The European Union has developed as a unique actor on the international scene, being labeled as a normative power²⁴, an actor which promotes several political standards such as democracy, human rights, free market, moreover trying to assert those political standards especially in its relation to third countries, as part of its neighborhood policy (such countries from the Mediterranean or Eastern Europe). Speaking about an EU identity possesses a real challenge since it is not a state but still aspires to obtain a series of state like characteristics. Moreover, in the relationship with Russia, notably in the energy field, part of the problem is that the EU does not speak with one voice. However, I argue that it is clearly visible that the EU has a political identity. This political identity, which is basically a European security identity, is based on a self understanding that the continent needs integration in order to avoid fragmentation²⁵, and as Harriman²⁶ highlighted this security identity is concerned with survival and can thus be seen as an objective interest equivalent to a state's survival. At the same time, one can see clear tendencies of actor qualities, notably the EU's ability to make decisions, and in relation to energy security Brussels reactions after the main energy crisis in the post-2000 period. In terms of energy security, EU's primary interest is to assure its security of supply on the long term, and this objective has to be met through integration and market liberalization²⁷.

In this study, natural gas usage will be considered primarily due to several factors such as the rising demand for natural gas in the EU²⁸, the European Union's strategic decision to use

natural gas because it is a form of energy that minimizes damage to the environment²⁹ and the recent disruptions in natural gas supplies from Russia to the EU which made the problem relevant and vital for Brussels. The Russian Federation is the **3rd biggest world trade partner** of the EU (9.7%), following the US (15.2%) and China (11.4%). Energy represents 65% of total EU imports from Russia. Russia is **the biggest oil, gas, uranium and coal supplier** to the EU, and the third biggest electricity supplier. 31% of total EU's gas imports, 27% of total EU's crude oil imports, and 24% of total EU coal imports are supplied from the Russian Federation. At the same time, the **EU is by far the largest trade partner** of the Russian Federation: 45% of Russia imports originate from the EU, and 55% of its exports go to the EU, including 88% of Russia's total oil exports, 70% of its gas exports³⁰.

The energy relation between EU and Russia (EC and USSR at that time) began in 1981, when the building of a gas pipeline from USSR to Western Europe was decided. During the Gorbachev era, the relations between the two parties were normal, but after the collapse of the USSR, the first energy crisis emerged. In 1990 and 1992, the Kremlin has stopped supplying gas to the Baltic states, in order to stop their independence movement, and in 1992 and 1994 same policy has been applied to Ukraine, under the reason that Kiev didn't pay its financial debts to Russia³¹. But the most severe energy crisis, which affected EU member economies directly, began after 2004 during the Putin presidency. In 2004 and 2006, Moscow has stopped delivering natural gas to Belarus, respectively Ukraine arguing several misunderstandings among the parties related to energy price. However, Kremlin's actions had an impact on Austria, Lithuania, Italy, Poland and even Germany's economy, and Russian decision makers have been accused for using the energy weapon to fulfill political objects³². Also, the negative fallout associated with the 2008 Russia – Georgia war has increased concerns over whether Russia is a reliable energy supplier³³. But the most recent, and most severe crisis³⁴ was the January 2009 Russia – Ukraine gas dispute. Besides these aspects, Brussels decision makers are also

concerned because of the internal Russian political landscape which lacks an economical transparency.

To conclude whether we are dealing with a securitization policy we should highlight EU's response to those political crises. The first major EU document related to energy security was the "Green Paper: Towards a European strategy for the security of supply". The document recognized a shortage in European natural resource, and the fact that energy supply could present physical vulnerabilities, but also economical social or environmental vulnerabilities. Moreover, the EU Security Strategy considers energy supply as a security issue which must be dealt with inside the CFSP³⁵. Also, the 2006 "Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", highlighted several proposals related to energy security such as: the diversification of energy resources, the development of an internal EU energy market through liberalization, the development of a foreign energy policy, the development of a pipeline network in order to facilitate the oil and gas transfer from the Caspian area to the EU and last but not least the development of a pan – European Energy market³⁶. After the Russia – Ukraine gas dispute from 2006, the energy supply was defined as a "political issue"³⁷. Also the Jacek Saryuz – Wolski report, highlighted the political aspects of energy supply and recommended energy diversification towards Russia and the appointment of a High Representative for Energy³⁸.

But the above mentioned documents would be meaningless without actual political actions. In terms of supply diversification, in 2002 in Vienna the idea of the Nabucco³⁹ pipeline emerged. Several months after the 2009 Russia – Ukraine gas dispute, in July 13th 2009, representatives from Turkey, Austria, Bulgaria, Romania and Hungary signed an intergovernmental agreement defining the legal framework and conditions of transit pipeline on their territory⁴⁰. Furthermore, according to a declaration signed in January 13th 2011 by EU Commission president, J.M. Barroso and Azerbaijan's president Ilhan Alyev, within the Southern Gas Corridor project, Nabucco is EU's top priority⁴¹. Another project towards diversification is the

usage of Liquefied Natural Gas but experts consider that there are several difficulties related to this issue due to the fact that LNG transportation is very difficult and the liquefaction process implies high costs⁴².

Regarding the second EU main objective, the emergence of a pan European energy market, in accordance with the 2002 Athens Memorandum⁴³ and the 2006 Green Paper, the "European Energy Community" has been established, starting its activity from July 2006. The Energy Community aims at establishing a common regulatory framework for energy markets in contracting parties by extending the "acquis communautaire" of the EU to the territories of the participating countries⁴⁴. Its members are the EU, the Western Balkans countries and from December 2009, Ukraine and Moldova.

However, despite the fact that the Lisbon Treaty under Article 122 introduces a "solidarity clause" towards energy security, the decisions in this field have remained under an intergovernmental aspect, also reflected in Article 194(2)⁴⁵ of the same treaty. Experts consider that the above mentioned article offer the EU states the opportunity to drive bilateral relations within the energy sector with non EU members as they see fit⁴⁶. Outside those legislative aspects there is also a social aspect towards the threat perception about Russia and an asymmetry between old and new members. On the one hand, states such as Germany, Italy or France perceive their relation with Russia in economic terms. The Berlin – Moscow energy relations are very positive due to the North Stream pipeline project. This will allow Germany to transfer an greater amount of Russian gas, and in geopolitical terms, Berlin might have an upper hand over its neighbors⁴⁷. The main aspect of the French – Russia economic relations is the Mistral deal, under which Paris will supply Moscow with two Mistral class helicopter carriers made by a French-led consortium in a 1.2 billion euro (\$1.52 billion) deal⁴⁸. Also, several German and French companies such as Siemens, Societe Generale or Renault operate on the Russian market. Italian gas company ENI, was offered access to Russian pipeline infrastructure in exchange for the concession of its infrastructure in Libya⁴⁹.

New members such as Romania, Poland or Baltic states see Russian energy monopoly as a threat to their security. Lithuania and Estonia's security strategy, considered the dependence from a single provider state or foreign monopolist agent as a threat (Berg, 2008, pp. 155-157). Also Romania in its national security strategy considers that the energy dependence from unstable areas or countries that use energy as a political tool must be reduced⁵⁰. And as a general policy of diversification, outside the Nabucco project, Romania opted for a Nabucco alternative – AGRI (Azerbaijan-Georgia-Romania-Interconnector)⁵¹. Poland decided to reduce its dependency of Russian gas through several energy projects: Odessa – Brody – Plock oil pipeline and the Baltic Gas Pipeline which will establish a connection between Poland and Norway⁵². Also, as a reaction to the 2006 gas dispute, Poland and the Baltic states have proposed the creation of an „energy NATO” inside the EU⁵³.

b) Russia

When speaking about Russia's identity, Christian Thorum⁵⁴ identifies four sets of collective ideas towards the conduct of the country's foreign policy, after the outbreak of USSR: “liberal ideas (1992/1993 – 1994), geopolitical realism (1994-2000), pragmatic geoeconomic realism (2000 – 2004) and cultural geostrategic realism (2004-2007)”. The first two tips of collective ideas have shaped Russia's foreign policy during the Yeltsin presidency, when the country had an ambiguous foreign policy balancing between cooperation and discrepancy with the West, the third type of ideas defined Russia's policy during Vladimir Putin's first term in Kremlin when Moscow cooperated with the West mainly for economic gains. The last set of ideas correspond to Putin's second term in Kremlin and Medvedev ongoing presidency, with a more ambitious foreign policy agenda and Russia defined as a unique actor in world politics.

The 2000 Foreign Policy Concept⁵⁵ together with the Medvedev Administration's 2008 Foreign Policy Concept⁵⁶ stipulated that the nature of international relations is dominated by competition, unipolarity was seen as a threat and due to this fact Russia would participate in building a

multipolar world order. Especially after 2004, the leadership from Kremlin believed that the West tries to impose its own cultural system of values in the world, and even in the so called near abroad (the CIS area), Moscow's top priority area of foreign policy⁵⁷. For three reasons, Russian leaders viewed liberalizing and democratizing instincts coming from the USA as directed against Kremlin's power and security. First, there was the fear of a colored revolution inside Russia, similar to the one in Ukraine. Second, the Kremlin felt increasingly encircled by radical pro American regimes in the former Soviet region. And third, Russia felt vulnerable to radicalization of Islam due to recent American actions in the Middle East⁵⁸.

In terms of internal political affairs, as an “alternative” to the Western model, Putin supporters characterized his political vision of a powerful state control over politics and economy – the so called “managed democracy”⁵⁹, as Western scholars described it - through terms such as “sovereign democracy” and “sovereign economy”. Thus, Vladimir Surkov, Kremlin main's ideologist justified those concepts by the need to defend an internally determined path to political development and to protect economic prosperity and social justice from potential threats such as terrorism, military conflict, lack of economic competitiveness and soft takeovers by orange technologies in a time of decreased national immunity to foreign influence. Also sovereign economy indicates the state's determination to have an upper hand in deciding conditions in which Western companies participate in Russia's economic development⁶⁰. When speaking about energy securitization in Russia one must bear in mind the state's effort to keep a monopoly over energy resources, energy market's diversification, transportation security and energy policy's strategic advantages.

The idea of state monopoly in the energy field is Vladimir Putin's economic and political idea. In his PhD thesis called “Mineral Natural Resources in the Strategy of Development of Russian Economy”, Putin affirmed that the state has to manage natural resources exploitation, it has to regulate the import, export and has to stimulate innovations, investment and research

in the field. Also private property, had a minimal value in his view⁶¹. Kremlin's main instrument in its energy policy is represented by the Gazprom, where the Russian state is the main shareholder with 51%, remaining shares being owned by legal Russian entities (29%), Russian privates (13%) and foreign shareholders (7%). The Russian gas giant has monopoly over the internal pipeline transportation network, it is the only company allowed to sell Russian gas outside the country and also bought several small players such as Itera, Sibneftegaz or TNK – BP (Heinrich, 2008, p. 1569). Also foreign companies such as Shell of British Petroleum had an unpleasant experience when trying to operate in the Russia gas sector, being forced to give up their contracts⁶².

After establishing a domestic monopoly in the field of natural gas, Russia's Gazprom tried to control the energetic infrastructure from several CIS countries such as Belarus, Moldova and Ukraine. Gazprom is the main shareholder in Beltransgas from Belarus, in Moldova Gas, and also the foundation of a mixed society with Ukraine's Naftogas (negotiations started after the fall of president Yuschenco in 2010) is in negotiations. In 2008 as a consequence of an inter-governmental agreement signed among Russia, Kazakhstan, Uzbekistan and Turkmenistan, those states agreed to transport all their gas sold to Europe, through Russian infrastructure.

Russia responded to European Union's decision to diversify its supply routes by launching the North Stream and South Stream projects. The first one, considered the climax of the Russia – Germany economic relations, was determined, as Kremlin declared, by the need to reduce possible vulnerabilities caused by transit states⁶³. On the other hand, South Stream is a direct competitor to Nabucco having Azerbaijan as its main supply source and trying to co-opt several Nabucco members such as Austria, Bulgaria, Hungary or Turkey.

Russia also tries to diversify its energy market. Russia's energy strategy adopted in 2009, estimates an increase in gas and oil exports to the Asia – Pacific area with 22% – 25% from the total quantity sold⁶⁴. During a meeting between Russian and Chinese prime ministers in October 2009 in Beijing, it was agreed that Russia would

supply China with natural gas starting with 2014-2015⁶⁵. Another decision that would have affected the gas market, and also caused concern among EU members was the Russia – Iran common idea to launch a gas OPEC⁶⁶. However, due to technical issues, this idea seems unlikely for the moment⁶⁷.

In conclusion, at least in the case of the European Union it might be difficult to speak about securitization in the true sense of the term. From the first Green Paper until 2008 we can rather speak about the "politicization" of the issue, which means that an issue is "part of the public policy, requiring government decisions and resources allocations or, more rarely, some other form of communal governance"⁶⁸. However, a clear measure of securitization appeared after the 2009 Ukrainian gas crisis, when EU officials perceived Russian actions as a threat and took immediate counter measures by signing the Nabucco agreement, but more important by inviting Ukraine and Moldova (countries with a strategic importance for Russia) to join the European Energy Community. On the other hand, Russia's actions are more evident for policy of securitization due to the fact that energy has a privileged role in Kremlin's strategic calculations in its foreign policy conduct and Russia's identity as a great power.

The EU – Russia energy dialogue

The EU has started its cooperation with the Russian Federation and the CIS members since the Yeltsin presidency, by launching several important programs such as "TACIS" (Technical Assistance for Commonwealth of Independent States), "Partnership and Cooperation Agreement" in 1997, and the "Northern Dimension" in 1999. Those programs were meant to facilitate the transition to democracy and market economy but also to promote several EU values such as rule of law, human rights, democracy, peace and stability. Moreover, at the St. Petersburg Summit in May 2003, the EU and Russia agreed to reinforce their cooperation by creating in the long term four "common spaces" in the framework of the Partnership and Cooperation Agreement and on the basis of common values

and shared interests, covering issues such as economy, security, justice and education⁶⁹.

The EU – Russia Energy Dialogue in its institutionalized formula started in 2000, after the Paris Summit. Through this dialogue, EU urged Russia to reform its state monopoly in the field of natural resources exploitation, opt for a free market economy and improve its legislative domain in order to attract foreign investments⁷⁰. However the EU, in its relation towards Russia applies the same logic as in the “Neighborhood Policy”, thus constraining Russia to accept its values and policies, idea rejected by the Kremlin decision makers⁷¹. This is why, during the 2000 Feira Council, the two parties informally agreed to decouple this political conditionality from the energy dialogue⁷².

The EU and Russia interact under different identities (presented above) which generates different subjective interests related to energy security. While EU privileges free market, Russia prefers state monopoly in the field of energy to promote its foreign policy objectives. A great discrepancy between the parties is the “Energy Charter Treaty”, based on liberal principles and which is binding under International Law. Despite the fact that Kremlin has signed the treaty it has never been ratified by the Russian Duma. The Parliament considered that the treaty’s principles are in contradiction with the country’s interest and it is imposed from the outside⁷³.

After 2005, Russian state control in the field of energy and natural resources exploitation has increased, causing concerns in Brussels. Several aspects such as the nationalization of Yuganskneftegaz, Kremlin’s decision not to allow foreign investors to have more than 50% of shares to any Russian company, Putin’s official statement at the 2005 St. Petersburg International Economic Forum saying that the government has to intervene in economy in order to preserve the country’s sovereignty and assure national security highlights this attitude. On the other hand, Kremlin decision makers considered European Commission’s “Third Liberalization Package”, as an impediment against Gazprom⁷⁴. Ukraine has a high stake both for EU and Russia in terms of energy security. But Russia has several security interests outside the energy issues,

security needs related to the political and military security sector (Russia’s strategic interest in Crimea and the Black Sea Area) and the societal security sector (the future of the Russian citizens from Ukraine). Gazprom, as the heir of the old Soviet ministry of gas, inherited a position as a public utility with a specific role in Russian society. This means Gazprom cannot be understood in strictly conventional economic terms. The Russian government uses Gazprom to supply the basic energy needs to the population at subsidized prices⁷⁵, which means that for Russia energy security has even a social dimension.

For a period of time, the situation was further complicated due to NATO’s decision to politicize energy security. During the 2006 North Alliance summit from Riga, American senator Richard Lugar proposed that energy security should be part of Article V of the alliance⁷⁶, in other words to be considered as a serious threat to one’s state security and to involve a common answer from the NATO members. However, at the 2010 Lisbon summit, the Alliance softened its approach towards energy security, considering the issue as part of Article IV consultation process and mechanism, except for the risk of a “large-scale attack on NATO’s command and control systems or energy grids”. So energy security is considered more of a domestic issue and other institutions, including the EU, are welcomed to deal with this type of problems⁷⁷.

Returning to the EU – Russia energy dialogue, after 2009 a new type of relation between the two parties has emerged. In November 2009, the parties have agreed upon an Early Warning Mechanism which aims at ensuring rapid communication and preventing further supply interruptions in the field of gas, oil or electricity⁷⁸. Also, in 2010 the European Union and Russian Federation agreed on the scope and priorities of their new Partnership for Modernization at a summit held on 31 May and 1 June in Rostov-on-Don⁷⁹. Moreover, in February 2011 the parties agreed on a Road Map in the field of energy security, “taking into account the interest of both sides in security of supply and security of demand; and to reduce the uncertainty for stakeholders, economic actors and citizens”. The document also contained a Joint Declaration which aimed

to create a mechanism to evaluate future trend in the gas market⁸⁰.

To sum up, both a conflict of interests and a clash of identities and values can be identified between EU and Russia. Speaking in Robert Cooper's terms (2007) the EU is a "postmodern" actor with a political system based on openness, a weak distinction between domestic and foreign affairs and a strong belief in several values such as democracy, human rights and free market, and on the other hand Russia is rather a "modern" actor which favors a westphalian sovereignty and takes into account the use of force to promote its political interests. This is why the microstructure characterizing the EU – Russia energy dialogue is a very dynamic one balancing from conflict to cooperation. However, as Alexander Wendt⁸¹ highlighted, identities are not carved into stone, meaning that through the process of socialization they could change.

The Energy RSC

From what has been shown in the present article, it is suitable to consider energy security as a distinct security sector, with spill over effects in other areas. This fact is most visible in the case of Russia, the energy issue having such effects in the political, economical and even societal and military sectors.

On the other hand, the EU – Russia energy relation might qualify as a regional security complex, defined primarily by the energy issue. There is a clear interdependence between the parties, EU being the main buyer for Russian natural gas and there were clear actions of securitization (in the case of the EU, this is more evident after 2009). The only problem is related to the enmity – amity perception, due to the fact that there is a clear asymmetry among old and new European Union's members in their relation towards Russia. However, despite this aspect Brussels initiated several actions in order to mitigate Russia's use of gas monopoly as a political tool. In terms of polarity, due to its amount of resources, and its foreign policy goals Russia might be considered an energy superpower. When speaking about the RSC's boundary, it could be

argued that it is one with close geographical connectivity, centering around Russian Federation on the supply side and the EU (and other extra EU areas such as the Balkans or Easter Europe) on the demand side. Due to the fact that Russia refused to ratify the Energy Charter, the RSC has an anarchic structure, but on the long term, as the post 2009 events have showed, there is the possibility for the emergence of a security regime.

From one point of view, EU and Russia might form a heterogeneous security complex, between two different types of actors (EU – as a unique supranational actor, and Russia a classical westphalian state) and where energy is a sector "above" the other sectors. On the other hand, the EU might be described as a distinct regional security complex, suffering in terms of energy security the above mentioned RSC transformation possibilities, thus forming a super complex⁸².

For the preservation of the "status quo", EU states and especially the old members such as Germany, France or Italy should continue to privilege their bilateral relations with Russia in the detriment of a common response to future European energy security threats. For "internal transformation" to happen the EU must develop a credible common energy policy, and/or develop alternative pipeline projects such as the Nabucco pipeline, or reduce its gas dependency by focusing more on the use of alternative energy sources such as hydro-energy, geothermal energy or wind power.

The "external transformation" as a merge between the EU RSC and Russia already happened due to several common security problems. In terms of energy security several scenarios are possible ranging from conflict to cooperation. A conflict (not necessarily in military terms) between the parties is a possibility. In this scenario both parties will try to promote their energy interests in several geographical areas such as the Balkans, Easter Europe, North Africa and Middle East, and try to develop rival energy projects such as Nabucco and South Stream. Several experts agree that this type of competition could lead to an "energy security dilemma"⁸³.

Rational cooperation, and the formation of a security regime in terms of energy issues, as the

post 2009 events have showed, is a possibility. Despite the fact that Russia wants to diversify its energy market towards East Asia, especially China, this is not an easy task. The development of a gas infrastructure towards China implies greater costs and also geographical impediments⁸⁴. On the other hand, decision-makers from Kremlin might consider that in this way Russia is no more than a tool for an even greater rise of China in the international system. Moscow might also be constrained to cooperate furthermore with Brussels to maintain its present position in the relation with the EU, above other possible providers from North Africa or Middle East. In this case, Nabucco and South Stream are no longer an imperative and Russia might implement, however on a small scale, EU's policy of conditionality.

The formation of collective identity could be seen as a possibility on the long term. As Wendt mentions, "interdependence, homogeneity, common fate and self restraint"⁸⁵ might lead to formation of such an identity. So, by identifying common dangers such as climate change or terrorists attacks on the energy infrastructure or the development of a common energy security strategy, such change could happen. However, this transformation requires the change of the Russian political elite, or the adaptation of the existing one to the rules of the democratic game.

Conclusions

In the present article it has been shown that the European Union and Russia have different identities and different preferences and interests towards the issue of energy security. Moreover, the EU applies, in its relation towards Russia, the same logic within the policy of conditionality, trying to impose several political values. This aspect is contrary to Kremlin's interests and political agenda. If the state loses its monopoly in the field of energy and natural resources it would lose its political advantage. On the other hand, Russia seems to possess a great power identity and its own and independent foreign policy agenda.

Due to the high level of interdependence in the field of energy security, securitization policy

and the amity – enmity patterns, the EU and Russia energy relation might be analyzed from the perspective of a Regional Security Complex. From one point of view, the parties form a heterogeneous security complex, where energy security is a security sector above other security issues. And from another point of view, the EU might be considered a distinct RSC, merging with Russia and suffering external transformation. Conflict, rational cooperation and identity change for Russia are possible scenarios. But on medium terms, rational cooperation in the form of a strategic partnership, with negotiations and concessions from both parties, is the most probable form of this bilateral relation.

Notes

¹ Matt MacDonald, "Constructivism" in Paul Williams (editor), *Security Studies: an introduction*, Routledge, London and New York, 2008, pp. 59-60

² Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, p. 5

³ *Ibidem*, pp. 24-25

⁴ *Ibidem*, pp. 7-8

⁵ Ole Waever, "European Security Identities", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 34, No.1, 1996, p. 55

⁶ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *op.cit.*, p. 24

⁷ Matt MacDonald, *op.cit.*, p. 70

⁸ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *op.cit.*, p. 201

⁹ Barry Buzan, Ole Waever, *Regions and powers: the Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003 p. 45

¹⁰ *Ibidem*, p. 51

¹¹ *Ibidem*, p. 53

¹² *Ibidem*, pp. 65, 491

¹³ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework . . .*, pp. 16-17

¹⁴ Barry Buzan, Ole Waever, *Regions and powers...*, p. 53

¹⁵ *Ibidem*, p. 73

¹⁶ Pami Aalto, "Introduction" in Pami Alto (editor), *The EU – Russia Energy Dialogue : Europe's Future Energy Security*, Ashgate Publishing, Hampshire, 2008 p. 5

- ¹⁷ Michael T. Clare, "Energy Security" in Paul Williams (editor), *Security Studies: an introduction*, Routledge, London and New York, 2008, p. 485
- ¹⁸ *Ibidem*, p. 487
- ¹⁹ *Ibidem*, p. 488
- ²⁰ Carlos Pascual, Johnathan Elkind, *Energy security: economics, politics, strategies and implications*, Brookings Institution Press, Washington, 2010, p. 11
- ²¹ Emil Kirchner, Can Berk, "European Energy Security Co- operation: between amity and enmity", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 48, No. 4, 2010, p. 864
- ²² Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework* . . . , p. 98
- ²³ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, pp. 224-232
- ²⁴ Ian Manners, "Normative Power Europe: The International Role of the EU", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, Nr.3, 2002, pp. 6-10
- ²⁵ Barry Buzan, Ole Waever, *Regions and powers...*, pp. 356-364
- ²⁶ David Harriman, "Energy is what states make of it: Exploring New Aspects in the EU – Russian Energy Relations from a Constructivist Perspective, *Lund University*, 2008, p.22
- ²⁷ Viatcheslav Mozorov, "Energy Dialogue and the Future of Russia: Politics and economics in the struggle for Europe", in Pami Aalto (editor), *op.cit.*, p. 45
- ²⁸ European Commission. *Green Paper: Towards a European Strategy for the Security of supply*. 2000. Available at http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy-supply/doc/green_paper_energy_supply_en.pdf. Accessed on: February 23rd, 2012
- ²⁹ Pierre Noel, "Beyond Dependence : How to Deal with Russian Gas", *European Council on Foreign Relations*, November 2008, p.5. Available at <http://ecfr.eu/page/-/documents/Russia-gas-policy-brief.pdf> Accessed on: February 27th, 2012
- ³⁰ , European Commissioner for Energy and Russian Minister of Energy, *Joint Report EU – Russia Energy Dialogue 2000 – 2010: Opportunities for our future Energy Partnership* , Europa .eu, November 2010 , pp. 7 – 12 .Available at <http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/reports/2010-11-report-10thanniversaryfinal.pdf>. Accessed on: February 27th, 2012
- ³¹ Sergiy Prochorov, Marta – Maria Denschykova, "European Union's Gas Supply: to securitize or not to securitize?", *Lund University*, 2009, pp.20-22
- ³² *Ibidem*, p. 26
- ³³ Emil Kirchner, Can Berk, *op.cit.* p. 870
- ³⁴ *Jurnalul Național* "Barroso: Voi ține minte nerespectarea acordurilor dintre Rusia și Ucraina"., January 21st, 2009. Available at <http://www.jurnalul.ro/stire-jurnalul/barroso-voi-tine-minte-nerespectarea-acordurilor-dintre-rusia-si-ucraina-402770.html> . Accessed on: February 21, 2012
- ³⁵ European Council. *A Secure Europe in a Better World*, *Burxelles*.2003. Available at <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>. Accessed on: February 23rd, 2012
- ³⁶ European Commission. *Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*. 2006. Available at http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc= COMfinal&an_doc=2006&nu_doc=105. Accessed on: February 23rd, 2012
- ³⁷ *Euractiv*, "EU seeks new supply routes in wake of Russia-Ukraine gas row", January 19th, 2006, Available at. <http://www.euractiv.com/en/energy/eu-seeks-new-supply-routes-wake-russia-ukraine-gas-row/article-151692>. Accessed on March 2nd, 2011
- ³⁸ Jacek Saryusz-Wolski, *Report on towards a common European foreign policy on energy*, September 11, 2007. Available at <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=EN&reference=A6-0312/2007>. Accessed on: February 28th, 2011
- ³⁹ For further details over technical issues of the Nabucco project see *Nabucco Pipeline*, Available at <http://www.nabucco-pipeline.com/portal/page/portal/en>. Accessed on: February 21st, 2012
- ⁴⁰ *BBC News* "Europe Gas pipeline deal agreed", July 13th 2009 Available at <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8147053.stm> Accessed on: February 28th, 2012
- ⁴¹ Vladimir Socor "Azerbaijan Signs up Officially to EU's Southern Gas Corridor" *Eurasia Daily Monitor* Vol. 8, January 13th 2011. Available at [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=37378](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=37378) Accessed on: February 28th, 2012
- ⁴² Emil Kirchner, Can Berk, *op.cit* p. 867
- ⁴³ *** , *Athens Memorandum*, 2002. Available at <http://www.stabilitypact.org/energy/041011-bucharest/athens-memorandum2002.pdf> . Accessed on : February 20th, 2012
- ⁴⁴ *** , *The Treaty Establishing the Energy Community*, 2005. Available at <http://www.eihp.hr/hrvatski/pdf/zakoni/ect2005.pdf> Accessed on : February 28th, 2012
- ⁴⁵ *** , Lisbon Treaty, article 122 and 194(2), Available at http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm . Accessed on February 2 3rd, 2012
- ⁴⁶ Jan Friedrik Braun, "EU Energy Policy under the Treaty of Lisbon Rules : Between a new policy and business as usual", *EPIN*, No.31, 2011, p. 2. Available at <http://www.ceps.eu/system/files/book/2011/02/EPIN%20WP31%20Braun%20on%20EU%20Energy%20Policy%20under%20Lisbon.pdf>. Accessed on March 1st, 2012
- ⁴⁷ *Stratfor Global Intelligence* "Russia's Expanding Influences: Part 4 – the Major Players", 12 martie 2010, pp. 2-3
- ⁴⁸ Liviu Mureșan, "Ce consecințe are Afacerea Mistral", *Adevărul*, January 24th 2011, Available at http://www.adevarul.ro/international/foreign_policy/bate-Mistralul_0_433156868.html . Accessed on February 20th, 2012
- ⁴⁹ Paula Daniela – Gângă, *Relația Uniunea Europeană – Rusia: problema energetică*, Editura Institutul European, Iași, 2010, pp. 173-175
- ⁵⁰ *** , *Strategia Națională de Securitate a României*, 2007 Available at <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf> Accessed on February 20th, 2012
- ⁵¹ Vladimir Socor, "Gazprom Seducing Romanian Government with South Stream", *Eurasia Daily Monitor*,

Vol.5, No. 204, 2008. Available at [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=34048](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=34048) Accessed on February 28th, 2012

⁵² Piotr Naimski, "Energy Diversification Strategy for Poland". September 17th, 2007 Available at http://www.columbia.edu/cu/ece/academics/regional/conf/Piotr_Naimski_at_Columbia%20University070917_.pdf. Accessed on February 28th, 2012

⁵³ Paula Daniela – Gângă, *op. cit.* p. 177

⁵⁴ Christian Thorun, *Explaining Change in Russian Foreign Policy: the Role of Ideas in Post – Soviet Russia's Conduct Towards the West*, Palgrave MacMillan, Hampshire, 2009, pp. 11-29

^{55***}, *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, Available at <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>. Accessed on February 18th, 2012

⁵⁶ Marcel de Haas, "Medvedev's Security Policy: A provisional Assessment", *Russian Analytical Digest*, Nr. 62, June 18, 2009, pp.2-6

⁵⁷ Christian Thorun, *op.cit.* pp. 32-36

⁵⁸ Andrei P. Tsygankov, "Russia's Foreign Policy" in Stephen K. Wegren, Dale R. Herspring (editors), *After Putin's Russia 4th ed.*, Rowman and Littlefield Publishers, New York, Toronto, Plymouth, 2010, pp. 224-226

⁵⁹ Nicolay Petrov, Michael McFaul, "The Essence of Putin's Managed Democracy". Available at: <http://www.carnegieendowment.org/events/index.cfm?fa=eventDetail&id=819>. Accessed on February 22nd, 2012

⁶⁰ Andrei P. Tsygankov, *op. cit.* pp. 225-228

⁶¹ Vladimir Putin *apud* Paula Daniela – Gângă, *op. cit.* p. 147-148

⁶² Ileana Racheru, Octavian Manea, "Gazul – instrument de politică externă al Rusiei" *Revista 22*, October 2008, Available at <http://www.revista22.ro/gazul-instrument-de-politica-externa-al-rusiei-4886.html> Accessed on February 22nd, 2012

⁶³ *Ibidem*

⁶⁴ Schoichi Itoh, "Sino – Russian Energy Relations: True Friendship or Phony Partnership?", *Russian Analytical Digest*, Vol.63, No. 10, February 23rd, 2010, p. 9

⁶⁵ Vladimir Portiakov, "Russian – Chinese Relations : Current Trends and Future Prospects", *Russian Analytical Digest*, Vol.63, No. 10, February 23rd, 2010, p. 3

⁶⁶ Terry Macalister, "Russia, Iran and Qatar announce cartel that will control 60% of world's gas supplies" *The Guardian*, October 22nd 2009, Available at: <http://www.guardian.co.uk/business/2008/oct/22/gas-russia-gazprom-iran-qatar> Accessed on February 23rd 2012

⁶⁷ Mark Milner, "Fears over Russian plan for 'gas Opec'", *The Guardian*, April 29th 2009, Available at: <http://www.guardian.co.uk/business/2008/apr/29/gasindustry.russia> Accessed on: February 23rd 2012

⁶⁸ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework ...*, p. 23

⁶⁹ European External Action Service, *EU – Russia Common spaces*. Available at: http://eeas.europa.eu/russia/common_spaces/index_en.htm. Accessed on February 27th, 2012

⁷⁰ Charles Grant, Katinka Barysch, "The EU – Russia Energy Dialogue", *Centre for European Reform*, May 2003, pp. 1 – 4

⁷¹ Viatcheslav Mozorov, *op.cit*, p. 44

⁷² *Ibidem*, p. 47

⁷³ *Ibidem*, p. 47

⁷⁴ David Harriman, *op.cit.*, p. 38

⁷⁵ Evert Faber van der Meulen, "Gas Supply and EU – Russia Relations", *Europe-Asia Studies*, Vol.61, No.5. 2009, p. 847

⁷⁶ Iulian Chifu, Sergiu Medar, "NATO and Energy Security", in Iulian Chifu (editor), *Energy Security Strategies in the Wider Black Sea Region*, Editura Curtea Veche, București, 2010, pp. 36-37

⁷⁷ For further details see Iulian Chifu, *op.cit.*, and Michael Ruhle, "NATO and Energy Security", 2011. Available at <https://ip-journal.dgap.org/en/ip-journal/topics/nato-and-energy-security>. Accessed on February 25th, 2012

⁷⁸ European Commissioner for Energy and Russian Minister of Energy, *op.cit.*, pp. 7 – 12

⁷⁹ European Council, *EU – Russia: Partnership for Modernisation*, 2012. Available at <http://www.consilium.europa.eu/homepage/showfocus?lang=en&focusID=66327>. Accessed on 27th February 2012

⁸⁰ **European Commission, *Common Understanding of the Roadmap of the Preparation of the EU – Russia Energy Cooperation until 2050*, February 24th 2011. Available at http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/20110224_understanding_roadmap_2050.pdf Accessed on: February 27th, 2012**

⁸¹ Alexander Wendt, *op.cit.* p.21

⁸² Barry Buzan, Ole Waever, *Regions and powers ...*, p. 438

⁸³ Jelena Radoman, "Securitization of Energy as a Prelude to Energy Security Dilemma", *Western Balkans Security Observer*, No.4, 2007, p. 43. Available at <http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=9c607122-ea16-4fde-ac49-325163feb91e&articleId=54a97145-b7cc-4af4-91bc-7227c6369ebe>. Accessed on: February 27th, 2012

⁸⁴ For further details see Kevin Rosner. "Sino – Russian Energy Relations in Perspective", *Institute for the Analysis of Global Security*, September 2010. Available at http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=260:sino-russian-energy-relations-in-perspective&catid=110:energysecuritycontent&Itemid=366. Accessed on: February 26th, 2012

⁸⁵ Alexander Wendt, *op.cit.* p.343

Bibliography

Books

Aalto, Pami (editor), *The EU – Russia Energy Dialogue: Europe's Future Energy Security*, Ashgate Publishing, Hampshire, 2008

Buzan, Barry Waever, Ole, *Regions and powers: the Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003

Buzan, Barry, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998

Chifu, Iulian (editor), *Energy Security Strategies in the Wider Black Sea Region*, Editura Curtea Veche, București, 2010

Gângă, Paula –Daniela, *Relația Uniunea Europeană – Rusia: problema energetică*, Editura Institutul European, Iași, 2010

Pascual, Carlos, Elkind, Johnathan, *Energy security: economics, politics, strategies and implications*, Brookings Institution Press, Washington, 2010

Thorun, Christian Explaining Change in Russian Foreign Policy: the Role of Ideas in Post – Soviet Russia's Conduct Towards the West, Palgrave MacMillan, Hampshire, 2009

Wegren, Stephen K., Herspring Dale R. (editors), *After Putin's Russia 4th ed.*, Rowman and Littlefield Publishers New York, Toronto, Plymouth, , 2010

Wendt, Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999

Williams, Paul (editor), *Security Studies: an introduction*, Routledge, London and New York, 2008

Articles

BBC News "Europe Gas pipeline deal agreed", July 13th 2009 Available at <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8147053.stm>

Braun, Jan Friedrik,, EU Energy Policy under the Treaty of Lisbon Rules: Between a new policy and business as usual", *EPIN*, No.31, 2011, p. 2. Available at <http://www.ceps.eu/system/files/book/2011/02/EPIN%20WP31%20Braun%20on%20EU%20Energy%20Policy%20under%20Lisbon.pdf>

de Haas Marcel, "Medvedev's Security Policy: A provisional Assessment", *Russian Analytical Digest*, Nr. 62, June 18, 2009

Grant Charles, Barysch Katinka, "The EU – Russia Energy Dialogue", *Centre for European Reform*, May 2003

Harriman David, „Energy is what states make of it: Exploring New Aspects in the EU – Russian Energy Relations from a Constructivist Perspective, *Lund University*, 2008

Itoh, Schoichi "Sino – Russian Energy Relations: True Friendship or Phony Partnership?", *Russian Analytical Digest*, Vol.63, No. 10, February 23rd , 2010

Jurnalul Național "Barroso: Voi ține minte nerespectarea acordurilor dintre Rusia și Ucraina"., January 21st, 2009. Available at <http://www.jurnalul.ro/stire-jurnalul/barroso-voi-tine-minte-nerespectarea-acordurilor-dintre-rusia-si-ucraina-402770.html>

Kirchner, Emil, Berk, Can, „European Energy Security Co- operation: between amity and enmity", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 48, No. 4,2010

Macalister, Terry "Russia, Iran and Qatar announce cartel that will control 60% of world's gas supplies" *The Guardian*, October 22nd 2009

Manners Ian, "Normative Power Europe: The International Role of the EU", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, Nr.3 , 2002

Milner, Mark "Fears over Russian plan for 'gas Opec'", *The Guardian*, April 29th 2009, Available at <http://www.guardian.co.uk/business/2008/apr/29/gasindustry.russia>

Mureșan, Liviu "Ce consecințe are Afacerea Mistral", *Adevărul*, January 24th 2011, Available at http://www.adevarul.ro/international/foreign_policy/bate-Mistralul_0_433156868.html

Naimski Piotr, "Energy Diversification Strategy for Poland". September 17th, 2007 Available at http://www.columbia.edu/cu/ece/academics/regional/conf/Piotr_Naimski_at_Columbia%20University070917_.pdf

Noel Pierre, "Beyond Dependence: How to Deal with Russian Gas", *European Council on Foreign Relations*, November 2008, p.5. Available at <http://ecfr.eu/page/-/documents/Russia-gas-policy-brief.pdf>

Petrov Nicolay, McFaul, Michael, "The Essence of Putin's Managed Democracy". Available at <http://www.carnegieendowment.org/events/index.cfm?fa=eventDetail&id=819>

Portiakov, Vladimir "Russian – Chinese Relations: Current Trends and Future Prospects", *Russian Analytical Digest*, Vol.63, No. 10, February 23rd , 2010

Prochorov Sergiy, Denschykova Marta – Maria, „European Union's Gas Supply : to securitize or not to securitize?", Lund University, 2009

Racheru Ileana, Manea Octavian, "Gazul – instrument de politică externă al Rusiei" *Revista 22*, October 2008, Available at <http://www.revista22.ro/gazul-instrument-de-politica-externa-al-rusiei-4886.html>

Radoman, Jelena "Securitization of Energy as a Prelude to Energy Security Dilemma", *Western Balkans Security Observer*, No.4, 2007, p. 43. Available at <http://www.cceol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=9c607122-ea16-4fde-ac49-325163feb91e&articleId=54a97145-b7cc-4af4-91bc-7227c6369ebe>

Rosner Kevin "Sino – Russian Energy Relations in Perspective", *Institute for the Analysis of Global Security*, September 2010. Available at http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=260:sino-russian-energy-relations-in-perspective&catid=110:energysecuritycontent&Itemid=366

Ruhle Michael, "NATO and Energy Security", 2011. Available at <https://ip-journal.dgap.org/en/ip-journal/topics/nato-and-energy-security>

Socor Vladimir "Azerbaijan Signs up Officially to EU's Southern Gas Corridor" *Eurasia Daily Monitor* Vol. 8, January 13th 2011. Available at [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=37378](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=37378)

Socor Vladimir, "Gazprom Seducing Romanian Government with South Stream", *Eurasia Daily Monitor*, Vol.5, No. 204, 2008. Available at [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=34048](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=34048)

Stratfor Global Intelligence "Russia's Expanding Influences: Part 4 – the Major Players", 12 martie 2010 van der Meulen, Evert Faber "Gas Supply and EU – Russia Relations", *Europe-Asia Studies*, Vol.61, No.5. 2009

Waever Ole, "European Security Identities", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 34, No.1, 1996

Documents

***, *Athens Memorandum*, 2002. Available at <http://www.stabilitypact.org/energy/041011-bucharest/athens-memorandum2002.pdf>.

***, *Strategia Națională de Securitate a României*, 2007. Available at <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>

***, *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, Available at <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>

***, *The Treaty Establishing the Energy Community*, 2005. Available at <http://www.eihp.hr/hrvatski/pdf/zakoni/ect2005.pdf>

***, *The Treaty of Lisbon*, article 122 and 194(2), Available at http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm

European Commission, *Common Understanding of the Roadmap of the Preparation of the EU – Russia Energy Cooperation until 2050*, February 24th 2011. Available at http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/20110224_understanding_roadmap_2050.pdf

European Commission. *Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*.

2006. Available at http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc= COMfinal&an_doc=2006&nu_doc=105

European Commission. *Green Paper: Towards a European Strategy for the Security of supply*. 2000. Available at http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy-supply/doc/green_paper_energy_supply_en.pdf

European Commissioner for Energy and Russian Minister of Energy, *Joint Report EU – Russia Energy Dialogue 2000 – 2010: Opportunities for our future Energy Partnership*, Europa .eu, November 2010. Available at <http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/reports/2010-11-report-10thtanniversaryfinal.pdf>.

European Council. "EU – Russia : Partnership for Modernisation" 2012. Available at <http://www.consilium.europa.eu/homepage/showfocus?lang=en& focus ID= 66327>.

European Council. *A Secure Europe in a Better World, Burxelles*. 2003. Available at <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

European External Action Service, *EU – Russia Common spaces* Available at. http://eeas.europa.eu/russia/common_spaces/index_en.htm

<http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/reports/2010-11-report-10thtanniversaryfinal.pdf>

Jacek Saryusz-Wolski, *Report on towards a common European foreign policy on energy*, September 11, 2007. Available at <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=EN&reference=A6-0312/2007>

ABSTRACT

Using a constructivist approach, the paper highlights on the one hand the factors that have shaped both EU and Russia's identities and subjective interests towards the issue of energy security, and on the other hand tries to enquire whether the two entities form a regional energy security complex defined by the energy security issue. In doing so, the article presents several actions of securitization and the EU – Russia energy dialogue in its institutionalized form. The relation between parties could be considered either as forming a heterogeneous security complex, where energy is a security sector above the other ones, or as between two distinct RSCs where several transformations are possible.

Keywords: securitization, regional security complex (RSC), energy security, identity, interest

Bogdan Mihai Popescu is a PhD Candidate, National School of Political Studies and Public Administration, Bucharest, Romania

SECURITATE INTERNAȚIONALĂ

Ballistic Missile Defense: Could NATO and Russia Really Cooperate?

Monica Elena PARASCHIV

In a first instance, one should judge and treat the content of this chapter by viewing Russia's relationship with NATO and with the United States, as well as their co-operation on missile defence, in a distinct and separate manner, due to their specificity, i.e. a country-to-organization relationship on one side, and a country-to-country relationship on the other when it comes to the US-Russian bilateral partnership.

This being said, however, in this study additionally, my approach will also be designed to look at the relationship between NATO and the United States with Russia in an integrated manner. Standing in support of this idea, I would argue, is the Trans-Atlantic link and the general common approach on missile defence that exists on both sides of the Atlantic and which springs from the concept of the indivisibility of security of all allies. This, coupled with the United States' strong voice in its bilateral partnership with Russia, could, to my mind, make the integrated approach I will further use in this chapter a pertinent and practical one.

In this sense, when not specifically and distinctly referring to NATO or to the United States and the particular relationship each has with Russia, the integrated approach I am proposing and which regards both entities, will from here on be materialized in the text of this paper, under the "NATO/US" name.

In this context, and following the above specification, due to the necessity of presenting facts in their chronological order, I would, however, first like to present a short overview of the events that have led to Russia's current

standing on missile defence, as well as its current level of co-operation with the Alliance in respect of the development of NATO's BMD system.

It should, thus, be important to note that NATO-Russian co-operation on missile defence has started in 2003 when a study was launched under the NATO-Russia Council¹ (NRC) to assess possible levels of interoperability of theatre missile defence systems of NATO Allies and Russia. As a result, in order to increase co-operation through practical common participation and transparency in theatre missile defence related activities, the period 2004-2008 was marked by common NATO-Russia participation in NRC theatre missile defence command post or computer assisted exercises, held in some NATO countries as well as in Russia. Sadly, at this point, in 2008 NATO-Russian co-operation was abruptly interrupted by the Russian invasion of Georgia.

However, it is important to note that in 2010, the North Atlantic Alliance and Russia decided examining possible areas for co-operation on territorial missile defence. Thus, it was at the Lisbon Summit that the NRC agreed to discuss pursuing and exploring ballistic missile defence co-operation. In this sense, as a general consideration, effective co-operation with Russia could enhance the overall effectiveness and efficiency of NATO and Russia's combined territorial missiles defences, while providing the latter with greater security. As an initial step, however, NATO and Russia agreed at the time on a joint ballistic missile threat assessment, a comprehensive joint analysis of the future framework

for BMD co-operation, as well as that the NRC would resume the theatre missile defence co-operation interrupted in 2008².

At this point in time, senior officials at the Summit in Lisbon expressed their enthusiasm, with Secretary General Anders Fogh Rasmussen announcing that Russia and NATO agreed in writing that they no longer pose a threat to one another and that “for the first time the two sides will be co-operating to defend themselves”. For his part, President Medvedev, hailed the “constructive atmosphere” of the talks, moreover adding that “[we] have ambitious plans, we will work across all directions, including European missile defence”³.

Beyond, however, the political and strategic importance of deepened co-operation between NATO and Russia, officials also believe the anti-missile system’s effectiveness could benefit in very concrete ways from co-operation. Relevantly, in this sense, the United States has suggested that data from Russian radars could contribute significantly to European missile defence effectiveness against missiles launched potentially from the Middle East, in that the information provided by Russian sensors located North-West of Iran, i.e. the Gabala radar in Azerbaijan and the Armavir radar in Armenia, could represent a true asset to the NATO BMD capability. Similarly, however, in what would be a win-win situation, the United States could, eventually, also provide Russia with useful early-warning information at its disposal, regarding incoming missiles potentially representing a threat to the Russian Federation⁴.

NATO/US-Russia Co-operation on Missile Defence in Practice

Although the prospects of the Lisbon Summit in respect of NATO-Russia co-operation seemed at first auspicious, when the time came, however, for practical implementation of NATO-Russia co-operation, clear principles and objectives could not be agreed upon. In this sense, Russian leaders realised that the negotiations in support of the reset of the relations with NATO, initially believed

to have been conducted swiftly and successfully, did not truly meet with their expectations, and therefore could no longer stand.

Thus, while extensive discussions on the principles, objectives and main parameters of missile defence co-operation between Russia and NATO developed, they gradually revealed what appeared to be two fundamentally different visions of a possible NATO-Russia co-operation on missile defence for the future.

In this regard, it is important to note that NATO and US officials have insisted that what should be considered, should in fact be how, two separate systems, each defending its own territory and populations, could best mutually reinforce each other. In this sense, NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen has said that “the vision of the Alliance is for two independent but co-ordinated systems working back to back”⁵. In other words, as US Assistant Secretary of State Rose Gottemoeller has stated, “NATO will protect NATO, and that is the bottom line as far as we are concerned”⁶.

Russian officials, on the other side, have proposed a joint system in which Russia and the Alliance would each assume missile defence responsibility for a sector of Europe⁷. Furthermore, the development and planning for such a system would be conducted in a fully joint manner, in the following sense: “[...] the main condition for joint work [...] should be permanent participation of Russian experts in drafting the European missile defence architecture”, as Russian Chief of the General Staff, General Nikolai Makarov suggested in January 2011⁸.

In addition to this, however, Russia is also asking for a formal, legally binding agreement from NATO or the United States that neither side would target the other’s offensive missiles with missile defence interceptors. Indeed, Russian officials remain concerned that NATO’s defensive systems would endanger their own strategic nuclear forces, thus undermining their deterrent value.

Therefore, among Russia’s principal concerns is the deployment in Poland, in 2018 of the more advanced SM-3 Block IIA interceptor missiles which will be designed to be able to counter ICBMs. Furthermore, what Russian

officials question, in effect, is the rationale behind this planned deployment of interceptor missiles in Poland, as they contend the location is far too remote and distant from the actual ballistic missile threats posed by Iran, and thus invoked by NATO officials.

As a parenthetical remark, due to the close, intertwined relationship between NATO BMD and EPAA, which is the backbone of NATO's missile defence capability, as evinced in the previous sections of this paper, there isn't, in effect, a very clear delimitation, in respect of the US EPAA and EPAA as it will be encompassed in NATO BMD, in all the actions and reactions of NATO officials and US officials who sometimes act on behalf of NATO and sometimes on behalf of their country. Nor, it should be noted, is there a truly clear delimitation made by Russia, either, who has publicly reacted and reacts at times, specifically and separately to US EPAA, at times to EPAA as part of NATO's BMD capability, and finally at times to NATO BMD solely, under the understanding of the whole missile defence system.

In this sense, what I would like to point to in the context of this latter remark, is that ultimately, however reactions may be focused, the essence remains the same: Russian disagreement is finally with both EPAA and NATO BMD and that is the reason why, in the context of Russian general disapproval of trans-Atlantic missile defence as a whole, I will further refer to this battle of interests as Russia versus both NATO and US or Russia versus NATO BMD and EPAA.

This being said, it is important to acknowledge that, Russian arrows metaphorically sent against NATO BMD/ EPAA, have not been able to destabilize the Alliance, as NATO is, indeed, based on a solid trans-Atlantic link, particularly cohesive in character, and benefiting, moreover, and perhaps most relevantly, from the United States' support of its BMD system's implementation, as this is also promoted in the United States' bilateral discussions and negotiations with Russia.

Furthermore, in line with this NATO/US co-operative self-supporting approach in respect of Russia, a number of areas of co-operation were further brought to the negotiating table in 2011, in order to forward NATO-Russia co-operation,

and largely as a means of ensuring that nuclear arms reductions continue. Thus, the proposed measures included a common centre that would integrate and assess data from their early-warning radars and space sensors, increased joint missile defence training exercises, and last but not least, in the long term, a development of pre planned protocols or instructions for the rapid response that would be required of NATO and Russian officers, should a missile interceptor launch become necessary⁹.

Following the previous proposal of the United States, on a visit to Moscow in March 2011, former Secretary of Defense Robert Gates made a similar proposal, in regard to which, however, Russian officials expressed their disappointment. In this sense, Deputy Defence Minister Anatoly Antonov suggested that the proposals do not change the fact that "[...] a missile defense system with a significant anti-Russian potential will appear on Russia's borders. [...] This will destroy decades of strategic parity and that is why ideas about co-operation and building trust may well end up only on paper"¹⁰.

Finally, circumstances in the still exploratory realm of NATO, the United States and Russia co-operation have continued largely along the same lines for the whole of 2011 as well as for the beginning of 2012. Although not materialized, it should be important to note at this point that, recently, due to the preparation for NATO's Chicago Summit held in May, hopes on both sides have been somewhat higher than usual, in that both parties hoped the other would give something up or give in, or at least be open to negotiate on a middle way course in the NRC, in order to boost NATO-Russia co-operation on missile defence. As mentioned, however, this has not come to happen.

In this overall context, from a fairly large number of missile defence events in play in the first part of 2012, two of them, especially, deserve to be reminded: firstly, Russia's public announcement of retaliation against EPAA and NATO BMD, and in relation to and reiteration of this, the Missile Defence Conference held in Moscow on May 3 and 4, arguably, strategically positioned two weeks before the Chicago Summit.

Russian Threats of Retaliation

At the NATO 2010 summit in Lisbon, Russia and NATO had agreed in principle to co-operate on a European missile defence system. At the time, moreover, there were expectations that the two sides would agree on details of joint efforts, by the time the Chicago Summit was to draw near.

However, months before the NATO summit in Chicago and in the midst of presidential election preparations in both countries, in his November 23, 2011 National Address¹¹, Russian President Dmitry Medvedev toughened Russia's position, stating that the United States and NATO "have not showed enough willingness" to address Moscow's concerns. Thus, the Russian rhetoric goes, Russia has repeatedly asked for legally binding assurances that NATO missile interceptors would not be used against Moscow's strategic missiles. In this sense, the former Russian President has further argued that "we will not agree to take part in a programme that, in a short while, in some six to eight years' time, could weaken our nuclear deterrent capability".

In his speech, it is true, President Medvedev did acknowledge the fact that he was still open for co-operation and discussions, but given the circumstances, he had been "forced" to take proactive steps, such as putting an early-warning radar in Kaliningrad - the Russian exclave north of Poland - on "combat alert" and equipping new strategic missiles with "advanced missile defence systems and new highly effective warheads".

Moreover, if those measures should "prove insufficient" Russia would deploy "modern offensive weapon systems in the west and south of the country, ensuring our ability to take out any part of the US missile defence system in Europe." Likewise acknowledged at the time, was that one step in this process would be to deploy Iskander missiles in Kaliningrad, which, at the time of revising this chapter, in June 2012, it should be noted, have already been deployed. As a parenthetical remark, furthermore, in order to aid with the visualization of current and future EPAA/NATO BMD missile defence capabilities, as well as those deployed and likely to be deployed in retaliation by Russia, a chart may be found illustrating these, at the end of the paper.

Going a few years back, as a reminder, in 2007, Russia had warned that if the Bush administration carried out its plans to deploy long-range missile interceptors in Poland, than Iskander missiles might be deployed in Kaliningrad. Although these plans were suspended after the Obama administration's announcement in late 2009 that its policy was to deploy the shorter-range SM-3 missiles instead, the EPAA-planned deployment of phase three on the territory of Poland, has come to pose, arguably, a similarly high concern for Russia, hence the latter's deployment of Iskander missiles in the midst of NATO member countries.

In another line of thought, however, former President Medvedev has also said that Russians "reserve the right" to "discontinue further disarmament and arms control measures" and that "conditions for our withdrawal from the New START treaty could also arise."

In order to make his point, the Russian President travelled to Kaliningrad on November 29, 2011 and activated the new radar, known as the Voronezh-DM station. Relevantly, according to press reports he said that "if this signal is not heard, we will deploy other methods of protection, including the taking of tough countermeasures and the deployment of strike forces".

In reply, United States and NATO officials said that their plans to deploy a missile interceptor system in Europe under the Phased Adaptive Approach will, notwithstanding, proceed regardless of Moscow's concerns.

In this regard, one of the clearest messages sent to Russia was that of US Secretary of State Hillary Clinton at the foreign ministers meeting in Brussels, in December 2011, stating that NATO would not "give any other country outside the Alliance a veto" over whether to build a missile defence system or not. In this sense, she more informally specified that the system is "not directed at Russia, it's not about Russia, it's frankly about Iran", adding that it was "certainly not a cause for military countermeasures" by Russia.

For his part, NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen has said that NATO had tried to allay Russian concerns by offering transparency on its missile defence programme through exchanges at the NATO-Russia Council

as well as “a standing invitation to Russian experts to observe and analyze missile defense tests”. Importantly, the Secretary General has likewise stated that NATO also proposed holding joint NATO-Russia theatre missile defence exercises in 2012, while suggesting establishing two joint missile defence centres, one for sharing data and the other for supporting planning. As already hinted at before, Russia, however, has rejected these proposals as insufficient.

As a country hosting EPAA elements, Romania has also found itself in the mediating game, as a player inclusively, albeit it should be noted that the critical remarks of Russian officials regarding EPAA’s implementation, have much more to do with the third and fourth EPAA phases than they do with the second, which, from Russia’s perspective does not, as the last two do, break the nuclear strategic balance in Europe. However, on the whole, whatever the difference of one phase in contrast to another may be, from a Russian perspective, the entire EPAA and NATO BMD programmes are contested.

In consequence, in the midst of all these circumstances, Romania’s position, consonant with all the other NATO countries’, has been that the Alliance is due to provide security and protection for all its allies; a protection, moreover, which should not be subcontracted to parties outside the North Atlantic Treaty. In this sense, Romania’s messages in official allied frameworks as well as in the media have largely consisted of the following primary consideration, i.e. the EPAA and NATO BMD are purely defensive systems, not directed against Russia, but against any ballistic missile threat directed against Alliance populations, territories and deployed forces. This, in essence has therefore resurfaced from the press briefings, press releases and conferences of Romanian representatives, following ministerial meetings in Brussels, and more latterly, following the Chicago Summit held in May.

Of course, there were also speculations that President Medvedev’s speech was intended primarily for domestic political reasons, coming just before the December parliamentary elections in which his party suffered significant losses. However, then Prime Minister Vladimir Putin, in

his own presidential election, continued in March with the same rhetoric as expected, of no concessions to the West. Furthermore, a Russian decision on whether to attend the Chicago Summit was made late after the presidential elections, and the decision, as it is known, was for no participation in an NRC Summit in Chicago.

Finally, in my opinion, as a reaction and as a means of reciprocation of Russia’s actions at this point in time, in November 2011, in order to show their determination of no concessions to Russia’s requests, most NATO countries¹² have announced the suspension of the implementation of their CFE Treaty¹³ obligations. In this sense, it should be worth noting that their decision came soon after the November 22 press briefing of the US Department of State spokesperson Victoria Nuland, who announced that Washington no longer would “accept Russian inspections of our bases under the CFE [Treaty], and we will also not provide Russia with the annual notifications and military data called for in the treaty”¹⁴.

Thus, among the official reasons primarily stated for this suspension were: firstly, the fact that this was a normal reaction in the context of Russia’s withdrawal from the CFE Treaty in 2007, secondly, the necessity to draw Russia’s attention on what had already been an overlong conflict, and last but not least Russia’s unwillingness to withdraw from Georgia. This being said, NATO’s 2011 suspension of the CFE should, also be seen in relation to the NATO/US-Russia missile defence file, in the sense that Russia’s sustained unacceptance of Allied BMD terms finally prompted the Alliance to react and reciprocate Russia’s actions.

Finally, beyond Russia’s declared reason for disquietude, i.e. missile defence changing the balance of offensive nuclear weapons, one may also argue that Russia’s real concern is, more specifically and more likely, with Central and South-East Europe’s irreversible exclusion from the Russian sphere of influence, once the installation of the NATO BMD system will be concluded in 2020.

In this sense, from a geopolitical point of view, Russia’s concern is, in contrast to NATO’s, clearly directed much less to increasing the security of the Euro-Atlantic space (to which,

admittedly, it also belongs), but rather to the effects that the missile defence shield will, in both the short and long term, have on its future power of leverage in the space it was once so much used to dominating, unwatched and unmolested.

Thus, while in the wake of the fall of the Iron Curtain, Russia had opposed the three waves of NATO enlargement from a relatively weaker position due to the events following the USSR's disintegration, essentially, with a stronger voice than before, today Russia is fighting to preserve its former areas of interest in its close neighbourhood.

In this context, it is therefore no wonder that Russia is keen to keep the EPAA and NATO BMD as far away as it can from its former realm of influence, as any „winnings” of the United States and NATO's in this high-stakes game can be regarded as losses for Russia's own interests and agenda.

To conclude, drawing on the arguments above one may finally argue that one major significance of the fielding of the US/NATO BMD shield in Central and South-East Europe is, thus, the fact that the deployment of these BMD elements in the region will essentially mean that this space will in future become irreversibly excluded from any Russian sphere of influence.

The Moscow 2012 Conference on Missile Defence

It was not a purely coincidental occurrence, I would argue, that Russian authorities planned their International Conference on Missile Defence to be held on May 3-4, just two weeks before the Chicago Summit (May 20-21), where, moreover, Russia chose not to attend the NRC meeting.

Essentially, due to its topic of particularly high current interest, the Conference has enjoyed the attendance of high senior US and NATO officials, non-NATO European nations and countries, such as China and India, as well as the attendance of representatives from other international and regional security organizations or NGOs.

From a Russian perspective, the Conference was clearly intended to undermine and cast a shadow over NATO's intention at the Chicago

Summit to declare its Interim BMD capability, which, in essence, following the Lisbon decision, after just one year and a half, has represented an important achievement.

Furthermore, it may be possible that the Russian Government's objective may have gone even further, in that a hope may have surfaced in its midst, that through the May 3-4 Conference, perhaps the Alliance's cohesion on missile defence could be shaken in the consensus decision-making process. However, in retrospect, this event has not ultimately yielded Russia's sought-after results.

Moreover, the presence of security organizations and NGO representatives at the Conference was also meant to raise awareness on the danger of a new possible weapons race which could evolve from NATO/US-Russia diverging views on, vision of and approaches to missile defence, with their potential negative effects on global security and on the environment.

The *pièce de résistance*, however, of Russian officials for this Conference, was represented by a computer modelling created in order to show the way in which NATO plans to build the anti-missile shield in Europe could undermine Russia's nuclear deterrence. However, this modelling was metaphorically dismantled along the way by US and NATO officials as well as NATO member states' representatives.

In this context, it should be worth noting that ahead of the conference, Ellen Tauscher, the U.S. Special Envoy for Strategic Stability and Missile Defence, clearly stated that the United States was fully committed to building its system and that this posed no threat to Moscow. Moreover, Madelyn Creedon, the U.S. Assistant Secretary of Defence for Global Strategic Affairs and head of the US delegation has, on perhaps a more conciliatory note, stated that whatever the differences in positions “we view this as an opportunity to exchange various viewpoints on missile defense”¹⁵. In addition, likewise made public at the time, Romania's standing on the issue was evinced in an interview by Romanian President Traian Băsescu for “*România Actualităţi*” radio station on May 3, 2012. Relevantly, the Romanian President reiterated that “missile defence capabilities will never be directed against

the Russian Federation,” but also, on a more energetic note, that Russian officials’ declarations on European missile defence endeavours, “are similar to a propaganda game, made, potentially, in an effort to justify Russia’s military investments”.

Finally, to my mind, one of the most relevant remarks during the Conference has come from the head of NATO’s delegation, the NATO Deputy Secretary-General Alexander Vershbow, who, arguably, put things in very clear perspective, when he said: “We of course take their concerns very seriously, and we want to hear all the details of their arguments, but at the same time we remain convinced that from a tactical point of view their analysis falls short in many respects”.

Going forward, in respect of the principal U.S. and NATO positions expressed during the Conference in regard to Russia’s above-mentioned concerns, the following should be important to be mentioned:

- Firstly, ballistic missile threats are real and continue to advance. Thus, the United States and NATO will continue to develop and deploy missile defences in response to these threats;

- Secondly, the EPAA is not designed or positioned to defend against Russian ICBMs, but against threats coming from the Middle East;

- Thirdly, the Russian nuclear arsenal, large, varied and sophisticated as it is, can potentially also be delivered in ultimately different ways than through the medium of missiles, which even if wanted to be countered, are too much to cope with for the United States and NATO’s missile defence capabilities; and

- Lastly, and perhaps most importantly, rhetoric followed the well known course of proposing co-operation, as it was reiterated that it is in the best national security interest of the United States, NATO and Russia to move forward on real missile defence co-operation¹⁶.

As to the main Russian positions expressed in the Conference, it must be said that they evolved in the previously expressed logic and were, thus, centred on the EPAA and NATO BMD breaking the existing strategic nuclear balance, on juridical guarantees providing for Russia’s security, and last but not least on co-operation with NATO based on a joint sectoral missile defence system in Europe. These proposals,

finally, were and are unacceptable for NATO and the United States.

In respect of the “sector-based” missile defence proposal, however, some comments should deserve to be made at this point¹⁷. According to this proposal, therefore, Russia would be responsible, in a common NATO-Russia missile defence system, for the interception of any ballistic missiles coming from the Middle East or even the Asia Pacific and flying over the Russian territory towards a European target. Relevantly, from Russia’s perspective, by operating such a system there would no longer be any need for EPAA to be deployed by the United States. However, such a proposal that would entail delegating the entire responsibility for the protection of the United States and Europe to Russia, remains, as already mentioned, entirely unacceptable for the United States and NATO, from political, security and philosophical reasons.

As it was fairly expected, moreover, the Conference resulted in no one convincing anyone and each party going home with the same ideas and ways of thinking that they had first arrived with. Furthermore, the Conference’s outcome is very well illustrated by Russian Defence Minister Anatoly Serdyukov in the wake of the event. Thus, the Russian official admitted that the two sides had ultimately “not been able to find mutually acceptable solutions at this point, and the situation is practically at a dead end.”

Furthermore, the state of affairs during the Conference is particularly well captured in an article appearing in “The world politics review”¹⁸ on May 4, 2012. According to this, the Russian Missile Defence Conference could not but demonstrate and emphasise the wide gap that continues to separate Russia and the West on the issue of ballistic missile defence. Having divided Russia and NATO since the 1980s, this issue, hasn’t, the article argues, the prospect of narrowing the two parties’ differences, at least for the near term.

Thus, with no agreement on a joint course to be pursued on NATO/US-Russia missile defence and with the declaration of an open door policy for further political dialogue still valid on both sides, the Moscow Conference was, therefore,

the last major informal event before the Chicago Summit, which, however, has had no NATO-Russia missile defence agenda, due to Russia's refusal to attend.

All this being said, from a neutral perspective, in this context it seems that the only possible realistic solution for NATO/US-Russia co-operation on missile defence, remains at least in the near term, a limited exchange of information/intelligence as suggested and proposed by the United States and the North Atlantic Treaty Organisation¹⁹.

In this sense, the missile defence file between NATO/US and Russia remains, I would argue, the cornerstone of NATO/US-Russia relations today, with indeed other heavy-weighting files²⁰ following and counting as determinants in the regional and global security environment, but, finally, with missile defence prevailing in importance and relevance, in the current context of the seemingly irreconcilable positions between the two parties, and Russia's general disenchantment with and sensitive and keenly felt disapproval of EPAA and NATO BMD, when it comes to its pre-conditions for co-operation not being accepted and not being met with.

To conclude, regardless of the initial enthusiasm which followed the Lisbon Summit decision and where NATO-Russia co-operation seemed to be heading in a good direction, it has been revealed in time, that the realisation of a genuine collaborative missile defence effort between Russia and NATO is, likely to be considerably more difficult than it was initially thought.

Notes

¹ Co-operation between Russia and NATO started in 1991. In 1994 Russia joined the Partnership for Peace programme. The NATO-Russia Council was created in 2002 with the purpose of handling security issues and joint projects. Co-operation between NATO and Russia now develops, moreover, in several main sectors: fighting terrorism, military co-operation, co-operation on Afghanistan, industrial co-operation, non-proliferation and missile defence.

² In accordance with the Lisbon Summit Declaration

³ *Russia 'to work with NATO on Missile Defence Shield'*, BBC News, November 20, 2010, accessed May

28, 2012, from <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11803931>

⁴ *US Could Provide Russia Early Missile Threat Info*, article in Global Security Newswire, March 4, 2011, accessed May 29, 2012, from <http://www.nti.org/gsn/article/us-could-provide-russia-early-missile-threat-info/>

⁵ *Missile defence: the way ahead for NATO*, Draft Report by Raymond KNOPS, in preparation for NATO's Parliamentary Assembly 2011, accessed May 29, 2012, from <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=2437>

⁶ *Russia, US Still Disagree on Missile Shield, Envoy Says*, article in Global Security Newswire, February 18, 2011, accessed May 29, 2012, from <http://www.nti.org/gsn/article/russia-us-still-disagree-on-missile-shield-envoy-says/>

⁷ Ibid.

⁸ *Russia, NATO Remain at Odds over Missile Shield*, article in Global Security Newswire, January 27, 2011, accessed May 30, 2012, from <http://www.nti.org/gsn/article/russia-nato-remain-at-odds-over-missile-shield/>

⁹ *Moving ahead on reducing nuclear arms*, article by Albright, Madeleine and Ivanov, Igor, published in the New York Times on April 6, 2011, accessed June 1, 2012, from

<http://www.nytimes.com/2011/04/07/opinion/07iht-edalbright07.html>

¹⁰ The US proposals were outlined in a speech delivered by Secretary of Defence Robert M. Gates at the Kuznetsov Naval Academy in St. Petersburg, March 21, 2011.

¹¹ RT (Russia Today), *Medvedev outlines measures to counter Western missile defence*, November 23, 2011, accessed June 1, 2012, from <http://rt.com/politics/official-word/missile-defense-medvedev-offensive-051/>

¹² Romania was also among those suspending the implementation of CFE Treaty obligations.

¹³ The original Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE) was negotiated and concluded during the last years of the Cold War and established comprehensive limits on key categories of conventional military equipment in Europe (from the Atlantic to the Urals) and mandated the destruction of excess weaponry. The treaty proposed equal limits for NATO and the Warsaw Pact.

¹⁴ *US Suspends CFE Treaty Implementation*, Arms Control Association, December 2011, accessed June 1, 2012, from http://www.armscontrol.org/act/2011_12/US_Suspends_CFE_Treaty_Implementation

¹⁵ *Experts to Make Missile Defense Case At Moscow Meeting*, Defence Talk, May 4, 2012, accessed June 1, 2012, from <http://www.defencetalk.com/experts-to-make-missile-defense-case-at-moscow-meeting-42254/#ixzz1vxDOKbES>

¹⁶ *US Ballistic Missile Defence*, presentation by Madelyn Creedon, Assistant Secretary of Defence, Moscow, May 3, 2012, accessed June 1, 2012, from http://photos.state.gov/libraries/russia/231771/PDFs/ASD_Creedon_MD_Conference_Remarks.pdf

¹⁷ *Joint Missile Defence is limited to data sharing*, published May 3, 2012, written by Ruslan Pukhov, director of the Strategies and Technologies Analysis Centre in

Moscow, The Moscow Times, accessed June 2, 2012, from <http://www.themoscowtimes.com/opinion/article/joint-missile-defense-is-limited-to-data-sharing/457902.html>

¹⁸ The article is entitled *Moscow Conference Highlights NATO-Russian Gap on Missile Defense*, written by Richard Weitz, published May 4, 2012, accessed June 2, 2012, from <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/11916/moscow-conference-highlights-nato-russian-gap-on-missile-defense>

¹⁹ i.e. NATO Secretary General's suggestion for two joint missile defence centres, one for sharing data and the other for supporting planning.

²⁰ Other important NATO/US-Russia files are: the suspension of the CFE Treaty, the implementation of the START 2 Treaty, the withdrawal of Russia's troops from Georgia and the Trans-Dniester, the Azerbaijani file, the approach on the Libya file, the current Syrian file and last but not least, the Iranian and North Korean nuclear files.

ABSTRACT

In 2010, the North Atlantic Alliance and Russia decided examining possible areas for co-operation on territorial missile defence. Thus, it was at the Lisbon Summit that the NRC agreed to discuss pursuing and exploring ballistic missile defence co-operation. In this sense, as a general consideration, effective co-operation with Russia could enhance the overall effectiveness and efficiency of NATO and Russia's combined territorial missiles defences, while providing the latter with greater security. As an initial step, however, NATO and Russia agreed at the time on a joint ballistic missile threat assessment, a comprehensive joint analysis of the future framework for BMD co-operation, as well as that the NRC would resume the theatre missile defence co-operation interrupted in 2008.

Keywords: defense, missile, shield, ballistic, nuclear, deterrence

Monica Elena Paraschiv graduated the master of international relations with the National School for Political Studies and Administration with a thesis on the issue of missile defense in the trans-Atlantic space and the implications for Romania

„Diplomația panda”: China se avântă în diplomația publică

Diana Bianca PAPADOPOL

Diplomația publică – cunoscută și drept mijlocul de comunicare cu politica externă – este recunoscută ca una dintre cele mai eficiente căi de promovare a *soft power*. În acest sens, diplomația publică a început să joace un rol din ce în ce mai mare în strategia diplomatică generală a unui stat. Când, în anii 1990, Joseph Nye a introdus termenul de *soft power*¹, el a utilizat o definiție mai restrânsă, scoțând din ecuație investițiile, ajutorul extern și diplomația formală. Acum, China a enunțat un concept mai cuprinzător al noțiunii de *soft power* (*ruan shili*), concept care include cultură, diplomație, participarea în organizații multinaționale, activități economice în afara țării și, mai ales, atracția gravitațională a puterii economice naționale. Diplomația publică (*gonggong waijiao*) contribuie, în acest moment, la crearea unei abilități de a influența relațiile internaționale. Ce ar trebui China să includă în diplomația sa publică? Poate acest tip de diplomație să dea rezultate viabile? Ce efect va avea asupra populației? Răspunsurile la toate aceste întrebări au devenit mult mai importante într-o lume condusă din ce în ce mai mult de opinia publică.

Percepția, generalizarea și conceptualizarea lumii joacă un rol foarte important în a determina strategiile și politicile pe care China se bazează în relațiile sale cu lumea externă. Potrivit președintelui Institutului pentru Studii Internaționale din Shanghai, dr. Yang Jiemian, viziunea Chinei asupra lumii este una de maximă dezvoltare către multipolaritate². Reconfigurarea puterilor continuă prin schimbarea centrului de gravitație de la Vest la Est, prin tendințele de creștere ale cooperării regionale și trans-regionale, împreună

cu mișcarea oponentă a fragmentării și a creșterii importanței puterilor emergente. Actuala criză financiară nu a făcut decât să accelereze acest proces. Drept urmare, puterile emergente au câștigat greutate politică și, mai ales, economică, adăugând astfel un nou impuls procesului continuu de multipolarizare.

China vede importanța majoră a sistemului de reformare și consolidare. Într-o eră ce are ca temă principală pacea și dezvoltarea, cei mai mulți jucători se axează pe construcția de norme, regulamente, legi, regimuri, instituții și sisteme ca o modalitate de realocare a drepturilor și obligațiilor. Faptele concrete au arătat în mod repetat că sistemul internațional existent are o insuficiență evidentă și necesită îmbunătățiri atât în concepții cât și în profunzimea acestora. În plus, pentru a se ocupa de noi probleme și aspecte, societatea internațională trebuie să coopereze într-un consens total în cadrul tuturor instituțiilor sale. Cu toate că anumite voci sugerează că starea curentă a dificultăților economice este cu „dus și întors”, altele afirmă că greul crizei economice a trecut. Prin urmare, lumea este din ce în ce mai axată pe peisajul post-criză și rearanjarea sau relocarea sistemului. China vede provocări din ce în ce mai mari și în domeniul dezvoltării dar și în cel al securității. Actuala criză financiară a afectat atât țările dezvoltate cât și pe cele în curs de dezvoltare deopotrivă, iar iminența recesiunii economice a intensificat în ambele cazuri contradicțiile sociale și instabilitatea politică.

Percepțiile și comportamentul publicului intern și internațional au un impact plin de avânt asupra politicii externe chineze. Dorind să joace

un rol mai substanțial în politica și economia globală și uneori simțindu-se greșit judecați de comunitatea internațională, liderii chinezi utilizează din ce în ce mai mult uneltele specifice diplomației publice pentru a proiecta o imagine a unei Chine mai apropiată de realitatea factuală: China ca un stat de încredere, cooperant, pacifist și cu o mare grijă pentru imensa povară a populației sale; China ce ajută la crearea unei societăți armonioase pe plan intern și contribuie la o lume armonioasă și pacifistă prin îndatoririle sale de actor responsabil al relațiilor internaționale.

Practica diplomației publice (*gonggong waijiao*) constituie un element destul de nou, care provoacă dezbateri aprinse pe teritoriul național³. În China, înțelegerea generală a conceptului de diplomatie publică coincide cu abordarea centrată pe stat, însă acest lucru nu înseamnă că actorii non-statali sunt scoși din peisaj. În lucrările recente, cercetătorii chinezi diferențiază adesea în mod explicit în terminologia aferentă între „diplomația publică” (*gonggong waijiao*) – publicul străin vizat de acțiunile diplomatice ale unui guvern – și „diplomația de la om la om” (*mingjian waijiao*)⁴ – interacțiunile între cetățenii și societățile civile ale mai multor țări.

Ca și în alte aspecte ale modernizării sale, putem discerne între noile elemente ale diplomației împrumutate de la alte țări și acestea. Împreună cu circumstanțele Chinei în sine, ne oferă un model original și incitant. O caracteristică unică a modelului diplomației publice chineze rezidă în faptul că s-a dezvoltat dintr-o tradiție a propagandei politice tipică unui regim uni-partinic, așa cum observă Ingrid D’Hooghe⁵. Spre deosebire de sistemele din Vest, de la care s-a inspirat, modelul chinezesc provine de la puterea centralizată și se dezvoltă prin intermediul unor canale bine controlate de către autorități, lăsând o marjă foarte subțire pentru inițiative din partea altor posibili contribuabili. Această caracteristică reușește să explice pe larg eficiența sistemului chinez, dar, în același timp, ridică o seamă de întrebări legate de slăbiciunile sale.

În spatele noii diplomații chineze găsim, în primul rând, nevoia stringentă de a gestiona interdependența sporită a țării cu lumea exterioară. China a suferit o transformare profundă în ultimii 30 de ani ca urmare a valurilor succesive de

reforme, ghidate de o combinație pragmatică de continuitate politică și măsuri pentru o piață liberă. Datorită ponderii sale demografice și creșterii uimitoare a economiei, care nu ar fi fost posibilă fără o deschidere progresivă către lumea din afara granițelor sale, China ar putea fi destinată să joace un rol de lider incontestabil pe scena internațională.

Societatea chineză este din ce în ce mai puțin o lume impenetrabilă, ancorată în trecutul său milenar sau legată de vreun proiect revoluționar. Prin aderarea la procesul de globalizare economică, China a devenit mult mai dependentă de lumea exterioară și are o influență din ce în ce mai mare asupra economiei globale. China are nevoie să își asigure livrările de energie și materii prime, să își consolideze și să își diversifice piețele pentru bunurile fabricate și să dobândească mai multe cunoștințe și tehnologie care să o ofere o plus valoare produselor sale⁶. Ca urmare, politica sa externă este mult mai deschisă la a lua parte la afacerile internaționale, realizând acest lucru prin aderarea la organizații internaționale, participarea la misiuni de menținere a păcii și creșterea ajutorului pentru dezvoltare. Și, prin intermediul unei eficiențe mereu alimentate, China face cunoscute aceste politici opiniei publice mondiale. Actuala generație de lideri chinezi, spre deosebire de cea precedentă, face mai multe vizite oficiale în străinătate. Vizitele președintelui Hu Jintao, ale premierului Wen Jiabao și ale altor miniștri și oficiali de rang înalt în Europa, Africa și America Latină și prezența lor în diferite forumuri din lumea industrializată combină toate aceste obiective cu exprimarea publică de mesaje de prietenie și cooperare.

Pe de altă parte, noua diplomatie publică a Chinei este ghidată de necesitatea de a proiecta o imagine prietenoasă și atractivă pe scena mondială, una care să înlăture posibilele temeri ale unei hegemonii amenințătoare. În cadrul amplei dezbateri internaționale asupra emergenței chineze, „teoria amenințării” sugerează că o creștere expansivă a gigantului asiatic recent trezit va duce inevitabil la o confruntare cu vecinii săi și chiar la conflicte pe o scară mai largă, așa cum a fost cazul cu alte puteri emergente în trecut. Ca răspuns la această poziție a apărut în China teoria unei emergențe „pașnice” (*heping jueqi*)

al cărei obiectiv principal este acela de a ridica majoritatea populației chineze din sărăcie și de a lua parte la procesul de globalizare economică și de menținere a relațiilor de cooperare și prietenie cu restul lumii. China susține că dezvoltarea sa depinde de un mediu pașnic și este legată de dezvoltarea mondială printr-un aranjament de tipul *win-win*. De asemenea, insistă că nu caută dominația sau hegemonia globală ci, mai degrabă, „construirea unei lumi armonioase” (*hexie shijie*).

Până în prezent, teza emergenței „pașnice” a fost în cea mai mare parte în perfectă sincronizare cu forma și conținutul politicii externe chineze. China a dezamorsat potențiale conflicte regionale și a susținut multilateralismul pe scena mondială, permițând imaginii sale internaționale să beneficieze de daunele pe care SUA le-a avut de suferit din cauza politicii sale în Orientul Mijlociu. Și-a asigurat singură proviziile de care are nevoie prin intermediul canalelor diplomatice și a evitat presiunea și confruntarea directă în lupta pentru monopolul piețelor internaționale. Dar în calea pașnică a Chinei spre a deveni o mare putere, multe voci din interiorul, dar și din afara țării tind să creadă că Republica Populară Chineză are nevoie de instrumente la o scară și mai mare pentru a obține prestigiu și influență – cu alte cuvinte, mai multă putere de seducție. Joseph Nye afirmă că Republica Populară a adoptat, precum India, „o politică externă care a făcut-o mai atractivă în ochii celorlalți. Însă până acum niciuna dintre aceste două țări nu a atins o poziție proeminentă a indicilor resurselor de *soft power* deținute de SUA, Europa și Japonia. Deși cultura oferă un anumit grad de *soft power*, politicile interne și valorile o limitează, mai ales în China, unde Partidul Comunist se teme să acorde libertate intelectuală și încă rezistă influențelor externe”⁷.

Ținând cont de toate aceste aspecte, putem afirma că reputația internațională a Chinei s-a îmbunătățit considerabil. Totuși, un raport recent al *Foreign Policy Center* descrie problema imaginii internaționale a Chinei ca pe o „urgență” și numește acest lucru principala sa amenințare⁸. Studiul a scos în evidență ceea ce a numit un contrast puternic între imaginea poporului chinez despre el însuși și modul în care este văzut din afară. Raportul sesizează, de asemenea, că este o mare și „periculoasă” diferență între această imagine

externă, între realitatea realizărilor recente și transformarea societății chineze. Desigur, există preocupări pentru emergența „pașnică” a Chinei, preocupări care ar putea fi temperate prin intermediul unei cunoașteri mai profunde a progresului pe care îl face, a culturii și a valorilor sale. Însă a reduce contradicțiile între modelul de dezvoltare al Chinei și relațiile sale cu restul lumii la o simplă problemă de imagine ar constitui o analiză imperfectă și incompletă.

O divagație interesantă o poate constitui explicația dificultății constituite de traducerea conceptului de urgență „pașnică” (*heping jueqi*) de către savanții chinezi. Problema a constituit-o nu găsirea unor cuvinte potrivite în limba chineză, ci transpunerea lor în caractere – mai cu seamă, transcrierea conceptului de urgență, creștere, adică *jueqi*. Chiar și cine nu cunoaște limba chineză își poate da seama că scrierea acestuia reprezintă o problemă. Simbolul prelungit din stânga caracterului reprezintă radicalul *shan*, care înseamnă munte. P-ul din mijloc poate fi interpretat aici ca platou sau furtună și, dedesubt, se află radicalul *chu*, care sugerează mișcare continuă. Pe scurt, caracterul *jue* care, ca toate caracterele chinezești, este în fapt o pictogramă, sugerează un munte ușor strivit care este împins în afara drumului. Ceea ce putem interpreta și ca imaginea unui cutremur⁹.

Odată cu intensificarea contactelor oficiale și a vizitelor dar mai ales a modului în care comunică cu lumea exterioară, China a început să folosească și alte instrumente ale diplomației publice. Dintre acestea, se distinge participarea la organizarea de evenimente internaționale majore (Jocurile Olimpice de Vară de la Beijing din 2008) și o politică activă de schimburi culturale și educaționale. Deși toate acestea sunt în concordanță cu strategia de ascensiune „pașnică” și se integrează în politica de informare a Chinei, într-o mare măsură aceste programe utilizează alte canale decât cele menționate anterior. Ca și în cazul altor state, relațiile culturale caută să construiască încrederea și credibilitatea pe termen lung prin intermediul contactului permanent cu sectoarele sociale cheie din alte țări, mai degrabă decât a atinge obiective concrete, imediate, prin mesaje politice atent direcționate. Tendințele recente în politica

culturală din afara granițelor au fost de a menține relațiile culturale la o anumită distanță de cele oficiale, directe, chiar dacă relațiile sunt promovate de către organisme guvernamentale¹⁰. În același timp, acestea au lărgit sfera lor de aplicare pentru a include problematice precum drepturile omului, valorile democratice, rolul mass-media etc., fără a ocoli dezbaterile sensibile la nivel național. Deși societatea civilă chineză este departe de a atinge un nivel de independență comparabil cu democrațiile industrializate, noua diplomatie publică a Chinei pare să fi acordat mai multă atenție modului de a consolida imaginea țării peste hotare prin intermediul relațiilor culturale.

Influența culturii chineze s-a răspândit în Asia și în celelalte colțuri ale lumii cu mult înainte ca guvernul de la Beijing să decidă să o includă ca pe un bun activ în relațiile sale cu alte state: în fapt, cu aproximativ 30 de secole înainte! China nu duce lipsă de rezerve de *soft power* pentru a-și susține imensul patrimoniu cultural: o tradiție a intelectualității vechi de secole, tradiție ce s-a extins în țările vecine în primul mileniu î.Hr.; invenții precum hârtia, praful de pușcă, tiparul, porțelanul sau mătasea. Imaginile îndepărtate ale țărmurilor sale și ale bogățiilor fără număr au inspirat expansiunea maritimă europeană. Filosofia antică chineză, medicina tradițională, artele marțiale, caligrafia și pictura au fost făcute cunoscute în întreaga lume de către misionari, comercianți și apoi trimiși diplomatici, începând mai ales cu perioada de aplicare a tratatelor inegale. Începând cu secolul al XIX-lea, diaspora chineză a făcut cunoscute meșteșugurile, gastronomia specifică, gimnastica și sărbătorile calendarului chinezesc în majoritatea capitalelor din Europa și cele două Americi.

Printre inițiativele prin care guvernul chinez s-a angajat să îmbunătățească imaginea țării în străinătate o mențiune specială trebuie făcută politicii de promovare internațională a limbii chineze. Deși sursele guvernamentale spun că există precedente încă din anii 1950, actuala politică de predare a limbii chineze ca limbă străină este o parte integrantă a impulsului curent de reformă și deschidere. După imensul pas înapoi din timpul Revoluției Culturale, puterea națională a Chinei a făcut progrese notabile, iar predarea

limbii chineze ca limbă străină a intrat într-o nouă fază de dezvoltare viguroasă. În 1987, China a format ceea ce va deveni mai târziu Biroul Consiliului Internațional al Limbii Chineze (abreviat *Hanban*, de la *Hanban Bangongshi*, adică Oficiul Național pentru Predarea Limbii Chineze ca Limbă Străină¹¹). Misiunea acestui oficiu este de „a face resursele și serviciile de predare a limbii și culturii chineze disponibile pentru întreaga lume, îndeplinirea cerințelor elevilor străini la superlativ cu scopul de a contribui la formarea unei lumi a diversității culturale și a armoniei”.

Ministerul chinez al Educației explică aceste directive astfel: „Predarea limbii chineze ca limbă străină este o parte integrantă a reformei chineze și a dorinței sale de deschidere. Promovarea predării limbii chineze are o importanță strategică pentru popularizarea limbii și culturii chineze în întreaga lume, pentru îmbunătățirea prieteniei și înțelegerii reciproce dar și pentru schimburile și cooperarea economică și culturală între China și state din întreaga lume, precum și pentru a spori influența Chinei în comunitatea internațională.”¹² Putem argumenta că autoritățile chineze au decis să își promoveze limba pentru cel puțin două motive: pentru a arăta că țara lor are toate atributele unei mari puteri, inclusiv o limbă de circulație internațională, dar și pentru a ajuta străinii să cunoască mai bine cultura și valorile Chinei și, astfel, să fie mai dispuși să accepte poziția și viziunea Chinei asupra lumii. În conformitate cu teoria ascensiunii „pașnice” putem discerne, de asemenea, dorința liderilor chinezi de a prezenta expansiunea internațională a limbii și culturii chineze nu ca hegemon, ci doar ca o altă componentă a diversității culturale mondiale, o bogăție în care diferitele culturi ar trebui să coexiste într-un echilibru armonios, în ciuda diferențelor lor.

Stindardul diplomației publice chineze își ia numele de la marele înțelept ale cărui învățături morale și umaniste s-au răspândit începând cu secolul al VI-lea î.Hr. Nu ar fi nimic ciudat ca Republica Populară să aleagă numele celui mai faimos învățat al său, în același mod în care alte institute poartă numele lui Goethe, Dante Alighieri sau Cervantes, în afara faptului că China a încercat de mai multe ori în timpul secolului al XX-lea să șteargă orice urmă de confucianism, mai

ales în timpul Revoluției Culturale. Cu toate acestea, în prezent, imaginea lui Confucius, precum și ideile de bază ale gândirii sale, se potrivesc perfect cu imaginea pe care China vrea să o proiecteze despre sine: armonie supremă cu celelalte state, guvernare virtuoasă, respect reciproc, loialitate, umanitate și reținere. Recuperarea imaginii lui Confucius evocă, de asemenea, influența ușoară pe care China a exercitat-o în Asia în antichitate și prezența sa din ce în ce mai mare în regiune. În interiorul Chinei, valorile confucianiste sunt sărbătorite în cadrul televiziunii de stat și apar din nou în programa școlară și chiar în discursurile oficiale, totul ca o referință etică ce vizează o societate care trece printr-o transformare destul de bruscă, una care se găsește la jumătatea distanței între colectivismul regimului comunist și versiunea chineză a capitalismului vestic.

Ținând cont de toate aceste aspecte, putem afirma că Republica Populară deține tot atâtea bunuri active cât și răspunderi pentru diplomația publică pe care o promovează. Acest lucru autorizează Beijingul să dezvolte atât strategii defensive cât și promoționale ale diplomației sale. În perioada pre-Deng Xiaoping, strategiile de diplomație publică aveau scopul relativ limitat de a crea o imagine favorabilă a unei țări altminteri autarhice. Cu toate acestea, din momentul în care Deng și-a enunțat „politica ușilor deschise” la sfârșitul anilor 1970, sarcina diplomației publice a devenit mult mai complexă și mai necesară. Actuala diplomație publică trebuie încă să sprijine legitimitatea Partidului Comunist drept figura centrală a Chinei, dar în același timp trebuie să atragă investiții străine în China, reușind să mențină ascensiunea țării palatabilă pentru regiune și pentru restul lumii. Pe deasupra, imaginea negativă trebuie îndreptată cu orice preț.

Beijingul este extrem de sensibil la percepțiile străine asupra Chinei și, mai ales, ale politicilor sale externe. Atât evaluările pozitive ale performanțelor diplomatice ale Chinei cât și percepțiile negative ale situației interne sunt amintite și citate în articolele presei chineze. Oficialii guvernului chinez consideră că presa occidentală este responsabilă pentru crearea unei imagini negative despre China, mai ales în prezent.

Dacă ne uităm mai atent la diplomația publică chineză putem distinge trei mari țeluri pe care

aceasta și le propune¹³. În primul rând, China își dorește să fie văzută ca o țară care se străduiește să construiască o societate armonioasă și depune efort pentru a le oferi cetățenilor săi un viitor mai bun. China caută înțelegere pentru sistemul său politic și măsurile luate. Imaginea proiectată este cea a unei țări în curs de dezvoltare aflată în mijlocul unei tranziții economice lente dar fundamentale, confruntată cu provocări enorme la care nu există răspunsuri la îndemână. Cu alte cuvinte, nu ar trebui să ne așteptăm ca liderii chinezi să facă salturi radicale în reformele politice sau economice pe care le inculcă, deoarece deciziile grăbite pot destabiliza țara și o vor aduce la stadiul de la care a pornit. În acest context, China a introdus termenul de clădire a unei „societăți armonioase” (*hexie shehui*), în esență, o redistribuire masivă a resurselor financiare care ar trebui să micșoreze diferențele enorme între bogați și săraci, urban și rural, între regiunile de pe coastă și cele din interiorul continentului. Eforturile Chinei de a informa publicul despre scopurile sale politice și măsurile luate prin intermediul liderilor, a website-urilor, conferințelor, presei și schimburilor educaționale ar trebui văzute din acest punct de vedere.

În al doilea rând, China vrea să fie văzută ca un partener economic stabil, responsabil și de încredere, o putere economică emergentă dar care nu trebuie temută. Aceasta este pecetea politicii chineze a bunei vecinătăți, a strategiilor „lumii armonioase” (*hexie shehui*) și „ascensiunii pașnice” (*heping jueqi*). Aceste strategii demonstrează beneficiile economice și de securitate ale cooperării cu China, opuse rezultatelor negative ale conflictului perpetuu și opoziției. Aceste beneficii sunt extrem de bine ilustrate în relațiile diplomatice pe care China le are cu regiunea Asiei de Sud-Est.

În al treilea rând, Beijingul își dorește o viziune holistă asupra Chinei, în sensul că aceasta ar trebui văzută ca un membru responsabil și de încredere al comunității politice internaționale, capabilă și doritoare să participe activ la pacea mondială. Cea mai bună ilustrare a acestei politici este rolul pe care Beijingul și l-a asumat ca gazdă și coordonator al discuțiilor despre Coreea de Nord. Cooperarea multilaterală din ce în ce mai mare a Chinei este, așa cum am menționat

anterior, o altă ilustrare a eforturilor Republicii Populare de a fii văzută ca un jucător responsabil.

Nu în ultimul rând, China își dorește să fie recunoscută și respectată pentru cultura sa milenară încă vibrantă. Cu toate că diplomația publică a fost mult timp neglijată de liderii chinezi, aceștia dezvoltă acum inițiative speciale care să răspândească în toată lumea cultura și limba chineză. Deschiderea Institutelor Confucius și numărul din ce în ce mai mare al evenimentelor culturale internaționale pe care China le organizează în fiecare an – anul acesta fiind anul relațiilor bilaterale sino-turce – sunt doar câteva cazuri extrem de elocvente.

Liderii chinezi au recunoscut demult că îmbunătățirea imaginii Chinei în lume este o condiție sine qua non pentru ascensiunea sa economică și politică și că, prin urmare, China are nevoie de diplomație publică. China ridică destul de multe întrebări și suspiciuni din diverse motive și în diverse părți ale lumii. Mapamondul se îngrijorează pentru ascensiunea politică, economică și militară a Chinei, de „foamea” sa pentru materiale prime și energie, de violările încă existente ale drepturilor omului și deteriorarea mediului înconjurător. În același timp, *soft power*-ul Chinei crește. China a devenit un partener foarte atractiv și o constantă sursă de inspirație pentru multe entități, statale sau non-statale. Modelul politico-economic chinez împreună cu ajutorul pentru dezvoltare, dinamismul economic și cultura vibrantă și plină de diversitate atrag adepți în întreaga lume. La urma urmelor, toată lumea iubește un învingător!

Este evident că guvernul chinez este pe deplin conștient atât de conceptul de *soft power* cât și de imaginea problematică a acestuia și folosește diplomația publică ca un instrument strategic pentru a beneficia de primul și a încerca să îl trateze pe al doilea. Liderii chinezi au dezvoltat politici extensive și bine gândite în acest sens și le-au adaptat de fiecare dată când a fost necesar. Aceștia au identificat țeluri realiste ale diplomației publice și diferite aspecte cheie, au selectat publicul țintă pentru fiecare dintre acestea și au transmis fiecare mesaj unei audiențe specifice. Guvernul instruește populația în intenția de a crea o imagine din ce în ce mai bună. Beijingul

învață din propriile sale greșeli – ca în cazul SARS – și este perfect conștient de propriile limitări.

În ciuda succeselor diplomației publice și a unei imagini îmbunătățite considerabil în ultimii zece ani, China pare prinsă în capcană între obiectivul de a atinge perfecțiunea în ceea ce privește proiecția imaginii sale și lipsa structurală a deschiderii societății sale și a incapacității de a „lăsa frâiele din mână”. În plus, guvernul chinez va trebui să își transpună mai mult cuvintele în acțiuni. Cooperarea economică a Chinei cu anumite regimuri corupte îi compromise imaginea de membru responsabil al comunității internaționale. Atâta timp cât dizidenții politici continuă să fie arestați și reținuși pentru ideile lor sau cotidienele liberale să fie închise din aceleași motive, niciun fel de diplomație publică nu va reuși să schimbe imaginea unei țări unde drepturile omului sunt încă violate, imagine de care China nu se poate detașa complet.

Va reuși noua diplomație chineză în obiectivul său de a promova o percepție internațională mult mai relaxată și favorabilă noii puteri în plină ascensiune? Nu există nicio îndoială că farmecul ofensiv pe care China l-a lansat în ultimii ani a avut un impact extraordinar, cu ajutorul greutății politice și economice în creștere continuă a Chinei și, probabil, din cauza declinului imaginii Statelor Unite. Capacitatea Chinei de a atrage admiratori are rădăcini adânci (valori vechi de mii de ani, vigoare creativă și tradiție culturală) și nu există nicio urmă de îndoială că pașii mari din ultimul sfert de secol, care ar fi fost imposibili fără deschiderea fără precedent la lumea din afara granițelor sale, crează condiții pentru transformări și mai profunde ale societății chineze. Deficiențele care limitează dezvoltarea deplină a Chinei, dezechilibrele cauzate de boom-ul economic uimitor și contradicțiile în propria politică externă limitează credibilitatea relațiilor publice ale marii puteri și pun în discuție eficiența sa.

Toate semnele indică faptul că Republica Populară mai are încă un drum lung de parcurs până să ajungă la nivelul de prestigiu și influență tangibilă (*soft power*) de care beneficiază Europa sau America de Nord. În final, acestea se bazează pe standardul ridicat de viață și un sistem de valori ce acordă un grad ridicat de libertate individuală. Între timp, China înregistrează cu atenție noile

tendințe internaționale în domeniul diplomației publice pentru gestionarea imaginii sale peste hotare. Cu toate acestea, China monitorizează și criticile pe care aceste contradicții ale modelului său economic și politic le primește în străinătate. și, până la urmă, aceasta este cea mai bună modalitate de a preveni orice blocaj care ar putea să o împiedice să devină hegemon în „noua ordine mondială”.

Bibliografie

COOPER RAMO, Joshua, „*Brand China*”, Foreign Policy Centre, London, 2007

D’HOOGHE, Ingrid, „Public Diplomacy in the People’s Republic of China”, în Jan Melissen (ed.), *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*, Pallgrave MacMillan, New York, 2005

D’HOOGHE, Ingrid, „*The Rise of China’s Public Diplomacy*”, Netherlands Institute of International Relations *Clingendael*, The Hague, 2007

MELISSEN, Jan, „The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice”, în Jan Melissen (ed.), *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*, Palgrave MacMillan, New York, 2005

NYE, S. Joseph, „*Soft Power*”, Foreign Policy, No. 80, Carnegie Endowment for International Peace, 1990

ROTH, Jaime Othero, *China Discovers Public Diplomacy*, WP, Real Instituto Elcano, 2007

XIAOSONG, Tang, „*Zhongguo gonggong waijiao de fazhan ji qi tixi goujian*”, [Structura și Dezvoltarea Diplomației Publice Chineze]

** „Evolving thinking and policies of China’s diplomacy and China-EU relations”, Shanghai Institute for International Studies, http://www.sis.org.cn/en/zhuanli_view_en.aspx?id=10006, accesat la 18 aprilie 2012
<http://english.hanban.org/>, accesat la 18 aprilie 2012
<http://www.moe.edu.cn/>, accesat la 18 aprilie 2012

Note

¹ NYE, S. Joseph, „*Soft Power*”, Foreign Policy, No. 80, Carnegie Endowment for International Peace, 1990, pp. 153-171

² „Evolving thinking and policies of China’s diplomacy and China-EU relations”, Shanghai Institute for International Studies, http://www.sis.org.cn/en/zhuanli_view_en.aspx?id=10006, accesat la 18 aprilie 2012

³ Ingrid D’HOOGHE, „Public Diplomacy in the People’s Republic of China”, în Jan Melissen (ed.), *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*, Pallgrave MacMillan, New York, 2005

⁴ Tang, XIAOSONG, „*Zhongguo gonggong waijiao de fazhan ji qi tixi goujian*”, [Structura și Dezvoltarea Diplomației Publice Chineze]

⁵ Ingrid D’HOOGHE, „*The Rise of China’s Public Diplomacy*”, Netherlands Institute of International Relations *Clingendael*, The Hague, 2007

⁶ Jaime Othero ROTH, *China Discovers Public Diplomacy*, WP, Real Instituto Elcano, 2007

⁷ NYE, S. Joseph, „*Soft Power*”, Foreign Policy, No. 80, Carnegie Endowment for International Peace, 1990, pp. 153-171

⁸ Joshua COOPER RAMO, „*Brand China*”, Foreign Policy Centre, London, 2007.

⁹ Joshua Cooper Ramo apreciază că, datorită faptului că simbolul asemănător lui P, reprezentând un caracter al scrierii oficiale pentru cadavru (*shi*), derivat din faptul că în antichitate caracterul se referea la persoana care stătea în spatele unui altar la o înmormântare, este posibil ca transcrierea să facă referire la o și mai puțin flatantă interpretare a lui *jueqi*: emergența Chinei ar presupune în această interpretare să dea la o parte „cadavrul” vechii ordini mondiale. Puțini au dubii referitor a ce națiune crede China că va îngropa.

¹⁰ Vezi Jan MELISSEN, „The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice”, în Jan Melissen (ed.), *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations*, Palgrave MacMillan, New York, 2005

¹¹ Vezi <http://english.hanban.org/>, accesat la 18 aprilie 2012

¹² Vezi <http://www.moe.edu.cn/>, accesat la 18 aprilie 2012

¹³ Ingrid D’HOOGHE, „*The Rise of China’s Public Diplomacy*”, Netherlands Institute of International Relations *Clingendael*, The Hague, 2007

ABSTRACT

The new Chinese diplomacy wants to forge at the international level a much more calm and favorable perception of the rising power of China, and the public diplomacy is well-known as being one of the most effective ways to promote a country's soft power. China went further and announced a wider concept, called "ruan shili", which includes culture, diplomacy, taking part in multinational organisations, economic activities abroad and especially using the gravitational attraction of People Republic of China's huge national economy.

Keywords: China, diplomacy, public, power, soft, society, culture

Diana Bianca Papadopol a absolvit Facultatea de Litere a Universității Pitești, specializare în limba și civilizația chineză, și masterul de relații internaționale al Facultății de Științe Politice din cadrul Universității București în anul 2012, cu o dizertație axată pe marile teorii politice chineze actuale din perspective relațiilor dintre China și Uniunea Europeană.

East versus West for the Arctic?

Ana Maria GHIMIȘ

During the Cold War period, the international system was perceived as being a stable one, mainly because it was very well established by the two superpowers and even recognized by the majority of the international actors (national states). This was the bipolar period that could be characterized by the existence of two major superpowers, which had to ensure the stability of the system through their own strategies (democracy – US and communism – USSR). These strategies were developed according to their national interests, which were global. Threats were seen only through military glasses especially after the nuclear bomb was developed by the two, therefore the concept of security was narrowed. Once with the disbandment of USSR, the international system entered a new stage called unipolarism, which was lead by the existing superpower, the United States of America. Nowadays the international system is once again facing a new period of transition that can be characterized by instability, uncertainty and even insecurity, that could lead to the establishment of a multipolar system or as some scholar say a non polar system. All these changes are the result of states' need to adapt to the results of globalization and not only. With new opportunities, new sets of threat arose; therefore the concept of security suffered some major changes. Threats were no longer seen through military glasses only, because states became vulnerable in terms of economy also (their industries generated the increased need for supply in terms of energy resources in order to sustain themselves). But energy resources have a limited character. Regardless of this fact, states consu-

med them in an irrational way. As they decreased in volumes, oil and natural gas became sources of power for the states that had legal rights over them, being used as tools of foreign policies. That is the case of Russia in terms of natural gas and the case of Middle East countries in terms of oil.

Until recently the map of energy producing states was clearly established (the Middle East, Eurasia, etc), but now a new region emerged. The Arctic or the High North has the potential to change definitely the energy geopolitics of the entire region as scientists believe that beneath its surface hide 30% of the undiscovered natural gas volumes and 13% of the oil resources¹. These resources are of crucial importance, if we take into consideration the current energy markets as India and China are creating new levels of demand in what regards energy resources.

Additional to this fact the Arctic region has other new elements that can be seen both in terms of power sources and threats. This is the case of the infrastructure, the routes used to transport these energy resources and many others, which until now were frozen. Now they became strategically important as the Arctic has the potential to change some of the existing navigation routes through the Northwest Passage and the Northern Sea route.

Hot Spots

There are five rim states: Denmark, Canada, Norway, the United States of America and the Russian Federation. All these actors are costal

states (Denmark through Greenland). It is very important to mention the fact that the Arctic does not represent a situation in which every state is against every state. They have competitive interests, as Axelrod² said, but in specific areas where the legal framework allows it and where players know their chances of winning. No single player could have sovereign rights over the entire Arctic, this would clearly generate a zero sum game, in which all but one loose. In such a situation the chances of a win-win game would be very low, as it would be every one for itself and many would choose to defect.

All five rim states claim specific parts of the Arctic region and they can be organized in groups of dispute, thus it is not a situation in which every state is for itself, in which cooperation is less probable. As the first dispute group, we can identify Russia and Norway. The disputed area in this case is the Barents Sea. It was a 40-year old boundary dispute, which was successfully settled in 2010, when both parties created the prospects of a win-win game through their cooperative strategies³. They both chose to compromise in some areas and left others unsolved in order to achieve an equal beneficial result. In this case, we can say that Russia and Norway succeeded in breaking the prospects of prisoner's dilemma prospects and created a mix game (win-win and zero-sum), in which they cooperated over the boundary, but they still compete over the energy resources⁴.

The second group of dispute is between Canada and US. Although they are known to be strategic allies especially within NATO, they disagree over Canada's maritime frontier in the Beaufort Sea. They are developing a relationship based on competition over the statute of the Northwest Passage as well. While the Canadians sustain the idea that it is within its internal waters, US claim that the passage is under the jurisdiction of international waters regime⁵. This game does have the prospects of mix game. If the passage would be under Canadian jurisdiction, it would not be a private good that can be used only by one player, which does not mean that the others cannot use it. In this situation it is more like a tool good that is exclusive, but not rival. In this sense Canada could impose some restrictions that

could block some states' entering for a period of time⁶.

Other disputing groups are between: Russia and U.S. over the fact that Russia has not ratified yet the frontier settlement with US in a region very close to Alaska;⁷ another group of dispute is between Denmark and Canada over the legal status of Hans Island, which is located in the Nares Strait between Greenland and Ellsmere Island. Strategically, this piece of land is not quintessential, but it could be a point of cooperation, or a point of dispute, that will influence states behaviour over other issues.⁸

Last, but not least the most popular dispute is over the underwater mountain, Lomonosov Ridge. The disputing parties are: Russia, Denmark, and Canada that can raise legal claims each from its own side.⁹ The mountain is strategically important because beneath it scientists claim that lay enormous hydrocarbon deposits. Given the gain (energy resources), we can claim that this dispute has the potential to become a zero sum game, in which the gain of some will be the loss of others. In the case of energy resources, if some state has sovereign rights over them, they are seen as private goods (exclusive and rival),¹⁰ thus the emergence of the zero sum game.

The Russian Polar Etiquette¹¹

"If a geopolitical race is taking place in the Arctic, then Russia is certainly in pole position¹²". The ex-President of Russia, Dimitri Medvedev, saw the Arctic region as a strategic point for Russia's national interest. Moreover, he described this importance and Russian manoeuvres in the High North as the "*duty to our descendants*¹³". In this case Moscow wants to be recognized as an important player in the Arctic region that must be taken into consideration by every state or non-state actor that wants to get involved here. This declaration is followed by Vladimir Putin's remarks¹⁴ - for him Russia is "open to dialogue with its Northern neighbours, but will strongly and persistently defend its interests in the region". Taking into account the fact that he was re-elected in March 2012 as the President of the Russian Federation, we cannot hope for a major

change in the Russian policy towards the Arctic. It has interests there, it can cooperate, but it can also act unilaterally, if others do not take in consideration its claims.

In this sense, Russia was often accused of the fact that it started the race for the Arctic, through its titanium Russian flag planting. This event took place in the summer of 2007, when two Russian miniature submarines, Mir 1 and Mir 2, went to an expedition to the ocean floor in order to collect samples for future submission to the Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS)¹⁵. This operation was perceived as an imperialist act that conflicted with other rim-states' interests in the Arctic, especially after Artur Chilingarov (one of the explorers- who shortly after returning from the expedition was rewarded by Putin with the 'Hero of the Russian Federation' award¹⁶) declared that: "the Arctic is ours and we should manifest our presence¹⁷". In international law terms, this action had no legal significance. It was more a symbolical one, in which Russia established officially its interests in the Arctic. But, perceptions are important¹⁸, thus the impression of a zero-sum game strategy played by Russia, regardless of the fact that this state is a signatory party of the UNCLOS, that already submitted its claims to CLCS in 2001. Their request had been denied due to the lack of sufficient scientific evidences; therefore the Russian had to come back and to find more evidence in 2007¹⁹. This behaviour is more cooperating, than conflicting as it can be suggested by those declarations and here the Russian etiquette intervenes. It created the impression of a non-cooperating state that is not willing to negotiate anything. But in practice the situation is different given the fact that it recognizes the scope of international law provisions. They could cooperate with each other in some specific fields. For example all five rim-states are cooperating in what regards the scientific exploration, even Russia that is considered to most belligerent state from the Arctic: a Russian icebreaker is "a path for a Danish mapping voyage" and the "Canadian and U.S. ships and researchers teamed up [...] to explore the very sea bottom that might be disputed²⁰".

In what regards the strategic documents, in 2001 the Russian government released an Arctic

policy document, in which it emphasized the fact that all types of activities that are developed in the High North are directly interlinked to Moscow's defence and security interests²¹. Moreover, two of the main Russian initiatives which are dating back to 2008 see the Arctic as a strategic region for the Russian interests. The first strategic document is called *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*. In what regards the High North, it established the importance of the Arctic in Russian national security policy: "In accordance with the international law, Russia intends to establish the boundaries of its continental shelf, thus expanding opportunities for exploration and exploitation of its mineral resources²²." But here we can see a cooperative behaviour and not a conflicting one, as it could be seen through officials' declarations. Russia wants to have sovereign rights over the energy resources, but it will do it by following the international provisions, thus it has no intention in defecting.

But, also in September 2008 the Russian Federation adopted a new Arctic strategy called "The Foundations of Russian Federation Policy in the Arctic until 2020 and Beyond" (Osnovy gosudarstvennoi politiki Rossiiskoi Federatsii v Arktike na period do 2020 goda i dalneishuiu perspektivu). The main priorities of the Russian state regarding the Arctic region were identified as follows:

1. Russia needs to maintain its military presence in the region as an assurance of its interests; for this state the Arctic region is perceived as being crucial for its interests, thus it is ready to protect and to promote these interests by any means, be them military ones.

2. It needs to expand its resource base in order to meet the needs of the Russian population; Russia has huge problems in what regards energy. Its main company, Gazprom, could not reach its target in that concerns energy production, due to the immense exported volumes, major investments in the European market, new pipelines, and new investments in Central Asia etc.

3. It has to create a common information space. Russia has to be certain that other states will not defect, therefore it needs all information.

At the same time, this common space could be the starting point for a large range of cooperation between all states in the Arctic region.

4. It must eliminate all environmental threats that arise from the growing economic activities. This is one of the main points as far in which Russia has a cooperative behaviour, because it cannot tackle with environmental issues by itself, it has to cooperate.

5. It has to apply modern scientific principles in managing the Arctic territories, in accordance with the Russian defence objectives;

6. Russia should develop a mutually beneficial bilateral and multilateral cooperation with all Arctic states²³.

The strategy is also underlining the future development of 'building groupings of conventional forces in the Arctic zone capable of providing military security in different military-political conditions²⁴'. This change of perspective is accordance with the Russian etiquette: it can cooperate, but at the same time it can choose to defect.

As it can be observed, energy resources are ones of the top priorities for Russia in what the Arctic area is related. It is the second largest natural gas producer and the 8th largest oil exporter. In Russia oil and natural gas resources are considered of strategic importance for the national interest, therefore they belong to the state. The same goes for the pipelines²⁵. Many times Russia was accused by the Europeans, especially, that it uses its energy resources for political purposes, transforming what should be considered economical resources into sources of power²⁶. Therefore, the Arctic is of huge strategic importance for Russia. It opens a Passage, which will most certainly be under Russian jurisdiction fact that will bring significant commercial benefits. Additionally, if its northern border expands, it will yield immense energy resources gains. Scientists discovered in Kara and Barents Seas evidence that predict the existence of least "four large oil or gas fields beneath the ocean floor containing circa 3.3 billion tons of oil and up to 5 billion cubic meters of gas"²⁷. Additionally if the Shtokman field (Barents Sea) is successfully implemented, then the first gas that will come from the Arctic might be expected in 2016, given

the fact that the initial date was delayed. Following this scenario, the Northern Sea Route will become a vital transport route for energy resources: oil and natural gas. Additionally, in economical terms if used it would reduce the distance between Yokohama and Rotterdam (via the current route, through the well known Suez Canal) which is of 11,200 nautical miles to 6,500 nautical miles (a shorter distance with 40 % than the one used presently), fact that would significantly reduce the costs²⁸. Given the fact that Russia is the most developed state in what regards the technology advance for the Arctic necessities, this year (most probably this summer) the Russian state company, Sovcomflot, aims "to sail an oil tanker from Vitino to Japan, escorted by two nuclear-powered ice breakers".²⁹ Even if such operation does not succeed, it is a matter of time, given the global warming trends. The costs of energy resources' exploration in the Arctic are very high and will continue to be, especially on short and medium term, given the harsh conditions, but they can become accessible if the current level of energy demand is kept and the Arctic ice becomes much thinner. If these plans succeed, Russia will have the necessary means to open to new markets such as the Eastern ones. In such case Europe could become once again vulnerable³⁰.

Russia's biggest fear in terms of perceptions is the fact that the other four rim-states (US, Canada, Denmark and Norway) could choose to cooperate against Russia. They "might find it useful to defy Russia's unilateralism not only by blocking its request in the CLCS but also by pursuing a Kennan-style course based on a combination of containment and cooperation"³¹. Having this perception Russia feels insecure enough that it chooses to develop military capabilities in the Arctic. After it sent two submarines to plant the Russian titanium flag, Moscow also decided to dispatch a nuclear-powered icebreaker in the Arctic. Moreover, the Russian authorities "ordered strategic bomber flights over the Arctic Ocean for the first time since the Cold War". This had a spill over effect, causing the perception of insecurity felt by others, fact that generated a military development of the Canadian policy, as it will further be discussed.³² At present, Russia has over 20

icebreakers and seven atomic reactors in the Arctic region. It also announced the deployment of two brigades that would station in Murmansk.³³ Moscow intends to invest in the development of this port more than \$ 1 bn, in this way doubling its capacity by 2015. The Russian authorities also completed a reactor vessel in October 2008³⁴. Regardless of all these deployments, the main element of the Russian military strategy in the Arctic remains the nuclear submarines. Until 2020 this state plans to build eight new strategic Borey class vessels and eight multipurpose Yasen class subs. The “Yuri Dolgoruki” and the “Aleksandr Nevski” (two first vessels of the Borey class) will be formally included in the Navy in this summer.³⁵

Although Russia has the greatest deployable military capabilities in the Arctic, it faces a major challenge: the introduction of the new Borey-class generation of strategic submarines, which are armed with the Bulava SLBM within the Russian Northern Fleet. This can be an issue, especially on short term, regardless of the fact that the test in October 2010 was successful, because the risk of failure still remains high. Additionally, “if the missile were to be approved for deployment, the major part of the naval budget for the rest of the decade would go towards modernization of the strategic capabilities. The best option is that by 2025 six Borey-class submarines would enter service³⁶”. The costs of such a modernization are very high, especially if we take into consideration the present financial crisis, but given the recent NATO exercises in the region (which will be further discussed), Russia could consider that it is a cost worthy situation. This reaction could trigger what we could call a New Cold War, hence a zero-sum game.

Therefore, Russia’s intentions in the Arctic region are real, as it really believes that the Arctic is Moscow’s and that it is ready to do almost anything to protect it. Although it has a very unilateralist speech, Russia has followed through the entire period of time the provisions of the international law in this region, suggesting that it is not such a closed and conflicting state, which cannot cooperate with other rim-state. The practical example in this regard stays in the agreement signed with Norway after many years

of negotiations. Russia plays the role of the atypical state, that can cooperate and defect at the same time, but it remains to be seen if it may adopt a maxi-max strategy and take the responsibility of a unilateral military action, especially when its partners are NATO allies.

NATO

The involvement of the North Atlantic Treaty Organization in the Arctic region is for sure at stake, given the fact that four of the five rim-states (US, Canada, Denmark and Norway) are members of NATO, especially if some of them have expressively requested for its intervention. This organization acts as a global player with equal responsibilities in terms of stabilizing military threatening imbalances that could lead to the development of instable regions. Therefore, we can claim that it has the legitimate right to be involved in the High North and that the allies have certainly the interest to involve it, as Russia is continuing its military development strategy. Addressing a NATO conference on security in the Far North, in Reykjavik on 29 January 2009, the Supreme Allied Commander of Europe, General John Craddock, suggested that geopolitical developments in the High North have the potential to generate an international conflict. He declared that: “The current strategic situation in the High North would change dramatically if this region becomes one where competition outmuscles cooperation³⁷.”

NATO experts consider that the proper level of involvement of the organization in the High North should be focused on search-and-rescue facilities and operations in the area. Additionally, NATO could take the lead in what regards the necessary capabilities for the implementation of such actions, as well as crisis-prevention and management as the main elements needed for the establishment of a peaceful and stable Arctic region.³⁸ The main challenge for NATO should remain the provision of maritime security, as the “advantages of new shipping routes and increased commercial activity in the High North may also be used by organized crime for shipping of weapons, narcotics and human trafficking³⁹”.

NATO involvement is desired by Norway or the U.S., because the allies could feel threatened by Russia's defecting strategy in the Arctic which is seen as a common competitor. They find more incentives to cooperate among them. In order to stop a zero-sum outcome among all five rim-states, four players develop a win-win game among them and a zero-sum one between Russia and their group.⁴⁰ This insecurity state is also highlighted at official level by the former NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer, who declared that the alliance should "boost" military capabilities in the Arctic region, given the fact that NATO is mainly a security organization and that its members feel insecure in relations with other states like Russia. At the same time, such an action might trigger a new arm race under the premises of the security dilemma, within which all five rim-states fell in the sense that Russia would feel threatened by NATO military presence in this region and could respond properly creating a regional insecurity state as it can be seen below.⁴¹

In March 2012, the „Cold Response 2012" NATO military exercise took place. 16,000 soldiers from 15 member states were displayed at Norway's Nordic border. It represents the most notable example of interest in the High North from a new comer.⁴² Also, NATO involvement in this region can be interpreted as a positive result coming from the allies that are also rim-state, like: the U.S., Canada, Norway and Denmark. This is a win-win result, as they succeeded in cooperating at international level. But, the most important aspect of this exercise is the fact that the soldiers were displayed at Norway's border with Russia, a state that is very well known of perceiving this organization as a threat to its near abroad territory and not only. This NATO exercise can be perceived by Russia as a provocative action to its interests in the Arctic region. It represent the fear mentioned above: Russia does not want to be left outside the negotiation process or it does not want to be in a situation like one against all, fact that in its perception is happening by the involvement of NATO in the Arctic region. Faced with such a situation Russia could try to rebalance the level of power, thus it will increase its military presence in the High North.⁴³ Its biggest fear is represented

by the fact that the allied ships from the Arctic could be equipped with Aegis system. This Ballistic Missile Defence System (Aegis BMD) "is a ship-based system provided with long-range radar that enables warships to shoot down enemy ballistic missiles. The system is part of the United States national missile defence strategy⁴⁴". The deployment of such a system in the Arctic would automatically affect the regional balance of power. They felt in the traditional security dilemma, in which the security of one player is affecting the security of the other in terms of perception. Therefore, Russia responded in the hardest way possible following its strategy, as the Head of the Russian General Staff, Nikolai Makarov declared: "we are certainly not planning to fight against the whole of NATO [...] but if there is a threat to the integrity of the Russian Federation, we have the right to use nuclear weapons, and we will⁴⁵."

At the same time, NATO intervention in the region can be interpreted as a response to Russia's defecting manoeuvres, therefore it could be a tit-for-tat game in which the player is cooperating as long as the other does the same. Additionally, it can cause a renewed arm race in the Arctic region, fact that is emphasized by Nikolai Makarov, who declared the total opposition of the Russian state against the deployment of this system: "We will not accept that U.S. vessels equipped with the Aegis Ballistic Missile Defence System operate in our part of the Arctic [.....] we have matching measures ready⁴⁶."

Conclusions

Therefore, NATO as a security provider involvement in the Arctic region can generate more instability than security, as a new path for an arm race is opening and players fall under the provisions of the security dilemma. Russia most likely will never agree with this type of intervention as it jeopardizes its interests and also its strategy. Thus, it will probably agree to cooperate with the other rim states from a bilateral or multilateral level in order to contain this new comer from entering the Arctic region. In this case, a new win-win perspective is emerging.

Bibliografie

1. Axelrod, Robert and Keohane, Robert O., "Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions." *World Politics*, Vol. 38, No. 1 (Oct., 1985)
2. Baev, Pavel K.. "Russia's Arctic Policy- Geopolitics, Mercantilism And Identity –Building". *Briefing Paper* 73:17 (December 2010). Available at: <http://arcticuncduke.files.wordpress.com/2011/11/russias-arctic-policy-geopolitics-mercantilism-and-identity-building.pdf> accessed on 13 February 2012
3. Bennett Mia. "Canadian, Russian, and Norwegian diplomats convene to discuss Arctic cooperation". *Foreign Policy*. (25 May 2011).available at: <http://foreignpolicyblogs.com/2011/05/25/canadian-russian-and-norwegian-diplomats-convene-to-discuss-arctic-cooperation/> accessed on 12 Jan 2012
4. Borgerson, Scott G.. "Arctic Meltdown: The Economic and Security Implications of Global Warming". *Foreign Affairs*. March/April 2008
5. Cullison, Allan. "Russia to Deploy Troops to Defend Interests in Arctic". *The Wall Street Journal*. 2 July 2011. available at: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702303763404576419862777063804.html> accessed on 11 Jan 2012
6. Deheza, Elizabeth. "The Dawn of a New Arctic Chessboard". Medford: *The Fletcher Univesity*. 24th May, 2010. Available at: <http://dl.tufts.edu/ProxyServlet?url=http://repository01.lib.tufts.edu:8080/fedora/get/tufts:UA015.012.077.00013/bdef:TuftsPDF/getPDF&filename=tufts:UA015.012.077.00013.pdf> accessed on 4 March 2012
7. Dittmer, Jason; Moisio, Sami, Ingram, Alan and Dodds, Klaus. "Have you heard the one about the disappearing ice? Recasting Arctic geopolitics", *Political Geography* (2011) 1-13. Available at: <http://www.uta.fi/jkk/jmc/studies/courses/reading1%20+%20arctic%20+%20moisio.pdf> accessed on 13 April 2012
8. Giusti, Serena and Penkova, Tomislava. "Russia: just a normal great power?". *Istituto per Gli Studi di Politica Internazionale*. 34 (Oct 2008) available at: http://www.ispionline.it/it/documents/WP_34_2008.pdf, accessed on 10 May 2010
9. Holte, Nils Johan. "The Arctic Region Is At A Time Of Geopolitical Transition. Will This Transpire Through Aggressive Competition Or As Peaceful Change?". *Royal College of Defence Studies*.(2009). Available at:<http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/C8EF34E1-F8F8-4F34-8687-80BAF80656E4/0/shp09holte.pdf> accessed on 3 May 2012
10. Howard, Roger. *The Arctic gold rush: The new race for tomorrow's natural resources*. (London and New York: Continuum Publishing Corp. 2009)
11. Jensen, Rystein and Rottem, Svein Vigeland. "The politics of security and international law in Norway's Arctic waters". *Polar Record* 46 (236) (2010).Cambridge University Press. available at: <http://www.fni.no/doc&pdf/OYJ-SVR-PR-2010.pdf> accessed on 4 January 2012
12. Katsioloudes, Marios I., "International joint ventures in Russia: a recipe for success", *Emerald Group Publishing*. 30: 2 (2007) Available at: www.emeraldinsight.com/0140-9174.htm , accessed on 13 March 2012
13. Miroiu, Adrian Miroiu. *Fundamentele politicii. Vol II: Raționalitate și acțiune colectivă*.(Iași: Polirom, 2007)
14. Omestad, Thomas. "Global Warming Triggers an International Race for the Arctic". *US News*. 9 Oct 2008. available at: <http://www.usnews.com/news/world/articles/2008/10/09/global-warming-triggers-an-international-race-for-the-artic?PageNr=4> accessed on 11 May 2012
15. Parker, Richard D. and Madjd-Sadjadi, Zagros "Emerging legal concerns in the Arctic: sovereignty, navigation and land claim disputes". *Polar Record*, 46. Cambridge University Press (2010)
16. Pilyavsky, Valery P.. "The Arctic- Russian Geopolitical and Economic Interests". *Friedrich-Ebert-Stiftung Briefing Paper*. March 2011. Available at: <http://library.fes.de/pdf-files/id/07925.pdf> accessed on 15 March 2012
17. Sarts, Janis. "The Arctic region – shift in geopolitics?" *Bimonthly Review* 2. 2009.available at: <http://www.tse.fi/FI/yksikot/erillislaitokset/pei/Documents/bre2009/309%202-2009.pdf> accessed on 2 May 2012
18. Secrieru, Stanislav. *Rusia dupa Imperiu: între putere regionala si custode global*. (Iasi: Institutul European, 2008)
19. Van Efferink, L. A. S. "Polar Partners or Poles Apart? On the discourses of two US think tanks on Russia's presence in the 'High North'". *The Geographical Journal*, 178: 3–8 (2012). Available at: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1475-4959.2011.00433.x/full> accessed on 2 January 2012
20. Young, Oran R.. "Whither the Arctic? Conflict or cooperation in the circumpolar north". *Polar Record*. 45: 1. (2009)
21. Zysk, Katarzyna Bozena."Russian Military Power and the Arctic". *EURussia Center*. 2008. Available at: <http://www.google.ro/search?q=Russian+ Military+ Power +and+the+Arctic&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:ro:official&client=firefox-a> accessed on 18 February 2012
22. "New Cold War: Massive NATO Exercise in Norway Provocation directed Moscow. Russian General sends "Arctic Warning" to US". *Global Research*. Available at: <http://crisisboom.com/2012/03/16/russia-arctic-warning/> accessed on 21 January 2012
23. The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. Available at: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml> accessed on 10 April 2012

Note

¹ Van Efferink, L. A. S. " Polar Partners or Poles Apart? On the discourses of two US think tanks on Russia's presence in the 'High North'". *The Geographical Journal*, 178: 3–8 (2012). Available at: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1475-4959.2011.00433.x/full> accessed on 2 January 2012.p.5

² Robert Axelrod and Robert O. Keohane, "Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions". *World Politics*, Vol. 38, No. 1 (Oct., 1985).p.226

³ Mia Bennett. "Canadian, Russian, and Norwegian diplomats convene to discuss Arctic cooperation". *Foreign Policy*. (25 May 2011). available at: <http://foreignpolicyblogs.com/2011/05/25/canadian-russian-and-norwegian-diplomats-convene-to-discuss-arctic-cooperation/> accessed on 12 Jan 2012

⁴ Rystein Jensen and Svein Vigeland Rottem. "The politics of security and international law in Norway's Arctic waters". *Polar Record* 46 (236) (2010). Cambridge University Press. available at: <http://www.fni.no/doc&pdf/OYJ-SVR-PR-2010.pdf> accessed on 4 January 2012. p.78

⁵ Richard D. Parker and Zagros Madjd-Sadjadi (2010). "Emerging legal concerns in the Arctic: sovereignty, navigation and land claim disputes". *Polar Record*. 46:4 (2010).p.339

⁶ Adrian Miroiu. *Fundamentele politicii. Vol II: Raționalitate și acțiune colectivă*. (Iași: Polirom, 2007).p.130

⁷ Thomas Omestad. "Global Warming Triggers an International Race for the Arctic". *US News*. 9 Oct 2008. available at: <http://www.usnews.com/news/world/articles/2008/10/09/global-warming-triggers-an-international-race-for-the-artic?PageNr=4> accessed on 11 May 2012

⁸ Oran R. Young. "Whither the Arctic? Conflict or cooperation in the circumpolar north". *Polar Record*. 45: 1. (2009). p.77

⁹ Serena Giusti and Tomislava Penkova. "Russia: just a normal great power?". *Istituto per Gli Studi di Politica Internazionale*. 34 (Oct 2008) available at: http://www.ispionline.it/it/documents/WP_34_2008.pdf, accessed on 10 May 2010.p.29

¹⁰ Adrian Miroiu. *Fundamentele politicii. Vol II: Raționalitate și acțiune colectivă*. (Iași: Polirom, 2007), p.130

¹¹ This expression can be translated as "You take what you get, just to be on the safe side". This expression can be interpreted as the need of Russia to be recognized by the others as being an important player in the Arctic as it sees itself as a regional power that has the means to act globally. As it could be seen in Georgia in 2008, when Russia feels its national interest put in jeopardy, it uses all range capabilities that are at its disposal. But the Arctic is a different situation and war may not be the safest solution for anybody. In this case the national interest is primary for Russia, but at the same time it will not risk everything to accomplish that interest.

¹² Elizabeth Deheza. "The Dawn of a New Arctic Chessboard". Medford: *The Fletcher University*. 24th May, 2010. Available at: <http://dl.tufts.edu/ProxyServlet?url=http://repository01.lib.tufts.edu:8080/fedora/get/tufts:UA015.012.077.00013/bdef:TuftsPDF/getPDF&filename=tufts:UA015.012.077.00013.pdf> accessed on 4 March 2012.p. 19

¹³ Thomas Omestad. "Global Warming Triggers an International Race for the Arctic". *US News*. 9 Oct 2008. available at: <http://www.usnews.com/news/world/articles/2008/10/09/global-warming-triggers-an-international-race-for-the-artic?PageNr=4> accessed on 11 May 2012

¹⁴ cited in Allan Cullison. "Russia to Deploy Troops to Defend Interests in Arctic". *The Wall Street Journal*. (11 July 2011). available at: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702303763404576419862777063804.html> accessed on 11 Jan 2012

¹⁵ Elizabeth Deheza. "The Dawn of a New Arctic Chessboard". Medford: *The Fletcher University*. 24th May, 2010. Available at: <http://dl.tufts.edu/ProxyServlet?url=http://repository01.lib.tufts.edu:8080/fedora/get/tufts:UA015.012.077.00013/bdef:TuftsPDF/getPDF&filename=tufts:UA015.012.077.00013.pdf> accessed on 4 March 2012.p.19

¹⁶ Dittmer, J., et al. "Have you heard the one about the disappearing ice? Recasting Arctic geopolitics", *Political Geography* (2011) 1-13. Available at: <http://www.uta.fi/jkk/jmc/studies/courses/reading1%20+%20arctic%20+%20moisio.pdf> accessed on 13 April 2012.p.208

¹⁷ Roger Howard. *The Arctic gold rush: The new race for tomorrow's natural resources*. (London and New York: Continuum Publishing Corp. 2009) p. 2.

¹⁸ Robert Axelrod and Robert O. Keohane, "Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions". *World Politics*, Vol. 38, No. 1 (Oct., 1985), pp.228-229, 231

¹⁹ Elizabeth Deheza. "The Dawn of a New Arctic Chessboard". Medford: *The Fletcher University*. 24th May, 2010. Available at: <http://dl.tufts.edu/ProxyServlet?url=http://repository01.lib.tufts.edu:8080/fedora/get/tufts:UA015.012.077.00013/bdef:TuftsPDF/getPDF&filename=tufts:UA015.012.077.00013.pdf> accessed on 4 March 2012.pp.19-20

²⁰ Thomas Omestad. "Global Warming Triggers an International Race for the Arctic". *US News*. 9 Oct 2008. available at: <http://www.usnews.com/news/world/articles/2008/10/09/global-warming-triggers-an-international-race-for-the-artic?PageNr=4> accessed on 11 May 2012

²¹ Elizabeth Deheza. "The Dawn of a New Arctic Chessboard". Medford: *The Fletcher University*. 24th May, 2010. Available at: <http://dl.tufts.edu/ProxyServlet?url=http://repository01.lib.tufts.edu:8080/fedora/get/tufts:UA015.012.077.00013/bdef:TuftsPDF/getPDF&filename=tufts:UA015.012.077.00013.pdf> accessed on 4 March 2012.p.20

²² The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. Available at: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml> accessed on 10 April 2012

²³ Valery P. Pilyavsky. "The Arctic- Russian Geopolitical and Economic Interests". *Friedrich-Ebert-Stiftung Briefing Paper*. March 2011. Available at: <http://library.fes.de/pdf-files/id/07925.pdf> accessed on 15 March 2012. p.2

²⁴ Pavel K. Baev. "Russia's Arctic Policy- Geopolitics, Mercantilism And Identity -Building". *Briefing Paper* 73:17 (December 2010). Available at: <http://arcticuncduke.files.wordpress.com/2011/11/russias-arctic-policy-geopolitics-mercantilism-and-identity-building.pdf> accessed on 13 February 2012.p.3

²⁵ Marios I. Katsioloudes, "International joint ventures in Russia: a recipe for success", *Emerald Group Publishing*. 30: 2 (2007) Available at: www.emeraldinsight.com/0140-9174.htm, accessed on 13 March 2012.p.135

²⁶ Stanislav Secieru. *Rusia dupa Imperiu : între putere regională și custode global*. (Iași: Institutul European, 2008).p.168

²⁷ Elizabeth Deheza. "The Dawn of a New Arctic Chessboard". Medford: *The Fletcher University*. 24th

May, 2010. Available at: <http://dl.tufts.edu/ProxyServlet?url=http://repository01.lib.tufts.edu:8080/fedora/get/tufts:UA015.012.077.00013/bdef:TuftsPDF/getPDF&filename=tufts:UA015.012.077.00013.pdf> accessed on 4 March 2012.p.20

²⁸ Scott G. Borgerson. "Arctic Meltdown: The Economic and Security Implications of Global Warming". Foreign Affairs. March/April 2008 .p.69

²⁹ Elizabeth Deheza. "The Dawn of a New Arctic Chessboard". Medford: The Fletcher University. 24th May, 2010. Available at: <http://dl.tufts.edu/ProxyServlet?url=http://repository01.lib.tufts.edu:8080/fedora/get/tufts:UA015.012.077.00013/bdef:TuftsPDF/getPDF&filename=tufts:UA015.012.077.00013.pdf> accessed on 4 March 2012.p.20

³⁰ Pavel Baev."Russia's Race for the Arctic and the New Geopolitics of the North Pole". *Jamestown Foundation*. October 2010. available at: http://www.jamestown.org/uploads/media/Jamestown-BaevRussiaArctic_01.pdf accessed on 3 February 2012.p.3

³¹ idem

³² Dittmer, J., et al. "Have you heard the one about the disappearing ice? Recasting Arctic geopolitics", *Political Geography* (2011) 1-13. Available at: <http://www.uta.fi/jkk/jmc/studies/courses/reading%20+%20arctic%20+%20moisio.pdf> accessed on 13 April 2012.p.209

³³ Mia Bennett. "Russia, Like Other Arctic States, Solidifies Northern Military Presence". *Foreign Policy*. 4 July 2011.available at: <http://foreignpolicyblogs.com/2011/07/04/russia-arctic-states-solidifying-northern-military-presence/> accessed on 12 Jan 2012

³⁴ Elizabeth Deheza. "The Dawn of a New Arctic Chessboard". Medford: The Fletcher University. 24th May, 2010. Available at: <http://dl.tufts.edu/ProxyServlet?url=http://repository01.lib.tufts.edu:8080/fedora/get/tufts:UA015.012.077.00013/bdef:TuftsPDF/getPDF&filename=tufts:UA015.012.077.00013.pdf> accessed on 4 March 2012.p.21

³⁵ "New Cold War: Massive NATO Exercise in Norway Provocation directed Moscow. Russian General sends "Arctic Warning" to US". *Global Research*. Available at: <http://crisisboom.com/2012/03/16/russia-arctic-warning/> accessed on 21 January 2012

³⁶ Pavel K. Baev ."Russia's Arctic Policy- Geopolitics , Mercantilism And Identity –Building". Briefing Paper 73:17 (December 2010). Available at: <http://arcticuncduke.files.wordpress.com/2011/11/russias-arctic-policy-geopolitics-mercantilism-and-identity-building.pdf> accessed on 13 February 2012.p.4

³⁷ Commodore Nils Johan Holte. "The Arctic Region Is At A Time Of Geopolitical Transition. Will This Transpire Through Aggressive Competition Or As Peaceful Change?". *Royal College of Defence Studies*. (2009). Available at:<http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/C8EF34E1-F8F8-4F34-8687-80BAF80656E4/0/shp09holte.pdf> accessed on 3 May 2012.p.5

³⁸ Elizabeth Deheza. "The Dawn of a New Arctic Chessboard". Medford: The Fletcher University. 24th May, 2010. Available at: <http://dl.tufts.edu/ProxyServlet?url=http://repository01.lib.tufts.edu:8080/fedora/get/tufts:UA015.012.077.00013/bdef:TuftsPDF/getPDF&filename=tufts:UA015.012.077.00013.pdf> accessed on 4 March 2012.p.34

filename=tufts:UA015.012.077.00013.pdf accessed on 4 March 2012.p. 34

³⁹ Janis Sarts. "The Arctic region – shift in geopolitics?" *Bimonthly Review* 2. 2009.available at: <http://www.tse.fi/FI/yksikot/erillislaitokset/pei/Documents/bre2009/309%202-2009.pdf> accessed on 2 May 2012. p.12

⁴⁰ Elizabeth Deheza. "The Dawn of a New Arctic Chessboard". Medford: The Fletcher University. 24th May, 2010. Available at: <http://dl.tufts.edu/ProxyServlet?url=http://repository01.lib.tufts.edu:8080/fedora/get/tufts:UA015.012.077.00013/bdef:TuftsPDF/getPDF&filename=tufts:UA015.012.077.00013.pdf> accessed on 4 March 2012.p.33

⁴¹ Commodore Nils Johan Holte. "The Arctic Region Is At A Time Of Geopolitical Transition. Will This Transpire Through Aggressive Competition Or As Peaceful Change?". *Royal College of Defence Studies*. (2009). Available at:<http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/C8EF34E1-F8F8-4F34-8687-80BAF80656E4/0/shp09holte.pdf> accessed on 3 May 2012.p.19

⁴² "New Cold War: Massive NATO Exercise in Norway Provocation directed Moscow. Russian General sends "Arctic Warning" to US". *Global Research*. Available at: <http://crisisboom.com/2012/03/16/russia-arctic-warning/> accessed on 21 January 2012

⁴³ Katarzyna Bozena Zysk."Russian Military Power and the Arctic". *EURussia Center*. 2008. Available at: <http://www.google.ro/search?q=Russian+Military+Power+and+the+Arctic&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:ro:official&client=firefox-a> accessed on 18 February 2012.pp. 81-83

⁴⁴ "New Cold War: Massive NATO Exercise in Norway Provocation directed Moscow. Russian General sends "Arctic Warning" to US". *Global Research*. Available at: <http://crisisboom.com/2012/03/16/russia-arctic-warning/> accessed on 21 January 2012

⁴⁵ Idem

⁴⁶ Idem

ABSTRACT

The present paper aims to develop a critical approach on one of the most urgent energy security challenges: the Arctic region. Until recently, it was considered as being a frozen desert, upon which no one raised any legal demands or interests. The global warming, the technological development and the increased need for energy resources had transformed the frozen High North into a very hot spot, where states like: US, Canada, Norway, Denmark or Russia started an energy race that threatens to escalate. The game tends to complicate as non-rim players like NATO intervene in the region and try to influence its development.

Keywords: Arctic, rim-states, non-rim players, zero sum game, win-win game, cooperate, defect

Ana-Maria Ghimiș graduated from The National School of Political and Administrative Studies (SNSPA)-(BA developed on "The Energy Policy of the Russian Federation"). She obtained her MA (The Race for the Arctic: a win-win game or a zero sum one) after following a Master Programe held in English called "Security and Diplomacy", Department of International Relations and European Integration from SNSPA. Areas of interest: EU policies, the Russian Federation's foreign policy, energy security, Caucasus and Central Asia region.

PUNTE DE VEDERE

Un Orient Mijlociu islamist?

*Dr. Mihail E. IONESCU**

Entuziasmul care a cuprins lumea democratică la începutul anului 2011, când s-a declanșat ceea ce va rămâne istoric a fi fost ‘primăvara arabă’ - înțeleasa ca un efort de “jos în sus” pentru democratizarea societăților arealului arab - s-a stins încet-încet. Vârful acestui entuziasm generalizat sistemic a fost către sfârșitul anului 2011, când doborârea conducerilor autoritare din unele state arabe - Tunisia, Egiptul mai ales -, Yemen, Libia - părea a fi trend-ul predominant. Dar, deja apăruseră semnele sfârșitului anotimpului primăverii democratice. Și nu ne referim aici la domesticirea grabnică a revoltei din Arabia Saudită printr-o ploaie de aur a regelui darnic asupra supușilor, nici la represiunea šiitilor din Bahrain, cât la supraviețuirea regimului Assad în Siria, în pofida unui masacru întreprins de către autorități în disprețul protestelor comunității internaționale și soldat cu mii de morți în rândurile manifestanților pașnici.

Pe de o parte, comunitatea internațională a început să arate o tot mai pronunțată rețineră de a interveni pentru a proteja manifestanții pașnici în fața autoritarismului sângeros al conducerilor politice. Ezitățile în acest sens ale administrației Obama, practic adevărata dispută declanșată în SUA pe problematica unei intervenții internaționale în Siria în virtutea responsabilității de a proteja (să fie la mijloc constrângerile unui an electoral ori un trend de durată?), opoziția Rusiei

și Chinei în CS al ONU la o asemenea eventualitate sunt grăitoare în acest sens. Dacă o asemenea rețineră este determinată de calendarul alegerilor prezidențiale din SUA și de evoluția dosarului nuclear iranian, de dorința Moscovei și Beijingului de a evita o nouă “Libie” și de a proteja propriile interese în arealul arab sau de dificultățile presupuse de o asemenea campanie militară în Siria (în comparație cu Libia, aceasta fiind o “nucă” foarte tare) este o chestiune de analiză și, nu mai puțin, de speculație.

Pe de altă parte, exercițiul democratic formal, cu alte cuvinte alegerile libere, au scos la suprafață, în statele unde ‘primăvara arabă’ a triumfat, forțe politice cu orientări care se cuvin foarte atent interpretate ca greutate în viitor în cadrul procesului politic general în spațiul arab. Deja încă de la începutul acestui uriaș proces de reformulare politică a spațiului arab, o atare eventualitate fusese atent cântărită de unii observatori ai evenimentelor și nu puțini opinaseră că, mai degrabă decât o democratizare în ritm rapid, evenimentele din aceste țări se îndreptau către o lungă perioadă de tranziție de la autoritarism către altă formă de guvernare. Aceasta este încă neprecizată în pofida dorințelor inițiale ale demonstranților și ale observatorilor care sperau într-o democratizare rapidă după modelul Europei de Est post-comuniste în 1989. Tranziția încă în desfășurare implică emergența unor noi forțe politice - trimiterea cea mai frecventă era și este la “Frăția Musulmană” cu variatele sale înfățișări, de la cea moderată la cea extremistă (salafistă și jihadistă).

* Dr. Mihail E. IONESCU este directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și profesor universitar la Școala Națională de Studii Politice și Administrative.

La acest din urmă aspect vrem să ne referim întemeindu-ne pe rezultatele celor două recente scrutinuri de la începutul acestei veri: cel dintâi prezidențial, în Egipt, secundul, legislativ, în Libia.

Mai întâi, așa cum s-a observat deja de analiști, o trăsătură de prim ordin a alegerilor desfășurate în statele 'primăverii arabe' este aceea că aceste societăți nu sunt defel entități monolitice, ci vibrează sub o paletă largă de orientări politice, de la seculariști de variate nuanțe la islamisti întinși pe o scală desfășurată de la extremiști la moderați. Unul dintre analiști evaluează ca "In short, these elections puncture the myth of Arab societies as monolithic entities. These are potentially open societies that could develop a rich spectrum of ideas."¹ De pildă, alegerile desfășurate la 7 iulie în Libia au însemnat competiția între 131 partide și grupări politice. Acestea au prezentat electoratului 2500 de candidați (între care mai mult de 600 de femei) care se înfruntau pentru ocuparea a 120 de locuri destinate competitorilor individuali, alte 80 fiind rezervate partidelor politice. Un calcul al alegerilor desfășurate până acum arată o medie de 40 de partide participante la alegeri în statele arabe, din Tunisia și Egipt până în Libia.

În al doilea rând, chiar dacă musulmanii reprezintă de la 85 la 98 la sută din populația statelor arabe, acest lucru nu înseamnă defel o orientare exclusivă către orientările politice de natură islamică, cu atât mai puțin de natură extremistă. Ceea ce este însă evident și necesită o analiză atentă privind evoluțiile posibile viitoare, este apariția în avanscena politicii arabe a unei organizații întemeiate în 1928 în Egipt, dezvoltată pe fundamente de solidaritate socială întemeiată religios - Frăția Musulmană - la rândul-i străbătută de orientări diverse - de la islamismul moderat și democratic dezvoltat în Turcia de Partidul Justiției și Dezvoltării la radicalismul salafit - ieșit în evidență în Egipt și nu numai. Partidele islamiste au candidat la legislative în Egipt fiind componente ale unor coaliții, iar în acest fel, deși parlamentul rezultat are o majoritate islamistă, ea este cel puțin nominal ascunsă. În campania prezidențială, cei doi candidați islamisti au fost sprijiniți de 30 la sută dintre participanții la vot (42 la sută

prezența). În Libia, islamiștii au câștigat doar 11 la sută din electorat (prezența la vot de 60 la sută)

Desigur, sunt și orientări seculare în societățile arabe, dar se pare ca ele sunt , în comparație cu cele islamiste, minoritare, iar adevăratul trend de viitor nu îl reprezintă înfruntarea secularism-islamism, cât lupta în interiorul acestuia din urmă între moderați și exclusiviști religioși . Dacă la acest cocteil mai adăugăm și veleitățile militarilor (în Egipt cu deosebire), precum și influențele externe puternice, mai ales ale actorilor majori ai lumii islamice (Arabia Saudită , Qatar, Iran), dar și ai sistemului internațional în general (SUA, întâi de toate, dar și UE , Rusia și China), avem un tablou desigur incomplet al spațiului politic arab în era post 'primavara arabă'. Pentru a fi complet, un asemenea tablou ar trebui să ia în considerare, între altele, ce înțeleg prin democrație aceste societăți. Sondajele efectuate relevă că prioritare pentru unele dintre ele sunt performanțele economice, iar pentru altele desigur consolidarea atributelor democratice ale societății. Conform acestor sondaje, de pildă, cei mai mulți tunisieni consideră creșterea economică mai importantă decât consolidarea democratică, libanezii susțin majoritar punctul de vedere contrar, iar egiptenii se împart egal în privința susținerii acestor două puncte de vedere.

Unele trenduri care se manifestă în cadrul tranziției în societățile arabe care au rezolvat problema conducerilor autoritare se cuvin însă neapărat menționate. Unul dintre ele este rolul proeminent al militarilor, evidențiat cu deosebire în Egipt, deși existența milițiilor rivale în Libia trimite la aceeași problemă (încadrarea lor în armata națională este o soluție pentru a domoli tendințele cezariste militare). În Egipt, armata s-a poziționat în postura de garant al secularismului statal - opțiune pentru modelul turcesc, dinainte de era Erdogan? - și a început să acționeze în consecință. Pe de o parte, a propulsat propriul candidat la prezidențiale și a susținut până în ultima clipă instalarea acestuia ca președinte, iar pe de altă parte, utilizând Curtea Constituțională, considerată de către unii observatori ca fiind sub influența lor, a dizolvat parlamentul ca semn al supremației în jocul politic intern. Pe de altă parte, noul președinte de orientare islamistă, Morsi, nu a ezitat să-și afirme independența în raport cu

militarii, la câteva zile după investirea sa simbolică în piața Tahrir - așadar în fața poporului, a revoluției, unde "Frăția Musulmană" a fost doar o parte, semnificativă este adevărat - convocând parlamentul într-o reuniune în mod clar ilegală din punct de vedere juridic.

Întregul episod este o mărturie a unui tablou politic extrem de complex în Egipt și deopotrivă a unui echilibru fragil între principalii competitori pentru putere în era post-Mubarak. Când la 8 iulie 2012, noul președinte Mohammed Morsi a emis un decret pentru reuniunea parlamentului demis cu trei săptămâni înainte prin decizia Curții Constituționale, armata nu a reacționat. Mai mult, ea a permis, ceea ce până atunci interzisese, pătrunderea deputaților în clădirea parlamentului înconjurată de trupe. După 15 minute deputații au făcut un apel atât la Curtea Constituțională, cât și la alte două instanțe, între care Curtea de Casație pentru a ridica vechea interdicție. După ore lungi de dezbateri, Curtea Constituțională a menținut vechea interdicție și totodată a atenționat președintele să se conformeze deciziilor sale. "If Morsi does not comply with today's verdict, he will be liable" for defying a court order, said Judge Maher Sami, the official spokesman of the Supreme Constitutional Court."² Celelalte foruri urmează să se pronunțe mai târziu, dacă se vor mai pronunța asupra apelului deputaților. Așa cum a fost deja remarcat, întregul episod vorbește despre slăbiciunea instituțiilor statului de drept în Egipt, despre amestecul neobișnuit de instituții vechi (Curtea Constituțională, moștenită din era Mubarak) și noi sub aspectul formării politice (Parlamentul și Președinția) ceea ce determină atitudini contrastante spiritului vremii, dar perfect posibile în ere de tranziție (s-a întâmplat astfel și în Europa de Est post-comunistă). Un observator al evenimentelor a făcut remarca poate adevărată că: "despite having the trappings of a modern state, Egypt is actually a very frail institutional imitation of a modern state. It does not have rule of law in the Western sense. It remains not a tribal but a strictly patrimonial, which is to say pre-modern, polity. Willful men dominate pliable and weak institutions. And the legal morass we have seen in recent days stands as irrefutable evidence of the fact. When various Egyptians claim that this or that act is illegal,

and others claim the reverse, there is no reliable recourse to determine who is correct. Legal issues thus collapse down to raw politics, and raw politics in turn has a tendency to collapse down into might makes right."³

Se poate spune ca o asemenea concluzie este valabilă nu doar pentru statul egiptean, ci și pentru celelalte țări angajate într-o tranziție al cărei obiectiv final nu este încă deplin lămurit electoratului, cum sunt Tunisia, Libia sau altele care ar urma (Siria, probabil curând). Statele arabe din arealul Orientului Mijlociu sunt societăți intrate recent în procesul modernizării înțeleasă ca sincronizare cu organizarea socio-politică de tip occidental. Aflate în cuprinsul Imperiului Otoman până la sfârșitul Primului Război Mondial, ele au fost obiectul politicii de mandat și decolonizării declanșate ca proces istoric la sfârșitul secundului război global. După câteva decenii de modernizare de tip occidental, aceste societăți nu puteau să aibă, altfel decât este cazul acum, o altă înfățișare. Dacă mai adăugăm că eforturile de occidentalizare întreprinse întâmpinau o rezistență masivă întemeiată pe un tradiționalism altoit pe orientări anti-colonialiste atunci vom înțelege de ce evoluția acestor societăți arabe a fost atât de contradictorie după ultimul război mondial. Pentru a da un exemplu poate grăitor din aceasta perspectivă, să luăm cazul Algeriei. Dobândind independența abia în 1962 - pe fondul unei grave scindări politice a societății metropolei franceze - Algeria a intrat pe făgașul unei evoluții post-coloniale în care tranziția către o societate democratică a trebuit să se cupleze cu eforturi de dezvoltare economică. La începutul anilor 90, pe un fond de resurgență tradiționalist religioasă transpusă în registrul politic, urmare a alegerilor care au dat câștig de cauză islamistilor, armata a intervenit și a urmat o perioadă de cruntă reprimare - un veritabil război civil - pentru conservarea caracterului secular al statului. Ce ne spune cazul algerian? Anume că resurgența tradiționalismului religios transpus politic pune în cum-pănă caracterul secular al societății post-coloniale și armata este principalul obstacol în această derivă. Rezultanta politică este indiscutabil întărirea autoritarismului politic și închiderea/izolarea societății cu repercusiuni masive în ce privește evoluția economică și modernizarea generală. Azi

societatea algeriană – care a reușit evitarea convulsiilor ‘primăverii arabe’ – prezintă simptomele uneia închise, izolate și opace la fluxurile modernității, ‘întoarsă’ asupra ei însăși.

Din perspectiva evoluției istorice a spațiului politic arab în era post-colonială, o interesantă clasificare stadială a acesteia a produs-o recent Charles Krauthammer într-un scurt articol.⁴ El arată că cel dintâi stadiu a fost cel numit “*semicolonial monarchic rule*” al primei jumătăți a secolului XX, dominat de Marea Britanie și Franța, care, utilizând sistemul mandatelor în regiune, au încercat construcția și consolidarea prin “decuparea” unor state arabe pe ruinele fostului Imperiu Otoman prin instalarea unor monarhii locale. Cel de al doilea stadiu este reprezentat de era naționalistă arabă – “seculară, socialistă, anticolonială și anticlericală” - începută o dată cu revolta ofițerilor conduși de Gamal Nasser în Egipt în 1952. Acest din urmă stadiu a avut ca motor dictaturile militare și a ținut o politică pan-arabă, inclusiv prin unificări statale, cum a fost Republica Arabă Unită - Egipt și Siria - pentru câțiva ani. Acest stadiu a însemnat –până la declanșarea ‘primăverii arabe’- minimizarea influenței islamiste în fabricul social al modernizării lansate de sus în jos. Dar - arată Krauthammer- această a doua fază “*produced dysfunctional, semi-socialist, bureaucratic, corrupt regimes that left the citizenry (except where papered over by oil bounties) mired in poverty, indignity and repression*”, cum au fost dictaturile din Irak, Siria și Egipt. Aceste conduceri autoritare au căzut sau urmează să dispară, fie în urma războaielor post-9/11 (Irak), fie consecință a ‘primăverii arabe’ (Egipt, Yemen, Libia, curând Siria și probabil altele). Numai că, arată Krauthammer, acest val declanșat în Tunisia a avut ca “motor” mișcarea islamistă persecutată anterior, organizată și gata să iasă în avanscena politică sub diverse titlaturi și nuanțe, dar reprezentând practic un bloc politic antisecular: “This was not a Facebook revolution but the beginning of an Islamist one. Amid the ruins of secular nationalist pan-Arabism, the Muslim Brotherhood rose to solve the conundrum of Arab stagnation and marginality. ‘Islam is the answer,’ it preached and carried the day.”⁵

Desigur, întrebarea autorului – către ce fel de islamism se îndreaptă aceste societăți arabe post-

dictatură? - are o mare importanță, dată fiind existența unei scale foarte ample de nuanțe în sânul unei mișcări politice de tip religios. “Modelul turcesc” tip Erdogan, care pare să fie favoritul observatorilor occidentali nu este desigur nici unicul și nici cel mai influent în societățile în care aceasta problemă deja este la ordinea zilei.

Dacă analistul mai sus citat arată că este deocamdată imposibil de a pronostica orientarea islamistă din Egipt în viitor - într-un peisaj complicat de prezența armatei, beneficiară a sprijinului extern chiar din aceasta pricină, pentru că poate conferi oarecare predictibilitate procesului politic al selecționării între diversele nuanțe islamiste, cu condiția să nu cadă pradă tentației dictatoriale - alții se rezumă la a lista “ceea ce știm acum.” Ceea ce face Garfinkle, pentru că despre el este vorba - este, din perspectivă occidentală, destul de lipsit de speranță: “What we do know are three things. First, at its heart Egypt has become a deeply Islamist society. To the conservative side of the Muslim Brotherhood are very healthy Salafi movements. There will be competition amongst merely radical Islamists and radically radical Islamists coursing through Egypt’s future. This competition is likely to make more difference in the long run than anything Egypt’s relatively small number of democrats and liberals do. The thinking displayed by these Islamists does not bode well for the development of liberal institutions of any kind, at least as the term liberal is understood in the West. Despite efforts by some in the West—and amazingly even by some in the American intelligence community—to characterize the Muslim Brotherhood as a secular democratic organization, President Morsi apparently believes that 9/11 was not the work of Arab terrorists, that neither a woman nor a non-Muslim should ever be President of Egypt, and that the laws of men can never supersede the laws of God. Some secular democrat.

Second, we know that as long as Egypt stands in political limbo its economy will suffer. The longer this limbo persists, the more desperate the situation will get for many people, especially those living in urban areas. As Egypt’s population continues to increase at a rapid clip, the country falls farther and farther behind. Should the Islamist and Salafi elements prevail, it is quite

likely that constraints on investment from abroad and modern banking will only make the situation worse.

Third, we know that as long as Egypt's political convulsions persist, Egypt will be inward looking. The traditional major role Egypt has played in the region will be in eclipse, creating a vacuum into which others will try to move. This will create full employment for diplomats and strategists, but it will create headaches for everyone else.”⁶

Ceea ce distinge alegerile din Libia în contextul celor precedente este faptul că au dat câștig de cauza unui bloc de partide centriste și naționaliste și nu celor de orientare islamistă. Acest lucru nu este însă o asigurare pentru viitor, amenințările privind unitatea statului fiind pendinte de un acord între cele două centre ale țării - Tripoli și Benghazi - și de capacitatea noului guvern de a controla milițiile rivale. Unii analiști consideră că între cauzele slabei performanțe electorale a islamiștilor în Libia - în contrast cu celelalte țări unde s-au desfășurat alegeri legislative - constă în faptul că au anunțat, încă înainte de promulgarea unei constituții, că vor baza statul pe legea islamică (sharia).

Așadar, dacă în Tunisia și Egipt, alegerile legislative au dat câștig de cauză blocului islamist - cu diverse nuanțe, de la moderați la radicali - în Libia procesul a fost invers. Au alegerile din Libia semnificația unei întoarceri de trend?

În Egipt, dacă alegerile au produs un legislativ islamist cu nenumărate nuanțe), opoziția militarilor a dus la suspendarea de către puterea judecătorească a parlamentului. Este clar că viitorul scurt și mediu este cel al confruntării între puterea prezidențială (islamistă) și forța militarilor. Cazul egiptean este ilustrativ pentru un trend masiv înregistrat recent în societățile post-primăvara arabă. Anume ceea ce Charles Krauthammer numește într-un articol recent “Islamist ascendancy, likely to dominate Arab politics for a generation”. Faptul că în Egipt acest trend întâlnește rezistența militarilor - forța incompatibilă în democrație cu amestecul deschis sau ascuns în jocul politic - este un alt indicator că spațiul politic arab se îndreaptă către nesiguranță și tulburări în viitor. Iar rezultatul alegerilor recente din Libia - un caz aparte în ansamblul societăților arabe, între specificitățile lui

fiind divizarea pronunțată Est-Vest - nu poate fi semnul unei reversibilități a acestui curent. În Siria post-Assad este de așteptat ca forțele politice întemeiate religios să devină dominante, cu influențe puternice ce vor emana de aici în Liban și Iordania. Ceea ce ar face ca regiunea Orientului Mijlociu să dobândească indici înalți de volatilitate geopolitică știindu-se orientările acestor forțe religioase pătrunse în arena politică față de conflictul israelo-palestinian și, în general, față de problematica relațiilor cu Occidentul și orientările seculariste ale propriilor societăți.

Să fie oare, în acest context, alegerile din Egipt și Libia semnul instalării unei alte narațiuni în spațiul politic arab, un fel de “iarnă” a vrajbei sângeroase cu care ne vom confrunta mai devreme sau mai târziu?

București 31 iulie 2012

(articol publicat inițial pe site-ul <http://www.cseea.ro/publicatii/view/brief-analysis/un-mideast-islamist>)

Note

¹ Amir Taheri, Reading the Arab spring elections, in “The New York Post”, July, 13, 2012, http://www.nypost.com/p/news/opinion/opedcolumnists/reading_the_arab_spring_elections_Owk01jACc7CPwbQ5HIfAgL

² David Kirkpatrick, “Egyptian Leaders Meet in defiance of Court and Military”, in *New York Times*, July 10, 2012, http://www.nytimes.com/2012/07/11/world/middleeast/egyptian-parliamentary-deputies-defy-court-and-military.html?_r=2.

³ Adam Garfinkle's blog, “After Notes” on the Middle East”, *The American Interest*, July 12, 2012, <http://blogs.the-american-interest.com/garfinkle/>.

⁴ C. Krauthammer, “Arab Spring Brings Islamist Ascendancy”, 12 July 2012, *The Washington Post*, <http://www.washingtonpost.com>.

⁵ Idem.

⁶ Ibidem.

ABSTRACT

What are the discernible trends in the aftermath of the Arab Spring? what could we expect from the Greater Middle East now in deep translation? This article offers a fresh perspective on the developments in the Greater Middle East with an eye on identifying the weim trends. In this respect, the author angnes the closh between military civilian political forces sums to be the dominant trend, unlike western analyses focusing on the religions factor.

Keywords: Greater Middle East, Arab Spring, elections, democracy, transition

Dr. Mihail E. Ionescu este directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și profesor universitar la Școala Națională de Studii Politice și Administrative.

Studii și strategii de securitate: o perspectivă critică

Iuliu DICULESCU

Ne place aura de complexitate! Dă un aer de gravitate și anvergură, sugerează profunzime insondabilă și tatonare a necunoscutului. Curajos cel care abordează astfel subiecte sau situații complexe, mai ales dacă are grijă, în prealabil, să le catalogheze el însuși ca atare.

Dar ce ne facem atunci când nimic nu este mai „complex” decât propriile fixații? Ce să înțelegem dacă – într-un mediu de securitate just etichetat drept *imprevizibil, incert, dinamic* și *complex* – cei mai mulți experți preferă să gândească plat, la indigo, în clișee sau, în cel mai bun caz, recurg la adevărate matrici ale inerției camuflete în apologii ale adaptării la evoluțiile mediului?

Platitudini

Puține sunt studiile autohtone de securitate care abandonează acel tipar lemnos al limbii române și reușesc să se desprindă de platitudini și banalități, de frazeologii fosilizate. Să încercăm un scurt tur de orizont al acestui etern și fascinant newspeak: << într-o „epocă a globalizării”, „noile tipuri de riscuri și amenințări” conturează – ce altceva?! – „un nou mediu de securitate” (sintagmă ce îi ofensează pe mulți istorici) caracterizat printr-o „dinamică accelerată”, ceea ce reclamă – evident – „extinderea sferei securității naționale”, instituții „moderne și flexibile”, capabile de „conformare rapidă” la „noile realități”, la „mutațiile survenite” sau la „cerințele NATO/UE”, apte să acționeze în condiții de „eficiență și eficacitate”, sub conducerea unui „management performant” și pe baza unor „demersuri convergente”, legitimate prin „regândirea

practicilor” și „realinierea structurilor”, oferind decidenților analize „multidisciplinare”, „strategice”, „de impact”, „relevante și utile”, contribuind la „afirmarea vocației” de „furnizor activ” cu „profil strategic distinct”, la combaterea „terrorismului structurat” și a amenințărilor de diferite „sorginți”, precum și la „edificarea culturii de securitate” a maselor și la „protejarea democrației”, dar nu oricum, ci într-o „concepție realistă” și numai potrivit unui „cadru reglementat” >>.

Inconsistențe

Pentru cei rămași fără suflu ori sătui de rumegușul noii „limbi de lemn”, prima constatare ține de lipsa de consistență a acestui tip de „studiere” a problemelor de securitate: cel mai adesea echivalează cu a spune sau a scrie ceva fără a transmite, însă, nimic. Și mă grăbesc să adaug: din fericire! Pentru că altminteri, chiar și o scurtă parcurgere a literaturii „de specialitate” și a comunicărilor „științifice” de profil, ne-ar crește nivelul de adrenalină în regim de urgență. Am afla că riscurile și amenințările clasice sunt completate de altele noi, asimetrice și neconvenționale, aleatorii și neliniare. Că actorii non-statali devin surse suplimentare de probleme. Că năluca hâdă a terorismului se poate iți la colț de stradă sau pe lângă infrastructurile critice. Că instabilitățile altora ne clatină stabilitatea noastră internă. Că ne aflăm pe o placă turnantă care ne expune influențelor strategice, migrației și diverselor operațiuni clandestine sau criminale. Că buna guvernare nu își

merită întotdeauna numele, factorii socio-economici nu corespund, iar diversele vulnerabilități, curenți și deficiențe ne subrezesc, încă și mai mult, poziția. Că nu avem o cultură de securitate adecvată și că acest handicap vulnerabilizează întreaga națiune. Și că „Binele” în general (NATO, UE, globalizarea și dezvoltarea în special) ne vine la pachet cu o serie de „aspecte negative”.

Dramatizări

Practic, din comoditate sau pentru dramatismul abordării, amenințarea de manual (preferabil, cât mai „nouă” și mai „complexă”) ia prea des locul formelor reale de manifestare a provocărilor de securitate, a căror studiere presupune asiduitate și intuiție clădită pe experiență, nu doar talent sau interes pasager.

Admitem că recursul la conformism oferă rapid iluzia apartenenței de breaslă, chiar dacă – în mod normal – va împiedica accesul în elita autentică a acesteia. Însă este evident că studiile de securitate clișeizate produc, mai devreme sau mai târziu, o cultură de securitate de aceeași factură.

Dezangajări

Ceea ce interpelează pe cel aflat în căutarea reperelor academice ale culturii autohtone de securitate este tocmai raritatea acestora, ca și absența acută a intelectualilor români din dezbaterile și studiile dedicate problematicii. Și aceasta chiar dacă niciodată până în prezent nu s-a mai înregistrat o atât de mare eferescență a publicării de cărți, de articole sau a „tribunelor” media-tice. Niciodată studiile și conferințele intelectua-lilor nu au cunoscut o difuzare mai amplă și mai rapidă, grație internetului. Tabu ieri, ignorată azi, securitatea încă se constituie pentru aceștia într-o zonă marginală a cunoașterii. Senzația de „criză” provine probabil din faptul că proliferarea subiectului securității pe agenda publică a fost însoțită de o anumită tensiune perceptivă în ceea ce privește rolul intelectualului, ca urmare a favorizării celor care se adaptează formatelor și

cerințelor unor produse media de masă. Dintre aceștia, puțini sunt cei dispuși să construiască meticulos un real subiect de cercetare referitor la securitate și să-și angajeze experiența practică și cunoașterea teoretică în dezbaterile de societate. Această situație dă naștere chiar unui antiintelectualism de *bon ton*, de care experții zilei fac deseori uz, alimentând un cerc vicios al distanțării intelectualilor de domeniul securității.

Cu atât mai mult sunt de apreciat puținii autori și rarele studii care rezistă valului de compilații și banalități somnolent-sforăitoare, reușind să ofere autenticitate și savoare gândirii strategice de securitate chiar și în condiții de incertitudine.

Șablonări

Situația se reflectă, într-o anumită măsură, și la nivelul strategiilor de securitate. Indiferent de nivelul acestora – național, sectorial, departamen-tal etc. – găsim etalată o sumă de șabloane, convenții și ticuri conceptuale.

Și nu este vorba doar de acea minimă standar-dizare implicit necesară oricărei activități. Nu, pentru că aceasta ar exclude derapajele narcisiste de tipul „strategia asigură evaluarea realistă..., identificarea corectă..., stabilirea judicioasă..., modalități adecvate...”, „strategia reflectă o concepție dinamică și pragmatică...”. Sau pe cele de ifos sapiențial: „în această lume complexă...”, „în lumea modernă...”, „la început de mileniu, lumea...”, „la nivel global, lumea...”. Totodată, ar exclude și propensiunea pentru referințe de un neoașism inadecvat demersului strategic: „înfăp-tuirea dezideratelor”, „România să formuleze un punct de vedere românesc” etc.

Excesul de șablonare transformă orice strategie într-un ritual gol al acțiunii lipsite de perspectivă. Din fașă aceasta devine un interesant exercițiu de etichetare și păcălire reciprocă: unii mimează orientarea strategică, alții mimează implementarea. Fiecare parte o interpretează pe cealaltă într-o partitură a ostilității și crede despre ea că încurajează un fals. Și unii și alții cedează comodității pentru a păstra intacte raporturile de legitimare și de funcționare, undeva la linia minimei rezistențe: unii (strategi de la orice nivel) se fac a dicta orientările, alții (executanți din întreaga ierarhie) se fac a le

urma. Automatismul simulării devine pilot automat, iar acesta este investit cu funcție... strategică.

Soluții

Concluzia este frustrant de caricaturală și de presantă în același timp, mai ales în condițiile în care apartenența României la UE – spre exemplu – face necesară o dezvoltare rapidă a capacităților instituționale de planificare strategică, de management al proiectelor, de programare și bugetare a acestora. Numeroase corelări și sincronizări sunt indispensabile, iar o bună parte a ceea ce până de curând erau „afacerile externe” ale statului clasic sunt pe cale de a fi internalizate de statul membru al Uniunii Europene.

Constatarea este valabilă și în cazul amenințărilor și provocărilor comune de securitate și, implicit, pentru strategiile ce vizează diferite aspecte ale acestui domeniu. Practic, pentru documente și proiecte care să conteze, care să

nu fie destinate obscurității sertarului este binevenită și o minimă „ortopraxie” strategică. Pe fond și rapid spus, aceasta presupune existența a două șantiere.

Primul vizează perspectiva strategică și implică depășirea reflexelor condiționate și a automatismelor, precum și facilitarea unui minim consens și a unei percepții transpartizane asupra obiectivelor comune și a principalelor priorități de acțiune, a resurselor de angajat, precum și cu privire la echilibrele și responsabilitățile majore, pe domenii de realizare a securității naționale.

Cel de-al doilea privește modalitățile de abordare și reclamă pragmatism și fundamentare analitică, curajul de a nu ceda facilității clișeeilor sau fascinației pentru „noutăți” conceptuale inadecvate situației ori insuficient înțelese, precum și evitarea extremelor optimismului festiv și scenariilor catastrofice.

Iar acum, este cazul să închei evidențiind, la rândul meu, „complexitatea” sarcinii și „profunditatea” implicațiilor...

ABSTRACT

The language used by some analysis of security studies in Romania seems to suffer from an excess of repetitions and too frequently used phraseology, thus losing a part of the meaning and the explanatory capacity.

Keywords: security, discourse, consistency, critical, common place

Iuliu Diculescu a absolvit Facultatea de Științe Politice a Universității București și este expert în comunicare și mass media.

Campania NATO din Libia: cauze și consecințe ale „bombardamentului umanitar”

Dr. Șerban F. CIOCULESCU

Anul 2011 va rămâne probabil în scrierile de istorie universală ca fiind momentul în care Orientul Mijlociu și Africa de Nord au fost puternic zguduite de mișcări de contestare socio-economice și politice, așa-numita “primăvară arabă.” Pornit de la uciderea accidentală a unui vânzător de legume tunisian la finele anului 2010, valul de revolte s-a extins și la state precum Egipt, Yemen, Bahrain, Siria. Însă cazul Libiei prezintă un interes deosebit deoarece aici avem de-a face cu o suprapunere de fenomene și evenimente ce au surprins lumea occidentală și în cele din urmă au dus la o intervenție militară a NATO, destul de asemănătoare celei din Iugoslavia anului 1999. Însă de data aceasta a fost o intervenție de tip *out of area* (*non-article V*) pe alt continent. Baza legală a fost consolidată grație articolului 20 din cadrul Conceptului Strategic (2010) care afirma: “crizele și conflictele dincolo de granițele NATO pot crea o amenințare directă la adresa securității teritoriului și populațiilor Alianței. De aceea NATO se va angaja atunci când este posibil și necesar spre a preveni crizele, a gestiona crizele, a stabili situațiile post-conflict și a sprijini reconstrucția.” Capitolul 23 stipulează că și în crizele deja escaladate la nivel de ostilități armate NATO va fi pregătit să intervină. Pe 19 martie 2011, avioanele aliate au atacat primele ținte pe sol african.

Dar de ce în Libia? Libia este un stat nord-african, de religie islamică sunnită, populat de o multitudine de triburi arabe, berbere dar și de populații nomadice tuarege și cu un influx masiv de africani negri veniți din vecinătatea sudică. Trecutul colonial italian și-a lăsat amprenta asupra coeziunii identitare a poporului libian, existând o

fractură între Cirenaica și Tripolitania, pe axa Est-Vest. Liderul-dictator Muammar El Ghaddafi a domnit mai bine de patruzeci de ani, folosind coerciția (uneori în forme extreme), dar și o ideologie de tip socialist și numeroase stimulente date comunităților locale fidele, provenite din resursele foarte bogate în petrol ale acestui stat. Prin tehnica *divide et impera* a împiedicat cu succes coalizarea triburilor contra puterii sale discreționare. Astfel încât Jamahiria Arabă Libiană avea toate șansele să se perpetueze fără probleme grave, condusă în viitor de unul dintre numeroșii fii și nepoți ai dictatorului. Aceștia controlau serviciile secrete și corpurile de elită ale armatei, iar scleroza de care erau cuprinse toate instituțiile statului și societatea civilă părea că poate fi depășită prin forță, mită, frică și relații personale.

Cu toate acestea izbucnirea revoltei a dus la înlăturarea liderului tiranic, a familiei sale și a Jamahiriei ca regim politic. În mod simbolic, steagul verde al regimului a fost dat jos și înlocuit cu cel regal, chiar de când a început rebeliunea. În februarie 2011, mulțimi de oameni au protestat în Benghazi contra arestării avocatului pentru drepturile omului Fathi Terbil. Urmarea este cunoscută: s-au creat grupuri de insurgenți, dotați la început doar cu armament ușor preluat din dotarea militarilor capturați sau dezertori, acești rebeli atacând unitățile militare și clădirile oficiale. În lunile de război civil din anul 2011 Libia devenise rapid un stat “eșuat”, foarte asemănător Somaliei prin existența unei multitudini de miliții locale rebele. Tinerii rebeli nu cunoșteau alt model politic la care să se raporteze în afara

regatului și astfel au revalorizat însemnele oficiale ale vechiului regat al lui Idriss.

În mod ironic, masele au răsturnat “statul maseilor” (sensul etimologic al *Jamahyriei*) iar liderul suprem a sfârșit prin a fi torturat, umilit și împușcat de rebeli, amintind involuntar de soarta tragică a altor dictatori pecum Benito Mussolini. În acest fel, Consiliul Național de Tranziție a preluat treptat puterea și a organizat guvernul, pregătind alegeri libere. Nu putem ști cum va evolua Libia în viitor, dacă va fi o democrație și un stat puternic sau dacă milițiile vor împărți puterea pașnic ori prin luptă. Însă această evoluție către democrație, așadar pozitivă în general, nu ar fi fost posibilă fără intervenția armată a NATO, scenariul cel mai probabil fiind continuarea sângerosului război civil și eventual împărțirea țării în două sau mai multe părți. Poate că numirea unui monarh cu putere simbolică unificatoare ar putea eventual să reducă aceste tensiuni centrifuge.

În 2011, înainte să înceapă protestele din Benghazi, în luna februarie, Gaddafi era un lider care “făcuse pace” cu Occidentul. Renunțase la programul WMD, predase terorității libieni ce au comis atentatul de la Lockerbie, oferise contracte petroliere generoase Italiei, Franței, Turciei, așadar nu mai era un “nefrecventabil” precum Saddam Hussein în 2003. Chiar și SUA renunțaseră să mai includă Libia pe lista statelor sponori ai terorismului mondial.

Însă odată izbucnite violențele, tiranul a ordonat armatei (de fapt acelei părți care îi rămăsese loială) să reprime prin orice mijloace revolta, așa cum de altfel mai procedase și în trecut. Folosirea armamentelor grele pe străzile libiene, contra civililor, a determinat ONU să voteze două rezoluții prin care autoriza instituirea unei zobe de interdicție aeriană (*no fly zone*), a unui embargo naval și aerian pe armamente și să proclame necesitatea protejării civililor. Prin Rezoluția 1973 din martie 2011, CS al ONU practic se poate spune că autoriza recursul la forță contra regimului Gaddafi, spre a apăra populația civilă de abuzurile grave comise de guvern.

NATO a intervenit militar în Libia la fel cum o făcuse pentru Kosovo în 1999, dar de data aceasta cu acordul CS al ONU. Rezoluția 1973 a fost interpretată de liderii aliați ca fiind permisiunea de a recurge la forță contra autorităților gu-

vernamentale libiene, acuzate că recurg la practici genocidare contra propriilor civili. Desigur, China și Rusia se abținuseră la votarea rezoluției, ceea ce semnifica acordul tacit, dar ulterior s-au declarat iritate de faptul că NATO a procedat la schimbarea de regim prin forță, considerând acest lucru o interpretare abuzivă a rezoluției. Însă zarurile erau aruncate, campania NATO nu se putea solda cu jumătăți de măsură, mai ales că Muammar Qaddafi amenințase Occidentul cu groaznice represalii pentru susținerea rebelilor. Se bănuia că va urma o campanie de atacuri teroriste, deoarece liderul oibian cu siguranță controla elemente teroriste “în adormire” (conserve, în limbajul serviciilor de informații) pe teritoriul european.

Bombardamentele au fost de tip *open-ended* și la fel ca și în Kosovo s-a pornit de la ideea că astfel dictatorul va fi constrâns să oprească masacrele, să negocieze cu opoziția tranziția la democrație a țării. Cunoșcătorii regiunii și-au dat seama rapid că odiosul colonel nu dorea să transfere opoziției nici un fel de putere iar aceasta, odată ajutată militar din afară, nu mai avea motive să dorească un compromis cu regimul.

Foarte repede, state precum Franța (prima) și Marea Britanie aveau să recunoscă CNT ca fiind guvernul legitim al Libiei, fapt ce a accelerat dezertarea multor militari, trecerea de partea rebelilor a numeroși oficiali de rang mic și mediu și recucerea drastică a sprijinului populației pentru Gaddafi. Desigur, dictatorul își baza puterea pe triburile loiale, începînd cu propriul său trib, Al Gaddafa, aliat cu triburile al-Magariha și al-Warfalla. Rebelii făceau parte din triburile din zona estică (Cirenaica), prin tradiție filo-monarhistice și în orice caz ostile regimului Gaddafi. De altfel nu întâmplător dictatorul mutase capitala la Tripoli, în dauna mai celebrului oraș portuar Ben Ghazi, socotit nesigur.

Ce se poate remarca privind retrospectiv?

În primul rând, NATO a recurs la filosofia umanitară a responsabilității de a proteja (R2P) și a desfășurat o misiune *out of area* pentru protejarea civililor. Libia nu a atacat vreun stat NATO, așadar se excludea invocarea articolului V din Tratatul de la Washington. NATO a intervenit în dauna Uniunii Africane sau a Ligii Arabe, care ar fi fost poate mai îndrituite din punct de vedere

geografic să o facă, deoarece acestea au dat dovadă de paralizie decizională, de lentoare și ineficiență. În plus Liga Arabă nici nu are forțe militare iar U.A. dispune de așa-numita African Standby Force destinată unor intervenții în situații de criză și conflict pe continentul negru.¹ Însă unele state membre ale U.A. susțineau regimul libian al lui Gaddafi, așa încât nu ar fi existat coeziune și front comun, chiar dacă unele state africane ar fi dorit să se prevaleze de rezoluțiile CS al ONU spre a interveni în scop umanitar.

Însă implicarea NATO a polarizat națiunile din Africa și Orientul Mijlociu, unele văzând în ea un act imperialist, neocolonial în natură. Dacă Liga Arabă a condamnat Libia pentru violarea drepturilor omului și a suspendat-o de la lucrări, în schimb Uniunea Africană nu a fost sub nici un fel de acord cu Rezoluția 1973 și cu intervenția NATO, denunțând-o în mod repetat.

Desigur, revoluționarii arabi dar și state precum Qatar, au avut o imagine pozitivă, ultimul cooperând la efortul militar occidental. De altfel, majoritatea statelor NATO s-au alăturat și Grupului de Contact pentru Libia (LCG) format din peste 40 de state și câteva organizații internaționale.

NATO a reușit în câteva luni, prin lovituri aeriene și instructori trimiși în teren să îi ajute pe rebeli să facă față asaltului forțelor armate regulate, să nimicească la sol mijloacele militare fixe dar și mobile ale armatei libiene și ale forțelor de securitate. În acest fel rebelii, care în martie 2011 se aflau în retragere precipitată, alungați de forțele loialiste, au revenit și au reușit în august să cucerească capitala iar în octombrie să îl ucidă pe dictator. Rebelii aflați la sol au oferit informații valoroase comandanților aliați privind pozițiile militare ale armatei libiene și infrastructurile critice, de asemenea spre a evita bombardarea accidentală de către avioanele NATO a unor concentrări rebele. HUMINT-ul a funcționat în mod satisfăcător iar relațiile personale dintre militarii occidentali și liderii rebeli libieni s-au consolidat.

Așadar NATO a nimicit forțele convenționale, de tip sovietic, ale unui stat de putere mică spre mijlocie, prin comparație mult mai slab decât Irakul în 1991. La fel ca și în Afganistan în 2001-

2002, forțele occidentale au fost ajutate la sol de rebeli organizați paramilitar care au combătut ca infanteriști trupele regimului. Astfel, forțele CNT seamănă cu cele ale Alianței Nordului din Afganistan, păstrând proporțiile. Chiar și rănirea și capturarea lui Gaddafi e atribuită unui raid al NATO care ar fi spulberat coloana de vehicule militare cu care acesta dorea să fugă spre sud.

De remarcat unele disensiuni existente în cadrul NATO referitoare la *Operation Unified Protector* și pe care mass-media le-a reflectat adesea. Astfel, Germania s-a abținut de la vot în cadrul ONU pentru rezoluția 1973 și nu a trimis forțe spre a aplica embargoul și *no fly zone*. Germanii nu au acceptat nici măcar să îndeplinească atribuții militare nelegate direct de atacarea țintelor, precum operarea unor avioane AWACS și în plus, spre uimirea tuturor, au retras cei peste 600 de militari ce participau la alte misiuni în Mediterana sub steagul NATO, de pildă la *Active Endeavor*! Turcia, care se opusese vehement campaniei americane din Irak în 2003 și nu permisesese utilizarea spațiului său aerian pentru atacarea vecinului arab, a fost reticentă și de data aceasta, refuzând inițial să își dea girul pentru acțiunea NATO. Ulterior s-a lăsat convinsă, negociind relațiile cu forțele de opoziție și participând la campania NATO. Un stat non-membru, Suedia, a trimis opt avioane Grippen contribuind la misiunea de apărare a zonei de interdicție aeriană, în timp ce Germania, vechi aliat, se abținea complet, cu toate că în sondaje peste 60% din germani considerasau oportună eliminarea regimului dictatorial din Tripoli. De altfel sloganul „never again genocide” a nuanțat clasicul „never again war” în conștiința colectivă germană, mai ales după episodul Kosovo din 1999.

Nu toate statele membre au dorit „debarcarea” lui Gaddafi și a regimului său, de pildă Italia și Turcia dorind la început un acord între dictator și opoziție spre a democratiza parțial regimul politic libian. Chiar și SUA au ezitat între februarie și martie 2011 în privința unei soluții militare, dar s-au decis după ce dictatorul libian a amenințat cu moartea populația civilă din orașul Benghazi.

Deoarece după primele bombardamente, americanii s-au retras discret lăsând inițiativa europenilor, Franța și Marea Britanie au dus greul ostilităților. Franța a apărut ca statul cel mai

determinat să elimine regimul Gaddafi, recunoscând prima rebelii ca nou guvern. De altfel Franța sub conducerea președintelui Nicolas Sarkozy a dovedit mai multă determinare în a sprijini eforturile euroatlantice de securitate, mai ales că în 2009 Parisul a luat decizia istorică de a se reîntoarce în cadrul structurilor militare de comandă ale Alianței. Structuri din care se retrăsese în anii 60, din voința fostului lider De Gaulle, suspicios față de hegemonia americană.

În același timp, guvernul american deși a oferit un mic sprijin militar și logistic pentru operația aliată, i-a îndemnat pe aliații europeni să gestioneze cât mai bine situația. Forțele americane au participat la loviturile aeriene doar la începutul campaniei NATO. Secretarul de stat Hillary Clinton a afirmat că Rezoluția 1973 a C.S. al ONU permite înarmarea rebelilor libieni în mod legal, fără a încălca embargoul impus anterior Libiei. Dar nu toți liderii statelor aliate au fost mulțumiți de acest plan, unii temându-se că armele ar putea ajunge pe mâna unor rețele teroriste sau criminale, alimentând jihadismul în nordul Africii.

De asemenea, efortul financiar și logistic solicitat de campania militară nu a fost împărțit echitabil între națiunile membre ale Alianței Nord-Atlantice. Franța și Marea Britanie au plătit mai mult decât să zicem România și Bulgaria, și riscurile la care și-au suspus personalul militar a fost mai mare. Au existat și state NATO care au ales pasivitatea, necontribuind cu nimic la efortul de luptă.

Desigur, dorința de a interveni a NATO ar fi fost mult mai mică în lipsa asumării leadership-ului operativ de către Paris și Londra. De asemenea, proximitatea geografică a Libiei a sporit riscul unor valuri masive de imigranți către Sudul Europei generate de războiul civil.

La fel ca și în Kosovo, NATO a ales loviturile aeriene, nedorind angajarea la sol a unor trupe aliate, ceea ce ar fi sporit riscurile de decese din rândul trupelor aliate ori ar fi putu conduce la existența unor prizonieri occidentali deținuți de regimul lui Gaddafi.

Criza economică globală a afectat serios bugetele dedicate apărării în statele membre NATO, doar cinci aliați având alocate peste 5% din PIB. Bugetele militare ale aliaților europeni mai reprezintă în 2012 doar 34% din bugetul militar al SUA, după cum ne spune Francois Heisbourg.

Faptul că SUA și-a retras avioanele din cadrul operației Unified Protector după doar câteva zile de la începerea acesteia a pus din nou în evidență vulnerabilitatea europenilor. Americanii sunt cei care în operații NATO oferă practic armele care distrug apărarea inamică (rachete care lovesc sistemele de apărare antiaeriană etc.), de asemenea au un cvasi-monopol privind dronele, sistemele de comunicație și intelligence.² Decizia SUA de a își reorienta strategic forțele spre Asia-Pacific este cât se poate de clar. Pentru prima oară în istorie, SUA a refuzat să își asume conducerea unei operații de crisis management. În ianuarie 2012, secretarul Apărării, Leon Panetta, anunșă că va fi redus bugetul apărării cu peste 400 miliarde USD în zece ani și vor fi retrași încă 7000 de militari americani din Europa. Strategia lui Obama în Libia a fost denumită *lead from behind*.

Operațiunea din NATO a fost desigur un succes politico-militar, dar a pus în evidență polarizarea comunității internaționale și lipsa unui punct de vedere unitar privind doctrina R2P. De asemenea la nivelul NATO există mai multe culturi strategice și viziuni naționale diferite. Dacă în Franța, N. Sarkozy s-a bazat pe un electorat mai asertiv în politica externă, preocupat de recâștigarea măreției de altă dată, de prestigiul național, în Germania Angela Merkel și Guido Westerwelle, aliatul său principal, au trebuit să mulțumească un electorat mai degrabă pacifist, temător de intervenții directe în alte zone geografice și obsedat de măsurile de austeritate financiară.

În plus, Uniunea Europeană nu a acționat, lăsând NATO să se desfășoare dar pierzând o parte din relevanța Politicii de Securitate și Apărare Comună, redefinită prin Tratatul de la Lisabona din 2007.

În timp ce în Afganistan NATO a dus o campanie lungă și cu multe victime militare, pregătindu-se să lase țara din 2014 pe mâna unui guvern corupt și slab, în Libia succesul pare să fi fost mai tangibil, prin victoria milițiilor anti-Gaddafi care momentan afișează o poziție pro-occidentală. Desigur, viitorul Libiei este incert, țara putând deveni o a doua Somalie mai degrabă decât un al doilea Afganistan dacă guvernul de tranziție nu își îndeplinește obiectivele, începând cu cel de dezarmare a milițiilor și convertire a lor în partide politice

legale și de stopare a proliferării traficului cu arme mici.³ Dar NATO, și probabil și UE, vor susține procesul de reconstrucție post-conflict din Libia, democratizarea și formarea statului de drept. Desigur, în măsura consensului inter-aliat și a bugetelor de austeritate existente.

La Summitul NATO de la Chicago din mai 2012, șefii de stat și de guvern au declarat despre Libia:

"Last year, through the UN-mandated Operation Unified Protector (OUP), and with the support of the League of Arab States, our Alliance played a crucial role in protecting the civilian population in Libya and in helping save thousands of lives. We commend the Libyan people for the progress achieved to date on their path towards building a new, free, democratic Libya that fully respects human rights and fundamental freedoms, and encourage them to build on that progress.

Our successful operation in Libya showed once more that the Alliance can quickly and effectively conduct complex operations in support of the broader international community. We have also learned a number of important lessons which we are incorporating into our plans and policies. With OUP, NATO set new standards of consultation and practical cooperation with partner countries who contributed to our operation, as well as with other international and regional organisations. In this context, we recognise the value of the Libya Contact Group."⁴

Mesajul este clar și precis: NATO și-a făcut datoria față de civilii din Libia, doctrina R2P face deja parte din doctrina aliaților și mulți strategii se întreabă dacă în Siria nu va urma tot o intervenție internațională, mai ales dacă Rusia și China și-ar da acceptul în Consiliul de Securitate al ONU. Desigur, intervenția ar fi mult mai dificilă în plan politic deoarece Siria e susținută nu doar de Moscova și Beijing, ci și de Teheran și de grupurile šiite din statele arabe, fapt ce ar duce la destabilizarea întregii regiuni a Golfului.

În vara anului 2012, alegerile din Libia au fost câștigate nu de islamiști, ci de formațiunea premierului Jibril, așadar se cunoaște o tendință de anco-

rare a Libiei într-un model mai apropiat de democrațiile europene decât de Iran sau Egipt. Consiliul Național de Tranziție a cedat puterea în august noului parlament rezultat din alegeri libere și în general corecte.

Din păcate, mediul politic a rămas unul extrem de instabil iar extremiștii islamici domină sectoare masive ale străzii în orașele libiene. Astfel, înfuriați de un filmuleț postat pe internet și care lua în derâdere figura profetului Mahomed, pe 11 septembrie 2012, sute de libieni au atacat Consulatul american din Benghazi, iar fumul rezultat din incendierea clădirii l-a ucis pe ambasadorul Chris Stevens. De asemenea, au decedat și alți trei membri americani ai misiunii, loviți de schije de mortieră. Stevens era un veteran al diplomației, servind mai multă vreme ca trimis în Libia și fiind respectat de rebelii anti-Gaddafi pentru sprijinul dat luptei lor de eliberare.⁵ Ceilalți erau veterani ai Navy SEALs și serveau ca gărzi de corp ale diplomaților. Se pare că o miliție islamistă libiană a pregătit din timp atacul, ascunzând în apropiere arme de asalt și punând la punct planul agresiunii. Ultima dată când un ambasador american a fost ucis în misiune a fost în anul 1979. Grupul radical Ansar al Sharia se opune prezenței elementelor occidentale în Libia și formei de regim politic de tip democratic. Ca reacție, zeci de mii de libieni au defilat pe 21-22 septembrie prin orașul Ben Ghazi cerând demantelarea milițiilor, ceea ce a determinat guvernul ales democratic să solicite milițiilor să se auto-desființeze.

Autoritățile americane au considerat incidentul nefericit din Benghazi ca fiind atac terorist, existând dovezi privind planificarea acestuia, în plus fiind vorba și de o dată simbolică: 11 septembrie, așadar unsprezece ani după celebrele atentate comise pe teritoriul american.⁶ Așadar filmul "Inocența musulmanilor, care a produs furie în rândul a mii de musulmani din lume, e posibil să fi fost doar un pretext pentru un atac pregătit minuoș din timp. Grupări salafiste din Libia și Egipt au manipulat o parte a populației, determinând-o să acționeze agresiv. Totuși, o mare parte a populațiilor arabe pare opusă extremismului religios și favorabilă continuării democratizării. Un efect colateral negativ este acela că după atacul terorist din Ben Ghazi, SUA au retras din Libia zeci de

agenți operativi CIA care adunau intelligenceb referitor la grupări extremiste locale și la locațiile unde se află numeroase arme mici, muniție sus-trase de rebeli din depozitele armatei înainte și după căderea dictatorului, de asemenea stocurile foarte importante de arme chimice pe care forțele guvernamentale au mari dificultăți în a le păzi eficient.⁷ Totuși, forțe speciale americane împreună cu agenți libieni îi caută pe autorii atacului de la ambasadă, o parte fiind deja reținuți de autoritățile libiene.

Evenimentele negative din Libia sugerează că nu întotdeauna după căderea unui dictator urmează un regim democratic, din contră, e posibil să apară haosul și violența. Exemplul Irakului după căderea lui Saddam Husein e ilustrativ. Este necesar ca guvernul libian să facă tot posibilul spre a demantela acela miliții care nu acceptă să fie cooptate în rândul forțelor militare și de ordine internă, de asemenea trebuie să accepte colaborarea cu serviciile de informații ale statelor NATO deoarece serviciile de informații libiene, restructurate recent, nu au capacitatea să se achite corespunzător de sarcini.

Acțiunea militară a NATO reprezintă finalmente o operație de tip *out of area* încununată cu

succes, rezultatul principal fiind sprijinul dat populației libiene doritoare de libertate și democrație.

Note bibliografice

¹ Jakkie Cilliers, The African Standby Force. An update on progress, ISS Paper 160 • March 2008, www.isn.ethz.ch.

² Francois Heisbourg, "The defence of Europe: Towards a new transatlantic division of responsibilities", in Tomas Valasek (editor), All alone? What US retrenchment means for Europe and NATO, www.cer.org.uk, 2012.

³ Libia: lessons learned, <http://www.securitydefenceagenda.org/Contentnavigation/SecurityJam/Forums/LibyaLessonslearned/tabid/1357/Default.aspx>.

⁴ Chicago Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012, Maz 20, 2012, www.nato.int.

⁵ <http://www.nytimes.com/2012/09/13/world/middleeast/us-envoy-to-libya-is-reported-killed.html?pagewanted=print>, 12 September 2012.

⁶ http://worldnews.nbcnews.com/_news/2012/09/20/13990720-white-house-libya-consulate-siege-that-killed-four-was-terrorist-attack?lite

⁷ "Deadly Libya Attack a Major Blow to CIA Efforts", <http://www.msnbc.msn.com>, 24 September 2012,

ABSTRACT

This piece focuses on Libya as a special case apart from the general trends of the Arab Spring and argues NATO's involvement to have been a first crucial element on its transition to democracy. Unfortunately, it is neither sufficient an element, nor a certainty for Libya's transition to democracy.

Keywords: Arab Spring, Libya, NATO, military operations, peace

Serban F. Cioculescu, PhD in political science, guest teacher at the University of Bucharest, Department of Political Science, International Relations and Security Studies, also a senior scientific researcher at the Institute for Political Studies of Defense and Military History from Bucharest. He is specialized in European and Eurasian studies, security studies, and international relations theory

Dimensiunea militară și de securitate a Grupului de la Vișegrad

Dr. Șerban Liviu PAVELESCU

Evoluțiile pe care le cunosc Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică în ultimii ani, criza profundă prin care trece zona euro, recesiunea economică gravă care continuă să afecteze statele lumii precum și evoluțiile pe care le cunosc vecinătățile apropiate ale Uniunii în ultimii ani, toate acestea la un loc pun sub semnul întrebării, al reconsiderării, structuri de securitate, mecanisme de răspuns la riscuri și criză, ierarhia și analiza asupra riscurilor și amenințărilor la adresa UE și NATO. Printre multiplele strategii de adaptare și răspuns la aceste provocări se numără și reactivarea, reconsiderarea și amplificarea unor structuri de cooperare regională în interiorul UE și al NATO. Grupul de la Vișegrad, reactivarea și dotarea sa cu structuri de cooperare adiacente formatului inițial, inclusiv cu o dimensiunea militară și de securitate, reprezintă unul dintre exemplele ce pot fi citate în acest sens.

I. Grupul de Vișegrad – scurt istoric

Reuniunea inaugurală a grupului de la Vișegrad a avut loc în aprilie 1990 la Bratislava. Procesul diplomatic amorsat atunci a inclus o serie de reuniuni succesive ale factorilor de decizie din cele trei state constituyente, reuniuni care au condus la formalizarea grupării regionale deja conturate la 15 februarie 1991 prin declarația comună a liderilor acestora de la Vișegrad.

Declarația stabilea drept obiective primordiale ale acțiunii comune a statelor semnatare urmă-

toarele: restaurarea suveranității statelor membre, destrucurarea vestigiilor regimurilor totalitare și instaurarea de regimuri democratice parlamentare, crearea de economii de piață moderne și funcționale, etc în acestea. Dincolo de aceste interese comune generale scopul declarat al concertării acțiunii politice externe a statelor în discuție îl reprezenta integrarea europeană și euro-atlantică.

De-a lungul celor două decenii de existență, Grupul de la Vișegrad a cunoscut mai multe etape de evoluție. O primă perioadă, 1990-1992, are drept corolar disoluția structurilor integratoare sovietice încă în funcțiune și promovarea obiectivului integrării europene și euro-atlantice pentru statele membre. Totodată, acum sunt formalizate structuri de coordonare și mecanisme de cooperare printre care putem evidenția crearea, în urma acordurilor semnate de către statele membre ale grupului, la 21 decembrie 1992, la Cracovia, a Acordului Central European pentru Liber Schimb (CEFTA).

O a doua etapă de existență a grupului o reprezintă intervalul 1993-1998. În această perioadă asistăm la un relativ declin al grupului și chiar la o estompare de durată a vizibilității sale internaționale, esențialul relațiilor dintre statele membre fiind derulat prin intermediul CEFTA și Inițiativa Central Europeană (ICE).

O a treia etapă de funcționare este aceea delimitată de anii 1999-2004. Această nouă etapă de funcționare a grupului care își are originea în reuniunea de la Bratislava din 14 mai 1999, va consemna și o formalizare a cadrelor sale funcționale, precum și crearea unei formule instituțio-

nale de colaborare destinată legăturilor externe ale statelor membre cu terțe părți. Formula „V4+” reprezintă, în acest context, prin modalitățile de înțelegere și aplicare ale sale, un instrument puternic de promovare a intereselor statelor membre și de afirmare a acestora ca grup.

Momentul integrării europene din 2004 marchează o nouă epocă în funcționarea grupului de la Vișegrad. Declarația statelor membre ale grupului de la Kromeriz, Republica Cehă, din 12 mai 2004 exprimă aceste deziderate statuând continuarea cooperării dintre statele membre în cadrul structurilor europene și euro-atlantice în promovarea intereselor comune. Ulterior integrării în cadrul UE și NATO activitatea grupului de la Vișegrad s-a redus ca importanță și relevanță, reprezentând totuși o constantă a acțiunii politice externe a statelor membre ale grupului.

II. Crearea dimensiunii de securitate a Grupului de la Vișegrad

Amplificarea relevanței grupului ca atare în cadrul UE și pentru statele membre se produce și prin dezvoltarea, la nivelul acestuia și în cadrele Parteneriatului Estic, a unor relații privilegiate cu Ucraina. Pe de altă parte, în contextul furnizat de către grupul de la Vișegrad sunt introduse în discuție constituirea unei brigăzi multinaționale polono – lituaniano – ucraineană, preconizată a deveni operațională pentru misiuni de menținere a păcii la nivelul anului 2012, precum și adoptarea unor măsuri de sporire a securității spațiului aerian regional.

În acest context și având dimensiuni acționale similare, cu ocazia summit-ului Grupului de la Vișegrad de la Levoca, Slovacia, din 12 mai 2011 a fost decisă crearea, sub comandament polonez, a unui „euro battlegroup” - grup de luptă de nivel tactic al statelor membre „V4” în afara structurilor euro-atlantice. Asocierea acestuia cu cadrele europene așa cum sunt ele descrise prin politica europeană de securitate și apărare este una implicită prin însăși titulatura grupului în discuție fără a fi însă dezvoltată în cadrul *Headline Goals*. Grupul de luptă în discuție urmează să fie operativ la nivelul anului 2016 și să funcționeze în

afara cadrelor Alianței Nord – Atlantice, dar să participe la exerciții militare NATO. În cadrul aceluiași summit a fost afirmată deschiderea către sporirea cadrelor de cooperare în domeniul apărării cu Ucraina și interesul pentru o participare a acestora la constituirea grupului tactic mai sus invocat.

III. Contextul politic și militar invocat ca relevant pentru decizie

Declarațiile mai multor oficiali ai guvernelor statelor membre ale Grupului de la Vișegrad, precum și majoritatea analizelor din mediul internațional de specialitate relevă drept motivații ce au stat la baza deciziei de creare a acestui „euro battlegroup”:

1. Schimbarea operată de către administrația Obama în politica externă a Statelor Unite, anume accentul pe relațiile cu marile puteri emergente precum China, Rusia, India, etc. și concentrarea interesului către arii sensibile precum Orientul Mijlociu, în detrimentul situației europene. Redimensionarea prezenței americane în Europa, repunerea în discuție a deciziei de implementare în Europa a unor elemente ale scutului anti-rachetă și mutarea ponderii în implantarea acestor elemente către spațiul sud-est european sunt principalele elementele invocate în exprimarea acestei îngrijorări crescânde. Se adaugă și decizia de redimensionare a relațiilor ruso-americane percepută, în contextul dat, ca un factor de relativizare a angajamentelor de securitate la care statele în discuție sunt parte.

2. Aparenta desubstanțializare a relațiilor instituționale în varianta „V4” – SUA. Instituționalizată la începutul anilor 1990, în epoca în care Grupul de la Vișegrad se afla în faza sa incipientă, instituția întâlnirilor coordonate dintre reprezentanții statelor membre ale grupului și cei ai administrației americane a cunoscut o evoluție fructuoasă fiind unul dintre semnele ce au marcat devenirea ca grupare regională.

3. Relativitatea cu privire la eficacitatea garanțiilor de securitate europene și euroatlantice reprezintă un construct cu mai multe elemente:

a. războiul din Georgia și efectele sale în planul relațiilor internaționale;

b. reducerea continuă a cheltuielilor militare în statele europene cu un impact direct asupra capacității de luptă și eficienței forțelor armate ale acestor state;

c. reconsiderările ce au loc în relația dintre statele UE și Rusia (în sialul celor practicate de către SUA), cu o vizibilă recurgere la reglementarea pe baze bilaterale a acestor relații în detrimentul celor ale UE cu Rusia;

4. Analiza pesimistă asupra mediului de securitate și relevanței garanțiilor de securitate europene și euro-atlantice, analiză ce a condus la nevoia unei acțiuni regionale de contracarare a stării de insecuritate resimțite, este susținută și de contextul economic, în special de dependența de resursele energetice ruse a statelor regiunii. O astfel de abordare este cu atât mai relevantă în contextul utilizării de către Moscova a resurselor energetice ca armă diplomatică.

5. Cursul relațiilor bilaterale pe care statele pivotale ale UE, mai ales, Germania, le au cu Rusia, amplificarea acestora și transferul, în condițiile crizei economice, a multor funcțiuni tratate până atunci la nivel comunitar către nivelul bilateral.

Date fiind toate aceste considerații, dezvoltarea dimensiunii de securitate a Grupului de la Vișegrad precum și întărirea legăturilor multilaterale din cadrul acestuia a fost considerată ca o necesitate vizând mai multe rezultante posibile:

- În primul rând se dorește crearea unei capacități de răspuns și sporirea vizibilității și importanței statelor regiunii, cu menținerea la cote scăzute a cheltuielilor militare. Neprecizarea destinației finale a instrumentului militar preconizat a fi creat demonstrează că, pentru moment, acesta are mai mult valențe politice și nu militare efective. Ceea ce interesează, în primul rând, este transmiterea unui mesaj vizând determinarea unei reorientări în politica externă americană față de acest spațiu și o sporire a relevanței statelor arealului în cadrul european și euro-atlantic.

- De asemenea, ea reprezintă o încercare de suplinire a unui deficit temporar de securitate prin eforturi locale. Asocierea preconizată a Ucrainei precum și intențiile declarate de sporire a cooperării statelor grupului de la Vișegrad, în formula „V4+” enunțată de către miniștrii de externe ai statelor grupului în cadrul summit-ului

de la Levoca (2011) se înscrie ca o continuare, tot cu caracter de suplinire, a unei linii politice anterioare ce culmina în 2008 cu discutarea lansării invitației de aderare la NATO către Ucraina și Georgia. Amânarea acestei decizii atunci, instituirea de instituții surogat precum Parteneriatul Estic, combinată cu mutațiile politice produse pe scena internă din Ucraina și cu războiul georgian, toate acestea au condus la acest demers de amplificare a cooperării regionale.

- Se adaugă ulterior, la finele anului 2011 și la debutul anului 2012, acestor rațiuni și dorința de a transforma această structură de securitate și apărare într-un cadru pentru aplicarea deciziilor summit-ului de la Chicago ce aduc în discuția cu privire la politicile de apărare și securitate a statelor membre NATO concepte precum „smart defence” și „pooling and sharing capabilities”. În acest context, Grupul de la Vișegrad poate implementa aceste reorientări de politică de apărare folosind cadrele deja agreeate ale creării unei dimensiuni de securitate și apărare pentru a proceda la implementarea unor politici în sensul deciziilor recomandate de către summit-ul atlantic.

IV. Grupul de la Vișegrad, triangulara Weimar și Statele Unite

Relația dintre statele Grupului de la Vișegrad este departe de a fi una echilibrată din punctul de vedere al capacităților militare, riscurilor de securitate ori disponibilității de angajare în susținerea unei politici de securitate comune. De departe, locul preponderent în ecuația de securitate Vișegrad este deținut de către partenerul polon, fapt relevat și de faptul că ambele inițiative de securitate mai sus menționate se află sub coordonare și beneficiază de o contribuție dominantă poloneză. În acest context, dinamica acțională în domeniul securității a grupului de la Vișegrad este susceptibilă de a suferi reorientări ori chiar reveniri în funcție de o serie de factori ce nu țin direct de voința ori angajamentele multilaterale asumate de către statele Grupului. Printre factorii cu influență asupra devenirii dar și ponderii deținute în ecuația de securitate europeană de către Grupul de la Vișegrad putem enu-

mera relația triangulară instituționalizată între Polonia, Germania și Franța, precum și relațiile pe care statele grupului de întrețin individual și ca grup cu Statele Unite.

Aprofundând acest unghi de analiză din perspectiva relației pe care statul polon o are în cadrul triangularei Weimar cu Germania și Franța putem constata dezvoltarea unui interes crescând a celor două puteri și mai ales a Franței, în contextul schimbării de regim politic produsă la finele anului 2011, pentru revitalizarea relației triangulare ce le leagă de deja aproape două decenii de Polonia. Mobilurile acestor evoluții rezidă, pe de o parte, în eforturile franceze de revitalizare a dimensiunii de apărare a UE și de promovare a intereselor industriei sale de armament, iar pe de altă parte, în interesul comun al celor două puteri dominante în cadrul UE de revigorare și redimensionare a Parteneriatului Estic căzut într-un con de umbră atât datorită dificultăților financiare cu care se confruntă piața comună europeană, în special zona euro, dar și datorită evoluțiilor politice nefavorabile din Ucraina și stagnării pe care o înregistrează situația politică din celelalte state cărora li se adresează direct această inițiativă de cooperare regională europeană.

Activizarea triangularei Weimar are, în acest context, multiple semnificații. Ea conferă, statelor Vișegrad prin intermediul componentei poloneze a acesteia, un vehicul de dialog și cooperare privilegiat cu două dintre puterile dominante economic și militar în cadrul UE. Ea este menită, totodată, să garanteze o sporire a influenței partenerilor europeni în dinamica unei regiuni ce părea, până la acest moment, să prefere mai degrabă o relație de cooperare transatlantică în daună unei cooperări mai strânse europene. În fine, ea este menită, totodată să promoveze de o manieră mai activă cooperarea (a se citi vânzarea către) în domeniul armamentelor și echipamentelor militare occidentale cu statele acestui spațiu. De notat, totuși, că dinamica relațiilor deschisă de această reactivare a triangularei Weimar este de departe una asimetrică și este de natură să nască unele tensiuni în interiorul grupului de la Vișegrad în condițiile în care favorizează un lucru deja evident în interiorul acestei structuri de cooperare regională – tendința statelor membre, îndeosebi aceea a Poloniei, de a dezvolta, în ches-

tiunile de interes comun, o acțiune politică externă individuală nu întotdeauna în consonanță cu obiectivele declarate ale partenerilor.

De cealaltă parte, este evidentă preocuparea Statelor Unite pentru a gestiona posibilele efecte negative ale deciziei de a reconsidera dispunerea spațială a elementelor avansate ale scutului anti-rachetă către Europa de sud-est precum și pe cele ale reducerilor de echipamente și efective anunțate odată cu reorientarea de durată practică în opțiunile strategice pe termen mediu și lung ale administrației americane. În acest context poate și trebuie a fi situate și acordurile ce au intervenit între administrația americană și statele Grupului de la Vișegrad (2011) pentru stabilirea unui plan de cooperare între cele două părți pentru următorul deceniu.

V. România și dimensiunea de securitate a Grupului de la Vișegrad

Pe parcursul ultimului deceniu al secolului al-XX-lea și în prima jumătate a deceniului următor relațiile României cu statele grupului de la Vișegrad au fost mai degrabă reci. Pe de o parte, avem de-a face cu o încercare de delimitare a statelor grupului de la Vișegrad de celelalte state est europene foste comuniste, orice asociere cu acestea din urmă fiind considerată de natură a prejudicia eforturilor statelor membre în atingerea scopurilor declarate ale integrării europene și euro-atlantice. Pe de altă parte, România și celelalte state est europene, au încercat să dezvolte cooperarea cu statele grupului și mai ales să integreze CEFTA căruia îi era atribuită o valoare de veritabilă școală pregătitoare pentru integrarea europeană. Asocierea a fost tardivă (1997) și a survenit doar atunci când dezbaterile asupra primului val de aderare la NATO, primul dintre cele două obiective primordiale ale statelor grupului fusesse atins.

Integrarea europeană și euro-atlantică nu a afectat relațiile dintre statul român și grupul de la Vișegrad fiind evidentă preferința pentru relațiile bilaterale și slaba interacțiune în formula „V4+”. România nu a fost asociată și nu este

asociată la forme de colaborare cu statele regiunii trecând prin instituția grupului de la Vișegrad și nici nu participă ori este asociată la activitățile instituțiilor conexe grupului. Dincolo de aceste relații mai degrabă reci, statul român a susținut și salutat inițiative de natură să producă transformări de substanță în mediul de securitate regional, precum Parteneriatul Estic și, nu o dată, s-a regăsit în cadrul dezbaterilor în plan european și euro-atlantic pe poziții similare ori apropiate statelor grupului de la Vișegrad. Deși afectată în mai mică măsură de problemele dependenței de resursele energetice provenind din spațiul ex-sovietic și în principal din Rusia și beneficiară a reconsiderărilor strategice operate de către Statele Unite în demersurile de instalare a elementelor scutului anti-rachetă pe teritoriul statelor est-europene, România se regăsește pe poziții similare și se confruntă cu aceleași probleme puse de ecuația de securitate regională prin raport cu statele grupului de la Vișegrad. Putem spune chiar că, în cazul României, relațiile pe care le are cu statul ucrainean contribuie la o potențare a acestor probleme.

Din punctul de vedere al României, decizia statelor grupului de la Vișegrad nu are o relevanță directă dar este extrem de importantă prin prisma relațiilor bilaterale româno-ucrainene și a celor dintre Ucraina și statele grupului de la Vișegrad. Date fiind relațiile pe care le are statul român cu aceste state și dosarele contencioase cu Ucraina și Ungaria este posibil, în condițiile unei amplificări a cooperării militare și de altă natură dintre statul ucrainean și statele grupului de la Vișegrad, să se contureze o situație de securitate precară pentru România. Nu putem vorbi de un risc de securitate direct, dar putem să invocăm o preocupare de securitate importantă. În condițiile unor dezbateri din ce în ce mai susținute asupra relevanței garanțiilor de securitate euro-atlantice în contextul unui conflict convențional de felul celui georgian ne putem aștepta la o scădere a nivelului de securitate și a marjei de manevră la dispoziția statului român în promovarea propriilor sale interese de securitate.

O situație similară se conturează, din perspectiva românească și prin raport cu receptarea și funcționarea în cadrele instituțiilor europene și euro-atlantice a respectivei inițiative a Grupului de la Vișegrad. Abordarea concurențială a subiec-

tului resurselor și garanțiilor de securitate, poate conduce, pe termen mediu și lung la un dezechilibru în ceea ce privește locul și rolul, resursele atrase și oportunitățile asociate calității de membru în respectivele instituții de securitate. Rezultanta directă poate fi o relocare a statului român către o poziție interimară, un fel de rang secund, prin raport cu politicile instituționale europeană și euro-atlantică vizând acest spațiu. Modelul ce poate fi invocat în context este acela al situației din ultimul deceniu al secolului trecut în cadrul demersurilor de aderare la instituțiile mai sus invocate când lipsa de comunicare, refuzul deliberat al sincronizării și cooperării în relația dintre statele grupului de la Vișegrad și statul român a avut un impact de substanță, subsumat altor factori interni și externi, în acumularea de întârzieri în materializarea intereselor naționale de securitate și nu numai ale statului român. Evitarea repetiției unei astfel de situații și refuzul acceptării unor soluții parțiale adresând problema securității statelor membre UE și NATO din regiunea central – est europeană reprezintă, considerăm noi, o miză de maximă importanță în structurarea oricărei strategii de răspuns la inițiativa „V4”. Și aceasta cu atât mai mult cu cât, odată cu summit-ul de la Chicago și în contextul crizei economice este evidentă o tot mai puternică presiune existentă în sensul redimensionării și scăderii cheltuielilor militare ale statelor membre NATO și UE. „*Smart Defense*,” „*pooling and sharing capabilities*” concepute ca și linii structuratoare ale noii conduite în domeniul politicii de apărare și securitate a statelor membre ale organismelor de securitate mai sus menționate și din care și România face parte, poate însemna, pe de o parte, ratarea unei șanse de a beneficia de o astfel de conduită de politică de apărare și securitate, în cazul în care nu operăm și nu reușim o sincronizare reală cu acțiunile din domeniul ale statelor vecine, cu o consecință directă asupra cuantumului cheltuielilor de apărare necesare pentru susținerea unui organism de securitate credibil și în acord cu angajamentele deja asumate de către statul român. Ea poate însemna, pe de altă parte, și angajarea într-o structură de securitate și apărare complexă și puternic tributară unor influențe externe nu întotdeauna în acord cu interesele noastre de securitate.

ABSTRACT

The author investigates the impact of the latest developments of the Visegrad Group on Romania's national security and offers a fresh perspective and personal conclusions in this regard.

Keywords: Visegrad Group, smart defense, capabilities pooling&sharing, Romanian national security, alliances

Serban L. Pavelescu is a senior researcher in security studies with the Institute for Political Studies of Defense and Military History and a PhD in History.

RECENZII

Iuliana-Simona Țuțuianu, *Apusul Westphaliei? Statul național în sistemul relațiilor internaționale în anii post-Război Rece*,

Editura Militară, București, 2011, 321 pagini

„**Apusul Westphaliei? Statul național în sistemul relațiilor internaționale post-Război Rece**” abordează o problemă de extremă actualitate în contextul schimbărilor de la sfârșitul secolului XX și începutul secolului al XXI-lea care transformă din temelii sistemul internațional: aceea a statului național, punctul de plecare al construcției sistemului westphalian, începute acum mai bine de 500 de ani și consacrate legal prin Pacea de la Westphalia, din 1648.

Nucleul acestei problematice este *suveranitatea*, o problemă sensibilă în strânsă legătură cu noile evoluții ale politicii mondiale, inclusiv cu apariția elementelor de „guvernanta globală”. Potrivit autoarei, în momentul de față suntem martorii punerii în discuție a modelului westphalic al relațiilor internaționale bazat pe suveranitatea teritorială, egalitatea formală a statelor, non-intervenția în afacerile interne ale altor state și pe consimțământul statului ca sursă a obligației juridice internaționale.

Structura lucrării este articulată corespunzător scopului urmărit. Acesta se referă la investigarea pachetului de informații disponibil pentru a demonstra existența unui model de acțiune post-westphalică în ansamblul sistemului internațional, care încununează un efort aplicat constant și progresiv de eficientizare a managementului sistemic, prin depășirea constrângerilor inițiale în domeniul suveranității statului național - unitatea sistemică de bază - și minimizarea anarhiei moștenite « genetic ».

Astfel, capitolul 1, intitulat „**Teorii ale suveranității**”, marchează încercările autoarei de a clarifica conceptul de suveranitate națională,

printr-o fundamentare teoretică bazată pe interpretările istorice asupra statului și suveranității statale, începând din Evul Mediu și până în contemporaneitate, de asemenea cu un recurs amplu la principalele teorii ale relațiilor internaționale. În acest fel, este asigurată o abordare multidisciplinară, singura capabilă să permită înțelegerea unui fenomen atât de complex.

Capitolul 2, intitulat „**Evoluții în structura sistemului relațiilor internaționale înainte și după Războiul Rece. O posibilă depășire a ordinii westphalice?**” este o reconstituire scurtă, dar densă și inteligent orientată, a evoluției istorice a conceptului de suveranitate națională. Este realizată o analiză a sistemului relațiilor internaționale din perspectiva riscurilor și amenințărilor de securitate asociate acestuia, insistându-se asupra primelor încercări de depășire a ordinii westphalice, identificate în perioada Războiului Rece, și asupra unor linii de dezbatere relevante, prezente în lumea academică contemporană, referitoare la principalii vectori ai remodelării rolului statului și înfățișarea sistemului relațiilor internaționale contemporan. Concluziile capitolului conduc, și literatura de specialitate reflectă fidel această linie conceptuală, către ideea unei adevărate revoluții în cadrul sistemului ce are în centrul său regândirea statului național și a atributelor sale.

Dimensiunea practică a lucrării, completând latura teoretică a acesteia, este evidențiată de două studii de caz – relevante, în opinia noastră, pentru procesul definirii sistemice post-Westphalia – ce fac obiectul de analiză al capitolelor 3 și 4 din cuprinsul cărții.

Primul se referă, în principal, la procesul lui Slobodan Milosevic, ales pentru notorietatea și valoarea sa de precedent, și pentru a evidenția raportul dintre jurisdicția instanțelor internaționale și suveranitatea națională. În capitolul intitulat „**Aspecte ale redefinirii sensului juridic al suveranității. Post-Westphalia și codificarea cutumelor în dreptul penal internațional**”, autoarea surprinde impecabil aspectele unei noi ordini juridice, definită de elemente post-westphalice prezente în noile configurări ale dreptului penal internațional. Este susținută ipoteza conform căreia instanțele speciale de drept penal internațional nu încalcă suveranitatea statelor ci, dimpotrivă, le ajută să și-o exercite corect, interdependent și în mod consolidat, și confirmă o mai veche paradigmă în relațiile internaționale: *Nimeni nu poate fi deasupra legii!* În mod deosebit, remarcăm rolul care a revenit în acest cadru analizei documentelor legislative și importanța interviurilor realizate de autoare cu reputatul jurist internațional Geoffrey Roberson, consilier al Coroanei Britanice și cu Grefierul Șef al Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie, John Hocking.

Capitolul 4, intitulat „**Alt studiu de caz pentru post-Westphalia: Dezvoltarea securității cooperative în complexul de securitate al Mării Negre**”, relevă un studiu practic dedicat percepțiilor asupra suveranității și securității într-un cadru regional, obiectul analizei fiind reprezentat de Grupul de Lucru pentru Regiunea Extinsă a Mării Negre din cadrul Consorțiului PfP al Academiei de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate. Doamna Iuliana-Simona Țuțuianu reușește să facă o demonstrație a unei suveranități bazate pe interdependențe, normele westphalice clasice fiind chestionate de interesul de a depăși viziunea strict națională asupra securității și suveranității și forjarea unei culturi de securitate cooperative.

În fine, ultimul capitol al cărții, intitulat „**O multitudine de viziuni asupra suveranității statale. Există un numitor comun?**” este dedicat descrierii unor modele contemporane de depășire a ordinii westphalice - ONU și UE, ambele organizații contribuind decisiv la reducerea anarhiei sistemice, inclusiv prin sprijinirea statelor

naționale în exercitarea suveranității lor, potrivit noilor determinări și interdependențe.

În concluziile cărții sale, doamna Țuțuianu vorbește de coerența unui model de suveranitate post-westphalică pe care globalizarea, în mod paradoxal, o consolidează și o redefineste, negând locul comun al decadenței și dispariției totale a suveranității statale. Suveranitatea nu este imuabilă, ci adaptabilă la noi reconfigurări, în funcție de mulțimile de factori care o determină și o condiționează, între care se situează și respectarea suveranității celuilalt, devenind o suveranitate condiționată, mai exact o suveranitate de configurație variabilă, interdependentă. Evoluțiile sistemice, susține autoarea, nu videază de conținut conceptul de suveranitate națională ci, dimpotrivă, îl responsabilizează și îl eliberează de perspectiva unor evoluții haotice și imprevizibile.

O critică care ar putea fi pusă în discuție la adresa lucrării se referă la accentuarea problematicii suveranității naționale în dauna altor factori constrângători care produc sindromul post-westphalic, între care globalizarea care a determinat interdependențe care generează logica integrării și depășirea anarhiei congenitale. Aici se poate riposta că aceeași logică a fost prezentă în realitatea sistemică și înainte de Primul Război Mondial și totuși nu a putut să împiedice izbucnirea violentă a anarhiei. De asemenea, dat fiind că autoarea pune în evidență evoluțiile către o nouă paradigmă a relațiilor dintre state și problemele legate de atitudinea și acțiunea statelor mari implicate în gestionarea crizelor, precum și impactul compatibilizării culturilor de securitate, poate că ar fi trebuit adâncită tratarea dificultăților legate de “trecerea frontierei” suveranității naționale (vezi menținerea diferenței între politica națională și cea internațională, problema gestionii componentei ideologice, etc.).

Conchidem însă spunând că ne aflăm în fața unei lucrări meritorii, caracterizate de un efort important de cercetare, inclusiv de contact direct cu procesul actual de elaborare și reelaborare în sfera dreptului penal internațional, precum și cu dezbaterea și acțiunile pe terenul culturii de securitate.

Lucrarea încearcă să deceleze elemente de continuitate a sistemului westphalic cu relevanță teoretică dar și cu semnificații pentru practicieni,

acoperind domeniul de studiu cu observații dense și substanțiale, cu referințe și conținut. Este realizată pe baza unui aparat critic bine pus la punct, cu o bibliografie bogată, cu abordarea subiectului prin prisma diverselor discipline complementare – drept, teoria relațiilor internaționale, sociologia schimbării. Ea deschide numeroase unghiuri de acces într-un domeniu extrem de prezent în dezbateră științifică românească, dar cu abordări secvențiale, teziste sau analizate prin prisma unor curente de gândire asumate de către autori.

Prospețimea deschiderii și abordării crează noutatea și valoarea adăugată a lucrării doamnei Iuliana-Simona Țuțuianu.

Apusul Westphaliei? Statul național în sistemul relațiilor internaționale în anii post-Război Rece reprezintă o carte valoroasă, de substanță, bogată în informații, ceea ce o recomandă ca pe o lucrare de referință pentru publicul interesat de recente evoluții ale statului westphalic contemporan.

Conf. univ. dr. Georgeta CHIRLEȘAN

Viitorul la diateza playback Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI/ The Next 100 Years. Forecasts for the XXI Century de George Friedman,

traducere de Valentina Georgescu, Litera, (2009)2012, 272 pagini,
ISBN: 978-606-600-752-8

În științele sociale există cercetători în timp ce științelor exacte le aparțin descoperitorii (și inventatorii). Asemenea mici observații ironice denotă statutul și metodologia diferitelor domenii în curricula cunoașterii. În timp ce termeni ca „descoperire” și „inventie” vorbesc despre găsirea unor răspunsuri precum și despre salturi calitative în cunoaștere, „cercetare” arată mai mult căutarea continuă, problematizarea nesfârșită a unor semnificații, indiferent dacă pista aleasă este fertilă sau nu. Cam așa se poate citi lucrarea CEO-lui de la Stratfor, George Friedman, „Următorii 100 de ani”. Trecând peste faptul în sine că volumul este un publicitar *argumentum ad auctoritas* - cu alte cuvinte, scrisă fără note de subsol, citate, referințe, cel mult vagi trimiteri ici și acolo la câte-un studiu - cartea lui Friedman are greutate prin persoana și funcția autorului. Dacă ar fi fost scrisă de un autor debutant nu ar fi trecut de baremul literaturii beletristice.

Anumite elemente de valoare există totuși. O profeție este mai degrabă o reflecție asupra prezentului decât asupra capacității de a prezice viitorul. Dacă valoarea sa, a profeției, este relativă și îndoielnică, ea tot ne spune ceva despre psihologia sau resorturile biografice ale autorului. Altfel spus, o profeție este un demers homeopatic, cu rolul de a demonta prezentul în scopul de a-l înțelege, a-i afla limita, a-i vedea sfârșitul și, mai mult ca orice, a-i prelungi durata. Viitorul și sfârșitul prezentului - iată o temă filozofică în sine pe care nu o vom aborda aici!

Friedman este, evident, suficient de prudent pentru a nu-și aroga globul magic și a rămâne în

limitele *scientific guessing*-ului. Două sunt premisele pe care își bazează relevanța predicțiilor sale:

- rațiunea (înțeleasă ca un calcul bazat excesiv pe termenul scurt) este înșelătoare;
- geopolitica poate oferi geologia sau climaterica relațiilor internaționale.

Ca metodologie aleasă în cazul de față, geopolitica are în vedere două premise cu densitate de mineral: a) oamenii tind să fie loiali unor comunități mai mari decât familia sau clanul; b) geografia este cea care dictează politica. Având asemenea date în minte, logica friedmaniană pare să spună că ar trebui să ne așteptăm la o durabilitate foarte mare a peisajului raporturilor internaționale, dincolo de efemerele decizii ale liderilor sau capriciilor opiniei publice.

În marile sale direcții de dezvoltare, secolul al XXI-lea va copia modelul celui anterior. Astfel, după războiul americano-jihadist din primul deceniu al secolului XXI, următoarea provocare pentru puterea americană în Eurasia va veni din partea unei Rusii puternic înarmate și revanșarde care va înlocui resemnarea status-quo cu încercarea de a face pajiștea pătrată, (cum spunea odată Colbert), cu alte cuvinte de a-și reface dominionul țarist cu granița pe Carpați. Scutul NATO anti-rachetă va albi nopțile Kremlinului care va căuta să atragă de partea sa statele est-europene, iar în caz de eșec să le pedepsească, (eventual prin șantaj energetic). [p.128]

[Scrisă în 2009, cartea lui Friedman dă anul 2010 ca fiind gazda unui asemenea eveniment:

vezi aici speculațiile pe marginea prăbușirii avionului președintelui polonez Kaczynski].

Rivalitatea ruso-americană nu va degenera într-un conflict deschis, crede Friedman, ci va păstra proporția unui război rece regionalizat. În 2020 însă, tarele interne, structurale ale Rusiei (înapoierea economică, declinul demografic, corupția și ineficiența administrativă) își vor spune cuvântul și statul va colapsa, cunoscând o anarhie similară cu perioada stăpânirii tătare. [pp.120-130]

China este al doilea gigant al cărei colaps va oferi un spectacol contraintuitiv celor care o văd drept următoarea superputere. Departe de a fi jumătatea de clepsidră care adună nisipul proporțional cu declinul american, China reprezintă un uriaș balon de săpun economic, conchide autorul. Declinul chinez se va petrece undeva în anii 2030, întregind vidul geopolitic al Eurasiei. [pp.100-109] În urma unui asemenea proces, puterile de margine ale Asiei vor fi câștigătoarele: Polonia, Turcia, Japonia și India. În ceea ce privește primele două, ele vor cunoaște un reviriment similar celui din secolele XIV-XVII când polul economic al lumii era încă Drumul Mătăsii. India nu primește decât un rol lapidar și marginal în povestea lui Friedman, ajutând Tibetul să se elibereze de Beijing.

Pe plan intern în Statele Unite vor urma prefaceri similare celor din anii 1920-1930 când Marea Criză zămislește un stabiliment socio-politic.

În 2040-2050 un nou război mondial va opune SUA și aliaților săi (în principal Polonia) o Turcie și o Japonie militariste, susținute din umbră de o Germania obosită dar oportunistă care va dori să capitalizeze de pe urma ascensiunii Varșoviei. Fizionomia războiului se va centra pe tehnologia aero-spațială și va presupune dominarea stratosferei și a Lunii. În aceste date, Japonia va reitera un nou Pearl Harbour folosind asteroizi cinetici care vor nimici bazele spațiale americane. Deși de întindere planetară, acest al treilea război mondial nu va mai opune mase întregi de oameni ci personal redus și tehnologie robotică, ambele prinse într-o dialectică a loviturilor chirurgicale. SUA evident vor câștiga și vor patrona o lungă perioadă de bunăstare internațională.

Ultimul act al secolului al-XXI-lea, la nivel geopolitic va avea loc spre 2080 când Mexicul, vecinul mai sărac al Statelor Unite, va fi devenit o putere formidabilă capabilă să își ceară teritoriile pierdute în secolul al-XIX-lea și să răzbune imaginarul batjocoritor pe care îl are în mass-media americană. Și aici este subînțeles că forțele americane vor prevala încă odată adăugând un nou galon glorioasei epopei din ultimele trei secole. [pp.240-250]

Meniul numit „Înapoi în viitor” este oarecum dezamăgitor prin neluarea în seamă a unor posibilități și reventilarea locurilor comune. Obsesia *Heartland*-ului specifică geopoliticii (sau geopoliticianismului, dacă putem crea un nou cuvânt) inhibă elanul imaginației. Pe rampa creată de Friedman ne-am putea imagina de exemplu o lume condusă de o Chină care începe să se teamă de metisajul propriei populații cu alte neamuri și care nu își mai conservă specificul cultural. Un pasionat de ecologie și-ar putea imagina scenariul unei lumi scăpate de sub controlul omului și care îmbină porțiuni de SF cu secvențe tribale, în genul epocii de piatră. Sau, de ce nu, îi putem reproșa lui Friedman că vorbește despre colonizarea Lunii dar nu merge mai departe brevetând un nou domeniu: selenopolitică studiul relațiilor de putere interumane focalizate pe exploatarea Lunii.

Dintr-o perspectivă nostalgică, mai degrabă istoriografică decât futuristică, putem vedea în opusul friedmanian, fie măcar parțial, un efort de *restauratio memoriae*, mai ales ales în cazul polonez: dacă în anii 1940 Polonia, avanpostul Occidentului, este lăsată de către marile puteri liberale în „ghearele” Germaniei și Rusiei staliniste, narațiunea lui Friedman îi rezervă ei (ca și României, pe un plan secund) un rol strălucit, balsam pentru cicatricile urâte ale trecutului.

Dar mai presus de toate, Friedman opune temerilor decliniștilor americani un prequel în care America rămâne încă *cetatea de pe colină*, tânără, flămândă și încă izolaționistă urmându-și *destinul manifest* peste *frontiera* virgină a munților Alegani. Terminarea secolului al-XXI-lea cu un meci SUA-Mexic încheie caligrafic bucla temporală.

Și totuși...

La data scrierii rândurilor prezentei recenzii, scena internațională este ocupată cu protestele musulmane anti-occidentale iar China și Japonia sunt încheștate într-o dispută asupra insulelor Senkaku /Diaoyu. Climaterica încă neclară a Primăverii arabe permite Turciei și Iranului să joace un rol viguros, polarizând loialități.¹ Iar retorica iraniano-israeliană nu exclude un război care să schimbe jocul de putere din Golful Persic. Mișcările din Marea Chinei de Est sunt interpretate de unii analiști ca începutul reînarmării japoneze și desprinderea de protecția militară americană.²

Să fi reînceput trecutul fără ca noi să o știm?

Drd. Silviu PETRE

Note

¹ Gary Feuerberg, „Turkey, Israel, Iran- Winners and Losers from Arab Spring”, *News Analysis*, The Epoch Times, January 8, 2012, <http://www.theepochtimes.com/n2/world/turkey-israel-iran-winners-and-losers-from-arab-spring-171943.html> Goldcore Bullion and Wealth Management Company, Turkey Exports “Massive Quantities Of Gold” to Iran and Arab Spring Nations, Business Insider, May 08, 2012, http://articles.businessinsider.com/2012-05-08/markets/31617473_1_gold-exports-gold-imports-bullion Birol Baskan, Can Turkey balance Iran?, Al Jazeera, 02 Jun 2012, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/05/2012523123533559964.html> Ian Black, Iran confirms it has forces in Syria and will take military action if pushed The Guardian, 16 September 2012, <http://www.guardian.co.uk/world/2012/sep/16/iran-middleeast>

² Rodger Baker, „Understanding the China-Japan Island Conflict”, *Stratfor*, September 25, 2012, <http://www.stratfor.com/weekly/understanding-china-japan-island-conflict?>

ROMANIA'S ECONOMIC SECURITY / 3

Bogdan Câmpianu, Ph.D. – The Capital Market's Development / 5

Ionuț Dumitru, Ph.D. – Romania. Macroeconomic perspectives and challenges to economic policies / 15

Lucian Anghel, Ph.D. – How To Finance the Economy? Stockmarket, a potential solution (presentations at the „Foișor Project”, on April 24, 2012, Bucharest) / 30

GREATER BLACK SEA AREA: NEWS AND PERSPECTIVES / 43

Paraschiva Bădescu, Ph.D. – The Greater Black Sea Area: Challenges and Opportunities / 45

Simona R. Soare, Ph.D. – The Impact of the European Economic Crisis on the EaP and Its Crisis Management Flagship Initiative / 51

Șerban Filip Cioculescu, Ph.D. – Turkey and Russia's Vision on the Greater Black Sea Area: the role and influence of local actors / 68

Bogdan Mihai Popescu - EU and Russia Energy Dialogue: between cooperation and conflict / 81

INTERNATIONAL SECURITY / 95

Monica Elena Paraschiv – Ballistic Missile Defense: NATO and Russia / 97

Diana Papadopol – The „Panda Diplomacy”: China and its public diplomacy / 106

Ana Maria Ghimiș – East versus West for the Arctic? / 114

OPINIONS / 125

Mihail E. Ionescu, Ph.D. – An Islamist Middle East? / 127

Iuliu Diclescu – Security Studies and Strategies: a critical perspective / 133

Șerban Filip Cioculescu, Ph.D. – NATO'S military campaign in Libya: causes and consequences of the „humanitarian bombing” / 136

Șerban Liviu Pavelescu Ph.D. – The Military and Security Dimension of the Visegrad Group / 142

BOOK REVIEWS / 149

Review to *Apusul Westphaliei? Statul național în sistemul relațiilor internaționale în anii post-Război Rece* [Westfalia's Twilight? The Nation State in the Post-Cold War International System] by Iuliana-Simona Țuțuianu – **Georgeta Chirleşan, Ph.D.** / 151

Review to *Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI/ The Next 100 Years. Forecasts for the XXI Century* [The Next 100 Years: A Forecast for the 21st Century] by George Friedman – **Silviu Petre** / 154

